

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

MEHMET VURMAZ

**OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
ASKERE ALMA SİSTEMİ
(1826–1970)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

YRD.DOÇ.DR.HÜSEYİN ÇINAR

KIRIKKALE-2007

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin yönetiminde zamanla ortaya çıkan zaaf lar, savaşlarda alınan yenilgiler, diğer ülkelerdeki askerlik sistemi ve teknolojisindeki gelişmeler Devlet erkânını yeni tedbirler almaya itmiştir. Bu maksatla yapılan tüm ıslah çabalarına rağmen bir türlü eski etkinliğine kavuşturulamayan, yenilik ve gelişmelerin önündeki en büyük engel haline gelen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla da Türk toplumu açısından yeni bir askere alma uygulaması başlamıştır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin yapısı, ekonomik durumu ve vatandaşlarının sahip oldukları özellikler ile Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışından hemen sonra başlayan savaşlar, askere alma uygulamalarının yazılı kurallar haline getirilmesini geciktirmiştir.

Tanzimat Fermanı ile ilân edilen ilkeler yeni dönemdeki askere alma kurallarının belirlenmesindeki esas faktörü oluşturmuştur. İlk olarak 1846 tarihli Kur'a Kanunu ile yazılı kurallar haline getirilen askere alma işlemleri, gayrimüslim unsurların tutumları, yapılan düzenlemelerdeki istisnai durumların fazlalığı ve uygulamalardan doğan noksanlıklar nedeniyle amacına ulaşamamıştır. Bir önceki düzenlemenin aksayan hususlarını gidermekten öteye geçemeyen 1870 ve 1886 tarihli Kanunlarla, 1908 tarihli düzenlemeler de bu hedefi gerçekleştirmekte yeterli olamamışlardır. Aynı amaç doğrultusunda, savaşlardan ve yapılan uygulamalardan elde edilen tecrübeler ışığında yeni bir anlayışla ele alınan, ancak ihtiyaç duyulan konularda sık sık yeni düzenlemeler yapılmasını gerektiren 1914 tarihli Kanun, I. Dünya Savaşı öncesinde muvakkat olmak kaydıyla çıkarılmış, Millî Mücadele dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında da uygulanmıştır.

1914 tarihli Kanun'un birçok değişikliğe uğraması, uygulanmasındaki zorluklar, yetersizlikler ve askere alma uygulamalarında meydana gelen gelişmeler sonucunda, 1914 tarihli Kanunla yapılan düzenlemelerden büyük oranda etkilenen 1927 tarihli Askerlik Kanunu kabul edilerek yürürlüğe konmuştur. Türk toplum hayatında, yazılı kurallar haline getirildikten sonra, en uzun süreli yürürlükte kalma özelliğine sahip olan 1927 tarihli Askerlik Kanunu, başlangıçta teferruatlı ve her durumu karşılayacak şekilde

düzenlenmiştir. Ancak, zaman içerisinde ortaya çıkan; beklenmeyen durumlar, karşılaşılan yeni olaylar, devletin ve bireylerin ihtiyaçları, diğer alanlardaki kanunî gelişmeler ile tehdit ortamlarında eksik kalan yönler, sık sık kanun değişikliği yapılmak suretiyle giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle, tehdit ortamında ve sosyal yaşantıda meydana gelen değişiklikler çıkartılan kanun değişikliklerinin nedenlerini oluşturmuştur.

1927 ilâ 1970 yılları arasında, doğrudan Askerlik Kanunu'nda değişiklik yapan 40 yeni kanun çıkartılmıştır. Yapılan düzenlemelerin bir kısmının ilâve hükümler getirdiği, bir kısmının mevcut uygulamaların şeklini değiştirdiği, bir kısmının da artık uygulanmasına gerek kalmayan hükümleri iptal ederek eski duruma dönülmesini sağladığı görülmüştür. Dolayısıyla, yasal zorunluluklar dışında, askerlik hizmeti gibi Türk toplumunda son derece önemli olan bir konuyu düzenleyen kuralların; ülkenin gelişmişliği, gelişmeye elverişliliği, siyasî, ekonomik, askerî ve sosyal faktörlerdeki değişimlerin etkileri ile diğer ülkelerde meydana gelen gelişmelerin de dikkate alınarak genel hususları içerecek şekilde düzenlemeye gidilmesinin daha mantıklı olacağı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, 1914 tarihli Kanun'dan büyük oranda etkilenen 1927 tarihli Askerlik Kanunu'ndaki düzenlemelerin; geçen süre zarfında edinilen tecrübeler, uygulamalardan elde edilen sonuçlar, teknolojik ve modern gelişmeler ile ülkenin ve toplumun içinde bulunduğu durum ve ihtiyaca cevap verecek şekilde yeniden ele alınmasının askere alma uygulamalarını daha etkin yapacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

The lack of power and defeats suffered in wars during the Ottoman reign, as well as the military service systems and technological developments in other countries have all compelled the Government officials to take some new measures. Hence, abolishment of the Janissary corps that was unable to regain their previous effectiveness in any way despite all the amelioration efforts put forth has become inevitable since they were the most prominent obstacles averting the relevant reforms and developments. With abolishment of the Janissary corps, a new conscription method has started to be practiced for the Turkish people. However, the structure, economical status of the Ottoman Empire and peculiarities of the citizens in addition to the wars broke out immediately after abolishment of the Janissary corps have delayed regulation of conscription in black and white.

The principles announced with the Ottoman Reformation Decree have been the basic factor in designation of conscription rules in the new era. Conscription proceedings, which were first regulated in writing with the Law of Drew Lots in 1864 has not served its purpose due to the attitudes of non-Muslim elements, superfluity of exceptional cases in the arrangements regulated and the shortcomings arising from applications. The Laws dated 1870 and 1886 which were no more than eradicating the defective matters covered in the previous regulation, as well as the one dated 1908, have not been sufficient to achieve the goal, either. In line with the same goal, the Law dated 1914, which was handled on a new understanding in the light of experiences gathered from wars and the applications conducted and yet necessitating more frequent arrangements when required, has been enacted during the Independence War era and in the first years of Republic.

In consequence of many amendments made to the Law dated 1914, difficulties faced in its application and developments occurred in putting the conscription law into practice, the Military Service Law dated 1927, which was influenced to a great extent by the regulations enacted with the Law dated 1914, has been brought into force. The Law of Military Service dated 1927, which is the law that has remained in effect for the

longest period in Turkish social life, was initially prepared in detail to cover any situation possible. However, the unexpected situations that were met during the course of time, the needs of the individuals and the state, legal developments in other areas of life and the parts omitted in cases of threat were amended through successive changes in laws. Especially, cases of threat and changes in social life formed the basis of the changes made in the laws.

40 new laws amending the Law of Military Service have been enacted from 1927 to 1970. It has been observed that some of the mentioned amendments introduced further clauses; some changed the existent applications, while some annulled the clauses that were no longer needed. Hence, it has been concluded that, except legal exigencies, it would be more suitable to revise the regulations on military service which is considered as an essential part of Turkish social life considering current state of development of the country, its potential for development, the effects of the change in political, economic, military and social factors and the developments in other countries. Moreover, we conclude that the clauses put forward in the law dated 1927, which was largely effected by the law dated 1914, shall be revised in view of the experience gained, the consequences obtained as a result of the applications, technological and modern developments, and the situation and needs of the country in order to make recruitment applications more efficient.

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Askere Alma Sistemi (1826-1970)” adlı çalışmamı, ilmî ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

EYLÜL 2007

Mehmet VURMAZ

ÖNSÖZ

Eski tarihlerden beri adı her ne olursa olsun, her ülkenin bir silâhlı gücü olmuştur. Silâhlı gücü bulunmayan devlet yoktur. Devlet olmanın ve her şeyden önce sahip olunan toprak parçasının korunması için silâhlı güçlere ihtiyaç vardır ve her geçen gün önemleri daha da artmaktadır. Silâhlı güçlerin varlığı kadar, onu oluşturan unsurlar ve hangi şartlarda bir araya geldikleri de son derece önemlidir. Özellikle, zorunlu askerlik hizmeti uygulaması toplum hayatını çok yakından etkileyen bir olaydır.

Bu çalışmada, Türk toplum hayatında son derece önemli olan askerlik hizmetinin inceleme dönemine kadar olan gelişiminin bir bütün olarak ortaya konması; hem askere alma uygulamalarının geçirdiği değişiklikleri, hem bu görevi yürüten birimlerin zaman içerisindeki teşkilatlanmasını, hem de sonradan bir yükümlülük haline gelen bu göreve karşı vatandaşların tavırlarının ortaya konması amaçlanmıştır. Bedel-î şahsî, bedel-î nakdî, bedelli askerlik, yedek subaylık, muvazzaf subay/astsubaylık, uzman erbaşlık ile seferberlik konuları, yapılan incelemenin boyutlarını genişleteceğinden çalışmanın dışında tutulmuş; yoğunlaşma ve ağırlık er statüsünde yapılan askere alma uygulamalarına verilmiştir.

İnceleme dönemi olarak, Osmanlı Devleti'nin son döneminde özellikle Tanzimat sonrası dönemdeki askere alma uygulamaları üzerinde durulmuş, buna başlangıç teşkil etmek üzere Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına değinilmiş, Osmanlı döneminde çıkarılan askere alma kanunları ele alındıktan sonra Cumhuriyet döneminde çıkarılan 1927 tarihli Askerlik Kanunu 1970 yılındaki düzenlemeye kadar getirilmiştir. Bu çerçevede, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de askere alma uygulamaları genel olarak ve ana hatları ile incelenmeye çalışılmış, kanunların birbirlerine olan etkisi ve uygulama şekilleri ele alınmıştır. Çalışmamızı 1970 yılıyla sınırlamamızın nedeni, askere alma faaliyetlerini yürüten teşkilâtın, 31 Temmuz 1970 tarihinde kabul edilen 1325 sayılı "Millî Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilâtı Hakkında Kanun" çerçevesinde Millî Savunma Bakanlığı bünyesine alınması ve günümüzde de halen bu uygulamanın devam etmesiyle oluşan yeni durumdan kaynaklanmıştır. 1970'ten itibaren

askere alma uygulamalarında yeni bir dönem başlamıştır. Çalışmamızın hacmini genişleteceğinden bu dönem inceleme alanımız dışında bırakılmıştır.

Bu çalışma sırasında, öncelikle bu konuda muhtelif kaynaklarda yer alan bilgilerin kaynak taraması yapılmış, 1927 tarihli Askerlik Kanunu'ndan önce çıkarılmış olan kanunların incelenmesine ve yapılan araştırmalara geniş ölçüde yer verilmiş; bu kaynaklardaki bilgilerden uygulamaya dönük olan esaslar üzerinde durulmuştur. Yine önceki çalışma, seminer ve toplantılarda, inceleme konusu ile yakından ilgili olan hususlar, Gnkur. ATASE Başkanlığı kaynaklarından ve özellikle Tarih Seminerleri Bildirilerinde yer alan bildirimler ile bu oturumlarda ortaya atılan görüşlerden faydalanılmıştır. Araştırmamızda, 1927 tarihli Askerlik Kanunu'nun ilk metni ve metinde değişiklik yapan diğer kanunlar ile gerekçelerini TBMM kütüphanesindeki Kanunlar Dergisi ile Tutanak Dergisinden; uygulamaya yönelik, hükümetlerin aldıkları kararları ortaya koyarken de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan belgelerden istifade edilmiştir.

Elde edilen bilgi ve belgeler, esas olarak bugünkü askere alma uygulamalarına etki eden yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlk olarak 1846 tarihli Kur'a Kanunu ile yazılı hale getirilen askere alma uygulaması kurallarının, sonraki dönemlerdeki düzenlemelere olan yansımaları, uygulamalarda tespit edilen noksanlıklar ile alınan tedbir ve sonuçlarına yer verilmiştir. Dolayısıyla çıkarılan her kanunun yapılma nedeni açıklanmaya çalışılmış ve yürürlüğe konulan uygulamalarla askerlik hizmeti ile ilgili olarak toplumda hakim olan genel fikir ve vatandaşların düşünceleri belirtmeye çalışılmıştır. Uygulamaya konan kanunların, uygulanamayan hükümler ile nedenleri ve bu durumda vatandaşın gösterdiği tepkiler de belirtilen hususlar arasında yer almaktadır.

1927 tarihli Askerlik Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, yapılan değişiklikler ile değişiklikleri gerektiren nedenler, sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde belirtilmeye çalışılmıştır. Özellikle, değişikliklerin nedenleri olarak; dünya genelinde ve ülkemizde meydana gelen siyasî, askerî, ekonomik, sosyal ve akademik gelişmeler ile ihtiyaç duyulan hizmetlerin belirleyici rol oynadığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda Bakanlar Kurulu Kararları'na da yer verilmek suretiyle, devletin yönetim organlarının bu durumları karşılamak için aldıkları tedbirlerin mahiyeti de ortaya konmuştur. Özellikle,

tehditlerin arttığı dönemlerde; hem kanun değişikliklerinde, hem de Bakanlar Kurulu Kararları'nda bir artışın olduğu gözlenmiştir.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde, yapılan inceleme 4 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; zorunlu askerlik hizmeti uygulamasının başlamasına neden olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve sonrasında, askere alma işlemlerini düzenleyen kural ve kanunlar ile söz konusu kanunların birbirlerine olan etkileri incelenmiştir.

İkinci bölümde; askere alma uygulamalarını yeni bir anlayışla ele alan 1914 tarihli Kanun ve uygulamaya yönelik hükümleri ile Millî Mücadele dönemi uygulamalarının genel özellikleri belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde; 1927 tarihli Askerlik Kanunu'nun çıkarılma nedenleri, uygulamaları, yapılan değişiklikler, değişikliklerin temel özellikleri ile ilgi çeken Bakanlar Kurulu kararları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde; elde edilen veriler ışığında askere alma uygulamalarını düzenleyen kanunların birbirlerini etkileme durumları ile askere alma işlemlerini bizzat yerine getiren birimlerin, zaman içerisinde teşkilatlanmaları ortaya konulmuştur.

Bu araştırmanın ortaya çıkmasında emekleri geçen herkese, baştan itibaren çalışmalarımın her safhasında yardımcı olan, bilgilendiren, yönlendiren ve tecrübelerinden yararlandığım değerli Tez Danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÇINAR'a, Yrd. Doç. Dr. Sayın Hamit PEHLİVANLI'ya, Yrd. Doç. Dr. Sayın Orhan AVCI'ya ve ders aldığım Kırıkkale Üniversitesi'nin değerli öğretim üyesi hocalarıma, kaynak temini sırasında gerekli kolaylıkları gösteren Gnkur. ATASE, TBMM Kütüphanesi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi görevlilerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, çalışmalarım sırasında daima destek olan ve beraber görev yapmaktan büyük bir onur ve gurur duyduğum saygıdeğer büyüklerime tez konusunun şekillenmesindeki katkılarından dolayı Sayın Hakan Cemil AKÇAL'a, değerli

katkılarından dolayı Sayın Murat DİKER ve Sayın Ömer DİNÇER ile taslak metinlerden itibaren yardımcı olan Sayın Birol DURMUŞ'a teşekkür ederim.

Yine çalışmalarım sırasında sabır ile desteğini esirgemeyen değerli eşim Ayşe'ye ve her an beraber bilgisayar karşısında olduğumuz sevgili kızım Begüm'e ayrıca teşekkür ederim.

Eylül, 2007

Mehmet VURMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	X
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

YENİÇERİ OCAĞI'NIN KALDIRILMASINDAN 1914 TARİHLİ KANUN'A KADAR ASKERE ALMA UYGULAMALARI

A) YENİÇERİ OCAĞI'NIN KALDIRILMASI	12
B) YENİÇERİ OCAĞI'NIN KALDIRILMASINDAN TANZİMAT'IN İLÂNINA KADAR OLAN SÜREÇTE ASKERE ALMA UYGULAMALARI	14
C) TANZİMAT'IN İLÂNINDAN 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NA KADAR OLAN SÜREÇTE ASKERE ALMA UYGULAMALARI	17
D) 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI	20

1) 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NU GEREKTİREN NEDENLER	20
2) 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI	21
E) 1870 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI	28
1) 1870 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NU GEREKTİREN NEDENLER	28
2) 1870 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI	29
F) 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI	32
1) 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NU GEREKTİREN NEDENLER	32
2) 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNU UYGULAMALARI	35

II. BÖLÜM

1914 TARİHLİ MÜKELLEFİYET-İ ASKERİYE KANUNU'NUN KABULÜNDEN 1927 TARİHLİ KANUN'A KADAR ASKERE ALMA UYGULAMALARI

A) 1914 TARİHLİ KANUN'U GEREKTİREN NEDENLER	46
B) 1914 TARİHLİ KANUN'UN UYGULAMALARI	48
C) MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ ASKERE ALMA UYGULAMALARI	57

III. BÖLÜM

1927 TARİHLİ 1111 SAYILI ASKERLİK KANUNU VE UYGULAMALARI

A) 1927 TARİHLİ KANUN'U GEREKTİREN NEDENLER	63
--	-----------

B) 1927 TARİHLİ ASKERLİK MÜKELLEFİYETİ KANUNU VE UYGULAMALARI	66
C) 1927 TARİHLİ KANUN'DA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE NEDENLERİ	80
D) 1927 TARİHLİ ASKERLİK KANUNU HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASINA YÖNELİK BAKANLAR KURULU KARARLARI	116
E) 1927 TARİHLİ KANUN'DA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE NEDENLERİ	119

IV. BÖLÜM

ASKERE ALMA FAALİYETLERİNİ DÜZENLEYEN KANUNLARIN BİRBİRLERİNE OLAN ETKİLERİ VE ASKERE ALMA FAALİYETİNİ YÜRÜTEN BİRİMLER

A) 1846, 1870 ve 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNLARININ BİRBİRLERİNE OLAN ETKİLERİ	125
B) 1846, 1870 ve 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNLARININ 1914 TARİHLİ KANUN'A ETKİLERİ	126
C) 1914 TARİHLİ KANUN'UN 1927 TARİHLİ KANUN'A ETKİLERİ	127
D) ASKER ALMA UYGULAMALARINI YÜRÜTEN BİRİMLERİN TEŞKİLATLANMASI	128
SONUÇ	136
KAYNAKLAR	141

EKLER 151

EK-1: MİLLÎ MÜCADELE SIRASINDA SİLÂH ALTINA ALINACAKLARLA İLGİLİ DUYURU

EK-2: BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ÜYELERİNİN MİLLÎ MÜCADELEYE FİİLEN KATILMALARI

EK-3: 1111 SAYILI ASKERLİK MÜKELLEFİYETİ KANUNU

EK-4: FAZLA İZİN SÜRELERİNİN ASKERLİK HİZMETİNDEN SAYILMASINA DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI

EK-5: TERHİSLERİN GECİKTİRİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI

EK-6: SİYASÎ VE ASKERÎ MÜLAHAZALARLA TERHİSLERİN GECİKTİRİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI

EK-7: ASKER CELBİNİN FARKLI DÖNEMLERDE YAPILMASINA DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI

EK-8: BAZI MEMUR VE GÖREVLİLERİN ASKERLİK HİZMETİNİN TEHİR EDİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI

EK-9: ÖZGEÇMİŞ

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
ATASE	: Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
Bkz.	: Bakınız
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Çev.	: Çeviren
Gnkur.	: Genelkurmay Başkanlığı
H.A.K.	: Harp Akademileri Komutanlığı
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
K.K.	: Kara Kuvvetleri
K.K.K	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
MSB	: Millî Savunma Bakanlığı
TED	: Tarih Enstitüsü Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Devletlerin ve milletlerin millî varlıklarını sürdürebilmeleri ve millî menfaatleri doğrultusunda yaşamlarına devam ederken, vatan bütünlüğünün de devamlı olarak muhafaza edilebilmesi için öncelikle güçlü bir silâhlı kuvvetlere ihtiyaç duyacakları kaçınılmaz bir gerçektir. Bunun yanında; ekonomik, sosyal ve kültürel bağların sürekli canlı tutularak; yurt savunması söz konusu olduğunda, millî birlik ve beraberliğin sağlanması da son derece önemlidir.

Yurt savunmasında görev alacakların kimlerden oluşacağı, görevin ne şekilde ve ne kadar süreyle yerine getirileceği, silâhlı gücün miktarının ne olacağı ve bu kişileri bir araya getirecek kurallar ile kurumlar, eskiden beri üzerinde en çok tartışılan konular arasında yer almıştır. Bu sorulara basit olarak ve hemen cevap vermek mümkün değildir. Toplumların sahip oldukları tarihî, kültürel, ekonomik, demografik, jeopolitik ve jeostratejik durumları gibi hususlar, bu alandaki düzenlemelere yön veren başlıca etkenler arasında yer almaktadır.

Devletler, imparatorluklar veya krallıklar, ordularını kurarken, içinde buldukları devrin ve bireylerin özellikleri, ekonomik gücü ile içinde buldukları siyasî, ekonomik ve sosyal olgulardan özellikle etkilenmişlerdir. Orduları meydana getiren ve yurt savunması görevini yürütenlerin silâh altına alınmaları, zaman içerisinde ve topluluklara/milletlere göre değişik şekillerdeki uygulamalarla sağlanmıştır. Devletler, varlıklarını sürdürmek ve toprak bütünlüklerini sağlamak için, maruz kaldıkları tehditleri profesyonelce ortadan kaldırmak amacıyla; güçlü bir silâhlı kuvvet teşkil etmenin yanında, ihtiyaç duyulduğunda bu gücü destekleyecek potansiyel bir takviye gücünün de hazır olmasını arzu etmişlerdir. Potansiyel takviye gücünü oluşturan unsurlar, normal olarak yurt savunması görevini yürüten ve bunu meslek olarak edinenlerin haricinde, eğitilmiş kişileri içermektedir. Değişen ve gelişen dünya şartlarında, savaşların klasik tanımının da dışına çıkarak, artık her alanda kendini göstermesi ve milletlerin tüm güç unsurlarının kullanılmasını gerektirmesi nedeniyle, eğitilmiş insan faktörü daha çok önem kazanmıştır. Bundan dolayı, tarih boyunca devlet niteliği taşıyan bütün teşkilâtlar, askerliğe önem vermişler, ordular kurmuşlardır.

Devletlerin kurulması ve güçlenmesi ile orduların güçlenmesi aynı zaman dilimi içinde olduğu gibi, zayıflamaları ve dağılmaları da aynı zamanlara rastlamıştır.¹

Elde güçlü ve daimî bir ordu bulundurmaya amaçlayan ülkeler, zaman içerisinde değişik askere alma sistemlerini uygulamışlardır. Uzun yıllar askerliği bir yaşam şekli olarak benimsemiş olan toplumlar bile zamanla, büyük bir nüfusu devamlı olarak silâh altında bulundurmanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan malî ve işgücü kaybı gibi ekonomik gerekçelerin yanında, toplumda meydana gelen değişiklikler nedeniyle, diğer askere alma sistemlerine yönelmişlerdir. Çeşitli amaçları bünyesinde barındırmakla beraber, XVII. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başları arasında Ortadoğu ve Avrupa’da ordu ve donanma için askere alma işlemlerinde dört ana biçim görülmektedir. Bunlar; feodal askere alma, özgür olmayan askere alma, işgücü piyasasından askere alma ve zorunlu askerliktir.² Bu sistemler içerisinde genel ve zorunlu askerlik hizmeti, XIX. ve XX. yüzyılların büyük bölümünde hakim olan askere alma biçimini oluşturmuştur. Askerî mülâhazalar bir yana bırakılırsa, zorunlu askerliğe dayanan ordular ulus inşası için önemli birer araç olarak görülmüştür. Bu XIX. yüzyılda da anlaşılmış olmakla birlikte, esas olarak I. Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların yıkılmasıyla kurulan ulus-devletlerde ve II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgelerin tasfiye sürecinde önem kazanmıştır.³

En son olarak ortaya çıkan zorunlu askerlik biçimi, esas olarak kökleri Fransız Devrimi’nde olan modern bir sistemdir. 1793 Ağustos ayının meşhur konvansiyon deklarasyonu, bütün Fransa’da her vatandaşa bireysel olarak askerlik yapma yükümlülüğünü ve hakkını getirmiştir.⁴ Ancak, her ne kadar zorunlu askerlik sistemi, en son meydana çıkan askere alma sistemi olarak gözükmekte ise de, kendine has

---

¹ Mehmet Özdemir, “Balkan Savaşı’nda Gönüllüler ve Gönüllü Askerî Birlikler”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Gnkur. ATASE ve Gnkur. Denetleme Bşk.lığı Yayınları, Sayı: 5/2005, Ankara, s.71.

² Jan Lucassen-Erik Jan Zürcher, “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihî Çerçeve”, *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev. M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.3. Belirtilen askere alma biçimlerinin Osmanlı Devleti’ndeki karşılıklarını şu şekilde belirtmek mümkündür: Feodal askere alma, tımar sistemine; özgür olmayanların askere alınması, Yeniçeri Ocağı’na; işgücü pazarından askere alma, Cezayir, Tunus, Trablusgarp gibi bölgelerde yerel olarak istihdam edilen paralı askerlere; zorunlu askerlik uygulaması da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonraki dönemde uygulanan askere alma uygulamalarına benzemektedir.

³ J. Lucassen-E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s.1, 15.

⁴ J. Lucassen-E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s.10. Bununla beraber, zorunlu askerlik sisteminin başlangıç yeri ve zamanlaması konusunda bir diğer değerlendirmeye göre; XVIII. yüzyılda Prusya’da başlayarak, Napolyon tarafından Fransa ordusunda uygulanması ve diğer ülkelere daha sonra yayıldığıının tespitidir. Bkz. Faruk Yiğit, *Temel Askerlik Sistemi Nasıl Olmalıdır? Mevcut Sistemin Bileşenleri Nelerdir? Daha Etkin Hale Nasıl Getirilir?*, H.A.K., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004, s. 6-19.

özellikleri ile zorunlulukları bulunan bu sistemin başarıyla uygulanabilmesi için öncelikle potansiyel insan gücünü saptamaya yönelik güvenilir bir nüfus sayımı gerekmektedir. Bu durum askerî mekanizmanın dışında, devlet bürokrasisinde önemli bir artışı, askere alma işlemleri için etkili bir mekanizmayı ve her koşulda asker kaçaklığını önlemek için caydırıcı yaptırımları gerektirir. Çoğu durumda hizmete alınacak kişilerin kur'a çekimi suretiyle belirlenmesi nedeniyle, bir kur'a çekimi sisteminin de geliştirilmesi ve uygulanması gerekir. Ayrıca, bürokratik yapının tam olarak gelişmediği toplumlarda, zorunlu askere alma sisteminde, bir bireyin silâh altına alınması için gerekli olan safhaların fazlalığının (kayıt işlemi, muayene, erteleme, muafiyet vb.) yerleşik bürokratik yapıya sahip devletlere oranla daha fazla asker kaçağına sebep olacağı da öne sürülebilir. Bununla beraber, zorunlu askerliğe en büyük tepki profesyonel ordunun içerisinde gelmiştir.⁵

Profesyonel ordunun tepkisinin aksine gelişmeler aksi yönde olmuştur. Viyana Kongresi'nden sonra Avrupa orduları, 1789 yılına oranla daha çok büyümüşler, tamamen gönüllü askerlik uygulayamayacak hale gelmişlerdir. Aynı zamanda ordular, politik yönden daha istikrarlı ve teknik yönden daha gelişmiş olan uzun süreli askerlik sistemini benimsemişlerdir. Buna karşılık Prusya ise, nüfusu daha az olduğundan, kısa süreli zorunlu askerlik uygulamasına devam etmiştir. Zira Prusya'nın, 1866-1870 yıllarında zorunlu askerlik uygulaması ile oluşturduğu güçleriyle büyük başarı elde etmesi, Avrupa'daki her ülkenin benzer sistemi getirmesine sebep olmuştur.⁶

Türk toplumlarının sahip olduğu özellikler ve fertlerin yetişme tarzı, asker ve askerlik meslek/yaşamına olan bakış açısını çok yakından etkilemiştir. Nitekim; Türk Ordusu'nun tarihi, Türk'ün tarihi ile yaşıt olarak kabul edilmektedir. Yüzyıllar öncesinden bu yana, her Türk'ün çocukluk çağından başlayarak büyüklerini, çevresindekileri göre göre kısa zamanda askerlik ve ordu şuuruna eriştiği, bütün hayatı boyunca da bu şuurun içinde yaşadığı bir gerçektir. Esasen Türklerin tarih alanında görünmeleri de teşkilâtlanmış ordu hüviyeti içinde olmuştur. Türklerin henüz göçebe olarak yaşadıkları çok eski devirlerde mevcut kabile ve aşiret kuruluşları da askerlik ilkelerine uygun bir karakter taşımıştır. Büyük göçler, süre avları gibi çeşitli yönlerden

---

⁵ J. Lucassen-E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s.15.

⁶ Cesur Özkaya, *Profesyonel Ordu*, H.A.K., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s. 3-3.

disiplin ve düzen gerektiren durumlar karşısında uygulanan ordu disiplin ve düzeni mahiyetindeki davranışlar, askerlik yasalarının ilk temellerini teşkil etmiştir. Bu özellikleri dolayısıyla Türk devletleri “asker devlet”, Türk milleti de “asker millet” olma vasıflarıyla ön plâna çıkmış ve çağdaşı diğer devletleri geniş çapta etkilemiştir.⁷

Türk toplumlarında her zaman ayrı bir yeri ve önemi olan asker veya askerlik görevi; tarih boyunca değişik coğrafyalarda ve koşullarda devletler kuran Türklerin; gerek gündelik yaşamlarında, gerekse güttükleri hedeflerinde daima etken bir unsur olmuştur. Türklerde askerliğin tarihine baktığımızda; ilk Türk devletlerinde her Türk savaşçı durumda bulunduğundan, askerliğe özel bir meslek gözüyle bakılmamıştır. Kurulan devletlerin sayısı, değişik coğrafyalarda hüküm sürmeleri de göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna kadar geçen süre içerisinde Türk Ordusu’nun pek çok tecrübe ve aşamalardan geçtiğini belirtmek mümkündür. Buna karşılık devamlı silâh altında bulunan ve bugünkü manada düzenli bir ordudan söz etmek imkânsızdır. Türklerde ilk düzenli ordu, Doğu Hun Devleti’nde Mete Han zamanında, profesyonel askerlik ise, Selçuklular zamanında kurulmuştur.⁸

Osmanlı Devleti’ndeki şekline baktığımızda, başlangıçta diğer Türk devletlerinde olduğu gibi düzenli bir ordudan ve askere alma işlemlerinden söz etmek doğal olarak mümkün değildir. Osman Gazi devrinde sadece atlı akıncılardan ibaret olan ve yalnızca savaş sırasında bir araya gelen birlikler, I. Orhan devrinde beyliğin emniyetini sağlamak amacıyla yaya (Yaya Müsellah) teşkilâtını meydana getirmişler ve bu teşkilât süreklilik kazanmıştır. Osmanlı Devleti’nin güttüğü amaç doğrultusunda, bu teşkilât da zaman içerisinde gelişme göstermiş, yaya birliklerine ilâveten atlılardan oluşan birlikler kurulmuştur. Bu aşamaya kadar birliklerin kaynağını gönüllüler oluşturmuştur. Girilen savaşlar ve Devlet’in hedefleri bakımından bu birliklerin de yetersiz olduğunun anlaşılması ile I. Murat, disiplinli ve daimî bir ordu fikrini ortaya atmış ve Selçuklu Devleti örnek alınarak “Yeniçeri Ocağı” adıyla, daimî ve ücretli bir Osmanlı Ordusu ve bu orduyu personel bakımından beslemek üzere “Acemi Ocağı” kurulmuştur. Yeniçeri Ocağı’nın kaynağını savaşlarda ele geçen esirlerin ve rehinenin

---

⁷ *Osmanlı Ordu Teşkilatı*, Hazırlayan: Cengiz Eroğlu – Hülya Yazar – İ. Göktuğ Demiröz, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s.5-14.

⁸ *Osmanlı Ordu Teşkilatı*, s.11.

beşte biri oranındaki miktar oluşturmuştur.⁹ Yeniçeri adı verilen bu teşkilâta, askerlik yapacaklara daha önce kurulmuş olan yaya ve atlılara göre yüksek bir ücret ve diğer birliklere nazaran daha bol yiyecek verilmeye başlanmıştır. Diğer taraftan “devşirme” adı verilen yöntemle yapılan asker toplamada, aynı zamanda geniş imparatorluk hudutları içinde biraz fazlaca bulunan gayrimüslimlerin İslâmlaştırılması gayesi de güdülmüştür.¹⁰ Bunun yanında, orduyu teşkil eden diğer birliklerin kurulmasına da devam edilmiştir.¹¹

Bir genelleme yapılırsa, Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu çağın koşullarına uygun olarak askerlik sistemine yön vermiş ve özellikle yükselme döneminde profesyonel askerlik sistemini, duraklama ve gerileme dönemlerinde ise zorunlu askerlik sistemini uygulamıştır denilebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi esasını Yeniçeri Ocağı'nın oluşturduğu ordunun asker kaynağının karşılanmasında, Yeniçeri Ocağı kaldırılana dek uygulanan askere alma yöntemlerini; Pençik Sistemi, Devşirme Sistemi, Tımar Sistemi, Akıncı Sistemi, Yaya, Müsellem ve Yörük Sistemi, Esirlerden Yararlanma, Hıristiyanlardan Askere Alma, Azaplar Sistemi, Gönüllüler, Ücretliler ve Yevmiyeliler, Gulam Sistemi, Kuloğulları ve Veledeş, Yerlikulu Yeniçerileri, Mısır Kanunu başlıkları altında toplamak mümkündür.¹² Bunun yanında, Osmanlı Ordusu'nun büyük kısmını teşkil eden, eyalet askerinin en önemlisi olan tımarlı sipahilerden başka, Evlad-ı Fatihan, Martolozlar, Geçici Gönüllüler, Garp Ocakları, Leventlik sistemleri gibi usullerle de askere alma işlemleri yürütülmüştür.¹³

Askerlik görevi ile ilgili göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus da Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda idarî ve malî sistem bakımından vilâyetlerin salyaneli ve tımara dahil (mîrî rejim) şeklinde bir tasnife tabi tutuldukları görülmektedir. Salyaneli vilâyetler; daha çok merkeze uzak olan vilayetleri ifade etmekte olup, Osmanlı Devleti'nin buralarda daha çok hukukî bir hakimiyetinden söz etmek mümkündür. Ancak, mîrî rejim, Devlet'in idarî, askerî ve iktisadî düzeninin tam anlamıyla uygulandığı rejim olup, Devlet'in vergi aldığı, tasarruf tevcih ettiği ve

---

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları-I*, TTK Basımevi, Ankara, 1943, s.5, 144-146; *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s.22.

¹⁰ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları-I*, s.13, 139.

¹¹ M. Jh Mie Jouannin-M. Jules Van Gaver, *Osmanlı İmparatorluğu Askerlik Sanatı Örf ve Adetleri*, Çev.M.Reşat Uzman, And Kartpostal ve Yayınları, İstanbul, 2000, s. 26- 27.

¹² C. Özkaya, *a.g.t.*, s.3-15, 16.

¹³ *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s.11.

buna karşılık yükümlülük istediği bir rejimdir. Salyaneli vilâyetler için asker çıkarma zorunluluğu yok iken, mîrî rejim uygulanan yerlerde böyle bir husus söz konusu değildir.¹⁴

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nde askere alma işlemleri, Türk milletinin tarihten gelen alışkanlıklarına, kültürüne ve devlet yönetimi anlayışına göre kendine has özellikler taşımaktadır. “Asker” veya “askerî” kelimesinin tanımlanması, toplumda yer eden bu konudaki düşüncüyü yansıtması açısından önemlidir. Genel olarak Osmanlı'da halk “reaya” ve “askerî” diye ikiye ayrılmıştır. “Askerî” yani “asker sınıfı” mensupları, bugünkü anlamıyla, sadece silâhlı kuvvetlere mensup olanlarla sınırlı değildir. Askerî tabiri, reayadan farklı olarak, padişahın beratına haiz, vergi ve yargılamada özel statüye sahip ordu mensuplarının yanında, bunların aileleri ile aslında askerlikle ilgisi bulunmayan kamu görevlilerini, yargı mensuplarını ve din görevlileri gibi Devlet'ten bir ücret/maaş alan kişileri de kapsamaktadır.¹⁵

Türk toplumunun yukarıda belirtilen nitelikleri, yurt edindiği bölgelerin özellikleri, içinde bulunduğu jeopolitik, jeostratejik, ekonomik, siyasî ve sosyal durumlar; askerlik ve dolayısıyla askere alma sistemini de etkilemiştir. Zira “Askerlik Sistemi”, sosyolojik bir olgu olarak, toplumun tamamını ilgilendirmekte ve olumlu veya olumsuz etkileri ülkenin tamamında hissedilmektedir.¹⁶

Zamanla, Osmanlı Devleti'nin yönetiminde ortaya çıkan zaafılar, savaşlarda alınan yenilgiler ve Yeniçerilerin nitelikleri, Osmanlı Devleti'ni yeni tedbirler almaya itmiştir. Çünkü, Osmanlı Devleti esas olarak iki temel sisteme, “kul” sistemi ve “tumar” sistemine dayanmaktadır. Bu iki sistem, Devlet'in askerî, malî ve ziraî politikalarını iç içe, birbiriyle bütünleşmiş durumda uygulayabilmeye olanak vermiş, yani Devlet; yönetim, maliye ve ordu kurumlarını sözü edilen sistemleri işleterek yaratmıştır.¹⁷ Bu kapsamda, köylü kitlesinin ve sipahilerin yaşamı özel bir toprak mülkiyeti ve vergi

---

¹⁴ Mustafa Öztürk, “Osmanlı Mîrî Rejiminin Misak-ı Millî İle Münasebetleri”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 186-188.

¹⁵ Halil İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 36; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I. Cilt:1300-1600*, Editör: Halil İnalçık ve Donald Quartaert, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.50; Mustafa Şentop, *Osmanlı Yargı Sistemi ve Kazaskerlik*, Klasik Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2005, s. 10.

¹⁶ F. Yiğit, *a.g.t.*, s. II.

¹⁷ Özer Ergenç, “Osmanlı Merkez Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları”, *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 73.

politikasına dayandığından, Devlet'in özellikle, toprak mülkiyetini ve tarımsal üretimini elinde tutmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.¹⁸ Bu bakımdan, I. Mahmud devrinden itibaren başlayan çalışmalarla, Devlet'in içinde bulunduğu kötü gidişattan kurtulabilmesi için Tanzimat öncesinde yapılan bütün yeni düzenlemelerin ağırlık noktasını askerî ıslahat teşkil etmiştir.¹⁹ Çünkü, ordunun düzelmesi durumunda, vatanın da refaha kavuşacağı beklentisi mevcuttur. Orduyu ıslah çalışmalarının genel amacı, Osmanlı Ordusu'nu, Avrupa orduları ile savaşacak bir düzeye, özellikle, Rusya'ya karşı modern hale getirmektir.²⁰ Bunun için batılı orduların kullandığı silâhları ve eğitim usullerini almak kadar, ordu için gerekli olan askerin tedarik işi de önemli olarak görülmüştür.²¹ Islahatların ordudan başlatılması düşüncesinin yanlış olduğu yönünde görüşler de vardır. Zira gerilemenin ana nedeni olarak ordunun görülmesi ve ordunun düzelmesi durumunda, Devlet'in eski şevket ve kudrete ulaşılacağı yönünde yanlış bir yargıya varıldığı da ileri sürülmektedir.²² Ancak, Osmanlı Devleti ileri gelenleri, esas olarak ordunun modern hale getirilmesini öngörmüşler ve bu yönde çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu kapsamda, özellikle III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde yapılan çalışmalar, konuya verilen önemin bir göstergesi olmuştur.

III. Selim, tahta geçmesini müteakip Osmanlı Devleti'nin kötü gidişine son verecek, ülkenin tamamına hitap edecek düzenleme ve ıslahatlar yapmayı tasarlamıştır. Ancak, yaptığı çalışmalar sonucunda edindiği izlenimlerle beraber ıslahatların daha çok askerlik alanında olması gereği üzerinde durmuş ve eski gücünden uzak olan Yeniçeri Ocağı'nın yanında ve Yeniçerilerin tepkilerine rağmen,²³ çağın gereklerine uygun bir askeri birliğin oluşturulmasını uygun görmüştür. Bu nedenle, Rusya ile Yaş Antlaşması imzalandıktan sonra Nizâm-ı Cedîd'i kurmuştur.²⁴ Ancak, aynı zamanda mevcut diğer

---

¹⁸ H. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I. Cilt:1300-1600*, s.85-86. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin toprak, emek ve sermaye üzerinde etkin bir şekilde kontrol sağlamaya ve bu ilkesine bağlı kalmaya çalıştığı belirtilmektedir. Bkz. Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere! Prut Seferi'nde Lojistik ve Organizasyon*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006, s.19.

¹⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, TTK Basımevi, Ankara, 1970, s. 178.

²⁰ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayın, İstanbul, 1987, s. 34; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 178

²¹ *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s.1

²² Bülent Daver, "Ordu ve Politika (Siyaset)", *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 139.

²³ Uğur Ünal, "III. Selim Döneminde Osmanlı Bahriyesi", *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Gnkur. ATASE Yayınları, Sayı 1/2003, Ankara, s. 81

²⁴ *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s.34. Nizâm-ı Cedîd dar manada, Avrupa usulünde yetiştirilmek istenen eğitimli askerleri, geniş manada ise, sadece askerlik alanında değil, aynı zamanda, toplum hayatını da kapsayan ıslahatları ifade eder. Geniş anlamındaki tanımı, olayların değerlendirilmesinde, tarih açısından daha uygun düşmektedir. Nizâm-ı Cedîd'in ayrı bir ocak olarak kurulması, Yeniçeri Ocağı'nın muhtemel tepkisi nedeniyle tehlikeli bulunduğundan Bostancı

ocakların ıslahı ve askerî kurum ve kuruluşların yeniden düzenlenmesini de uygun görmüştür.²⁵ Zira, Yeniçeri Ocağı'nın hemen kaldırılması için Devlet'in dayanacağı başka bir güç bulunmamaktadır.²⁶

Bir kanunnâmeye bağlı olarak kurulan, kendine has bir hazinesi (İrâd-ı Cedîd – Yeni Gelir- Hazinesi) bulunan bu ocağın asker kaynağını; Anadolu'dan çiftçi ve aşiret mensubu kimseler, iş bulmak için başkent İstanbul'a gelenlerle, eyaletlerden toplatılarak gönderilenler oluşturmuştur.²⁷ III. Selim'in, Yeniçeri Ocağı'ndan genç olanların da Nizâm-ı Cedîd'e katılması isteği, Yeniçeri Ocağı tarafından kabul görmemiştir.²⁸ Nizâm-ı Cedîd'in kurulmasına varan süreçte askere alma mantığının temelinde; hem taşrada güçlü bir yerel liderlik altında, hem de İstanbul'da geleneksel birliklerden ayrılmış kışlalarda, iyi yetişmiş silâhlı birliklerin (tüfenkçi) örgütlenmesinin öngörüldüğü ileri sürülebilir.²⁹ Yeni askerlik sisteminin, halkın Anadolu'da da kuruluşuna gönüllü olarak destek verdiği Nizâm-ı Cedîd ortaları sayesinde, şehirlerde, yeni kışla, asker ve talimlerde kullanılan silâh araç-gereçleriyle ekonomik bir canlanmayı da beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır.³⁰ İç ve dış tahrikler ile etkili propagandalar, Nizâm-ı Cedîd Ordusu'nun sonunu hazırlamıştır.³¹

III. Selim döneminde uygulamaya konan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması fikri, II. Mahmud döneminde de devam etmiştir. Çünkü, II. Mahmud da alınan mağlubiyetlerin, geri kalmışlığın sebebi olarak Yeniçeri Ocağı'nı görmekte, Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılarak, yerine devrin gereklerine göre modern eğitime tâbi tutulmuş birliklerin kurulmasını istemektedir. Ayrıca, Yeniçerilerin son zamanlarda

---

Ocağı'na bağlı olarak kurulmuştur. Bkz. Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayûnları –Nizam-ı Cedit- 1789-1807*, TTK Basımevi, Ankara, 1946, s. 29, 51; Ayrıca Bkz. E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 61, 65. Öte yandan, Bostancı Tüfenkçisi Ocağı adı altında ilk eğitimlerini yaptıkları belirtilmektedir. Bkz. Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 54. Bunun yanında, önceleri yeni sistemin düzenlemeleri için kullanılan bu terimin, sonradan sadece yeni birlikler için kullanılması ilginç bulunmaktadır. Bkz. Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev.: Metin Kıratlı, TTK Basımevi, 2000, Ankara, s. 59-60.

²⁵ Musa Çadırcı, "Osmanlı Ordusu'nda Yeni Düzenlemeler (1792-1869)", *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 85; E. Z. Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayûnları*, s. 44; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 64

²⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 106.

²⁷ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 54, 55.

²⁸ E. Z. Karal, *Selim III'ün Hat-tı Hümayûnları*, s. 50.

²⁹ Virginia H. Aksan, "18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı'da Zorunlu Askerlik Stratejileri", *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, s. 40.

³⁰ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 57; M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s. 86- 87, 91.

³¹ *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s. 34; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 83.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları-II*, TTK Basımevi, Ankara, 1944, s.268. Ashında, III. Selim'in 1805 yılında, Yeniçeri Ocağı yerine, Nizâm-ı Cedîd için genel olarak halktan zorla asker toplanması yönünde emir verdiğinde, ilk kuvvet denemesinin başladığı ve hem Yeniçerilerin hem de ulemanın yeni düzene karşı olan tavırlarının artmasına yol açtığı belirtilmektedir. Bkz. B. Lewis, *a.g.e.*, s. 71.

asayışı sağlamanın aksine, asayişsizliğin esas sebebini oluşturmaları münasebetiyle, bu Ocağın bir an önce kapatılması Devlet'in öncelikli hedefi haline gelmiştir.

Gerek Yeniçeri Ocağı'nın, gerekse Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu göz önünde bulunduran II. Mahmud, 1808'de Nizam-ı Cedid'e benzer şekilde, başlangıçta Sekban-ı Cedid adı verilen bir ocak kurmuş ve Yeniçeri Ocağı'nda da ıslahat yapılmıştır.³² Ancak, ortaya çıkan ayaklanma sonucunda bu ocağın da kuruluşundan bir yıl sonra ortadan kaldırılması gerekmiştir.³³ Müteakip dönemde II. Mahmud'un yaptığı çalışmalar Yeniçeri Ocağı'nın tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Osmanlı Devleti yöneticilerini yeni arayışlara iten bu sebepler, Devlet içindeki gelişmelerin yanında, dışarıdaki askerlik sistemi ve teknolojisindeki gelişmelerden de kaynaklanmaktadır. Çünkü, kökleri 1789 Fransız Devrimi'ne uzanan zorunlu askerlik hizmeti uygulamaları, Avrupa'da başlamış ve yapılan uygulamalardan olumlu sonuçlar alındığı gözlenmiştir. Ancak, zorunlu askerlik hizmetinin kendine özgü bazı problemleri bünyesinde barındırdığı aşikârdır. Özellikle başlangıçta, Fransızlarınkı gibi nispeten uzun hizmet dönemlerine dayanan zorunlu askerlik sistemlerinin (sekiz yıl veya daha fazla), oldukça büyük ve pahalı muvazzaf ordulara yol açması büyük bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Zira, savaş zamanlarının dışında âtil durumda kalan bu askerlerin, devlet için hem ek külfet, hem de genç nüfusun silâh altında olmasından dolayı, işgücü kaybına neden olması söz konusudur. Bunun yerine, Prusya'da olduğu gibi erkek nüfusun düzenli muvazzaf orduda bir ilâ üç yıl hizmet etmesi, bunu takiben birinci ve ikinci sınıf ihtiyat olarak kalması ve nihayet, sadece bir düşman işgali durumunda faal hale getirilen milis güçlerinde görev alması modelinin daha etkili ve devletler için daha ekonomik olacağı görülmüştür.³⁴

Bu kapsamda, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra zorunlu askerlik uygulamasına geçiş çalışma ve uygulamaları, Osmanlı Devleti'nin ve bireylerinin özellikleri (azınlıkların talepleri, halkın askerlik hizmetine bakışı, savaşların

---

³² Yakın tarihte yaşanan ve Nizâm-ı Cedid'in kapatılması ile sonuçlanan olumsuz olaylardan dolayı ocağa bu isim verilmiştir. Sekban-ı Cedid, bir dereceye kadar bağımsız bir ocak olarak kurulmuştur. Bkz. E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 93. Ayrıca, II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kapatmaktan çekinenler arasında olduğu, zira, Yeniçeri Ocağı'nı kendi kuracağı ordu ile kapatmak istediği yönünde görüş te mevcuttur. Bkz. İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 29.

³³ M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s. 91.

³⁴ V. H. Aksan, *a.g.m.*, s.25-26.

sürekliliği vb.) nedeniyle, diğer devletlere göre farklı uygulamaları gerektirmiştir. Bu şartlar altında yapılan askere alma düzenlemeleri, toplum ve millet hayatını uzun yıllar etkilemiş ve sonradan yapılan düzenlemelerin temelini oluşturmuştur.

Toplum hayatını düzenleyen kuralların tüm vatandaşlara eşit olarak ve öngörüldüğü şekilde uygulanması büyük önem arz etmektedir. Özellikle, vatan savunmasını yürüteceklerin askere alma işlemlerindeki uygulamalar, hem vatandaşların hem de ailelerinin hayatlarını yakından ilgilendirmesi nedeniyle, farklı uygulamalar toplum tarafından dikkatle izlenmektedir. Uygulamalardaki farklı tutumlar, toplum tarafından algılanma derecesine göre değişik tepkilerin doğmasına neden olmaktadır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılarak kur'a sistemine geçilmesinden sonra uygulamaya konan kur'a sistemiyle, askere alınanlar arasında eşitlik sağlanamaması ve askerlik hizmetinin sadece Türk ve Müslümanlara has bir görev haline gelmesi, vatan savunması söz konusu olduğunda sınır tanımayan Türk toplumunun, uygulamadaki farklılıklar ile bunların ortadan kaldırılmasında başarı elde edilememesi üzerine askerlik hizmetine bakış ve yaklaşımı da değişmiştir. Toplumun, Millî Mücadele dönemi öncesinde sergilediği bu olumsuz tutumun bir yansıması olarak ortaya çıkan asker kaçaklarının sayısındaki artış, yerini işgallere karşı gönüllü olarak kurulan ve yerel olarak direnmeyi amaçlayan teşkilere bırakmıştır. 1927 tarihli Askerlik Kanunu'yla beraber tüm erkek vatandaşlar tarafından eşit şartlarda, aynı kuralların uygulandığı askere alma sistemine geçilmiştir. Askerlik hizmeti, erkek vatandaşları kapsayan zorunlu bir görev olduğu kadar, aynı zamanda bir hak olarak yerine getirilen vatandaşlık görevi haline gelmiştir.

Meydana gelen teknolojik, siyasî, ekonomik, sosyal, bilimsel ve kültürel değişim ve gelişmeler, insan hayatını olduğu kadar devlet yönetimini de etkilemektedir. Bu nedenle, toplum hayatını düzenleyen kurallarda sürekli bir değişim, gelişim ve güncellemeler yaşanmaktadır. Bu kapsamda, askere alma uygulamaları da zaman içerisinde değişikliklere uğramış, kuralları ihtiyaç duyulan konuları karşılayacak şekilde devamlı geliştirilmiştir.

Bunun yanında, askere alma işlemleri ile bu işlemleri yürüten kurumların incelenmesi ve geçmişle bağının kurulması da büyük önem taşımaktadır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin müesseseleri üzerine birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte, esas temel kurumların tam olarak ortaya çıkartıldıklarını söylemek mümkün değildir. Bunun

bir sebebi oldukça uzun bir tarihi dönemde aynı isimle devam eden kurumların muhteva olarak önemli değişiklikler geçirmiş olmasıdır. Tanzimat dönemi üzerine yoğunlaşan çalışmalar, mevcut kurumların önceki dönemlerde de aynı mahiyette olduklarını farz ederek, hatalı genellemeler yapmaktadır. Diğer bir sebep ise, Osmanlı kurumlarının kendi çağdaşı devletlerde veya modern devletlerde bulunan kurumlarla karşılaştırılması sonucunda varılan hükümlerdeki yetersizliktir.³⁵ Osmanlı Devleti'nde mevcut Ortaçağ'a özgü kurum ve kuruluşların gelişen ve değişen dünya şartlarına ayak uydurabilmelerinin ilk basamağı olarak, "Ordu"nun modernleştirilmesi fikrinin kabulü ile uygulamaların bu yönde yoğunlaşması, askere alma sistem ve faaliyetlerinin de değişmesine ve gelişmesine neden olmuştur.

---

³⁵ M. Şentop, *a.g.e.*, s. IX.

I. BÖLÜM

YENİÇERİ OCAĞI'NIN KALDIRILMASINDAN 1914 TARİHLİ KANUN'A KADAR ASKERE ALMA UYGULAMALARI

A) YENİÇERİ OCAĞI'NIN KALDIRILMASI

Kuruluşundan itibaren Yeniçeri Ocağı, Osmanlı Devleti'nin yükselmesindeki ve genişlemesindeki en büyük paylardan birinin sahibi olmuştur. Devlet'in devamlı ordusu konumundaki Yeniçeri Ocağı özellikle, kanunnâmelerine göre hareket ettiği sürece Devlet'in genişlemesinin en büyük etkenlerinden birisi olmuştur.³⁶ Ayrıca, Türk Ordusu'nun bugünkü anlamda ilk teşkilini ifade eden Yeniçeri Ocağı, zaman içerisinde bozularak eski şanlı günlerinden uzaklaşmış ve Devlet'in yapmak istediği yenilik ve ıslahatların karşısındaki en büyük güç haline gelmiştir.³⁷ Hatta, sivil iktidarlar üzerinde daima bir baskı unsuru oluşturarak, her türlü yeniliğe karşı çıktığı, daha doğrusu yenilik karşıtlarının aleti haline geldiğini belirtmek mümkündür.³⁸

XVII. yüzyıldan itibaren, Yeniçeri Ocağı'nı bu duruma iten sebep, esas kuralların bırakılarak, yerine manasız geleneklerin yerleşmesidir.³⁹ Yeniçeri Ocağı'nın Devlet için var olduğu gerçeğinin terk edilmesinin yanında,⁴⁰ Ocağın bozulma sebebi olarak birçok neden ileri sürmek mümkündür. Bu kapsamda genel olarak, başlangıçta son derece etkin bir güç olan Yeniçeri Ocağı'nın devşirme usulünün bozulması, sosyal alandaki yozlaşma, ekonomik ve teknolojik gerileme gibi sebeplerle birlikte ordunun da gerilemesine neden olduğu ileri sürülebilir.⁴¹ Yeniçeri Ocağı'nın hükümete karşı isyanları, sadece ordu veya hükümeti değil, aynı zamanda, Devlet otoritesinin eylemler

---

³⁶ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 7; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları-I*, s.501, Süleyman Kocabaş, *Osmanlı İhtilallerinde Yabancı Parmağı*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1993, s. 11.

³⁷ *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s.86.

³⁸ Fahri Çeliker, "Birinci Dünya Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ordu-Hükümet İlişkileri", *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. 23.

³⁹ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 7. Kendine has kanun ve kurallara göre yönetilen Yeniçeri Ocağı'nın, kanun ve kurallardan uzaklaştırılması amacıyla, özellikle, nizamnâmesinin bozulmasından sonra Yeniçerilerin içerisine yabancı ajanların girdiği ve böylece, 1589 yılından başlayarak Yeniçeri Ocağı'nın tüm isyan ve ihtilallerin sebebi olmaya başladığı ileri sürülmektedir. Bkz. S. Kocabaş, *a.g.e.*, s. 11; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları-I*,s.478, 502.

⁴⁰ M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 53.

⁴¹ B. Daver, *a.g.m.*, s. 139. Özellikle para düzeninin bozulmasının, Yeniçeri isyanlarının başlamasındaki temel etken olduğu belirtilmektedir. Bkz. S. Kocabaş, *a.g.e.*, s. 15.

üzerinde sarsılmasına da neden olmuştur.⁴² Ancak, bu olguların sadece ordu için geçerli olmadığı da ortadadır. Zira Devlet'in son dönemlerinde, tüm unsurlarında görülmekle birlikte, yozlaşma orduda daha belirgin hale gelmiştir. Devlet'in içinde bulunduğu bu duruma, batının erişmiş olduğu düzeyden kopukluğun yol açtığı anlaşılınca, bu kopukluğu gidermek için ilk önlemlerin ordu açısından alınmaya başlandığı görülmektedir.⁴³ Bu maksatla, özellikle III. Selim zamanında başlayan ıslah çalışmaları, II. Mahmud döneminde de devam etmiş, fakat ilk çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin dış ve iç güvenliğinin sarsılmasına, savaşlarda alınan sürekli yenilgilere ve toprak kayıplarına neden olan Yeniçeri Ocağı'nın acizliğine, halkın rahatsız edilmesi ile ıslahat çalışmalarının sürekli engellenmesi eklenince, tarihi misyonunu çoktan tamamlayan bu ocağı kaldırmaktan başka çıkar yol kalmamıştır.⁴⁴ Bu nedenle, 15 Haziran 1826 tarihinde ayaklanmaları üzerine, Yeniçeri Ocağı II. Mahmud tarafından kaldırılmış, yerine yeni bir teşkilât kurulmasına karar verilmiştir.⁴⁵ Ayaklanmadan üç gün sonra yayınlanan bir emirname ile Yeniçeri Ocağı kaldırılmış ve olay tarih kayıtlarına "Vak'a-i Hayriye" olarak geçmiştir.⁴⁶ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasını müteakip "Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye" adıyla, eski devirden kalma eğitim gören askerlerle subayların çekirdek kadrosunu oluşturdukları, ücretli askerlerden oluşan yeni bir teşkilât kurulmuştur.⁴⁷ Bir Kanunnâme'ye bağlı olarak kurulan ve ayrı bir hazineye sahip olan bu ordu,⁴⁸ Fransa ile olan ilişkiler göz önüne alınarak, başlangıçta, Osmanlı Devleti'nin dış politikası gereği Prusya'dan gelen subaylar tarafından eğitilmiş ve 1840 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir.⁴⁹ Bu

---

⁴² E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 7.

⁴³ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Yayınları, Sayı: 86/2001, Ankara, s. 1; Seçil Akgün, "Atatürk'ün Büyük İlkesi: Ordunun Siyasetten Ayrılması", *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. III. Ateşli silâhlardaki gelişmelere karşın, askerî eğitimden uzak olan ve kendilerini tamamen esnaflığa veren Yeniçerilerin, askerliği sadece, savaş zamanlarında cepheye gitmek şeklinde algıladıkları da belirtilmektedir. Bkz. Sina Akşin, "1839'da Osmanlı Ülkesinde İdeolojik Ortam ve Osmanlı Devleti'nin Uluslararası Durumu", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 84.

⁴⁴ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 144-145.

⁴⁵ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılışına ilişkin bir başka tarih de 16 Haziran 1826'da yayınlanan bir hatt-ı şerif ile yapıldığı belirtilmektedir. Bkz. M. Jh Mie Jouannin-M.Jules Van Gaver; *a.g.e.*, s. 410, 413, 415.

⁴⁶ Osman Köksal, *Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-u Muvakkati 29 Nisan 1330 (Osmanlı Devleti'nde Askeralmada Son Durum)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987, s.8.

⁴⁷ *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s. 86; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 151. Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasından sonra 15 gün içerisinde 10.000'den fazla tertipli askerın yazılmasıyla oluşturulduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Şamil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1994, s. 24. Asakîr-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu'nun kuruluş tarihi olarak 17 Haziran 1826 tarihi belirtilmektedir. Bkz. B. Lewis, *a.g.e.*, s. 80.

⁴⁸ Hazinesinin adı, Asakîr-i Mansûre Hazinesidir. Bkz. M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 60.

⁴⁹ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 151.

zamana kadar kurulan orduların kaynağını gönüllüler ve seçilenler oluşturmuştur. Bu dönemin bir başka özelliği de II. Mahmud'un başkanlığında yapılan ve askerlikle ilgili konuların görüşüldüğü ilk "Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî" adlı meclisin kurulmasıdır. Bu meclisin başlıca görevi; kişilerin askerlikle ilgili ödevlerini saptamak, batı ülkelerindeki askerlik usullerini inceleyerek, Osmanlı Ordusu'nun güçlendirilmesi ve ilerlemesi için gerekli önlemleri almaktır.⁵⁰ Bu meclisin yanında, II. Mahmud tarafından "Meclis-i Şûrâ" toplantılarının yapıldığı ve bu mecliste de askerlikle ilgili konuların görüşüldüğü anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin siyasal yaşamını saray, ordu ve ulema oluşturmaktadır. Devleti buhrana sürükleyen olaylarda, genellikle ulema ile ordu birleşerek saraya karşı bir tutum sergilemiş ve bunun sonucunda da, ya taht değişikliği ya sadrazam değişikliği ya da Devlet'in ileri gelenlerinden bazılarının yönetimden uzaklaştırılması olayları yaşanmıştır. Ancak, Yeniçeri Ocağı'nın daha önceki dönemlerde de denenmesine rağmen, ancak 1826'da kaldırılmasında, bu denge değişmiş; saray ve ulema, halkın da desteğini sağlamak suretiyle Yeniçeri Ocağı'nın yıkılması sağlanmıştır.⁵¹ Yenileşmenin önündeki engelin ortadan kaldırılmasıyla, Devlet otoritesinin gözle görülür şekilde yeniden kurulduğu ileri sürülebilir.⁵²

B) YENİÇERİ OCAĞI'NIN KALDIRILMASINDAN TANZİMAT'IN İLÂNINA KADAR OLAN SÜREÇTE ASKERE ALMA UYGULAMALARI

Askere alma kanunları, ordu nizamları ve askerî eğitim sistemi gibi önemli askerî hususların, Avrupa normlarına uygun hale getirilmesinin önündeki en büyük engelin kaldırılışı, doğal olarak askere alma sisteminin yeniden incelenmesini, sorgulanmasını ve diğer ülkelerin uygulamaları da göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesini zorunlu kılmıştır.⁵³ Ancak, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından hemen sonra, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşının başlaması, askere alma işlemlerine de tesir

---

⁵⁰ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 60-61; M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s.92-93; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 153.

⁵¹ Bülent Daver, "İstiklâl Savaşı'nda Ordu-Politika İlişkileri (1919-1922)", *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. 192-193; Enver Ziya Karal, "Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'nda Batı'nın Etkisi", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 71.

⁵² Stefan Yerasimos, "Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 350.

⁵³ *Osmanlıdan Günümüze Bedelli Askerlik*, Proje Yöneticisi: M.Kemal Savcı, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. V.

etmiş ve askere alma işlemlerinin yazılı kurallar haline getirilmesine en azından bir süre daha engel olmuştur. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından 1846 tarihli Kur'a Kanunu'na kadar ihtiyaç duyulan askerler, devşirme usulü (bu usul Yeniçeri devşirme usulü değildir) ile toplanmıştır.⁵⁴

Devşirme usulü adı verilen bu yöntemle silâh altına alınanlar, Divân-ı Hümâyûn tarafından her yıl veya ihtiyaç duyuldukça yapılan toplantılarda saptanan, her vilâyet ve kazadan alınması gereken miktara göre belirlenmiştir. Anadolu'daki valiler ve önde gelen kişiler tarafından İstanbul'da eğitim görmek üzere gönderilen köylü çocuklarından oluşan silâh altına alınanların belirlenmesinde, yazılı bir kural olmadığı gibi, devamlı uygulanan belirli bir kıstas da bulunmamaktadır.⁵⁵ Önemli olan husus, vilâyet veya kaza için tespit edilmiş olan kontenjanın tamamlanmasıdır. Bu nedenle, 1826 tarihinden sonraki askere alma uygulamalarında, askerlik hizmetinin bir vatandaşlık görevi olduğu fikrinin oluşturulmadığı ve bu hizmetin Devlet'in tüm unsurlarına eşit şartlarla paylaştırılmadığı, keza gazilerden ve Balkan halklarından çok yoğun bir direniş geldiği için II. Mahmud'un zorunlu askerlik hizmetini Anadolu gençler üzerine yoğunlaştırdığı ve sadece Müslümanlar için zorunluluk getirdiği belirtilebilir.⁵⁶

Bu dönemin bir başka özelliği de, zorunlu askerlik sisteminin ön şartlarından birisi olan nüfus sayımı ve eldeki potansiyel asker kaynağının bilinmesi prensibinden hareketle, uygulamaların 1831 tarihli nüfus sayımına dayandırılmasıdır.⁵⁷ Bir diğer önemli husus da, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kurulan ve büyük bir çoğunluğu silâh altında bulundurmadan eğitilmiş gücün istendiğinde teminine imkân veren Redif-i Asâkir-i Mansûre'nin 8 Temmuz 1834 tarihinde kurulmasıdır. Askerlik çağına gelenlerin, kendi bölgelerinde aralıklarla eğitilerek, savaş zamanlarında görev yapabilecek yeterli asker elde etmeyi amaçlayan bu sistemle;⁵⁸ hem çalışan insanları

---

⁵⁴ *Osmanlıdan Günümüze Bedelli Askerlik*, s.1.

⁵⁵ Erik Jan Zürcher, "Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi (1844-1918)", *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev.M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 87-88.

⁵⁶ V. H. Aksan, a.g.m., s. 43; Faruk Aydın, *Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan Sonra Askeralma Kanunları (1839-1914)*, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1994, s. 2-4; *Osmanlılardan Günümüze Bedelli Askerlik*, s.1.

⁵⁷ V. H. Aksan, a.g.m., s. 43. Nitekim, yeni ordu için potansiyel asker kaynağı ile bu orduyu beslemek üzere daha sağlıklı vergi toplanması için mükelleflerin tespitinin, yapılan nüfus sayımının esas amacını oluşturduğu ileri sürülmektedir. Bkz. B. Lewis, a.g.e., s. 91.

⁵⁸ M. Çadırıcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 61.

topraklarından kopartmadan askerlik yaptırmak, hem de iç güvenliği temin ederek hükümet emirlerinin eksiksiz uygulanmasını sağlamak öngörülmüştür. Bu kapsamda, Devlet'in daha az masraf yapması anlayışıyla, Nizâm-ı Cedîd Ortaları gibi bir nizamnâme ve hazineye⁵⁹ bağlı olan “Redif-i Asâkir-i Mansûre” adlı yeni birlikler kurulmuştur. Bu tedbir İmparatorluğa güçlü bir ordu sağlayarak durumunu önemli ölçüde düzeltmesini sağlamıştır. Halbuki, harp zamanları yapılan askere almaların disiplinsiz ve eğitimsiz kalabalıklardan başka bir şeye benzemediği ileri sürülmektedir.⁶⁰ Bu nedenle, savaş çıktığında Redif Ordusu ile askerlerin gelişigüzel ve aceleyle Ordu'ya alınmaları önlenmiş olacaktır.⁶¹

Prusya'nın Landwehr sistemini⁶² temel alarak uygulamaya konan Redif Nizamnâmesi'ne göre, 23-32 yaşları arasında, sağlam olan gençlerin kur'a çekerek askerlik hizmetini yerine getirmeleri öngörülmüştür. Sancakların birer tabur teşkil etmeleri suretiyle, Asâkir-i Mansûre'den emekli olanlardan, hareket kabiliyetlerini kaybetmemiş ve gönüllü olanların redif birlikleri içerisinde yer alabilmeleri, birliklerin harp zamanında kullanılmaları, eğitimlerinin yaptırılma yeri, şekli ve zamanı ayrı ayrı belirtilmiştir.⁶³ Nizamnâmede ayrıca, bunlara verilecek elbise, aylık, silâh ve kuşam konuları açık olarak yer almıştır.⁶⁴ 1836'da mevcut redif birliklerine süvari alaylarının katılımıyla daha etkin hale getirilmesi hedeflenmişse de, başarıyla uygulanan bu sistemin işleyişinde, yaptırılan eğitimlerin modernliğini kaybetmesi, Devlet'in malî durumu yanında, yükümlülük altına girenlerin iş ve geçim dertleri ile uygulamanın tamamen sancak ve kaza yöneticilerinin inisiyatifine bırakılması nedeniyle, sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamış ve sonuçta Tanzimat'la birlikte yeniden ele alınarak, 1843

---

⁵⁹ Redif Hazinesi aslında Mansure Hazinesi'nin bir parçası olarak 1834 yılında oluşturulmakla beraber Redif-i Mansûre Hazinesi olarak adlandırılmıştır. Bkz. Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII.yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 277; M. Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 62.. Ancak, ekonomik durumun getirdiği zorunluluklar nedeniyle, daha sonraki dönemlerde, redif birliklerinin ihtiyaçlarını karşılamak için, gereken parayı halktan karşılama yoluna gidilmiş ve bu maksatla, Anadolu ve Rumeli'de bulunan sancak ve kazalara îane-i cihâdiyye ismiyle, her kazanın içerisinde bulunduğu ödeme gücüne göre tarh ettirilecek ve ilk ve sonbaharda iki taksitte toplanmak üzere yeni bir vergi ihdas edilmiştir. Bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, “Redif Askeri Giderlerini Karşılama Üzere Alınan Bir Vergi “İane-i Cihadiyye”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler-II*, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 145-146.

⁶⁰ M. Jh Mie Jouannin-M.Jules Van Gaver; *a.g.e.*, s.431.

⁶¹ Frank Edgar Bailey, “Palmerston ve Osmanlı Reformu 1834-1839”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Çev.: Yasemin Avcı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 210.

⁶² E.J. Zürcher, *a.g.m.*, s. 89.

⁶³ William Hale, *1789'dan Günümüze Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, Türkçesi: Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 1994, s. 29.

⁶⁴ Mübahat S. Kütükoğlu, “Sultan II. Mahmud Devri Yedek Ordusu Redif-i Asakir-i Mansure”, *İ.Ü.TED*, Sayı:XII/1981-1982, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, s. 129-131.

yılında yapılan yeni bir düzenleme ile redif birlikleri devamlı orduya katılmışlardır.⁶⁵ Ayrıca, rediflikteki askerlik süresi sınırlanmak suretiyle Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar genel olarak bu yapısını muhafaza eden Redif Ordusu, gerçek anlamda yedek bir ordu haline getirilmiştir.⁶⁶

Donanmada görevlendirilecek olan kürekçilerin temini de benzer şekilde bir uygulamaya dayanmaktadır. Vilâyetlerden kürekçi temininde uygulanan yöntemler; bedel yoluyla temin, hane halkı sayısına göre adam gönderme ve bu yöntemlerle de kürekçi bulunamazsa, askerî devriyeler çıkartmak suretiyle, kürek çekmeye muktedir olan herkesin tutuklanması şeklindedir.⁶⁷

C) TANZİMAT'IN İLÂNINDAN 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NA KADAR OLAN SÜREÇTE ASKERE ALMA UYGULAMALARI

1826 yılından sonra uygulamaya konan askere alma işlemlerinin, eşitlikten ve hakkaniyetten uzak, suiistimallere ve adam kayırmalara açık olması, sadece Müslüman tebaa için zorunluluk içermesi ve silâh altına alınanların yaşam şartları ile koşullarının göz önünde bulundurulmamasından kaynaklanan uygulamaların kabalığı ve sertliği,⁶⁸ savaşların çokluğu ile hizmet süresinin belirsizliği halk üzerinde yılgınlığa neden olmuştur. Aynı zamanda, uygulanan yöntem demografik, ekonomik ve işgücü bakımından Müslüman tebaanın yıkımına yol açacak şekilde etkilere de sebep olmuştur.

Durumun farkında olan Devlet erkânı, askere alma sisteminde çok önemli değişikliklere gitmiştir. Bu değişikliklerin gerekçeleri Tanzimat Fermanı'nda "Askerlik meselesinin devletin bekası ve yükselmesi için vazgeçilmez bir husus ve bunun bütün Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan tebaaları için yerine getirilmesi gereken bir vatandaşlık borcu" olduğu şeklinde yer almıştır.⁶⁹ Dolayısıyla, Ferman'da yer alan ve

---

⁶⁵ M. S. Kütükoğlu, *Sultan II .Mahmud Devri*, s. 147-149.

⁶⁶ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 63; M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s.94-96.

⁶⁷ Daniel Panzac, "Yelkenli Gemilerin Altın Çağında Osmanlı Donanmasına İnsangücünün Sağlanması (1660-1850)", *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev.M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 47.

⁶⁸ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 178.

⁶⁹ Söz konusu metinde askerlikle ilgili hususlar, "Askerlik maddesi önemli maddelerdendir. Vatanın korunması, için ahalinin asker vermesi kutsal bir borçtur. Ancak şimdiye kadar olduğu gibi memleketin türlü bölgelerinin mevcut nüfusuna bakılmayarak, kimisinden kaldırılabileceğinden fazla, kimisinden ise az asker istenmiştir ki, bu ise hem düzensizliğe sebep olmakta, hem de ziraat ticaret gibi işleri aksatmaktadır. Kaldı ki askerliğe gelenlerin, hayatlarının sonuna kadar askerlik yapmak zorunda olmaları, kendilerinde ruhî yorgunluk doğurmakta ailesiz bırakmaktadır. Bu zararları önlemek için İmparatorluğun her bölgesinden gerektiği vakit istenecek asker için bazı iyi usuller kabul

dikkati çeken en önemli husus, şüphesiz askerlik hizmetinin bir vatan borcu olarak ortaya konmasıdır.⁷⁰ Tanzimat Fermanı ile getirilen bu fikir, geniş kitlelere benimsetilmiş, askere almada eski döneme oranla büyük başarı sağlanmıştır.⁷¹

Tanzimat Fermanı'nın, askerlik hizmetini bir vatan görevi ve herkesi kapsayacak şekilde düzenlemesi, Osmanlı Devleti açısından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Zira, Gülhane Hatt-ı Hümayûnû, ilk defa tebaa için haklar ve ödevleri kabul etmiş ve tebaanın ödevleri arasında askerlik hizmeti önemli bir yer tutmuştur.⁷² Bunun yanında, askerlik hizmetinin bir vatan borcu olarak nitelendirilmesinde, bu hizmetin belirli bir süreyle sınırlı tutulması ve kur'a sisteminin getirilmesi yani "ocak" sisteminden vazgeçilmesinin şüphesiz etkisi vardır. Zira, Tanzimat'a kadar yapılan düzenlemelerde ocak usulünün dışına çıkılamamıştır.⁷³

Zorunlu askerlik hizmeti uygulaması bakımından Avrupa devletlerinden etkilenen Osmanlı Devleti'nde, zorunlu askerlik hizmeti uygulaması, aslında II. Mahmud döneminin sonlarına doğru tartışılmaya başlanmıştır. 1837 yılında kurulan, Devlet'in askere alma işlerinin görüşüldüğü Dâr-ı Şûra-yı Askerî'de,⁷⁴ kuruluşundan bir yıl sonra, askerlik hizmet süresinin beş yıllı sınırlandırılması teklifi yapılmış ve askerlik hizmetinin sınırlandırılması hususu 1839 yılında ilân edilen Gülhane Hatt-ı Hümayûnu'nda yer almıştır.⁷⁵ Ferman'da dikkati çeken önemli hususlardan birisi de, vilâyetlerin nüfus miktarlarının göz önünde bulundurularak, bu miktarlar nispetinde silâh altına alınacakların belirlenmesidir. Zira, sağlıklı bir nüfus sayımı ve kayıt altına alınmış nüfus, özellikle zorunlu askerlik hizmeti açısından son derece önemlidir.

---

edilmesi ve askerlik müddetinin dört beş sene olarak bağlanması gereklidir." şeklindedir. Bkz. E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 178-179; F. Aydın, *a.g.e.*, s.VII.; M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 313. Orijinali ise; "...Asker maddesi dahi ber minvâl-i muharrer mevadd-ı mühimmeden olarak eğerçi muhafaza-i vatan için asker vermek ahalinin farize-i zimmeti ise de şimdiye kadar câri olduğu veçhile bir memleketin aded-i nüfus-ı mevcudesine bakılmıyarak kiminden rütbe-i tahammülünden ziyade ve kiminden noksan asker istenilmek hem nizamsızlığı ve hem ziraat ve ticaret mevadd-ı nâfiasının ihlâlîni mucip olduğu misullü askerliğe gelenlerin ilâ-nihâyet-il-ömür istihdamları dahi füturu ve kat'-ı tahassülü müstelzim olmakta olmasıyla her memlekette lüzumu takdirinde talep olunacak neferat-ı askeriye için bazı usûl-i hasene ve dört veyahut beş sene müddet istihdam zımında dahi bir tarik-i münavebe vaz' ve tesis olunması icab-ı haldendir." E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 256; F. Aydın, *a.g.e.*, s.7-8.

⁷⁰ M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s. 96.

⁷¹ Musa Çadırcı, "II.Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1989, s. 37.

⁷² *Osmanlıdan Günümüze Bedelli Askerlik*, s.2.

⁷³ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 178.

⁷⁴ Danışma meclisi niteliğindeki bu Meclisin kurulma tarihi 1836 olarak da belirtilmektedir. Bkz. Mehmet V. Seyitdanlıoğlu, "Divan-ı Hümayun'dan Meclis-i Meb'usan'a Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasama", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 260.

⁷⁵ E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s. 90.

Ayrıca, mevcut askere alma sisteminden kaynaklanan sıkıntıların neden olduğu, halkın yılgınlığı da göz önüne alınarak, askerlik hizmeti için bir sınırlama getirilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Öte yandan belki de en önemli konu, Ferman'da askere alma ile ilgili hususlara yer verilmek suretiyle, ileride askere alma sisteminde önemli değişikliklerin yapılacağı işaretinin verilmesidir.⁷⁶

1840 yılından itibaren uygulamaya konan, yetki ve sorumlulukların kurum ve kuruluşlar arasında dengeli olarak dağıtılması ile askere alma sistemi daha etkin ve gerçekçi hale gelmiştir. Öngörülen uygulamayla, Tanzimat öncesi eyalet valisinin geniş askerî-malî ve idarî yetkileri kısıtlanmış,⁷⁷ askerî yetkiler tamamen ordu komutanlarına bırakılarak, ülke askerlik yönünden bölgelere ayrılmıştır. Böylece, asker almanın ordular bölgesinde yeniden örgütlendirilmesi, komutanlara doğrudan askerî önlemler alma, daha iyi asker yetiştirme ve savaşa hazırlamada önemli kolaylıklar sağlamıştır. Böylece, ordu komutanının, askerlikle ilgili görevlerini, yerel yöneticilerin ise, idarî görevlerini yerine getirmeleri sağlanmıştır. Bu anlayışın doğal bir sonucu olarak, merkezde meclislerin oluşturulması suretiyle, askerlik işlerinin bile meclisler vasıtasıyla yerine getirilerek, ordu komutanlarından birisinin veya birkaçının işbirliği yaparak dilediklerini yaptırıp yaptırmama imkânı ortadan kaldırılmıştır.⁷⁸

Öte yandan bu dönemde dikkati çeken bir diğer gelişme, Yeniçeri Ocağı'nın tersine sessiz bir şekilde, tımar sisteminin de Tanzimat'tan sonra tamamıyla ortadan kalkmasıdır. Yeniçeri Ocağı'na benzer şekilde eski günlerinden uzak olan tımarlılar da, özellikle son Rum isyanındaki tutumları nedeniyle bir kısmı 1827 yılında "Asâkir-i Mansûre Süvarisi" haline sokulmuş, bir kısmı da 2 Temmuz 1844'de zaptiye (jandarma) hizmetlerinde kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁹

---

⁷⁶ *Osmanlıdan Günümüze Bedelli Askerlik*, s.2.

⁷⁷ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 192; İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 122; M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 225; Halil İncılık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Etkileri", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İncılık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 110-111.

⁷⁸ M. Çadırcı, "II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu", s. 38

⁷⁹ O. Köksal, *Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu*, s.9.

D) 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI

1) 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NU GEREKTİREN NEDENLER

Tanzimat Fermanı'nda yer alan açıklamalar doğrultusunda, mevcut askere alma sisteminde yapılması gereken düzenlemeler, Bâb-ı Askerî'de oluşturulan Meclis-i Muvakkat'da yapılan görüşmelerde ele alınmış ve alınan kararlar Padişah'ın onayına sunulduktan sonra 8 Eylül 1843 tarihinde törenle açıklanmıştır.⁸⁰ Buna göre askere alma işlemleri ile ilgili olarak;

- a) Askerlik süresi 5 yıl olarak belirlenmiştir.
- b) 5 yıllık sürenin sonunda bırakılanlar, 7 yıl redif sınıfında hizmet göreceklidir.
- c) Redif sınıfına ayrılanlar, her yıl nöbetle bağlı oldukları kaza merkezlerine çağrılacaklardır.
- d) Her yılın Mart ayı başında, orduların mevcutlarının beşte biri terhis edilerek yerlerine yenileri alınacaktır.
- e) Bırakılacak olan askerlerin isimlerini içeren cetveller hazırlanacak ve bunlar yerlerine yeni asker geldikçe serbest bırakılacaklardır.
- f) Askere almada kur'a usulü uygulanacaktır.⁸¹ Bu şekilde kabul edilen askere alma sistemiyle, büyük ölçüde Prusya örneği model olarak alınmış ve özellikle, 1870 sonrasında Prusya/Alman etkisi belirgin şekilde artmıştır.⁸² Osmanlı Devleti de, genişlik ve coğrafi bakımdan beş büyük ordu bölgesine; Hassa (I. Ordu), Dersaadet (II. Ordu), Rumeli, Anadolu ve Arabistan olmak üzere ayrılmıştır.⁸³

1843 tarihli "Tensikât-ı Celile-i Askeriye Kanunu" kabul edilip yayınlanmakla birlikte, Kanun'da öngörülen düzenlemelerin hemen hayata geçirilmesinde sıkıntılar

---

⁸⁰ Kanun'un 6 Eylül 1843'de çıkarıldığı yönünde görüş de vardır. Bkz.E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 179.

⁸¹ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 63, 315; M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s. 96-97; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 179.

⁸² J. Lucassen-Erik Jan Zürcher, *a.g.m.*, s.14.

⁸³ M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s. 96-97; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 179.

yaşanmıştır. Uygulama, 1831 yılında yapılan nüfus sayımına dayandırılmakla birlikte, Kanun'un kabul edildiği tarih itibariyle, potansiyel olarak askere alınması gerekenlerin tam olarak tespiti yapılamamıştır. Bu nedenle, Kanun'la alınan kararlar doğrultusunda kur'a usulüne geçilmesinde sıkıntı yaşanmış, 1844 yılında kuralsız ve herhangi bir kanuna dayanmadan ve bir kur'a çekiminden ziyade, silâh altında olanlardan beşte birinin terhis edilerek yerlerine redif birliklerinden alım yapılması şeklinde bir uygulama yapılmıştır.⁸⁴ Bununla beraber, 1846 tarihli Kur'a Kanunu yürürlüğe girdikten sonra, kur'a usulü ile askere almanın Devlet'in tümünde, ancak 1862 yılında uygulanabildiği görülmektedir.⁸⁵

2) 1846 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI

1846 tarihli Kur'a Kanunu; Tanzimat Fermanı'nın getirdiği esaslar ile 1843 tarihli Kanun'un öngördüğü, yeni sistemin uygulanmasına yönelik askere alma işlemlerindeki kur'a usulünü esasa bağlayan bir kanundur. 1844 yılında yapılan ilk uygulamadan istenen sonucun alınamaması üzerine, askere alma sisteminde uyulacak esasları belirlemeye yönelik, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî ve Meclis-i Valâ-yı Ahkâm-ı Adliye'de yapılan çalışma ve görüşmeler sonucunda, belirlenen hususlar Padişah'ın da onayı alındıktan sonra 1846 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk Kur'a Kanunu ortaya çıkmıştır.⁸⁶ 1846 tarihli Kur'a Kanunu, daha sonra yürürlüğe girecek olan askerlik kanunları ile askere alma sistemlerine yön vermesi ve temel teşkil etmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Tanzimat Fermanı'nda ilân edilen düzenlemelerin aksine, ilk Kur'a Kanunu yürürlükte kaldığı dönem içerisinde, gayrimüslimlerin askerlik hizmeti önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmiş ve askerlik hizmeti gayrimüslimler tarafından benimsenmemiştir. Bunun yanında, henüz göçebe olarak yaşayan, Anadolu ile Rumeli'nin dağlık bölgelerindeki Müslüman tebaadan da askerlik yapmak istemeyenlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸⁷ Aynı zamanda, genel olarak gayrimüslimlere karşı duyulan aşırı bir güvensizlik de mevcuttur. Bunun bir göstergesi,

---

⁸⁴ F. Ayın, *a.g.e.*, s. 11; M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s.97.

⁸⁵ *Türk Silâhli Kuvvetleri Tarihi*, Cilt III, Kısım 5, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1978, s.146; F. Ayın, *a.g.e.*, s. 21; C. Özkaya, *a.g.t.*, s. 3-16.

⁸⁶ M. Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri*, s. 315; F. Ayın, *a.g.e.*,s.11; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 180.

⁸⁷ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 180.

cizye vergisi kalkmasına rağmen, gayrimüslimlerin askerlik yapmasını uygun görmeyen askerî yetkililer, “bedelât-ı askerîye” adı altında vergiyi almaya devam etmişler ve bu suretle gayrimüslimler eski uygulamayı devam ettirmişlerdir.⁸⁸ 1847 yılında, ancak çok cüz’î miktarda yabancı (Rum), denizci olarak görev yapmak üzere askere alınmışlardır.⁸⁹

28 Şubat 1856 tarihinde, Islahat Hatt-ı Hümayûnû’nun, Müslümanlarla gayrimüslimler arasında eşitliği vurgulaması, gayrimüslimlerin de kur’a çekimine dahil edilmesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.⁹⁰ Bu düzenleme ile aynı zamanda, gayrimüslimlerin verdikleri cizyenin kaldırılması zorunluluğu doğmuştur. Ancak, sonuç itibariyle gayrimüslim unsurların askerlik hizmetine soğuk bakmaları ve isteksiz davranmaları yanında, askerlik görevini yapmak istemeyen Müslümanların varlığı ve Devlet’in yapısı itibariyle cizyeden vazgeçememesi nedeniyle, “bedel” verme usulü konmuş ve cizye bedel-î askerî’ye çevrilmiştir.⁹¹ Böylece, Müslümanlarla gayrimüslimler arasında bir nevi eşitlik sağlanmıştır.⁹²

Bu dönemde dikkati çeken bir diğer değişiklik de, 1868 yılında idarî ve mülkî taksimatta yapılan değişikliğe paralel olarak, ordu merkezleri yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; I. Ordu İstanbul’da, II. Ordu Edirne’de, III. Ordu Manastır’da, IV. Ordu Erzurum’da, V. Ordu Şam’da, VI. Ordu Bağdat’da ve VII. Ordu da San’a’da bulunmaktadır.⁹³

Bir mukaddime, beş fasıl, altmış üç bent (madde) ve bir hatimedden meydana gelen Kur’a Kanunu’nun içeriği ve askere alma sisteminin uygulanmasına yönelik esaslarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

---

⁸⁸ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s. 83.

⁸⁹ M. Çadırcı, “Osmanlı Ordusu”, s. 98; F. Aydın, *a.g.e.*, s.21; E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 180.

⁹⁰ Konu ile ilgili bölüm, “Tebanın can ve mal, ırz ve namus masunluğu; kanun önünde eşitlik; şahsın ve topluluğun tasarruf haklarına saygı; devlet hizmetlerine ve askerlik ödevine bütün tebaanın kabulü” şeklinde, orijinali ise, “saltanat-ı seniyyem tebaasından bulunanlar mekâtib-i şâhânemin nizamât-ı mevzularında gerek since ve gerek imtihanca mukarrer olan şerâiti eyledikleri takdirde cümlesi bilâfark ve temyiz Devlet-i aliyemin mekâtib-i askerîyye ve mülkiyyesine kabul olunması” şeklinde yer almaktadır. E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 250, 261

⁹¹ E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s. 99-100; M. Çadırcı, “Osmanlı Ordusu”, s. 98; Halil İnalçık, “Tanzimat’ın Uygulanması”, *a.g.m.*, s. 116. Nitekim, bedel-î askerî uygulamasının, gayrimüslim unsurların askerlikten muaf tutulmak için, cizyenin yerine konduğunun açık olduğu belirtilmektedir. Bkz. Moshe Ma’oz, “Tanzimat’ın İlk Yıllarında Modernleşme Hareketinin Suriye Siyaseti ve Toplumunu Üzerindeki Etkisi”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Çev.: Hayrettin Pınar, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 184.

⁹² E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 252.

⁹³ Z. Türkmen, “Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)”, s. 1.

a) Tanzimat Fermanı hükümlerine rağmen, askerlik hizmeti bütün Müslümanlar için bir görev ve vatan borcu olarak kabul edilmiş, Müslümanlar da her yıl kur'aya katılması gereken unsuru teşkil etmiştir.

b) Askerlik süresi 5 yıl, askerlik yaşı ise 20-25 yaşları arası olarak belirlenmiştir.

c) Ordunun asker ihtiyacını karşılamaya yönelik temin merkezlerine yer verilmiştir. 1843 tarihli Kanun'la Osmanlı Devleti beş ordu bölgesine ayrıldığından, askere alma hizmetleri de bu ayrıma göre, her ordunun kendi bölgesindeki kazalardan asker temin etmesini öngörmüştür. Bununla beraber ulaşım imkânları nedeniyle, askere alınanların kendilerine en yakın bölgelere verilmesi kabul edilmiştir.

d) Kur'a çekimi, muayene ve öğrencilere yapılacak sınavlarda görev almak üzere, kur'a dairelerine merkezden personel görevlendirilmesi gibi hususlarla, kur'aya çeşitli nedenlerle katılamayacak olanlara yapılacak işlemlere yer verilerek, bunların gıyaplarında kur'a çekileceği, hatta kuraya katılması için davet aldığı halde katılmayanların ise, yakalandıklarında hemen sevklerinin yapılacağı belirtilmiştir.

e) Kur'a çekiminin bütün haksızlıklardan uzak ve adil bir şekilde yerine getirilmesi için, kur'a çekiminin bir kurul marifetiyle yapılması ve kurulda görev alacakların görev ve yetkilerinin de düzenlendiği görülmektedir.

f) Kur'a çekimi sonucunda; adına kur'a isabet edenlere birliklerine gitmeden önce 20 gün izin verilmesi ve bu sürenin sonunda gelmeyenler hakkında kanunî işlemlerin yapılması öngörülen Kanun'da, kur'aya katılmayarak firar edenlere yapılacak işlemler de düzenlenmiş; bunlara verilecek cezaların yanında, bu suçu işleyenleri saklayanlara da, toplum içindeki statü ve malî durumlarına göre uygulanacak yaptırımlar ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

g) Askerlikten istisna edilenlerle ilgili olarak detaylı ve geniş bir düzenleme yapılmıştır. İstisnanın mahiyetine göre, devamlı veya geçici olarak bazı

şartlar devam ettiği sürece uygulanmasına yönelik, her durum için ayrı ayrı belirtildiği görülmektedir.

h) Askerlikten devamlı surette istisna edilecekler şunlardır:

h1) Devlet'in yüksek kademelerinde bulunan bazı memurlar (ilmiye, mülkiye hizmetleri gibi) ile müftü, şeyh, imam gibi fiilen bu görevleri yürütenler.

h2) Askerlik hizmeti sırasında birden fazla çocuğu ölenlerin evde kalan tek çocuğu.⁹⁴

h3) Bedenî ve aklî rahatsızlığı nedeniyle askerliğe elverişsiz durumda olduğu doktor raporu ile tespit edilenler.

ı) Şartlara bağlı olarak ve bu şartları taşımaya devam ettiği sürece geçici olarak askerlikten istisna edilme şekilleri şunlardır:

ı1) Ulema sınıfının çocukları ile medrese öğrencileri her yıl sınava tâbi tutulacak ve başarılı olmaları halinde askerlikleri ertelenecektir. (Bunlar altı yıl üst üste başarılı olurlarsa askerlikten tamamen istisna edileceklerdir.)

ı2) 70 yaşından büyük kimselerin yaşlı olmaları ve geçimlerini artık sağlamayacakları gerekçesiyle, 15 yaşına gelmiş başka bir oğlu yoksa, askerlik çağındaki tek oğlu o yıl askere alınmayacaktır.

ı3) Benzer şekilde, dul bir kadının kendisine bakacak başka bir çocuğu yoksa, bu durumdakilerin veya ailesine bakacak kimsesi olmayan aile reisi konumundakiler ile yanında yetim ve küçük çocukları saklayanlar da o yıl kur'aya dahil edilmeyeceklerdir.

ı4) Bir ailede birden fazla askerlik çağında kişi bulunması durumunda, bunlardan biri askere alınacak, diğeri o yıl için ertelenecektir.

---

⁹⁴ Bunun yanında, her aileden ancak bir çocuğun askere alındığı, hatta tek çocuklu ailelerden asker alınmadığı da yapılan düzenlemeler arasında gösterilmektedir. Bkz. E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, s. 180.

ı5) Hasta, sakat ve iş göremeyecek durumda olanlar o yıl askere alınmayacaklardır.

j) O yılki kur'ada adına kur'a çıkmayanlar ile çeşitli nedenlerle askerliği geçici olarak istisna edilenler, ertesini yılki kur'aya katılmak zorundadırlar. Bununla beraber her yıl kur'aya katılmasına rağmen, 26 yaşına kadar adına kur'a isabet etmeyenler artık redif sınıfına geçeceklerdir.

k) Medrese öğrencilerinden yapılan sınavlarda başarılı olduğundan askerliği geçici olarak istisna edilenler, 26 yaşına kadar her yıl kur'a yerine gelip kur'aya katılacaklar, ancak sınavlarda başarılı oldukları sürece, her yıl askerlikleri geçici olarak istisna edilecek ve 6. yılın sonunda başarılı olanlar, artık kendilerini ilme adanmış olarak kabul edilerek, nizâmiye hizmetinin yanında redif hizmetinden de istisna edileceklerdir.

l) Müslüman halk için bir vatan borcu ve ödev olan askerlik hizmetinin yerine getirilmesinde, bir başka uygulama da, askerlik hizmetinin bir vekil ile yerine getirilmesidir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum göz önüne alınarak, askerlik çağına gelenlerden; önemli bir zanaat, ticaret veya başka bir işle uğraşanlar ve 5 yıl süre ile işlerinden ayrı kalmaları o işin sekteye uğramasına ve devlet ekonomisinin zarar görmesine neden olacağı gerekçesiyle, bunlara, askerlik hizmetlerini yerine getirmesi bakımından bazı kolaylıklar sağlanmış ve askerlik hizmetlerini vekil ile yerine getirmelerine imkân verilmiştir. Vekil olacaklar ile askerlik hizmetinin yerine getirilmesi konularında (25 yaşını geçmiş 30 yaşını geçmemiş olma, beyaz olma, bedel vereceklerin herhangi bir mal varlığını satmadan bedeli ödeme imkânına sahip olması vb.) ayrıntılı düzenlemeleri içeren bu hizmet şekline, bedelli askerlik veya bedel-î şahsî adı verilmiştir.

m) Kur'a çekiminden önce ve sonrasında yapılması gereken işlemler:

m1) Her yıl kur'adan 3 ay önce, her ordu bölgesi için ayrı olmak üzere; askerlik yaşına gelmiş olanlar, nüfus idaresinden alınarak, ayrı bir deftere (yaş defteri) kayıt edilecektir.

m2) Ordu tarafından, o yıl askere alınacak er miktarı tespit edilerek, kazalara bölünecek ve taksim defterine işlenecektir.

m3) Ordular tarafından, bölgelerinde yer alan kazalardan askere alınacakların, hangi alaylara verileceği belirlenerek tahsis defterlerine işlenecektir.

m4) Devair, taksim ve tahsis defterleri incelenmek üzere seraskerliğe gönderilecektir.

m5) Seraskerlikçe, Dâr-ı Şûrâ'ya verilecek, Dâr-ı Şûrâ tarafından incelenecek ve Bâb-ı Âli'ye takdimini müteakip, her defter ayrı ayrı kazalarına gönderilecektir.

m6) Kur'a memurları, ordular tarafından kur'a yerlerine gönderilecek (kur'adan 20 gün önce), bunlara gerekli ödemeler yapılacak, kur'aya katılacaklara kur'a gününde hazır olmaları için gerekli duyuru yapılacaktır.

m7) Kur'a memurlarının ellerindeki defterler ile nüfus defterleri karşılaştırılarak, eksiklikler giderilecek ve yoklama (hazır olanların kontrolü) yapılacaktır.

m8) Askerlikten istisna edilenler, kur'a yerinden ayrılacak, öğrenciler yaş gruplarına göre sınava (20-21 yaş arası "izhardan", 22-23 yaş arası "kafiyeden" gibi) tâbi tutulacak ve benzer şekilde gelecek yılki kuraya katılacaklarla ilgili tespit ve işlemler tamamlanacaktır.

n) Askerlikten istisna edilenlerin işlemlerinin tamamlanmasını müteakip, kur'a çekimi usulüne göre yapılacak, adına kur'a isabet edenler 20 gün sonra gelmek üzere izne gönderilecektir. 20 günlük süre zarfında, bedel verecekler işlemlerini sonuçlandıracak ve askerlikten istisna edilenlerin tamamen belirlenmesini müteakip, kur'a defterine, kur'a çekiminin, tüm kanun ve nizamlara uygun olarak yapıldığına dair tutanak tutularak, meclis üyelerince imzalanacaktır.

o) 20 günlük iznin sonunda, adına kur'a çıkanlara, belirlenen birliklerinin uzaklığına göre yolluk ile katık karşılıkları ödenecek ve sevk işlemleri sonuçlanacaktır.

p) Ayrıca Kanun'da, gönüllü askerlik hizmeti konusuna da yer verilmiş; gönüllü olarak askerlik yapmak isteyenlerde aranacak şartlar, 18-32 yaş arasında olmak, 5 yıl askerlik yapmayı kabul etmek gibi belirtilmiştir.⁹⁵

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, 1826-1846 yılları arasındaki uygulamalardan elde edilen tecrübeler ışığında ortaya çıkan kur'a sistemi, hazırlandığı devrin şartları göz önüne alındığında, Devlet'in, genel olarak eşit şartlarda, ihtiyaç duyduğu sayıda vatandaşını askere almasına imkân veren özelliğinin yanında, getirdiği yeni düzenlemelerin dikkat çeken yönlerini şu şekilde belirtmek mümkündür;

a) Öngörülen düzenleme öncelikle, zorunlu askerlik hizmetinin gereklerinden olan, askere gideceklerin tespitine dayanmaktadır.

b) Askere gideceklere yapılacak işlemler ile yapılacak kontroller ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve bu durum bürokratik işlerin artmasına yol açmıştır.

c) Her ordunun, kendi bölgesinden asker alımı yapacağı belirtilmesine rağmen, askere alınacakların miktarının merkezî bir plânlama ile belirlenmesi prensibi benimsenmiştir.

d) Askere gideceklerin muayenesi, öğrencilere sınav yapılması ve kur'a çekiminin, her türlü tesirden uzak ve adil bir şekilde yapılması maksadıyla, merkezden görevlendirilecek heyetler marifetiyle ve ilgili sancak/kazada, yerinde yapılması öngörülmüştür.

e) Seçim usulü ve görev süresi belli olmayan, 1826 yılından sonraki sert uygulamaların, halk üzerinde bıraktığı olumsuz izler ortadan kaldırılmıştır. Askerlik görevinin belli bir süreyle sınırlanması ve seçim esaslarının net olarak ortaya konmasıyla, askerlik görevinin tekrar halk tarafından benimsenmesi arzulanmıştır. Özellikle, ailesi reisi konumunda olanların, kimsesiz veya bakıma muhtaç birisinin

---

⁹⁵ F. Aym, *a.g.e.*, s. 11-19.

sorumluluğunu üstlenenlerin askerliklerinin geçici olarak ertelenmesi bu hedefi destekler mahiyettedir.

f) Ancak, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren sebeplerin fazlalığı ile devamlı olarak istisna edilenlerin herhangi bir eğitime tâbi tutulmamaları, kur'a sisteminin zayıf yönünü teşkil etmektedir. En büyük zafiyeti de, gayrimüslimlere askerlik hizmetinin bir vatandaşlık görevi olduğunun benimsetilememesi ve kur'a sisteminin dışında bırakılmalarıdır.

g) Asker kaçaklığını önlemek maksadıyla, caydırıcı tedbirler alınmış, bu kapsamda, kaçanlarla beraber kaçmalarına yardım edenlere de ceza öngörülmüştür.

h) Toplum hayatının, ekonomik durumun ve devlet idaresinin sekteye uğramaması için, bu durumdakiler devamlı veya geçici olarak askerlikten istisna edilmek suretiyle gerekli tedbirler alınmıştır.

E) 1870 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI

1) 1870 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NU GEREKTİREN NEDENLER

1846 tarihli Kur'a Kanunu'nun uygulanmasındaki güçlükler ile aksayan hususları ortadan kaldırmak maksadıyla, 18 Ağustos 1869 tarihinde "Kuvve-i Umûmiye-i Askeriye Nizamnâmesi" Padişah'ın da onayıyla yürürlüğe girmiştir. Yeni Kur'a Kanunu'nun, 1908 düzenlemelerine kadar temel kurallar bütünü olarak kaldığı, ancak bazı maddelerinin 1879'dan (Rusya karşısındaki felâkete yol açan mağlubiyetten) sonra, bazılarının da, Von der Goltz Paşa başkanlığındaki Alman askerî danışmanlarının İstanbul'da yaptıkları çalışmalar sırasında, 1885-1887 yılları arasında yeniden gözden geçirildiği belirtilebilir.⁹⁶

Askere alma sitemine yeni düzenlemeler getiren Kanun'da söz konusu yenilikler şunlardır:

---

⁹⁶ E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s. 92.

a) Osmanlı kara ordusu; Nizâmiye, Redif ve Müstahfaz olmak üzere üçe ayrılmıştır.

b) Nizâmiyedeki askerlik, 4 yılı silâh altı, 2 yılı ihtiyatlık olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Benzer şekilde, redif sınıfı da 3'er yıllık mukaddem ve tali dönem olarak ikiye ayrılmıştır. Rediflik süresini bitirenlerin, 8 yıllık müstahfazlık dönemini tamamlamaları gerekmektedir.

c) Nizâmiyedeki askerlik hizmeti süresini tamamlayanlara birer kıt'a tezkeresi verilmesi öngörülmüştür.

d) Memleketlerine gönderilen ihtiyatların, bir buçuk ay içinde, bağlı buldukları redif taburuna haber vermeleri gerektiği belirtilmiştir.

e) İhtiyata ayrılanların, memleketleri haricine çıkamayacakları, şayet çıkmaları gerekirse, 15 gün sonra dönmek zorunda oldukları belirtilmiştir.

f) Fazladan silâh altında tutulanların geçen bu süreleri redif hizmetinden düşülecektir. Silâh altında 12 yıl kalanlar ise doğrudan müstahfaz sınıfına ayrılacaklardır. Redif sınıfında olanlar, her yıl bir ay eğitime katılacaktır.

g) Nizâmiye birliklerinin miktarını arttırmak gerektiğinde, öncelikle o yıl ihtiyata ayrılacaklara izin verilmemesi, şayet ihtiyaç karşılanamazsa, ihtiyatlık süresini memleketlerinde geçirenlerin de celp edilmeleri uygulamaları yer almıştır.⁹⁷ Askere alma sisteminde yapılan bu düzenlemeler, daha sonra yürürlüğe giren askerlik kanunlarında da, günün koşullarına uygun olarak, gerekli düzenlemeler yapılmak suretiyle, genel olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.

2) 1870 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI

Yedi fasıl, yetmiş yedi bent (madde)⁹⁸ ve bir hatimeden meydana gelen ve Devlet'in ikinci Kur'a Kanunu olarak, 1869 tarihli düzenlemelere istinaden 8 Mart 1870 tarihinde, "Tensikat-ı Cedîde-i Askeriyeye Tevfikan Tanzim Olunan Kur'a

---

⁹⁷ F. Aydın, *a.g.e.*, s. 22-24.

⁹⁸ E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s. 92-93.

Kânunnâme-i Hümâyûnu” yayınlanmıştır. Yeni Kur’a Kanunu, esas itibariyle 1846 tarihli Kur’a Kanunu’nun güncellenmiş ve genişletilmiş düzenlemelerini içermektedir. 1870 tarihli Kur’a Kanunu’nun, içeriği bakımından 1846 tarihli Kanun’dan farklı olarak getirdiği uygulamalar özetle şunlardır:

a) Osmanlı Devleti, askere alma yönünden altı ordu bölgesine ayrılmıştır.

b) Her redif tabur dairesi aynı zamanda, bir kur’a dairesi olarak kabul edilmiş, kur’anın aynı zamanda kur’a meclisinin başkanı olarak tayin edilen mülkiye memurunun katılımıyla çekilmesi ve redif miralaylarının da kur’aların usulüne uygun olarak çekilip çekilmediklerini kontrol etmeleri öngörülmüştür.

c) Askerlikten istisna edilen makamlar ile görevlilerin sayısında artış eğilimi baş göstermiş, 1846 tarihli Kanun’a nazaran bu durumdakilere yeni ilaveler (Padişah’ın hizmetinde çalışanlar, şer-î hakimler, bütün mülki memurlar gibi) olmuştur.

d) Kur’aya katılmayanlar ile katıldıkları halde firar edenlerin, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartları taşıdıkları anlaşılabilirse bile, askerlikten istisna edilmeyecekleri belirtilmiş, ayrıca bu durumda olanlara yardım edenlere uygulanacak cezaların şiddeti de arttırılmıştır.

e) Kendisini askerliğe yaramayacak hale getirenlerin, mazeretlerine ve sağlık durumlarına bakılmaksızın askere alınmaları şartı getirilmiştir.

f) Sevklerin bir sevk memurunun nezaretinde yapılması düzenlemesi yapılmıştır.

g) Gönüllü askerlik yapmak isteyenlerde aranacak şartlar, aynı şekilde muhafaza edilmekle beraber, bu durumdakilerin yaş üst sınırı 40, hizmet süresi de 6 yıl olarak değiştirilmiştir. Herkesin kendi ordu bölgesinde gönüllü olarak askerlik yapabilmesi, muvazaflık veya rediflik hizmetini bitirenler ile askerlik görevinden istisna edilen bölgelerden olanların da, gönüllü askerlik hizmeti yapabilmelerine imkân verilmiştir.

h) Bedelli askerlik hizmeti uygulaması ile ilgili olarak önceki düzenlemeler muhafaza edilmekle beraber, bedel-î şahsî bulamayanlara bunun yerine bedel-î nakdî verme zorunluluğu getirilmiştir.⁹⁹

1843 ve 1846 tarihli Kanunlarla ortaya konan askere alma sistemindeki, uygulamalar devam ettirilmekle beraber, 1869 ve 1870 tarihli Kanunlarla yapılan düzenlemelerde dikkati çeken hususlar şunlardır:

a) 1843 ve 1846 tarihli Kanunlarla, 12 yıllık süreyi kapsayan askerlik hizmeti, 1869 ve 1870 tarihli Kanunlarla 20 yıllık süreyi kapsayacak şekilde, üç bölüme ve bazı sınıflar da kendi aralarında ikiye ayrılmıştır. Bu şekildeki bir düzenlemeyle, ihtiyaç duyulacak eğitilmiş askerlerin her an temin edilmesi amaçlanmış olmalıdır. Zira, nizâmiye sınıfı için ihtiyaç duyulacak askerlerin temin edilmesi hakkındaki düzenleme, bu amacı açıklamaktadır.

b) Nizâmiye ve redif sınıfı görevlerini tamamlayanlara birer tezkere verilmesi ile nizâmiye sınıfından ayrılanların tezkerelerini ibraz zorunlulukları ve memleketlerinden ayrılacak olanlara getirilen sınırlamalar da benzer şekilde, acil asker ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik tedbirlerdir.

c) Askerlik hizmetinin sadece Müslüman tebaa için zorunlu tutulması, önceki dönemdeki sıkıntıları devam ettirmiştir.

d) Nizâmiye sınıfında fazladan geçen sürelerin redif sınıfından düşülmesi veya nizâmiye sınıfında 12 yıl kalanların doğrudan müstahfaz sınıfına geçirilmesi, 1846 tarihli Kur'a Kanunu öncesindeki sert askere alma uygulamalarının kötü izlerini ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalardır.

e) Askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartların genişleyerek artması, redif sınıfı için her yıl bir aylık eğitim zorunluluğuna rağmen, askerlikten istisna edilenlerle ilgili bir eğitimin öngörülmemesi, askere alma sisteminin zayıf yönünü oluşturmaya devam etmiştir.

---

⁹⁹ F. Aym, *a.g.e.*, s. 25-28.

f) Askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartlar genişletilirken, askerlikten kurtulmak için hile yapanlar, kur'aya katılmayanlar ile katıldıkları halde firar edenlerden askerlikten istisna edilmeyi gerektiren bir özürleri bulunanların, bu özürlerinin dikkate alınmayarak askerlik hizmetini yapmak üzere sevk edilmeleri gibi, öngörülen sert tedbirler asker kaçaklığının önlenmesi ve kur'a çekimlerine azami katılımın sağlanmasını amaçlayan uygulamalar olmalıdır.

F) 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNU VE UYGULAMALARI

1) 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNU'NU GEREKTİREN NEDENLER

1886 tarihli Kur'a Kanunu şüphesiz daha önceki kanunlardan etkilenmiş ve hazırlandığı dönemde, Devlet'in içinde bulunduğu durumdan kaynaklanan ihtiyaçların karşılanması ile diğer ülkelerdeki gelişmelerin takip edilmesi ve aynı zamanda, önceki kur'a kanunlarının uygulanması esnasında tespit edilen aksaklıkların giderilmesi amaçlanmıştır.

Bu nedenle, 23 Ekim 1886'da yayımlanan Kanunun,¹⁰⁰ 1887'de yürürlüğe girmesinden önce, ülkede hakim olan fikir ve görüşlerin de belirtilmesinde fayda vardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde yaşanan büyük çöküntü beraberinde, o tarihe kadar benimsenmiş olan Fransız modeline uygun teşkilâtlanma ve yapının terk edilerek, diğer tüm alanlarda olduğu gibi, Alman sistemine doğru kayışa neden olmuştur.¹⁰¹ 1882'den itibaren, Osmanlı Ordusu'nda Alman askeri heyetleri bulunduğu ve birçok Türk subayı Almanya'da eğitildiğinden, o günlerde Türk yüksek askerî makamları Alman militarizminin etkisi altındadır. O kadar ki, memlekette her türlü yenilik ve reformun ancak ordu aracılığıyla gerçekleştirilebileceği inancı yaygındır.¹⁰² Nitekim, 1869 yılındaki düzenlemeler, 1908 yılında yapılan düzenlemelere kadar temel kurallar bütünü olarak kaldıysa da, bazı düzenlemelerin, Von der Goltz Paşa başkanlığındaki Alman askerî danışmanlarının İstanbul'da

---

¹⁰⁰ Kanun tarihi olarak 23 Ekim bildirilmekte ise de, çeşitli kaynaklarda 25 Ekim olarak gösterilmektedir. Bu konu için bkz. M. Özdemir, *a.g.m.*, s.72. Bir diğer kaynakta da 15 Aralık tarihi belirtilmektedir. Bkz. *Balkan Harbi (1912-1913)*, I ncı Cilt, Gnkur.Harb Tarihi Başkanlığı, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1970, s. 82.

¹⁰¹ Cengiz Okman, "İkinci Meşrutiyet Dönemi Dış Politika Ortamı ve Askeri Yapının Evrimi", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1989, s. 25.

¹⁰² F. Çeliker, *a.g.m.*, s. 23-24.

yaptıkları çalışmalar sırasında, 1885-1887 yılları arasında yeniden gözden geçirildiği anlaşılmaktadır.¹⁰³

1886 tarihli Kanun; sekiz fasıl, 120 bent (madde) ve bir hatimeden meydana gelmektedir. Kanun, 20-40 yaşları arasındaki Müslüman erkekler için askerlik görevini öngörmüştür. 20 yıl süreli bu askerlik hizmeti, 3 döneme ayrılarak, bunun 6 yılı nizâmiye, 6 yılı rediflik ve geri kalan 8 yılı da müstahfazlık dönemi olarak belirlenmiştir.¹⁰⁴ Kanunda, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde alınan yenilginin sebepleri olarak görülen, eksikliklerin giderilmesine yönelik düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, 5 yıl boş çekenlerin redif sınıfına geçirilmesi işlemine son verilerek, herkesin silâh altına alınması uygulamasına geçilmiştir. Bedel-î şahsî vererek askerlik hizmetinden istisna edilme uygulamasına da son verilerek, genel olarak askerlik işlemlerinin yürütülmesine ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir.¹⁰⁵ Ancak, 1886 tarihli Kanun, 1846 ve 1870 tarihli Kanunların biraz daha genişletilmiş ve ülke şartlarına biraz daha uygun hali olmakla beraber, askere alma faaliyetleri açısından eskiden beri devam eden sorunlara bir çözüm bulamamış ve vatandaşlar arasında yükümlülük açısından eşitlik sağlanamamıştır. Özellikle; doğudaki konar-göçer kaynağından yararlanılamaması, gayrimüslimlerin durumu ve askerlikten istisna edilen İstanbul ve Bilâd-ı Selâse¹⁰⁶ halkı başlıca sorunları oluşturmuşlardır.¹⁰⁷

1886 tarihinde kabul edilen ve Devlet'in üçüncü Kur'a Kanunu olan bu Kanun, 1914 tarihli Kanun'a kadar yürürlükte kalmıştır. II. Meşrutiyet ilân edildiğinde 1886 tarihli Kanun uygulanmaktadır. Ancak, Kanun'da özellikle askerlikten istisna edilenlerin fazlalığı ve dolayısıyla bilgili insanların askerlikten istisna edilmelerinin bir sonucu olarak, ordu kadrolarının eğitim görmemiş, okuma ve yazma bilmeyen, daha çok Anadolu çocuklarından oluşmasına neden olduğu görülmektedir. II. Meşrutiyet'le beraber, her ne kadar yeni bir askerlik kanununun hazırlanması için çalışmalara başlanmışsa da, 7 Ağustos 1909'da çıkarılan kanunla,¹⁰⁸ İstanbul ve Bilâd-ı Selâse halkı

---

¹⁰³ E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s. 92.

¹⁰⁴ M. Özdemir, *a.g.m.*, s. 72.

¹⁰⁵ M. Çadircı, "II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu", s. 39.

¹⁰⁶ Bilâd-ı Selâse; genel olarak Mekke, Medine, Kudüs olarak ifade edilmekte ise de bunun bir yanılgı sonucu kabul edildiği belirtilerek esas olarak, İstanbul şehri ile, ona bağlı üç kadılık olan Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılıklarını içerdiği ileri sürülmektedir. Bkz. F. Aydın, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁰⁷ F. Aydın, *a.g.e.*, s.44-45.

¹⁰⁸ *Balkan Harbi*, s. 94.

ile Türk uyruklu yabancılara da askerlik yükümlülüğü getirilmek suretiyle, ordunun okuma yazması olan, bilgili ve yetenekli erlerle güçlendirilmesi sağlanmıştır.¹⁰⁹ Ancak, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren diğer şartlar ile bedel-î nakdî uygulamasının muhafazası nedeniyle, askerlik yükümlülüğünün tam olarak adil bir yapıya kavuştuğunu söylemek mümkün değildir. Söz konusu Kanun'la, kara ordusunda yükümlülük süresi 25 yıla, denizde ise 20 yıla çıkarılmak suretiyle ihtiyat, redif ve müstahfaz birlikleriyle kurulması öngörülen ordunun sefer ihtiyacı karşılanmıştır.¹¹⁰ 1910 yılının Eylül ayında, ordu teşkilâtında yapılan değişikliklere istinaden yapılan düzenlemelerle Türk ve Müslüman olanların mağdur olmalarına neden olan ve genel olarak aksayan hususlardaki uygulamaların ortadan kaldırılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.¹¹¹

Balkan Savaşı öncesinde, Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî durumu dikkate almadan silâh altındaki askerleri terhis etmesi, askerlik hizmet süresinin uzunluğu, terhis olanların (esas mükellefiyetin uygulandığı Müslüman unsurlar) tekrar tekrar silâh altına alınmaları ve bunların iâşe ve giyim-kuşam ihtiyaçlarının karşılanmasındaki sıkıntılar sonuçta, askerler üzerinde bıkkınlık ve disiplinsizliklere neden olmuştur. Nitekim bu dönemdeki askerlerden, uzun süre nizâmiye askeri olarak görev yapanların, bir süre sonra bu duruma isyan ederek, kendilerini zorla terhis ettirme yoluna gittikleri görülmektedir. Hatta bedel-î nakdî, sadece nizamiye hizmetinin karşılığı olarak kabul edildiğinden, redif toplamalarında hizmetten kurtulmak için vatandaşlar, bedel vermeye zorunlu tutulmaları ve Devlet'in içinde bulunduğu durumdan çekinmeleri nedeniyle, mal varlıklarını satarak bedel verme yoluna gitmişlerdir.¹¹² Ordudaki bu durumun, Balkan Savaşı için seferberliğin ilân edilmesinde, Osmanlı Hükümeti'ni düşündüren konular arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.¹¹³

---

¹⁰⁹ *Balkan Harbi*, s. 120.

¹¹⁰ *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdarî Faaliyetler ve Lojistik*, X. Cilt, Gnkur.ATASE Başkanlığı Yayınlarından, Ankara, 1985, s. 101-102.

¹¹¹ Zekeriya Türkmen, "İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909-1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilâtına Geçiş ve Uygulamalar", *Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 21.

¹¹² *Balkan Harbi*, s. 93.

¹¹³ Rifat Uçarol, "Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu", *Dördüncü Askerî Tarih Semineri*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1989, s. 265; *Balkan Harbi*, 81-82, 94.

2) 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNU UYGULAMALARI

Yukarıda yapılan açıklamalar kapsamında, 1886 tarihli Kur'a Kanunu'nun, 1870 tarihli Kanun'dan farklı olan yeni düzenleme ve değişikliklerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

a) Daha önceden askerlik hizmetinden muaf tutulan göçmen ve Çerkezler, askerlik yükümlülüğüne tâbi tutulmuşlardır.

b) Başlangıçta, askerlik çağının 20-40 yaşları arasını kapsamaması ve toplam 20 yıl olan bu sürenin nizâmiye, redif ve müstahfazlık dönemlerine ayrılması kabul edilmekle beraber, 1909 yılında yapılan düzenleme ile, askerlik hizmet süresi karada 20'den 25 yıla, denizde 12'den 20 yıla çıkarılmıştır.

c) 1870 tarihli Kanun'da öngörülen, nizâmiye, rediflik ve müstahfazlık hizmet süreleri muhafaza edilmiştir. Ancak, nizâmiye sınıfı askerlik hizmet süresi, 1909 yılında yapılan düzenleme ile 3 yıla indirilmiştir.

d) Donanma gemilerinde askerlik yapacakların süreleri ise, nizâmiye 8 sekiz yıl, rediflik 4 yıl olmak üzere toplam 12 yıl olması ve bunların müstahfazlık sınıfından muaf tutulmaları kararlaştırılmıştır.

e) Askere sevk edileceklerin belirlenmesinde yeni bir uygulamaya gidildiği görülmektedir. Buna göre; her redif taburu bölgesinde askerlik çağına giren erler, kaflı (hiçbir istisnadan yararlanmayanlar, (K) tabir olunanlar) veya daimî ve geçici bir şekilde istisna olanlara ayrılacaktır. Hiçbir istisnadan yararlanmayanlar, tertîb-i evvel kur'ası çekenler ile tertîb-i sâni kur'ası çekenler şeklinde ayrılacak ve tertîb-i evvel kur'ası çekenler 6 yıl, tertîb-i sâni kur'ası çekenler ise, 6 ile 9 ay arasında silâh altında tutulacaklardır.

f) Tertîb-i evvel numarası çekenlerden, askerliği ertelenenlere (efrâd-ı mez'zûne) ve kur'a çekmeye gelmeyen veya firar edenlere (efrâd-ı mec'zûre) yapılacak işlemler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu kapsamda, firar edenler yakalandıklarında hemen birliklerine gönderilecektir. Ayrıca her kur'a yılında, bir tabura tanınan acemi er kontenjanını tamamlamak için, öncelikle bir önceki yılın efrâd-ı

mezuresinden, daha sonra tertîb-i evvel numarası çektiği hâlde geçerli mazeretleri sona erenlerden, müteakiben o yılın tertîb-i evvel kur'ası çekenlerden ve son olarak ise efrâd-ı mevkûtelere celp yapılacaktır.

g) Her ordunun kendi bölgesinden asker ihtiyacını karşılaması düzenlemesi devam etmekle beraber, fazla olan erlerin tertip edilecekleri yerler ve Girit Adası ile Trablusgarb gibi özellikli bölgelerinin ihtiyaçlarının karşılanmasında uygulanacak esaslar belirlenmiştir.

h) Görevin özelliği nedeniyle, deniz kuvvetleri için ihtiyaç olan erlerin, mutlaka kıyı bölgelerinden temin edilmesi hususu vurgulanarak, bu bölgelerdeki asker adayı miktarının fazla olması halinde, ihtiyaç fazlası erlerin kara kuvvetlerine aktarılması öngörülmüştür.

ı) 1846 ve 1870 tarihli Kanunlarda olduğu gibi, 1886 tarihli Kanun'da da askerlikten istisna edilenler ayrıntılı olarak belirtilmişlerdir. Böylece her yeni düzenlemede askerlikten istisna edilenlerin kapsamının genişletildiği anlaşılmaktadır.

j) 1886 tarihli Kanun'da, askerlik hizmetinden sürekli olarak istisna edilenler şunlardır:

j1) Daha önceki kanunlarda da belirtildiği gibi, askerlik hizmetinden istisna edilen bölge ve yerlerin halkı ile Padişah'ın ve sarayın hizmetinde bulunan veya buyruk verdiği kimselerin, bazı devlet görevlilerinin çocukları ve kendilerinin askerlik yükümlülüğünden muaf tutulması işlemi, kapsamı genişletilerek uygulanmaya devam edilmiştir.

j2) Askerlik yapamayacak şekilde sağlık sorunu olanlar (sakat ve malûl olanlar), bir defaya mahsus kur'a zamanında kur'a meclisine çağrılarak durumları göz ile görüldükten ve defterlere gerekli kayıtlar düşüldükten sonra kendilerine "Askerlikten İhraç Belgesi" verilerek askerlik hizmetinden sürekli olarak istisna edileceklerdir.

j3) İran hariç, yabancı devlet uyruğundan olan, ancak Türkiye'ye yerleşenler askerlik hizmetinden muaf tutulacaklardır. Benzer şekilde, Müslümanlığı kabul eden Hıristiyanlar, askerlik hizmetinden muaf tutulacak, ancak çocukları emsalleri ile beraber askerlik yapacaklardır.

j4) Askerlik hizmeti şerefli ve kutsal bir meslek sayıldığından, yüz kızartıcı bir suç işleyip bu nedenle ceza almış olanlar bu hizmetin dışında tutulacaktır.

k) Askerlik hizmetinden geçici olarak istisna edilenler ise şunlardır:

k1) Yükseköğretim öğrencileri, tıbbiye, veteriner ve mühendislik okullarında okuyan taşralı öğrenciler, askerlik çağına girdiklerinde kur'a çekecekler, ancak tertîb-i evvel numarası çekenler, efrâd-ı me'zûne gençler arasına kaydedilecekler ve bunlardan tahsillerini bitirenlerden devlet işlerinde görev alanlar ile, devletin resmî okullarında kalanlar, askerlik hizmetinden sürekli olarak istisna edileceklerdir. Sadece doktorluk, eczacılık, cerrahlık, veterinerlik diploması alanların, olağanüstü durumlarda veya gerektiğinde, askeriyenin sıhî işlerinde görevlendirilmek üzere silâh altına alınmaları öngörülmüştür.

k2) Buna karşılık, askerlik yaşı olarak belirlenen 20 yaşından sonra, herhangi bir medreseye girenlerin istisna edilmeleri söz konusu değildir. 6 yıl üst üste yapılacak sınavlara girmeleri veya davet edilmeleri, onların medreselerde kesintisiz okuma şartlarına bağlanmakta, medreseleri terk edenler ise, daha sonra yapılacak sınavlara alınmadan doğrudan askere gönderilmektedirler.

k3) Kur'a zamanında zahirî bir hastalığı görülmemesine rağmen, bünyesi askerlik yapamayacak kadar zayıf görünenler, kur'adan sonra liva merkezlerine gönderilerek buralarda en az iki askerî doktorun olumsuz raporuna istinaden, bir sonraki yıl tekrar kur'aya çağrılmak üzere serbest bırakılacaklardır. Bunların durumları, her yıl doktor raporuyla tespit edilecek; eğer iyileşirlerse askere alınacaklar, 6 yıl boyunca doktor raporuyla askere gidemeyeceği belirtilenlerle, askere elverişli olmadığı tespit edilenler ve bu durumları kesinlik kazananlar ise, nizâmiye sınıfından istisna edilerek (silâh altına alınmadan) redif sınıfına geçirileceklerdir.

k4) Müstakil bir hane sahibi olup da, evini askerlik süresince teslim edecek kimsesi olmayanlar ile yetimlere bakmak durumunda olanlar da geçici olarak askere alınmayacaklar, bu durumları devam ettikçe askerlikten istisna edileceklerdir. Öte yandan, aynı evin geçimi ile mükellef iki kişiden ikisi de askerlik çağına gelmiş ve ikisine de tertîb-i evvel numarası çıkmış ise, bu durumda numarası önce olan o yıl askere alınacak, diğeri alınmayacaktır.

k5) İkidenden fazla çocuğu olup da, aynı yıl hepsine birden tertîb-i evvel numarası çıkmış ise, babaları bunlardan hangisini isterse, tercih ettiği oğlunun askere sevki o yıl ertelenecek, diğeri askere gönderilecektir.

k6) Bir adamın veya bir kadının iki oğlundan biri öğrenci ve kur'ada tertîb-i sâni numarası çekmiş ise ve imtihan neticesinde de başarılı olursa, öğrenci olmayan diğeri oğlu ile becayış yaptırmayı mümkün olmayacaktır. Ancak, öğrenci olan oğlu yapılan sınavı kaybederse bu durumda iki oğlu arasında becayış isteğinde bulunabilecektir.

k7) Vekâleten imamlık ve hatiplik hizmetini yürütenler, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadırlar. Tarikat şeyhleri, cami ve mescit imamlarından önceleri askerlikten istisna olanlardan sonradan durumları değişenler de askerlik yapmayacaklardır.

k8) Babasının yerine imamet ve hitabete sahip olmak için mahallî hükümetten beratlarını almayanlar, ilk kur'a senesi için izinli sayılıp "efrâd-ı me'zûne" olarak kaydolunacak, bir sonraki sene yine mahallî hükümetten beratını alamaz ise silâh altına alınacaktır. İmamet ve hatipliklerini satarak bir başkasına devredenler, durumlarına uygun olarak nizâmiye, redif ve müstahfaz sınıflarından birine kaydedilecektir.

1) Hane ve ikametgâhları Osmanlı ülkesinde olup da, kendileri yabancı ülkelerde bulunanlar askerlik mükellefiyetini yerine getirecektir. Devlet'in koyduğu kurallar dışında başka bir devletin tâbiyetine geçtiğini pasaportla iddia edenler Osmanlı vatandaşı sayılacak ve askere alma kurallarından hiçbir şekilde muaf olmayacaklardır.

m) Yine 1846 ve 1870 tarihli Kanunlarda olduğu gibi 1886 tarihli Kanun'da da bazı cezaî yaptırımlar bulunmaktadır. Ayrıntılı olarak düzenlenen söz konusu yaptırımlardan, önceki kanunlardaki düzenlemelerden farklı olarak şu konular öne çıkmaktadır:

m1) Kur'aya katılmadığı veya firar ettikleri için zecrî numara alanların yaşlarına bakılmadan, bunlar yakalandıkları tarihte hangi yaşta olurlarsa olsunlar, hemen askere gönderilerek askerliğe başladıkları tarih itibariyle yaşları 20 olarak kabul edilecektir. Bu durumdakiler, "Askerlik Yaşı Tecavüzü" olarak adlandırılmakta ve redif sınıfına ayrılamamaktadırlar.

m2) Bunun yanında 20 yaşına girdiği hâlde, Tezkere-i Osmaniye'lerini almayanlar, isimlerini nüfus defterine kaydettirmemiş kabul edileceklerinden, bu gibilere de zecrî numara verilerek 6 yıl boyunca silâh altında tutulacaklardır.

m3) Öte yandan, askerlik işlemlerinin yürütülmesi esnasında hileye başvuranlar, Tezkere-i Osmaniye'sini değiştirenler ve bu suretle birbirlerinin yerine kur'a çekenler veya kendisine tertîb-i evvel numarası çıktığı hâlde tertîb-i sâni numarası çıkanla değiştirenler, kendisini askerlikten kurtarmak için yerine malûl birisini gösterip hileye kaçanlar, öğrenci olanlardan yapılacak sınavlarda kendisine güvenmediğinden başkasını yerine sınava sokanlar için de zecrî numara sahipleri gibi muamele edilmesi öngörülmüştür. Ayrıca bu durumdakilere, Askerî Ceza Kanunu'na göre işlem yapılacağı da belirtilmiştir.

m4) Askerlikten kurtulmak için evlenip muinsiz hâli alanlar ve kur'a sonrasında geçerli bir özrü olmadığı hâlde karısını boşayanlar, küçük yaştaki kız çocukları veya müsinne tabir edilen çocuk doğurmayan kadınlarla evlenenlerin de muinsizlik hâllerinin dikkate alınmaması ve bunlara da zecrî numara verilmesi öngörülmüştür.

m5) Zecrî numara verilenlerden, sadece iyileşmesi mümkün olmayan bir bulaşıcı hastalığa müptelâ olanların, durumları doktor raporuyla da sabit olduktan sonra, askerlikten ihraç tezkereleri verilerek istisna edilecekler, ayrıca Devlet tarafından bu gibilerin tedavileri yapılarak, üremelerinin önüne geçilecektir.

n) Askerlik çağına girenlerin, muayene ve kur'a işlemleri de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Yapılan uygulamalar askere alma sisteminin zaman içerisindeki gelişimini de gözler önüne sermektedir:

n1) 20 yaşına gireceklerin bilgileri tespit edilecek ve bu bilgilerle tanzim edilen künye defterleri, Dahiliye Nezaretince illerden getirtilip Kasım ayından üç ay önce Seraskerliğe gönderilecektir. Daire-i askeriyece bu defterler tetkik edilerek, Kasım ayından 15 gün evvel redif taburlarına ulaştırılacaktır.

n2) Redif taburları, mülkiye memurları vasıtasıyla, askerlik yaşında olanların muayene sırasında ispat-ı vücut etmelerinin şart olduğunu ilân edecektir.

n3) Nizâmiye alayları tarafından, yeni er ihtiyaçları Kasım ayında ordu Erkân-ı Harp Dairesi'ne gönderilecek, gerekli incelemeleri müteakip ülke genelinde ne kadar yeni ere ihtiyaç olduğu tespit edilerek, her kazadan ne kadar er alınacağı, çeşitli nedenlerden dolayı askerlikten istisna olacaklar da göz önünde tutularak, % 10 nispetinde katım yapmak suretiyle, nihaî ihtiyaç tespit edilecektir.

n4) Bu şekilde, ordu dairelerinde hazırlanan defterler, daire-i askeriyece incelenerek, ordu bölgelerinde 20 yaşına giren ve bütün ordu için lâzım olacak er ihtiyacı tespit edilecek ve defterlere kaydedileceklerdir. Bu defterler, Seraskerlikçe Bâb-ı Âlî'ye takdim edilecek, burada da gerekli incelemeler yapıldıktan sonra sonuç ve durum Padişah'a sunulacak ve neticede, alınacak yeni erlerin hangi kazadan hangi alay ve taburlara, ne kadar verileceği, ordu dairesinden alay ve taburlara bildirilecektir.

n5) Medreselerde okuyan öğrencilere yapılacak sınavların adil şekilde yerine getirilmesi için bir heyet oluşturulacaktır.

n6) Askere alma emirlerinin askerlik şubelerine ulaşmasını müteakip, redif binbaşlıları tarafından yerine getirilmesi gereken, kur'aya katılacak ve kur'ada vatandaşlar için etkili olacak sağlık durumlarını (sakat, sağlam, muinli, muinsiz gibi) tespit etme ile kura çekimi gibi görevleri de yer almıştır.

n7) Kur'a meclisinin Rûz-ı Hızır'ın beşinci günü ¹¹⁴ oluşturulması, nüfus memurunun da nüfus defteriyle birlikte mecliste hazır bulunması ile kur'a çekimine ilişkin işlemler ve kur'aya katılmayacaklar ile askerlikleri ertelenecekler ve firarlar hakkında yapılacak işlemlerin de ayrıntılı olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Burada dikkat çeken bir husus, taksim defterlerine göre bir kazaya düşen yeni er miktarının tamamlanmasında noksanlık bulunması halinde (efrâd-ı meczûre ve me'zûnesi ile tertîb-i evvel erleri ayrıldıktan sonra), noksanlığın o senenin tertîb-i sâni erlerinden sırayla karşılanmasıdır. Kur'a çekiminin düzenlenmesi kadar kur'adan sonra yapılacak işlemler de yapılan düzenlemeler arasında yer almaktadır. Kur'adan sonra tüm işlemlerin kanun ve tüzüklere uygun olarak yapıldığına dair bütün meclis üyelerinin imzası alınmakla beraber, askere alma kaleminden gönderilen cüzdanlara, vatandaşların askere gideceklerin tertipleri de işlenecektir.

n8) Kur'a çekimini müteakip askere gidecekler anne ve babalarını görmek, işlerini düzene koymak amacıyla ve 20 gün sonra kaza merkezine gelmeleri şartıyla izin verilmektedir. İzin verilmeden önce, devlete kemâl-i sadakatle hizmet edeceklerine dair yemin ettirilen vatandaşlardan, 20 gün sonra dönmeyenlerin firarı verilmektedir. Birliklerine gitmek üzere toplanan askerler, bir subayın komutası altına girerek topluca birliklerine gönderilmektedirler. İzin sonunda dönmeyenler için olduğu gibi birliklerine giderken yollardan savuşanlar da tespit edilerek yakalanmaları için valiliklere bilgi verilmektedir.

n9) Öte yandan, numara çekimi sırasında hasta bulunanların numaralarını bir yakını çekmekte, eğer bu durumdakilere tertîb-i evvel numarası çıkarsa bir yıl sonra askere alınmaktadırlar.

n10) Bir Diğer husus da, zaptiye, jandarma ve polis olarak görev yapanlardan, kur'ada tertîb-i evvel numarası çekenlerin hemen askere gitme zorunluluklarıdır. Ayrıca, bunların görevlerinde geçen hizmet süreleri askerliklerinden sayılmamaktadır.

o) 1846 ve 1870 tarihli Kanunlarda olduğu gibi 1886 tarihli kanunda da gönüllü askerlik hizmetine yer verilmiş, gönüllü askerlik yapmak isteyenlerde

---

¹¹⁴ Rumî 28 Nisan / Milâdi 11 Mayıs

aranacak şartlar aynı şekilde muhafaza edilmekle beraber bu durumdakilerin anne-babalarının rızasını alarak en az 18 yaşında olmaları, askerliğin hangi sınıfına girerlerse bu sınıfın tâbi olduğu süre kadar askerlik yapmaları şartı getirilmiştir. 31 Mart olaylarında, Türklerin yanında, Arnavut, Bulgar, Ermeni, Rum, Sırp ve Yahudi gönüllülerin de Hareket Ordusu'na katıldıkları anlaşılmaktadır.¹¹⁵

p) Askerlik yükümlülüğü olmamasına rağmen, askerlikten istisna edilen bölge halkından gönüllü olarak nizâmiye askeri olmak isteyenlerin ise, hangi alay veya taburu isterse oraya verilmeleri, ancak bunların 18 yaşından küçük, 36 yaşından büyük olmamaları şartı getirilmiştir.¹¹⁶

r) 1846 tarihli Kanun'da bedel-î şahsî, 1870 tarihli Kanun'da hem bedel-î şahsî hem de bedel-î nakdî sistemi uygulanmıştır. Ancak, ortaya çıkan aksaklıklar ve uygulamadaki sıkıntılar nedeniyle, 1886 tarihli Kanun'da sadece bedel-î nakdî sisteminin uygulanması öngörülmüştür. Zecrî numara sahibi olanları kapsamın dışında bırakan uygulamayla, bedel-î nakdîden yararlanacakların kur'aya katılarak tertîb-i evvel numarasını çekmelerini müteakiben, takdir edilen miktardaki parayı ödeyerek kendilerine en yakın askerî birlikte 5 ay boyunca eğitim görmeleri şartı getirilmiştir.¹¹⁷

Yurdun doğu bölgelerindeki aşiretlerden oluşan ve askerlik hizmetinden muaf tutulan, ancak seferde redif sınıfı gibi orduya katılan Hamidiye Süvari Örgütü'nün de kendine has ve nizamiye askerinin silâh altına alınmasına benzer, ayrı bir askere alma örgütü ve uygulaması bulunmaktadır. Askerlik hizmetinden muaf olmalarının yanında, a'şar vergisinden de muaf olan bu örgütün, askere alma uygulamalarını kısaca şu şekilde belirtmek mümkündür:

a) Aşiret süvarisine alınacaklar için kısa eğitim devreleri haricinde, askerlik hizmeti görevi yoktur.

---

¹¹⁵ Zekeriyâ Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 121.

¹¹⁶ F. Aydın, *a.g.e.*, s.28-44; *Balkan Harbi*, s. 82-84, 121.

¹¹⁷ F. Aydın, *a.g.e.*, s.44; M. Özdemir, *a.g.m.*, s.72-74.

b) Muvazzaf askerlik hizmet süresi 27 yıldır. 18 yaşına girmelerini müteakip, bir sonraki yılın Mart ayında başlayıp 45 yaşında sona eren süreyi kapsamaktadır.

c) 27 yıllık hizmet süresinin 3 yılı iptidaiye, 12 yılı nizâmiye ve geri kalan 12 yılı ise, rediflik süresini oluşturmaktadır. Bunların silâh altına alınmaları ile tâbi oldukları eğitim ve süreleri, sınıflarına ve bu sınıflarda kaçınıcı yıllarında olduklarına göre (nizâmiye sınıfı eratın ilk 4 yıl için, her yıl tekrarlanmak kaydıyla 4 ay, ikinci 4 yıl için 2 ay, rediflik sınıfındaki son 4 yıllıklar için hiç eğitim olmaması gibi) belirlenmektedir.

d) Her aşiret süvari alayı bölgesi aynı zamanda birer redif taburu gibi, askere alma bölgesi olarak kabul edilmiştir. Alay subayları, redif taburları gibi askere alma görevlerini yürüteceklerdir. Ayrıca, her alay müfettişlik merkezinde bir askere alma kalemi kurulacaktır.

e) Her yıl, alaylara kur'a emirleri gönderilecek ve kur'a meclislerinde, 20 yaşını bitirenlerden gerekli koşulları taşıyanlar alaylara kayıt edilecek, diğerleri ise, nizâmiye askerliğine tâbi olacaklardır.

f) Askere alınacakların tespiti maksadıyla, her alay bölgesindeki aşiret ve kabilelerdeki, yaş künye defterine ve ayrıca nüfus defterine kayıt olacaklardır. Bu kayıtlar esas alınmak suretiyle, iptidaiye, nizâmiye ve redif sınıflarına ayrılacaklar belirlenecektir.

g) Seferberlik halinde ise, Harbiye Nezareti tarafından verilecek emre göre, normal askerlik görevini yapan redif sınıfı gibi hareket edeceklerdir.

h) Aşiret Süvari Alaylarında görev yapanlar da, silâh altında buldukları dönem içerisinde Askerî Ceza Kanunu'na göre cezalandırılacaklardır. Ayrıca, yapılan çağrılara uymayanlara hapis, para cezası ile muaf oldukları vergilerin yeniden konması gibi yaptırımların uygulanması öngörülmüştür.¹¹⁸

---

¹¹⁸ *Balkan Harbi*, s. 110-112.

1886 tarihli Kanun'un yürürlükte kaldığı, 1914 yılına kadar uygulanan askere alma işlemlerinden dikkat çeken hususlar şunlardır:

a) Kanun esas olarak, 1846 ve 1870 tarihli Kanunlara göre yapılan uygulamalar sonucunda aksayan veya eksik kalan konularla, 1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi'nde yaşanan sıkıntıların giderilmesini amaçlamakla beraber, genel olarak askere alma sistemine köklü bir değişiklik getirememiş ve çözüm getirmekten ziyade, askere alınamayanlara bazı yaptırımların ağırlaştırılmasıyla sınırlı kalmıştır.

b) Başlangıçta göçmenlerle Çerkezlerin, sonradan Bilâd-ı Selâse halkının askerlik hizmetine dahil edilmeleri, askerlikten istisna edilenlerin oluşturduğu sorunu ortadan gidermekten uzak kalmıştır.

c) Normal askere alma uygulamasının yanında, kontrol altına alınamadığından ayrı bir örgüt ve askere alma uygulaması bulunan süvari alaylarının varlığı, silâh altına alınması gereken kaynağı azaltan bir faktördür. Bazı vergilerden ve bir yerde askerlik hizmetinden muaf tutulan bu örgütün, sefer durumunda redif sınıfına katılması gerektiğinden, eğitim şekli ve süresi nedeniyle ordu için faydalı olamayacağı ortadadır. Söz konusu uygulama ile, Devlet'in kontrol altına alamadığı göçebe hayatı yaşayan unsurların, buldukları yerlerde ve imkânlar nispetinde silâh altına alınmaları suretiyle, en azından askerî eğitim almaları amaçlanmış olmalıdır.

d) Kur'a çekenlerin iki gruba ayrılmaları ve silâh altına alınacakların belirlenmesinde, önceki yıllardan kalanların öncelikle dikkate alınacak şekilde bir derecelendirilme yapılması, asker ihtiyacının karşılanmasında Devlet'e esnek davranma imkânı vermiştir. Ancak, tertîbi-i evvel kur'ası çekenlerin tâbi tutulacağı hizmet süresi ile tertîb-i sâni kur'ası çekenlerin yerine getirecekleri hizmet süresinin farklılığı, uygulamada adaletin sağlanamadığını akla getirmektedir.

e) Cezalı duruma düşenler için öngörülen yaptırımlar, askerlikten istisna edilenlerin varlığı ve çokluğu ile tezat oluşturmaktadır. Her kanunla, cezalı duruma düşenlere yapılacak işlemler ve yaptırımlar biraz daha ağırlaştırılmıştır. 1886 tarihli Kanun'la, şahsî yaptırımların ağırlığı ön plâna çıkmıştır. Yaptırımlardaki artışın, askere alma işlemlerindeki farklı uygulamaların, savaşlarda alınan yenilgi ve seferber

olma hazırlıkları esnasında, terhis olanların yeniden silâh altına alma uygulamalarıyla paralellik göstermesi dikkat çekicidir.

II. BÖLÜM

1914 TARİHLİ MÜKELLEFİYET-İ ASKERİYE KANUNU'NUN KABULÜNDEN 1927 TARİHLİ KANUN'A KADAR ASKERE ALMA UYGULAMALARI

A) 1914 TARİHLİ KANUN'U GEREKTİREN NEDENLER

Tanzimat Fermanı'nda bir vatandaşlık görevi olarak ortaya konan ve tüm tebaaya benimsetilmeye çalışılan askerlik hizmetinin, ilk Kur'a Kanunu'nun yayınlanmasından neredeyse 70 yıl geçmesine rağmen, gayrimüslim unsurların tutumu, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şart ve durumların her düzenlemede genişletilerek varlığını sürdürmesi, fiilî askerlik hizmetinin özellikle bir yük ve külfet olarak tek başına Türk ve Müslüman nüfusun sırtına binmesi gibi nedenlerle, başlangıçta konulan hedefin çok uzağında kaldığı görülmüştür.¹¹⁹ II. Meşrutiyet'in ilânından sonra, 1886 tarihli Kur'a Kanunu'nda askere alma faaliyetlerinin iyileştirilmesi için bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır. Aynı zamanda, askere alma faaliyetlerinde temel değişiklikler getirecek olan kanun değişikliği çalışmaları da yapılmış,¹²⁰ hatta 1908 senesi içerisinde yeni bir "Ahz-ı Asker Kanunnâmesi" hazırlanmış,¹²¹ ancak ülkenin içinde bulunduğu durum yeni bir kanunun çıkmasına müsait olmamıştır.¹²²

Mevcut askere alma sistemini tamamen ortadan kaldırmamakla beraber, önemli sayılabilecek değişiklikler yapılmasına rağmen, Osmanlı Ordusu her biri ayrı kanun, nizamnâme ve talimatı bulunan nizâmiye, redif, müstahfaz ve aşiret süvari birlikleri halinde Balkan Harbi'ne girmek zorunda kalmıştır. Balkan Harbi öncesinde Osmanlı Devleti'nin, Ordusu'nu modern yeni silâhlarla donatması mümkün olmadığı gibi, askere alma sistemindeki sorunlar, savaşların sürekliliği ve eşkıyaların etkinliği nedeniyle, askerlik hizmeti çekilmez hale gelmiş ve esas yükümlülük altında

---

¹¹⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, IX. Cilt*, TTK Basımevi, Ankara, 1996, s.133, J. Lucassen-E. J. Zürcher, *a.g.m.*, s.13.

¹²⁰ F. Aydın, *a.g.e.*, s.47.

¹²¹ O. Köksal, *a.g.t.*, s.20.

¹²² F. Aydın, *a.g.e.*, s.47.

bulunanlar için istenmeyen bir yük sayılmaya başlamıştır. Devlet'in, siyasî durumu görmezden gelip terhis zamanı geldiği gerekçesiyle, silâhındaki yetişmiş insan gücünü terhis etmesi ve barışta askere alma işlerini de yapmakla görevli bulunan redif birlikleri ile girişilen savaş, tam manasıyla bir felâkete neden olmuştur.

Balkan Harbi'nde alınan yenilgi, askere alma sisteminin yeniden sorgulanmasına ve daha önceden incelenmiş ancak sonuçlandırılmamış olan askerlik kanununun tekrar ele alınmasına sebep olmuştur. Çalışmalarda göz önünde bulundurulan temel düşünce, daha önce hazırlanan kur'a kanunlarında olduğu gibi, Tanzimat Fermanı'ndan beri sağlanmaya çalışılan adil ve eşit şartlar altında bütün halka görev olarak yüklenecek bir askere alma kanununun hazırlanmasıdır.¹²³ Bu maksatla yapılan çalışmalar I. Dünya Savaşı nedeniyle tam olarak tamamlanamadan, biran önce uygulamaya konulmasını gerektirmiştir. Yeni Kanun, 12 Mayıs 1914 tarihinde "Mükellefiyet-i Askeriye Kanûn-u Muvakkati" adıyla kabul edilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde Bakanlar Kurulu'na "Muvakkat Kanun" yani "Kanun Hükmünde Kararname" çıkarma yetkisi verilmiştir. Bu şekilde çıkarılan kanunların daha sonra meclisin toplanmasını müteakip onayına sunulması gerekmektedir. Yeni Askerlik Kanunu muvakkat kanun olarak hazırlanmış, ancak hazırlandığı dönemde I. Dünya Savaşı ile ilgili belirsizlik bulunduğundan, meclisin onayına dahi sunulmadan, tamamen Padişah'ın iradesiyle ve "Muvakkat" olmak kaydıyla 13 Mayıs 1914 tarihinde, Takvim-i Vekayi'de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir. Kanun, yapılan değişikliklerle beraber Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar ve müteakiben 1927 tarihli Kanun yürürlüğe girene dek Cumhuriyet'in ilk yıllarında da uygulanmıştır.¹²⁴

Yeni Askerlik Kanunu'nun uygulamaya konduğu dönemde, I. Dünya Savaşı'nın er ihtiyaçlarını mevcut söz konusu Kanun, ilân edilen seferberlik emirleri ve genelgelerle karşılamaya çalışan Harbiye Nezareti'nin, özellikle firar olaylarını eleştirerek bu olayların önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını ordulardan istediği 1916 yılı faaliyetlerinden anlaşılmaktadır. Firar olaylarının sebeplerinden birisini sevke tâbi tutulan erlerin, sevk güzergâhında yeterince iskân ve iaşeye tabi tutulamaması

---

¹²³ Osman Köksal, "Osmanlı Devleti'nde Asker Almada Son Durum 29 Nisan 1330 Tarihli Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu ve Başlıca Hükümleri", *Askerî Tarih Bülteni*, Gnkur. ATASE ve Türk Askerî Tarih Komisyonu Yayını, Sayı:29/1990, Ankara, s.1-2.

¹²⁴ O. Köksal, *a.g.m.*, s.2.

olarak gören Harbiye Nezareti, mülkî amirliklerle koordine edilerek gerekli tedbirlerin alınmasını istemektedir. Bunun yanında, çeşitli kuruluşlardan alınarak oluşturulan ve Halep'te kurulan 7. Ordu'da da çok sayıda firar olduğu anlaşılmaktadır. Ordu Komutanı Mustafa Kemal, Harbiye Nezareti'ne tüm tedbirlerin alınmasına rağmen firarların önlenemediğini ve en az 5.000 ere ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. I. Dünya Savaşı boyunca mevcut kanun ve seferberlik uygulamalarıyla, 1860–1899 doğumlular silâh altına alınmışlardır. 1918 yılında Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada silâh altında bulunan doğumlar bunlardır.¹²⁵

B) 1914 TARİHLİ KANUN'UN UYGULAMALARI

Muvakkat (geçici) olarak çıkarılmasına rağmen, 1914 tarihli Kanun'un ayrıntılı düzenlemeler getirdiği görülmektedir. Daha önce yayımlanan kanunlar ile 1927 tarihli Askerlik Kanunu'na olan etkileri bakımından yapılan düzenlemeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1) Sülâle-i Âli Osman dışında kalan tüm tebaa için askerlik hizmeti zorunlu kılınmıştır.
- 2) Askerlik çağı, vatandaşın nüfus kütüğünde yazılı yaşına göre, 18 yaşını bitirdiği yılı takip eden yılın Mart ayında başlamakta ve 45 yaşını bitirdiği yılın sonunda bitmektedir.
- 3) Vatandaşlar her ne kadar 18 yaşını bitirmeyi müteakip askerlik çağına girmekte ise de, iki yıllık devre, yoklama devresini oluşturmakta ve bu devrede bulunanlar (19 ve 20 yaşında bulunanlar) ancak bir savaş durumunda silâh altına alınabilmektedirler.¹²⁶

---

¹²⁵ *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdarî Faaliyetler ve Lojistik*, s. 320, 415, 508.

¹²⁶ Ancak, yine de 20 yaşını dolduranların, her yıl Mart ayına kadar Harbiye Nezareti'nce ihtiyaca göre kısmen veya tamamen silâh altına alınabilecekleri Kanun'da düzenlenmiştir. Nitekim, I. Dünya Savaşı'nın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yaş sınırı ile ilgili olarak, 1915'de önce 18 yaşını bitirenleri, 1917 yılında ise 17 yaşındakileri de içerecek şekilde değişikliğe gidildiği görülmektedir. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.76.

4) Askerlik hizmet süreleri, vatandaşların askerlik hizmetini yerine getirdikleri sınıflara göre detaylandırılmıştır.¹²⁷

5) Fiilî askerlik hizmeti veya silâh altında bulunulacak sürenin tanımı yapılarak, bu sürenin sınıflara göre ayrımı yoluna gidilmiş,¹²⁸ olağanüstü durumlarda fiilî hizmet süresinin bakanlar kurulu kararı ile uzatılabileceği belirtilmiştir.

6) Askerlik çağına girenlerin, silâh altına alınmasına yönelik olarak, yapılması gereken yoklama işlemlerine yer verilmiştir. Bu kapsamda, yoklamalar ikiye ayrılmış, 18 yaşını tamamlamış olanlara ilk yoklama, 20 yaşını tamamlamış olanlara da son yoklama yapılması kabul edilmiştir.

7) İlk yoklama işlemleri, kısaca aşağıda belirtilen aşamaları içermektedir:

a) 18 yaşını tamamlayıp 19 yaşına girenlerin listeleri, askerlik şubesi başkanının da dâhil olduğu idare meclisi tarafından ve nüfus memurluğunun da yardımıyla oluşturulacak, köy ve mahallelerde askıya çıkarılarak ilân edilecektir.

b) Bu sırada, çizelgeler kontrol edilerek, son yoklamaya tâbi tutulacakların tam olarak tespit edilebilmesi için eksiklik, hata ve noksanlıklar giderilecek ve son yoklamaya tâbi tutulacaklar için "askerlik cüzdanı" düzenlenecektir.

c) Daha sonra, ilk yoklama cetvelleri hazırlanarak, müteakip yılın Mart ayı sonuna kadar, tekrar köy ve mahallelerde askıya çıkarılacaktır. Cetveller, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra idare heyeti tarafından, Ekim ayı sonuna kadar askerlik şubesi başkanlığına ve nüfus memurluğuna iade edilecektir. Askerlik şubesi başkanı da gerekli inceleme ve kontrolleri takip eden yılın Şubat ayı sonuna kadar tamamlayacaktır.

---

¹²⁷ 1915 tarihli değişiklik öncesi Kanun'un orijinal metnine göre; piyade ve nakliye sınıfları için 20 yılı muvazzaf ve 5 yılı müstahfaz olmak üzere 25 yıl, diğer kara sınıfları ile jandarma ve bando sınıfları için tamamı muvazzaf hizmeti olmak üzere 20 yıl, bahriye sınıfı için 12 yılı muvazzaf ve 5 yılı kara sınıfında müstahfaz olmak üzere 12 yıldır. 1915 tarihli Kanun'la yapılan değişiklik ile tüm hizmet süreleri 25 yıl olarak tespit edilmiş; piyade sınıfı için 20 yıl diğer kara sınıfları ile jandarma sınıfı için 18 yıl, deniz sınıfı için ise 10 yılı muvazzaf geri kalan süreler müstahfazlıkta geçmek üzere yeniden düzenlenmiştir. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.77.

¹²⁸ Askerlik hizmet süresinin çerçevesi belirlenmekle beraber, fiilen yapılması öngörülen süreler de sınıflara göre; piyade ve nakliye sınıfı için 2, diğer kara sınıfları ile jandarma ve bando için 3, bahriye sınıfı için 5 yıl olarak kabul edilmiş, askerlik hizmetinden geri kalan sürelerin ise ihtiyatlık dönemine ait olduğu belirtilmiştir. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.77.

8) Son yoklama ve kur'a çekme işlemleri ise, aşağıdaki faaliyet ve düzenlemelerden oluşmaktadır:

a) Harbiye Nezareti tarafından Mart ayı başında, 21 yaşına girenlerle bir önceki yıl işlemleri ertelenenlerin, son yoklama işlemlerine aynı anda, Mayıs ayında başlanarak Haziran ayı sonunda bitirilebilmesi için, askere alma fermanı kolordulara ulaştırılacaktır. Kolordular da fermanı ilgili yerlere ulaştırarak, askerlik meclislerinde görev yapacak tabiileri tayin edeceklerdir.

b) Mükelleflerin durumlarını tespit etmek ve kur'a çekimi işleminin kanuna uygun olarak yerine getirilmesi amacıyla, askerlik meclislerinin oluşturulması¹²⁹ ve işleyişi ile kararların alınmasındaki usul ve esaslar yapılan düzenlemeler arasında yer almıştır.

c) Son yoklaması yapılacakların, yoklamaya çağırılması ile yoklama işlemlerine başlanmadan önce yapılması gereken işlemler; son yoklaması yapılacakların bilgilerinin kontrolü, yoklama kaçağı (adem-î icabet) defterinde ismi bulunanlar hakkında yapılan takip sonuçlarının incelenmesi, yoklamaya gelenlerin isimleri ile askerlik cüzdanlarının kontrolü, gelemeyenlerin veya muhtaç olduklarını veya hasta olduklarını beyan edenlerin durumunun incelenmesi konularını içermektedir.

d) Son yoklama sırasında uygun sınıflara ayırmaya yönelik, mükelleflerin sağlık durumları tespit edilecek, yapılan muayeneler sonucunda gerekli formlar tanzim edilecek ve askerlik cüzdanlarına işlenerek, silâh altına alınması plânlananlar gruplandırılacaktır.¹³⁰

---

¹²⁹ Askerlik meclisi üyeleri; mahallin en büyük mülkiye memuru, askerlik şubesi başkanı, mal memuru, müftü veya diğer dinlerin ruhanî temsilcisi, belediye ve idare meclisinden ikişer üye. Meclise mülkiye memuru başkanlık etmekte, iki tabip (birisini sivil tabip olabilecektir) ile nüfus memuru ve askerlik şubesindeki memur subayların da hazır bulunmaları gerekmektedir. Belirtilen üyelerin yanında, belirli sınıflara asker seçmek üzere; jandarma ve bahriye subayları da bulunabilmektedir. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.81.

¹³⁰ Kanunda, bu maksatla Kabiliyet-i Bedeniye Nizamnâmesi'nin esas alınacağı belirtilmektedir. Kabiliyet-i Bedeniye Nizamnâmesi esaslarına göre, her vatandaşın muayenesi ayrı ayrı yapılarak sonuçta;

1. Silâhlı olarak askerliğe elverişli olanlar,
2. Silâhsız olarak askerliğe elverişli olanlar,
3. Askerlikleri bir sonraki yıla ertelenenler,
4. Bedenen askerlik yapamayacak olanlar şeklinde gruplandırılmaktadırlar. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.84.

e) Son yoklaması yapılarak muayeneleri neticelendirilenlerden, ihtiyaç fazlasının tespitinde olabilecek iltiması önlemek amacıyla, yapılan kur'a çekme işleminin ayrıntılı olarak esas ve usulleri de belirtilmiştir.

f) Son yoklama ve kur'a çekme işlemlerinin sonuçlanmasını müteakip, askerlik meclisi üyeleri tarafından işlemlerin kanunlara uygun olarak yerine getirildiğine dair yoklama cetvellerinin altı imzalanacaktır. İmzalanan cetveller ile askerlik şubesi başkanlarının hazırlayacağı istatistikî bilgiler Temmuz ayı ortasına kadar bağlı bulunan firkalara gönderilecektir. Daha sonra, firkalar tarafından kolordulara, kolordular tarafından da Eylül ayından önce ulaşacak şekilde, Harbiye Nezareti'ne gönderilecektir. Mükelleflerin birliklere tahsis ve tertibinde bu cetvellerdeki bilgiler esas alınacaktır.

9) Kanun, fiilî askerlik hizmetinin yerine getirilmesi için, bedelli askerlik, izinli askerlik, tam askerlik ve kısa dönem askerlik olmak üzere dört farklı hizmet şeklini öngörmüş, kısa dönem askerlik hizmetini yerine getirecekler için kısıtlayıcı şartlar getirmiştir.

10) Fiilî askerlik hizmetini yerine getirme usullerinden olan, kısa dönem askerlik hizmetinden yararlananlar Kanun'la tespit edilmişler (eğitim bakanlığınca onaylanmak kaydıyla öğretmenliği meslek olarak edinmiş daimi öğretmenler, askerî okullardan ihraç edilenler, tıp fakültelerinde öğrenim görenler gibi) ve bunların hizmetlerini yerine getirmelerinde uygulanacak esaslar ayrıca düzenlenmiştir.

11) Bir diğer fiilî askerlik hizmet şekli olan izinli askerlik, kur'a çektilenlerden ihtiyaç duyulan miktarın silâh altına alınmasını ve diğerlerinin izinli sayılmasını, ancak ihtiyaç duyulduğu takdirde, sıra ile izinli sayılanların da silâh altına alınmalarını öngörmüştür.

12) Son yoklama ve kur'a çekimi sonucunda, işlemleri bir sonraki yıla ertelenenlerin durumları Kanun'da 4 farklı şekilde yer almıştır:

a) Vücudu askerlik hizmeti için yeterince gelişmemiş olanların askerliği, en fazla 4 yıl ertelenebilecektir.

b) Zamanla geçebilecek bir hastalığa yakalananların askerliği, en fazla 4 yıl ertelenebilecektir.

c) Hapis, sürgün ile 5 yıla kadar olan kürek cezalarını çekmekte olanların askerliği, en fazla 35 yaşına kadar (bu yaştan sonra tahliye olduğu takdirde askerlik vergisine tabi tutulmaktadır) ertelenebilecektir.

d) Yatılı askerî okul öğrencilerinin, öğrenimleri devam ettikçe her yıl askerlik işlemleri ile son yoklamalarını yaptırılmaları gerekmektedir.

13) Benzer şekilde, son yoklamalar sırasında bedenî bakımdan askerlik yapamayacak olanlar ile çeşitli nedenlerle askerlikleri ertelenenlerden, askerlik hizmetinden ihraç edilmesi gerekenler, bedenî bakımdan özürlü olanlar ve askerlik meclisinde hazırlanan raporları teftiş heyetlerince de onaylananlar, müebbet sürgün cezası alanlar ile 5 yıldan fazla kürek cezasına mahkûm olanların askerlik hizmetinden ihraç edilmeleri de kabul edilmiştir.

14) Kanun, daha önceki kanunlarda yer alan muinsizlik nedeniyle askerlik hizmetinden istisna edilmeyi ortadan kaldırmış, bunun yerine, silâh altına alınacakların geride kalan akrabalarının ihtiyaçlarının karşılanması ile mükellefin bakabileceği kişilerin tespiti konularında ayrıntılı düzenlemeler yapmıştır.

15) Son yoklama ve kur'a çekme işlemleri tamamlananlardan silâh altına alınacaklarla ilgili yapılan işlemler şunlardır:

a) Kolordu, bağımsız fırka, Bahriye Nezareti, İmâlat-ı Harbiye Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve çeşitli askerî müesseseler tarafından silâhlı veya silâhsız olarak terhis olacaklar ile bunların yerine ihtiyaç duyulacak miktar, Mayıs ayı sonuna kadar Harbiye Nezareti'ne bildirilecektir.

b) Harbiye Nezareti ulaşan ihtiyaçlar, son yoklama ve kur'a çekimi sonucunda hazırlanan istatistik cetvellerindeki miktarları da göz önünde bulundurarak, silâh altına alınması gerekenleri, sınıf ve müesseseler için yüzdeler itibariyle taksim ve tertip edecek ve sonuçları kolordulara bildirecektir.

c) Ekim ayı içerisinde birliklerine katılması gereken bu mükellefler için, Harbiye Nezareti tarafından uygun görülen yüzdeler esas alınarak, kolordular tarafından o yıl silâhına alınması gerekenler, fırka bazında ve ismen nereye gidecekleri tespit edilerek firkalara, firkalar tarafından da askerlik şubelerine bildirilecektir. Askerlik şubeleri de silâhına alınacaklar için ikişer suret çağrı pusulası çıkaracaktır.

d) Sevk edilecekleri yer ile toplanma günü belirlenen yükümlülerin sevk edilmelerine ilişkin esaslar ile sevk memurunun rütbesi, yapılacak ödemeler, sevk memurunun sevk erlerine iyi davranması, firar edenlerle firar edeceği anlaşılana ve nihayet birliklerine teslim edilenler hakkında yapılması gereken işlemlere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

16) Gönüllü askerlik uygulaması muhafaza edilmekle beraber, 19 yaşını doldurmuş olanlardan Kanun'da yazılı şartları taşıyanların, müteakip yılın askerlik meclisine katılmaları, ayrıca elbiselerini de kendileri getirmeleri kaydıyla, sadece 1 yıl süreyle gönüllü askerlik hizmeti yapmalarına müsaade edilmiştir.

17) Terhis emrine istinaden birlikleri tarafından terhis edilen mükelleflerin cüzdanlarına, terhis edilmeleri hususunun yazılması, ayrıca her biri için ayrı ayrı cetveller düzenlenerek askerlik şubelerine gönderilmesi gerekmektedir. Bu şekilde terhis olanların, memleketlerine varışlarından itibaren veya memleketi dışında oturanların da kendilerine yakın olan askerlik şubesine iki ay içinde giderek terhis olduklarını bildirerek bunu cüzdanlarına kaydettirmeleri gerekmektedir.

18) Kanun, daha önceki kanunlardan farklı olarak seferberlik kavramına da yer vererek, bu kapsamda yapılacak olan işlemleri ayrıntılı olarak belirtmiştir. Seferde görev alması plânlanan kişilerin durumlarını tespit etmek maksadıyla; Harbiye Nezareti tarafından bildirilecek zamanlarda, yılda 2 defa ihtiyat ve müstahfazların yoklamalarının yapılacağı, kısmî veya umumî seferberliğin kapsamı ve yapılacak işlemler, tatbikat ve manevralardan kimlerin hangi sürelerle istisna edilecekleri gibi konularda ayrıntılı düzenlemelere gidilmiştir.

19) Memleketleri dışına yolculuk edecek vatandaşlar, nüfus ve askerlik cüzdanlarını yanlarında bulundurmaları zorundadırlar. Bununla beraber gidecekleri

yerlerde 15 günden fazla kalacak olanların, yurt içinde veya dışında oluşlarına göre, en yakın askerlik şubesine veya yurt dışı temsilciliğine ikâmet yerlerini bildirmeleri gerekmektedir. Son yoklaması yapılarak kur'a çekenlerin ise, askerlik şubesi mıntikasından ayrılması yasaklanmıştır.

20) Fiilî askerlik hizmetini yerine getirme usullerinden olan bedelli askerlik uygulaması kapsamında yapılan işlemler ve safhaları şunlardır:

a) Bedelin miktarı, bedel yatırmayla ilgili esaslar, bunlara uygulanacak eğitimlerin şekil ve süreleri ile uygulamadan kimlerin yararlanamayacağı ve bedelli askerlik hizmetinin hangi hallerde uygulanmayacağı ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

b) Bedelli askerlik hizmetinde 6 ay süreli bir eğitim öngörülmüştür.¹³¹ Firar edenler ile mazeretsiz olarak bir aydan fazla süre ile celbe katılmayanlar, bu askerlik şeklinden yararlanamayacaklardır. Ayrıca, iki yıl geçmesine rağmen eğitime katılmayanlar, iki yıl eğitime tâbi tutulacaklar ve aynı zamanda, yatırdıkları bedeller de iade edilmeyecektir.

c) Vefat, seferberlik ilânı gibi Kanun'da belirlenen durumlarda, bedelli askerlik hizmeti kapsamında yapılan ödemelerin iade edileceği ve buna yönelik talepte bulunanların taleplerinin kolordularca tetkik edilerek, maliyeye tebliğ edilmesi ve meblağın bu şekilde iadesi öngörülmüştür.

21) Askerlikle ilgili işlemlerini zamanında sonuçlandırmayanlar hakkında uygulanması öngörülen ceza işlemleri ile sonuçları şunlardır:

a) 18 yaşını tamamlamış olmasına rağmen, adını Mart ayı başından Ekim ayına kadar veya son yoklamaya kadar (iki kat uygulama ile) ilk yoklama defterine kaydettirmeyenler için para cezası uygulanacaktır.

---

¹³¹ Silâh altında bulunan ancak, bedelli askerlik hizmetinden yararlanmak isteyenler için farklı bir düzenlemeye gidilmiş; piyade, nakliye, istihkam ve jandarma sınıfında olanların hizmete başlama tarihlerinden itibaren 6 ay geçmişse terhis edilmelerine rağmen, diğer kara sınıflarından hizmetleri 1 yıla dolmayanlar ile bahriye sınıfından olup hizmetleri 3 yıla dolmayanların 6 ay daha piyade eğitimine tâbi tutulmaları kararlaştırılmıştır. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.113.

b) Terhis olanlardan, terhis kaydını 2 ay içerisinde yaptırmayanlara para cezası uygulanacaktır.

c) Askerlik hizmeti mükellefi olmasına ve gideceği yerlerde 15 günden fazla kalmasına rağmen, ikâmetgâhını bildirmeyenler için para cezası, eğer bu süre zarfında yapılan bir çağrıya katılmamışsa ayrıca cezalandırılması öngörülmüştür.

d) Askerlik cüzdanı olmaksızın kişileri resmi veya özel işe alanlara para cezası verilecektir.

e) Hem ilk yoklama defterinde kaydı bulunmayan, hem son yoklamasını mazeretsiz olarak yaptırmayanlardan 35 yaşına kadar yakalananlar, 3 yıl inşaat işlerinde kullanılmayı müteakip, 2 yıl fiilen askerlik hizmetini yerine getirmeleri gerekmektedir. Şayet 35 yaşından sonra yakalanırlarsa, askerlik yapmaya elverişli olsalar dahi, bunlar asker edilmeyip 5 yıl inşaat işlerinde kullanılmasını müteakip askerî vergiye tâbi tutulacaklardır.

f) Kur'a çekimini müteakip sevke katılmayanlar veya sevk esnasında firar edenler, ele geçme sürelerine göre, inşaat hizmetlerinde kullanılacaklar ve emsallerine göre daha fazla askerlik yapacaklardır.

g) Yoklamaya kendisi yerine bir başkasını sokan, sahte diploma kullanan veya yerine bir başkasını askere gönderenlerin, bu durumları ayrı bir ceza konusu olmakla beraber, askerlik hizmetlerini, inşaat hizmetlerinde çalıştırılmalarını müteakip emsallerine göre daha fazla yapacaklardır.

22) Kanun'da müteferrik başlığı altında düzenlenen bazı işlemler ise şunlardır:

a) Muhacirlerin askerlik işlemlerinin hicretlerinden itibaren 6 yıl sonra başlaması, buna karşılık göçebe aşiretlerden iskâna tâbi tutulanların ise, askerlikten muaf olmaları öngörülmüştür.

b) Bir kimsenin üç veya daha fazla oğlu var ve bunlardan ikisi fiilî askerlik hizmeti sırasında ölmüş ise, ondan sonraki çocukların kısa dönem askerlik hizmetine tâbi tutulmaları kabul edilmiştir.

c) Hava değişimi sonunda iyileşerek birliklerine katılanların, hava değişiminde geçen sürelerinin, ancak 1 yılı fiilî askerlik hizmetinden sayılacaktır.¹³²

d) İlk yoklamalarından sonra yapılan, yaş değişikliklerinin askerlik işlemlerine tesir etmeyeceği, buna karşılık askerlik meclislerinin, yaşlarına göre görünümleri uygun olmayanların yaşlarının değiştirilmesine yetkili kılındığı görülmektedir.

e) Gayrimüslim unsurlardan fiilî askerlik hizmetini yerine getirmeyenlerin, din durumlarının askerlikçe dikkate alınmayacağı da yapılan düzenlemeler arasında yer almaktadır.¹³³

Daha nceki kur'a kanunlarından farklı bir usul ve tarzda ele alınan 1914 tarihli Kanun'un, getirdiği yeni düzenlemeler ve öngördüğü uygulamalardan dikkati çeken yönleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

1) nceki kanunlardaki askerlikten tamamen istisna edilmeyi gerektiren durum ve şartlar, çok istisnai durumlar hariç, ortadan kaldırılmıştır. Ancak, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren durum ve şartlar bu defa, herhangi bir seferberlik durumunda silhltına alınmayacaklar için varlığını sürdürmüştür.

2) Muhacirler için askerlik hizmeti zorunlu tutulurken, iskâna tâbi tutulan göçebeler askerlik hizmetinden muaf tutulmuşlardır. Askerlik hizmetini tüm tebaa için bir zorunluluk olarak gören Devlet'in, özellikle, doğudaki göçebeleri iskâna teşvik etmek maksadıyla böyle bir uygulamaya gittiği anlaşılmaktadır. İlk veya son yoklamalarını yaptırmayanlarla, nüfusa kaydını zamanında yaptırmayanlara öngörülen cezalar bu durumu destekler mahiyettedir.

3) Kuvvet ve sınıflar arasında hizmet süreleri bakımından farklılıkların oluşturulması suretiyle, yerine getirilen görevlerin zorluk derecelerinin dikkate alınarak, vatandaşlar arasında eşitlik sağlanmaya çalışılmış olmalıdır.

---

¹³² 1916 yılında yapılan değişiklikle, hava değişim sürelerinin toplam 3 ayının fiilî hizmetten sayılması esasa bağlandığı gibi, hava değişim süresinin uzunluğuna göre, mükellefin kt'asıyla ilişiğinin kesilerek askerlik şubesine kayıt edilmesi, iyileşenlerin barış veya seferde durumuna göre birliklerine sevkinin yapılması, ayrıca muhtaç olanlara sağlanan hakların devam süresinin ihtiyat ve mstahfazları da kapsayacak şekilde kapsamının genişletilmesi yönünde ayrıntılı bir düzenlemeye gidildiği anlaşılmaktadır. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.115-116.

¹³³ O. Köksal, *a.g.t.*, s.76-119.

4) Önceki kanunlardan farklı olarak kısa dönem askerlik hizmetini öngören 1914 tarihli Kanun, bu haktan yararlanabilecek olanları, Kanun içinde yer vermek suretiyle çok sınırlı tutmuştur. Bunun yanında, 1886 tarihli Kanun'da kur'a çekenler, tertîb-i evvel ve tertîb-i sâni olarak ayrılmakta iken, 1914 tarihli Kanunla bu durum "izinli askerlik" olarak yer almıştır. Uygulamanın temelde aynı mantık ve işlemlere dayandığı anlaşılmaktadır.

5) Kanun'da askerliğe elverişli olanlar ikiye ayrılmıştır. Bunlardan, "silâhsız olarak askerlik yapabilir" kararı verilenlerin tâbi tutuldukları ayrı bir askerlik hizmet şekli tespit edilememiştir.

6) Daha önceki uygulamalarda askerlikten istisna edilmeyi gerektiren muinsizlik hali, 1914 tarihli Kanunla askerlikten istisna edilmeyi gerektiren durumların ortadan kaldırılmasıyla, yeni bir uygulamanın doğmasına yol açmıştır. Yeni uygulama, askere giden kişilerin geride kalan ve bakmakla mükellef olduğu kişilerin ihtiyaçlarının Devlet tarafından karşılanmasıdır.

7) Asker kaçağı kalanlardan 35 yaşına kadar yakalanamayan veya gelmeyenlerle, aldıkları cezalara göre askerlik hizmeti dışına çıkarılanlara uygulanan yaptırımlar, askerlik hizmetinin kutsallığını ve toplum açısından taşıdığı önemi ortaya koyan uygulamalardır. Ancak, asker kaçakları için öngörülen cezalar arasında, inşaat işlerinde çalıştırılma cezasının sıkça geçmesi dikkat çekicidir.

8) Kanun askere alma faaliyetlerini, önceki kanunlardan genel olarak farklı, daha düzenli ve açıklayıcı olarak ele almıştır.

C) MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ ASKERE ALMA UYGULAMALARI

Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki askere alma faaliyetleri, 1914 tarihli Kanun'un öngördüğü esaslar dâhilinde yürütülmüştür. Ancak, Millî Mücadele döneminde, Ağustos 1914'te ilân edilen umumi seferberlik kapsamında olmakla beraber, Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilen, 8 Temmuz 1920 gün ve 24 numaralı karnâme ile seferberliğin devam etmekte olduğuna karar verilerek, bu defa İstiklâl Savaşı seferberliği başlatılmış ve 1914 tarihli Kanun, zaman zaman ihtiyaçları karşılayacak şekilde değiştirilmek suretiyle, Millî Mücadele sırasında da

uygulanmıştır. İstiklâl Savaşı seferberliği 31 Ekim 1923 gün ve 365 numaralı Kanun ile 1 Kasım 1923 tarihinde kaldırılmıştır.¹³⁴ Millî Mücadele döneminde olduğu gibi I. Dünya Savaşı sırasında da, ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak için Kanun'da zorunlu olarak bazı değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin her alanda tamamen düşüşe geçtiği bir dönemde, Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasıyla uygulamaya konan ve bir vatandaşlık görevi olarak benimsetilmek istenen askerlik hizmetinin yerine getirilmesinde karşılaşılan zorluklar, adaletsiz uygulamalar, silâh altına alınması gereken kaynağın kontrol edilememesi, savaşların ve yenilgilerin her geçen gün artması, fiilî askerlik hizmetini yerine getirenlerin tekrar tekrar silâh altına alınma durumları ve hizmet sürelerinin uzunluğu gibi hususların, ekonomik ve sosyal sorunlarla birleşerek, Millî Mücadele'nin başlangıcında tüm toplum yaşantısına olduğu gibi askere alma uygulamalarına da olumsuz yönde etki yaptığı ileri sürebilir. Zira ekonomik ve sosyal çevredeki eksiklikler veya arzulanmayan seviye ve iyileştirmenin bir türlü sağlanamaması, isyan ve eşkıyalık olaylarının başlamasına, dolayısıyla da asayişin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Böyle bir durum, Devlet'in otoritesini tehdit ettiği gibi faaliyetlerini de sekteye uğratmıştır. Çünkü Devlet, eşkıyalara karşı bir tedbir olarak hem asker ayırmak zorunda kalmış, hem de eşkıyaların bulunduğu bölgelerden askere sevk edecek vatandaş bulamama sorunuyla karşılaşmıştır.¹³⁵

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu durum, I. Dünya Savaşı'nın daha ikinci yılında asker kaçaklarının sayısının son derece artmasına neden olmuştur. Savaşın sonlarına doğru ise, askere çağrıldığı halde gelmeyenlerle silâh altında iken birliklerinden kaçan asker kaçakları sayısının düşündürücü düzeylere ulaştığı ve yoksulluğun askerlikten başlıca kaçma nedenini oluşturduğu anlaşılmaktadır.¹³⁶ Dolayısıyla, mevcut sosyal ve ekonomik çöküntü ile Devlet'e olan güven azalmış ve asker kaçaklarının oluşturduğu çetelerin faaliyetleri, verdikleri zararlar ve asayiş bozukluğu halkta bağımsızlık fikri ve isteği bırakmamıştır. Mondros Mütarekesi hükümlerinin uygulamaya konarak işgallerin başlaması, ordunun terhis edilmesi ve

---

¹³⁴ Osmanlıdan Günümüze Bedelli Askerlik, Millî Savunma Bakanlığı Yayınlarından, Ankara, 2003, s.15.

¹³⁵ Sabri Yetkin, "II nci Meşrutiyet Sonrası Ege'de Eşkıyalığı Önleme Çabaları Men-i Şekavet Kanunu ve Divan-ı Harpler", *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-II Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1997, s. 269-270.

¹³⁶ E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi, IX. Cilt*, s.535, 536.

buna karşılık Osmanlı Hükümeti'nin de işgallere seyirci kalması ülkeyi tamamen savunmasız bırakmıştır. Buna karşılık, 1918 yılında Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasını müteakip, bu duruma baş kaldıran ve Mütareke hükümlerinin kabul edilmeyeceğinin belirtileri olan Kuva-yı Milliye hareketi, yine halkın içinden, yerel milisler ve gönüllülerden meydana gelmiştir.

Millî Mücadele'nin devam ettiği dönemde, İtilaf Devletlerinin 1920'de imzalanan Sevr Antlaşmasıyla, Harp Akademileri ve askerî okul öğrencileri ile çeşitli görevlerde çalışan er ve subaylar da dâhil olmak üzere, toplam asker sayısını 50.700 kişi olarak belirledikleri anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, zorunlu askerlik hizmetinin kaldırılmasını öngören düzenlemeyle, özel birliklerin erleriyle jandarmaların paralı asker olmaları ve en az 2 yıl askerlik yapmaları da esasa bağlanmıştır.¹³⁷

Bu dönemde halk başının çaresine bakarak, ilk etapta buldukları yörenin işgal durumuna son vermek, işgalcilerin her türlü hareketlerine karşı halkın canını, malını, namusunu ve güvenliklerini sağlamak maksadıyla, silâhlı güçler, milisler ve genel deyimde de Kuva-yı Milliye olarak adlandırılan direniş örgütleri meydana getirmiştir.¹³⁸ Bunun yanında, Millî Mücadele hareketini destekleyen bazı gizli grupların, Anadolu'da ihtiyaç duyulan malzemelere ilâve olarak asker de yolladıkları görülmektedir.¹³⁹ Asker kaçakları da daha sonra Kuva-yı Milliye'ye geçmekle beraber, bu unsurların daha çok maddi nedenlerle (para) böyle bir tutum içerisine girdikleri, zira bunların büyük çoğunluğunun hırsızlık ile yağmacılık yaptıkları ve haraç topladıkları ileri sürülmektedir.¹⁴⁰ Öte yandan, Ankara hariç Şubat 1921'de kapatılan İstiklâl Mahkemeleri sayesinde, kapatılma tarihlerine kadar binlerce asker kaçağının toplanarak orduya sevk edilmesi sağlanmıştır. İnönü Muharebelerinden sonra

---

¹³⁷ Muzaffer Erendil, "Sevres Antlaşması'nın Türk Millî Varlığı Açısından Analizi", *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açıda Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 320-321.

¹³⁸ İzzet Öztoprak, "Düzenli Ordunun Kuruluşu", *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. 261.

¹³⁹ Z. Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, s.248, 256.

¹⁴⁰ İhsan Güneş, "1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü", *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 204, 212.

Temmuz 1921’de kurulan İstiklâl Mahkemeleri de Sakarya Savaşı’na asker toplamışlardır.¹⁴¹

Dolayısıyla Millî Mücadele dönemindeki askere alma uygulamalarında, belirli bir sistemden ziyade gönüllü olarak cephelere koşan, müfrezeler oluşturan yörelerden söz etmek mümkündür. Esas itibariyle Millî Mücadele açısından stratejik bir önemi bulunmayan, daha çok manevi bir değere sahip olan Bursa’nın işgali üzerine, Erzurum Sancağı’nda yeni bir müfrezenin oluşturulması, Diyarbakır’da gönüllülerin, üstelik kendi silâhları ile ülke savunmasına başvurması gibi birçok örnek bunun bir göstergesidir.¹⁴²

Millî Mücadele’nin Kuva-yı Milliye birlikleri ile başlamasına bir başka sebep de, girdiği son savaşıardan yenilgi ile ayrılan ordunun artık sevilmemesi ve orduya karşı duyulan güvensizliktir. Bu nedenle, halkın içinde bulunduğu bu durumun ve askerliğe karşı takındığı tavrın, Millî Mücadele’nin daha çok çeteler kurma şeklinde başlamasına neden olduğu ileri sürülebilir.¹⁴³ Özellikle, uzun süren savaşların ve TBMM’de yapılan görüşmelerde de dile getirilen, gizli celse zabıtlarına geçen şekliyle, askere esas olarak fakirlerin giderek şehit oldukları, buna karşılık zenginlerin ise, kasabada kalarak gazi oldukları yönündeki düşüncenin, halkı askerlikten uzaklaştıran ve vatan savunması söz konusu olmasına rağmen, askerlik hizmetinden kaçınmasına neden olan faktörleri oluşturduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁴ Nitekim Mustafa Kemal’in Amasya’da, Salih Paşa ile yapılacak görüşmelerde kullanmak üzere kolordu komutanlıklarından almış olduğu talepler arasında, ordudaki firar olaylarının çok olduğu, bu nedenle bakaya olan efradın askere alınarak ordudaki eksikliklerin giderilmesi talepleri, halkın bu dönemdeki düşüncelerini destekler mahiyettedir.¹⁴⁵

Halkın hassasiyeti göz önünde bulundurularak Millî Mücadele döneminde, firar edenlerin durumuyla yakından ilgilenilmiş ve bunların sorunları özenle

---

¹⁴¹ Nurettin Türsan, “Atatürk’ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi”, *Birinci Askeri Tarih Semineri*, Gnkur. Basımevi, Ankara, s. 64, 66.

¹⁴² İhsan Güneş, “Bursa’nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. 140, 161.

¹⁴³ Hamdi Gürler, “Batı Anadolu’da Kuvâ-yı Milliye Hareketlerinin Ortaya Çıkmasında Ordunun Rolü (Mayıs-Haziran 1919)”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve Stratejik Açıldan Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 416-417.

¹⁴⁴ Z. Türkmen, “Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)”, s.168-169.

¹⁴⁵ Z. Türkmen, “Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)”, s.210-211.

giderilmeye çalışılmıştır. Yayınlanan emirlerde ve çıkarılan kanunlarda, Millî Mücadele'nin desteklenmesi maksadıyla, ağır yaptırımlardan kaçınılarak halkın kazanılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Daha çok firar nedenleri araştırılarak, tespit edilen sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, firar eden vatandaşların ve ailelerinin ihtiyaçlarını gidermek için hasat mevsiminde, ekim aylarında veya işgal altında kalan bölgelere mensup olanlara izin verilmesi, askerin kendi ihtiyaçlarına yönelik harçlıkların arttırılması, iaşesinin daha düzenli hale getirilmesi ya da basının kontrol altına alınarak, haberlerde firar edenlerin sayıları yerine, firar eden yakınlarını teslim eden ailelerin haberlerine yer verilmesi gibi tedbirler alınmıştır.¹⁴⁶

Halk düzenli ordu kurulana dek bölgesel direniş birlikleri kurmak suretiyle kendisini savunmuş, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kurulduktan ve Millî Ordu'nun başarılı hareketlerinden sonra Türk Ordusu'na yurdun her köşesinden gönüllü asker yazılmaya ve çok sayıda askerî malzeme gelmeye başlamıştır.¹⁴⁷ Düzenli ordunun kurulmasına Yunanlıların İzmir işgal bölgesinden, doğu ve kuzeydoğu istikametlerindeki tarruzî harekâtı ve Bursa ile Uşak'ı kolayca ele geçirmeleri üzerine karar verilmiş ve bu karar üzerine birkaç doğum kesimi silâh altına alınmak suretiyle personel yönünden ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır.¹⁴⁸ Bunun yanında, 14. Kolordu'da olduğu gibi bazı askerlerin terhis edilmiş gibi gösterilerek, Kuva-yı Milliye'ye katılması gibi uygulamaların düzenli orduya geçişi kolaylaştırdığı ileri sürülebilir.¹⁴⁹ Düzenli orduya geçiş çalışmaları kapsamında yapılan bir başka uygulama ise, eski doğumluların silâh altına alınması suretiyle, gönüllü askerlere olan ihtiyacın ortadan kaldırılmaya çalışılmasıdır. Nitekim 21 Ağustos 1920 tarihinde, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti gönüllü teşkilâtının tümünü lağv etmiştir.¹⁵⁰ Bir diğer uygulama da savaşın gidişatına ve ihtiyaç duyulduğu hallerde (Sakarya Savaşı öncesinde 1885-1888 doğumluların alınması gibi) yeni asker alımı yapılması uygulamasıdır.¹⁵¹ Buna bir başka örnek de, Başkomutan sıfatıyla bizzat Mustafa Kemal tarafından 13 Eylül 1921 tarihinde kaleme alınan bir genelge ile 14/15

---

¹⁴⁶ Hülya Şahin, "Millî Mücadele'de Düzenli Ordunun Kuruluşu ve Askerin Psikolojik Yönden Millî Mücadele'ye Hazırlanması", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5/2005, Ankara, s. 168-170.

¹⁴⁷ Yücel Özkaya, "İstiklâl Savaşı'nda Türk Halkının Kuva-yı Milliye'ye ve Millî Ordu'ya Katkıları", *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. 252.

¹⁴⁸ *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s.46.

¹⁴⁹ Z. Türkmen, "Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)", s.210-211.

¹⁵⁰ Z. Türkmen, "Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)", s.276.

¹⁵¹ Seçil Akgün, "Sakarya Meydan Savaşı Öncesi Bazı Hazırlıklar ve Gelişmeler", *Birinci Askeri Tarih Semineri II*, Birinci Askeri Tarih Semineri Yayınları Serisi, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 198.

Eylül 1921 gece yarısından itibaren genel seferberlik ilân edildiğinin belirtilerek, hâlen silâh altında bulunanların yanında, gerektiğinde askerlik çağında olanların da silâh altına alınacaklarının bildirilmesi ve silâh altına alınacak sınıfların Millî Savunma Bakanlığı tarafından belirlenerek celbinin ilgili makamlara tebliğ edileceği yönündeki tamimdir.¹⁵² (Ek-1) Öte yandan, düzenli ordunun kurulmasıyla beraber, vatandaşların zoraki olarak silâh altına alınamayacakları, asker ihtiyacı olan birlik komutanlarının Cephe Kumandanlığı'ndan talepte bulunmaları gerektiği belirtilerek, diğer işlemlerde olduğu gibi askere alma işlemlerinde de yasalara uyulacağı özellikle vurgulanmıştır.¹⁵³

Millî Mücadele döneminin bir başka özelliği de askere almada sınıf ve meslek farkının gözetilmemesi, tüm halkın bilfiil yapılan mücadeleye katılımının arzulanmış olmasıdır. Bu arzu, halk ile ordunun işbirliğinin tam olarak sağlanmasıdır. Ordu-millet işbirliğinin güzel örneklerinden birisi de yeni kurulan Büyük Millet Meclisi üyelerinin Batı Cephesi'ndeki muharebelere katılmak üzere cepheye gitmeleridir.¹⁵⁴ (Ek-2) Zira bu dönemde, paraya olan ihtiyaç ortada iken, 2 Ağustos 1920'de Meclis'e getirilen bedelli askerlik yasası görüşülmüş ancak, kabul edilmeyerek herkesin eşit şartlarda cephede görev yapması sağlanmıştır. Bunun yanında, yaptıkları görev itibarıyla Millî Mücadele için daha faydalı olduğu değerlendirildiğinden askerlik hizmetinden muaf tutulan telgraf memuru, öğretmen gibi kişilerin yanında Mustafa Kemal'in 1 Nisan 1922'de Konya'ya ziyareti sırasında gördüğü ve milletin zor günler geçirdiği bir dönemde askere alınmayan, medreselerde öğrenimlerine devam eden öğrencilerin bulunduğu da anlaşılmaktadır.¹⁵⁵

Mevcut bilgiler ışığında, Millî Mücadele dönemindeki askere alma işlemlerinin, 1914 tarihli Kanun hükümlerine göre, ancak İstiklâl Savaşı'nın gerektirdiği olağanüstü durum ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenleme ve değişikliklerin yapılmasıyla yürütüldüğünü belirtebiliriz. Bu dönemdeki uygulamalar, tüm vatandaşların eşit şartlarda ve tek statüde, Millî Mücadele'ye katılacak şekilde askere alınması ve daha çok ordu-millet birlikteliğinin sağlanması biçimindedir.

---

¹⁵² *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Gnkur. Basımevi, Sayı:116/2003, Ankara, s.79-81.

¹⁵³ İ. Öztoprak, "Düzenli Ordunun Kuruluşu", s. 274.

¹⁵⁴ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, s.12-14.

¹⁵⁵ H. Şahin, *a.g.m.*, s.171.

III. BÖLÜM

1927 TARİHLİ 1111 SAYILI ASKERLİK KANUNU VE UYGULAMALARI

A) 1927 TARİHLİ KANUN’U GEREKTİREN NEDENLER

1927 tarihli Kanun, daha önce yayınlanmış ve uygulanmış olan kanunlardan (özellikle 1914 tarihli Kanun’dan) elde edilen tecrübeler ışığında ve diğer devletlerin askere alma kanunlarından Türkiye’nin bünyesine uygun olan kısımlarının alınması suretiyle vücuda getirilmiştir.

Yetersiz ve eğreti olarak görülen 1914 tarihli Kanun’un yerine, Millî Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı’nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 29 Mart 1927 tarihli toplantısında uygun görülen yeni Askerlik Kanunu Tasarısı ile gerekçeleri 7 Nisan 1927 tarihinde TBMM’ne gönderilmiştir. Yeni Askerlik Kanunu’nun hazırlanmasının nedenleri olarak aşağıdaki hususlar belirtilmiştir:

1) 1914 tarihli Kanun, I. Dünya Savaşı’nın başlangıcında alelacele hazırlanarak kabul edildiğinden birçok noksanlıkları bulunmaktadır.

2) Savaşlar nedeniyle ve özellikle Millî Mücadele için gerekli olan değişiklikler yeni kanunlarla giderilmeye çalışılmışsa da savaşlardaki ve teşkilâtteki değişiklikler nedeniyle 1914 tarihli Kanun’dan beklenen maksat tam olarak sağlanamamıştır.

3) 1914 tarihli Kanun’un uygulanmasında birçok zorlukla karşılaşmıştır.¹⁵⁶ Kanun Tasarısıyla askere alma işlemlerindeki mevcut aksaklıkları gidermek, söz konusu zorlukları ortadan kaldırmak, halkın anlayabileceği tarzda ve zamanın gereklerine uygun bir kanun çıkartılmasının amaçlandığı görülmektedir.

---

¹⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: II-İçtima Senesi: IV, Cilt: 33, TBMM Matbaası, s. 351.

TBMM'ne sevk edilen yeni Kanun Tasarısı, Millî Savunma,¹⁵⁷ Adalet ve Bütçe Komisyonlarında incelenerek yapılan düzeltmeleri müteakip TBMM Başkanlığına havale edilmiştir. Kanun Tasarısının TBMM'de görüşülmesi sırasında, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi tartışmalarından esinlenerek, Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey, Kanun'un 1. maddesinde askerlik yükümlülüğünün sadece erkeklere verilmiş olmasını anlamakla birlikte, kadınlara da bu yönde bir yükümlülük getirilmesinin veya askerlik hizmeti içerisinde kadınlara da bir görev verilmesinin düşünülüp düşünülmediğini sormuştur. Zira, Hakkı Tarık Bey, askerlik yükümlülüğünü, seçme ve seçilme hakkı kadar ve aynı oranda vatanî bir mesele olarak gördüğünü belirtmektedir. Yapılan hararetli tartışmalarla, kadınların toplum hayatı, aile yaşamı ve yapılan savaşlarda üstlendikleri önemli görevler belirtildikten sonra, kadınların askerlik yapmaları yönünde bir düşüncenin ve plânlamanın bulunmadığı ortaya konmaktadır. Yapılan görüşmelerden sonra, Askerlik Kanunu 21 Haziran 1927 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş ve 17 Temmuz 1927 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 1111 sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nun 113. maddesi ile daha önce yayınlanmış olan 1914, 1886 tarihli Kanunlar ve bu Kanunlarda değişiklik yapan 1888 ve 1916 tarihli Kanunlar da yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁵⁸

1927 tarihli Kanun, aşağıdaki başlıklar altındaki düzenlemeleri içermektedir:

- 1) Genel hususlar, tanımlar ve açıklamalar. (1–12. Maddeler)
- 2) Asker alma teşkilâtı. (Madde–13)
- 3) Yoklama dönemi işlemleri. (İlk yoklama ve son yoklama olarak ayrı başlıklar altında düzenlenmek suretiyle) (14–33. Maddeler)
- 4) Kısa Hizmet. (Madde–34)
- 5) İşlemleri ertesi seneye terk edilenler. (35–40. Maddeler)
- 6) Askere büsbütün yaramayacaklara yapılacak işlemler. (Madde–41)

---

¹⁵⁷ Millî Savunma Komisyonunda, Milli Savunma Bakanı Recep Peker ve Ordulardan gelen uzmanların da katılımıyla yapılan görüşmeler sonucunda Kanun Tasarısı ana hatlarıyla kabul edilerek teferruatta bazı düzenlemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Toplantıya katılan uzmanların Ordulardan gelmesinin, Askere Alma Teşkilâtı'nın yapısı hakkında bilgi verdiği düşünülmektedir.

¹⁵⁸ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: II-İçtima: 4, Cild: 5, TBMM Matbaası, Ankara, 1939, s. 453–474.

- 7) Muvazzaflık hizmeti için efradın çağırılması ve sevki. (42–51. Maddeler)
- 8) Muvazzaflık hizmetini bitirmiş efradın terhisleri. (52–56. Maddeler)
- 9) Ruhsatlı, artık ve ihtiyat efradın askere çağırılması ve sevki. (57–61. Maddeler)
- 10) Ruhsatlı ve ihtiyat efraddan tecil edilecekler. (62–70. Maddeler)
- 11) Askerde bulunanlardan aileleri fakir ve muhtaç olanlara yapılacak yardım. (71–73. Maddeler)
- 12) Asker çağında bulunanların memleketlerinden harice yolculuk yapabilmeleri. (74–76. Maddeler)
- 13) Kıtaattan izinli ve tebdilhava suretile ayrılacak efrad. (77 ve 78. Maddeler)
- 14) Firar ve izinsizler. (79 ve 80. Maddeler)
- 15) Yaşlarını değiştirenler. (80 ve 81. Maddeler)
- 16) Cezalı askerlik. (83–103. Maddeler)
- 17) Muvazzaflık müddetini azaltmak için bedeli nakdi. (104–111. Maddeler)
- 18) Kanun'un yürürlüğe girişi, yürürlükten kaldırılan kanunlar ile Kanun hükümlerinin uygulanmasına ilişkin sorumluluk. (112–114. Maddeler)

Yeni Askerlik Kanunu'nun başlıkları incelendiğinde, bir kısmının askere alma, bir kısmının ihtiyat mükellefin, bir kısmının da bu işlemlerin yürütülmesi esnasında görev yüklenenlerin yetki, sorumluluk ve çalışma esaslarıyla ilgili düzenlemeleri içerdiği görülmektedir. 1927 tarihli Kanun'un dikkat çeken özelliklerinden birisi, daha önceki askere alma işlemlerini düzenleyen kanunlardan farklı olarak, kendinden bir önceki askerlik işlemlerini düzenleyen kanunu değil, 1886, 1888, 1914 ve 1916 tarihli Kanunları ve değişikliklerini de yürürlükten kaldırmasıdır. (Madde–113)

Önceki kanunlarda, 1914 tarihli Kanun hariç olmak üzere, askerlik hizmetinden istisna edilenlere geniş olarak yer verilmesine karşılık, 1927 tarihli Kanun'un 1. maddesinde "Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur" hükmünü getirerek tüm erkek vatandaşlara askerlik hizmetini bir zorunluluk olarak yüklemiştir. Zira zorunlu askerlik hizmetinin en önemli kıstaslarından birisi de yükümlülüklerin tüm bireyler için eşit olmasıdır. Askerlik çağını vatandaşların nüfusta yazılı yaşlarına göre 20 yaşına girdiği senenin Ocak ayı başında başlatan ve 46 yaşına girdiği yılın Ocak ayı başı sona erecek şekilde düzenleyen 1927 tarihli Kanun, zaman içerisinde sebepleri ileride belirtilen nedenlerle değişikliklere uğramakla beraber inceleme dönemimizin sınırını oluşturan 1970 yılında da yürürlükte kalmaya devam etmiştir.¹⁵⁹

B) 1927 TARİHLİ ASKERLİK MÜKELLEFİYETİ KANUNU VE UYGULAMALARI

1927 yılında kabul edilen yeni Kanun'un uygulamalarını, önceki bölümlerde belirtildiği ve karşılaştırma yapmaya imkân verecek biçimde, aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

1) Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek askerlik yükümlülüğüne tâbi tutulmuş, daha önceki kanunlarda yer alan tüm istisnalar böylece ortadan kaldırılmıştır. (Madde-1)

2) Askerlik çağı yeniden tanımlanmıştır. Buna göre askerlik çağı, mükellefin nüfus kütüğünde yazılı olan yaşına göre, 20 yaşına girdiği yılın 1 Ocak tarihinde başlayıp 46 yaşına girdiği yılın 1 Ocak tarihinde sona erecek şekilde 26 yıllık süreyi kapsayacaktır. Bu süreç, yoklama devri, muvazzaflık devri ile ihtiyatlık devri olmak üzere üçe ayrılmıştır. (Madde-2)

3) Muhacirlerin hicretleri tarihi itibarıyla 22 yaşında olup olmadıklarına bakılmak suretiyle, 22 yaşından küçük olanların askerlik yapmaları, büyük olanların ise emsali doğumlarının sınıfına geçirilmeleri öngörülmüştür.¹⁶⁰ Askerlik hizmetine tâbi

---

¹⁵⁹ H. Şahin, *a.g.m.*, s.171.

¹⁶⁰ Mültecilerin de muhacirler gibi askerlik hizmetine tâbi tutulmaları kabul edilmiştir.

tutulacak olanlar, hicretlerinin başlangıcı esas alınarak 2 yıllık bir ertelemeyi müteakip silâh altına alınacaklardır. (Madde-2 ve 35)

4) Yoklama dönemi askerlik çağının başlangıcından kıtaya katılışa kadar olan süreyi kapsamaktadır. Yoklama döneminde olanlardan silâh altına alınmayı bekleyenler ile 19 yaşındakilerin silâh altına alınmaları, ancak Millî Savunma Bakanlığı'nın talebi, Bakanlar Kurulu'nun kabulü ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile mümkündür. (Madde-4) Yoklama dönemi işlemleri, önce yoklamanın tanımı ve maksadı açıklandıktan sonra ilk ve son yoklama dönemlerinde yapılması gerekenler, yoklamalarda görev yapacaklar ile görevlilere ödenecek harcırahlara kadar ayrıntılı olarak belirtilmiştir. (Madde-14-16)

5) Ocak ayının birinci gününden başlayarak Haziran ayının sonuna kadar devam eden süreyi içeren ilk yoklama dönemi ve işlemleri kısaca şunlardır:

a) Askerlik çağına giren erkeklerin nüfus kütüğündeki bilgileri, Aralık ayında nüfustan alınarak askerlik şubesindeki ilk yoklama cetvellerine geçirilecektir. (Madde-17)

b) Cetvellere kayıt edilenlerin bilgileri, Ocak ayından itibaren köy ve mahallelerde askıya çıkarılarak ilân edilecek ve gerekli düzeltmeler bu süre zarfında yapılacaktır. (Madde-17)

c) Köylere kadar giden ilk yoklama heyeti tarafından yükümlülerin tahsil, sağlık, okur-yazarlığı gibi bilgileri tespit edilerek, ilk yoklaması yapılacak ve cetveldeki hanesine işlenecektir. Aynı zamanda, nüfus cüzdanının askerlik hanesine, son yoklama esnasında dikkate alınmak üzere, gerekli kayıt düşülecektir. Nüfus cüzdanı olmayanlar için ise, tedarik edene kadar askerlik cüzdanı verilecektir. (Madde-17)

d) Ellerinde nüfus cüzdanı olmayanlardan, yirmi yaşına girdiği halde ilk ve yirmi yaşını bitirdiği halde son yoklamasını yaptırmayanlar veya askerlik işlemlerini sonuçlandırdıklarına dair cüzdanlarında işaret bulunmayanların buldukları yeri terk etmeleri yasaklanmıştır. Ayrıca, bu gibileri devlet veya özel işyerlerinde çalıştırmak da suç sayılmıştır. (Madde-18)

e) Bunun yanında, ilk yoklama ile ilgili işlemlerini zamanında sonuçlandırmayan ve bu durumu son yoklama işlemleri esnasında tespit edilenlerin, her iki yoklaması beraber yapılmakla beraber, bunlara para cezası uygulanması kabul edilmiştir. (Madde-83)

6) Son yoklama dönemi işlemleri olarak yapılan düzenlemeler ise, kısaca aşağıda belirtilmiştir:

a) Her yıl 1 Temmuzda, ilk yoklama cetvellerine yukarıda belirtildiği şekilde kayıt olanlarla bir önceki seneden işlemleri ertelenenlerin son yoklama işlemlerine başlanacaktır. (Madde-20)

b) Bu maksatla, öncelikle son yoklama işlemlerini yürütecek olan “Askerlik Meclisinin” kimlerden oluşacağı,¹⁶¹ mecliste yer alanların görevleri ve çalışma esasları belirtildikten sonra, bu meclis tarafından askerliğine karar alınanların ayrılacakları sınıfları belirleyen heyete yer verilmiştir.¹⁶² (Madde-21) Heyet sınıflara ayırma işlemini, mükelleflerin sağlık yetenekleri ve Millî Savunma Bakanlığı'nın yaptığı tertibata istinaden, mıntıkasında bulunduğu kolordu tarafından belirtilen ihtiyaca göre yapacaktır. (Madde-22) Bununla beraber, askerlik meclislerinde görev yapacak tabiplerin görevlendirilmeleri ve sahillerde bulunan askerlik şubelerinde görev yapması gereken bahriye subaylarının temini konularında, kolordu komutanlıklarına sorumluluklar yüklenmiştir. (Madde-23)

c) Son yoklama işlemleri öncesinde, mükelleflerin son yoklama gününde askerlik şubesinde hazır bulunmalarını sağlamak maksadıyla, mahallî mülkiye memuruna yoklama günü bildirilecektir. Ayrıca, mükellefler adına çıkarılan davet pusulaları köy ve mahalle ihtiyar meclislerine tebliğe gönderilecektir. Davet pusulalarının tebliği ile son yoklama gününde hastalık, öğrencilik, hapis vb. mazeretleri nedeniyle katılamayacakların durumları askerlik şubelerine bildirilecektir. Bu şekilde son yoklama öncesinde yerine getirilmesi gereken işlemler ile son yoklamalarda görev alacakların, görev ve sorumlulukları ayrıntılarıyla düzenlenmiştir. (Madde-24-25)

---

¹⁶¹ Askerlik Meclislerinin, mahallin en büyük mülkiye memuru, askerlik şubesi başkanı, nüfus müdürü veya memuru, mahallî idare heyetinden ve belediyeden birer kişi ile iki hekim (birisi sivil olabilir) üyeden oluşması hükmü getirilmiştir.

¹⁶² Bu heyette yer alan görevliler, askerlik şubesi başkanı, askerlik meclisindeki görevli doktorlar, bahriye subayı (sadece bahriyeye asker verecek sahilde bulunan askerlik şubelerinde görev yaparlar) ve jandarma subayıdır.

d) Benzer şekilde, son yoklamaya katılmayanlara yapılacak işlemler ile uygulanacak yaptırımlar da düzenlenmiştir. Bu kapsamda, son yoklama gününde çağrıldıkları halde gelemeyenlerin mazeretlerine göre yapmaları gereken işlemler, hatta mazereti olmasına rağmen, son yoklama zamanını geçirdikten sonra gelenlerin bu durumları münasebetiyle ortaya çıkacak davalarına bile bakılmayacağı (Madde-26), bununla beraber son yoklama zamanında bulunmayanlarla, buna ilişkin mazeretleri de zamanında askerlik şubelerine ulaşmayanların yoklama kaçağı olarak kayıt edilecekleri ve yakalanmaları için isimlerinin mülkiye amirliğine verileceği (Madde-30), her yıl askerlik meclisi toplandığında kaçak olarak takipleri yapılanların durumlarının ve bunlar hakkında yapılan işlemlerin kontrol edileceği, son yoklama ve numara çekme sırasında askerlik meclisine gelmeyenlerden, yoklamalarına ilişkin bilgi ve belgeleri sonradan gelenlere yapılacak işlemler (Madde-31), ayrıntılı olarak yapılan düzenlemeler arasında yer almaktadır.

e) Son yoklamaya gelenlerin muayeneleri esnasında yapılması gereken işlemlerle (kimlik tespiti, yoklama sonuçlarının nüfus cüzdanlarına işlenmesi gibi), muayenesi yapılanların sağlık durumlarının tespiti ve bu tespitle beraber diğer mazeretleri de göz önünde bulundurularak askerlik meclislerinde kararların alınması işlemleri de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹⁶³ (Madde-27, 28)

f) Son yoklamanın sonunda, askerlik meclisi üyeleri tarafından imzalanan ve bir sureti askerlik dairelerine gönderilen, son yoklama istatistikî çizelgesinin tanzimiyle, son yoklama işlemleri tamamlanmaktadır. Hazırlanan istatistikî çizelgeler askerlik dairelerince birleştirilerek, asker tertibine esas teşkil etmek üzere Millî Savunma Bakanlığı'na gönderilmektedir. (Madde-32) Bu uygulama önceki kanunlarda da içerik yönüyle aynı şekilde yer almıştır.

g) İlk yoklamasını yaptıran, ancak son yoklama zamanında askerlik meclislerine gelmemiş veya gelememiş sebebine ilişkin bir mazeret gösterememiş olanlardan, emsallerinin ilk kafilesinin sevkine kadar ele geçenlerin de son yoklamaları yapılarak, sağlık durumları göz önünde bulundurulmak suretiyle, emsalleriyle sevk ve terhis edilmek üzere numarasız asker edilmeleri ve bunlara para cezası verilmesi kabul

---

¹⁶³ Askerlik meclislerinde bir mükellef hakkında alınabilecek kararlar; sağlam, sakat, çürük şeklindedir.

edilmiştir. (Madde-84) Şayet mükellef ilk yoklamasını da yaptırmamış ise, aynı hükümler uygulanmakla beraber, cezanın iki kat olarak uygulanması öngörülmüştür. (Madde-85)

h) İlk yoklamasını yaptırıp yaptırmaması hiçbir önem taşımayan, ancak askerlik işlemlerini sonuçlandırmayanlarla ilgili bir başka ve daha ağır yaptırımları içeren düzenlemeler şunlardır:

h1) Çok ağır sağlık problemi olanlar hariç olmak üzere, 35 yaşından önce ve emsallerinin sevkine kadar ele geçmeyenler, eğer sağlık durumları itibariyle askerlik yapamayacakları tespit edilirse, malî durumları da göz önüne alınarak para cezası ile cezalandırılacaklardır.

h2) Şayet askerliğe elverişli olduğuna karar verilirse, bunlar normal askerlik hizmetlerini yerine getirecekler, ayrıca geç geldikleri veya ele geçtikleri sürenin 2 katı kadar da ceza olarak fazladan askerlik hizmeti yapacaklardır. Fakat her hâlükarda bu sürenin 2 yılı geçmemesi de yine kanun gereğidir. Bu durumdaki yükümlüler, eğer 35 yaşından sonra ele geçerlerse, emsalleri kadar hizmetini yerine getirdikten ve 6 yıl süreyle inşaatlarda çalıştıktan sonra ihtiyata ayrılacaklardır. (Madde-86)

7) Muvazafalık dönemi, hiçbir ferdin istisna edilemeyeceği (Madde-6), kıt'aya katılıştan itibaren sınıflara göre belirlenmiş fiilî askerlik hizmet süresini kapsamaktadır.¹⁶⁴ Muvazafalık dönemi uygulamaları ile önem taşıyan yönleri özetle şunları içermektedir:

a) Yapılan son yoklamalar sonunda sağlam veya sakat olmakla beraber askerlik yapabileceği anlaşılanlar, Ordu'nun ihtiyacına ve çektikleri numara sırasına göre, numarasız asker edilenler ise, ilk numarayı çekenlerle beraber askere sevk edileceklerdir. (Madde-42)

---

¹⁶⁴ Kanun'un 5. maddesinde değişiklik yapılmadan önceki duruma göre sınıflar bazında fiilî askerlik hizmet süreleri; piyade 1,5 yıl, diğer sınıflarla mızık 2 ve jandarma 2,5 yıl, bahriye 3 yıldır. Farklı hizmet sürelerinin 1,5 yıldan fazla olan sürelerinin 2 katının askerlik çağının sonundan düşülmesi kabul edilmiştir.

b) Burada dikkat çeken husus, her yıl numarasız asker edilenlerin tamamının, numaralı asker edilenlerin ise, sırası gelenlerin fiilî askerlik hizmetine alınarak geri kalan yükümlülerin (artık efrad), ihtiyaç oldukça askerlik hizmetine çağrılmalarıdır. Artık efrad da emsalleri ihtiyata geçinceye kadar hizmetlerine devam edeceklerdir. Buna karşılık sırası gelmeyen efrad ise, emsalleri ihtiyata ayrıldıktan sonra 6 ay hizmet yapmadıkça ihtiyata ayrılamamaktadır. (Madde–10)

c) Askere sevk edilecekler yapılıcak çağrılar ile bildirimlerin yapılması ve bu konudaki sorumluluklara da yer verilmek suretiyle, silâh altına alma işlemlerinin aksaksız yürümesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda askerlik şubelerinin, 15 gün önceden hem numaralı, hem numarasız asker edileceklerin listelerini hazırlayarak, mükelleflerin tertip edildikleri yerlerle beraber toplanma günlerini de içerecek şekilde, mülkî idare amirliklerine göndermesi gerekmektedir. (Madde–43, 44)

d) Askerlik şubelerinden gelen listelere ve mülkî amirlikten verilen talimatlar doğrultusunda, köy/mahalle ihtiyar heyetleri tarafından, askere gitmesi gerekenlere gerekli tebligatların yapılması gerekmektedir. Daha sonra toplanma gününde, tebligat yapılan askere gideceklerin ve tebligat yapılamayanların ise, nerede olduklarını belirten ve listelere yazılan bilgileriyle beraber polis amirliğine veya jandarma komutanlığına teslim edilerek, bu makamlarca da askere gideceklerin askerlik şubelerine teslim edilmeleri gerekmektedir. (Madde–45, 46)

e) Toplanma günü öncesinde askerlik şubesinde jandarma komutanı, polis amiri ile askerlik şubesinin subaylarından meydana gelen heyetin oluşturulması gerekmektedir. Şayet jandarma komutanı ile polis amiri heyete katılmaz veya yerlerine birer temsilci göndermezlerse yine Kanun gereğince cezalandırılmaları gerekmektedir. (Madde–48) Bu heyet tarafından, öncelikle, askere sevk edilmesi gerekenlerden gelenler ve gelmeyenler tespit edilmektedir. Gelmeyenlerin gelemeyiş sebepleri incelenerek durumlarına uygun olarak işlemleri yapılmaktadır. Hapiste oldukları anlaşılanların durumlarının bir sonraki askerlik meclisinde değerlendirilmeleri gerekmekte, bir rapor veya tahkikat sonucunda hasta olduğu anlaşılanlar ise 1 ay sevki tehir edilmekte, rahatsızlığı bu süre sonunda da devam edenlerin bir sonraki sevk döneminde askere gitmeleri gerekmektedir. Hiçbir mazereti olmaksızın gelmeyenler ise, sonradan bir mazeret bildirilse dahi bakaya listesine alınarak, altları oluşturulan heyet tarafından

imzalanmakta ve yakalanmaları için mülkî amirliğe gönderilmesi gerekmektedir. Bu gibiler ele geçtiklerinde, ceza maddelerinde belirtilen şekilde askerlik hizmetlerini yapmaları gerekmektedir. (Madde-47)

f) Gerekli kontrollerin bitmesini müteakip sevk edilmesi gerekenler,¹⁶⁵ hüviyet cüzdanlarına gerekli bilgiler ve sevk tarihleri yazılmak suretiyle, düzenlenen ikişer suret sevk pusulaları ile birlikte memur veya jandarma nezaretinde birliklerine sevk edilmeleri, birliklerine varınca da birlik komutanlıklarınca, sevk pusulalarının bir sureti katılım tarihleri yazılarak askerlik şubelerine iade edilmesi gerekmektedir. Katılım bilgileri gelmeyenlerin akıbetini askerlik şubelerinin araştırması gerekmektedir.(Madde-47-51)

g) Askere sevk için yapılan davete Kanun'da yazılı bir mazeret bildirmeden katılmayanlar ile sevke katıldığı halde askerlik şubesinden veya sevk esnasında yoldan ya da misafirhaneden kaçanlar, ele geçtiklerinde sağlık durumları ile emsallerinin sevkinden itibaren geçen zaman dikkate alınarak, yoklama kaçağı olanlara (Madde-86) uygulanacak cezaî işlemlerin bunlara da aynı şekilde uygulanması kabul edilmiştir. (Madde-89)

8) İhtiyatlık dönemi, muvazzaflık hizmetinin bitiminden askerlik çağının sonuna kadar olan süreyi içermektedir. (Madde-7) Kanun'da belirtilen süreler kadar, durumlarına uygun olarak tâbi oldukları fiilî askerlik hizmetini yapanlar, birliklerince terhis edileceklerdir. Terhis edilenlerin bilgileri hüviyet cüzdanlarına işlenecek, ayrıca askerlik şubelerine bir cetvel halinde bildirilecektir. Bu şekilde terhis edilenler, 3 ay içerisinde mıntıkasında bulunduğu askerlik şubesine müracaat ederek, hüviyet cüzdanlarını askerlik şubelerine ibraz etmek suretiyle terhis kayıtlarını yaptıracaklardır. Bu işlemlerin tamamlanmasını müteakip askerlik şubeleri de mükellefleri ihtiyat defterine kaydedecek ve böylece mükelleflerin ihtiyatlık dönemi başlayacaktır. (Madde-52-56) Şayet mükellef bu süre zarfında askerlik şubesine müracaat etmez ise hakkında cezaî işlem yapılması gerekecektir. (Madde-94)

---

¹⁶⁵ Askerlik şubeleri kendi şubesi mükelleflerine yaptığı işlemlerin aynısını yabancı şube mükelleflerine de yapması gerekmektedir. Toplanma gününde kendi şubesinde bulunmayacağı anlaşılan mükellefler yabancı askerlik şubesinde bulunmak zorundadırlar. Ancak bunlar askere sevk edilirken, başka bir zorunluluk yok ise kendi şubelerince bildirilecek birliklere sevk edilmeleri gerekmektedir.

9) Yoklamaları yapılarak kur'a çeken veya numarasız asker edilenlerin, yılda bir veya iki defa (celp döneminde, tertip olarak) silâh altına alınmaları öngörülmüş (Madde-8), bununla beraber, toplanma ve terhis zamanlarının Genelkurmay Başkanlığı'nın talebi ve Bakanlar Kurulu'nun uygun görmesi üzerine, Millî Savunma Bakanlığı'nca kısmen veya tamamen değiştirilmesi de kabul edilmiştir.¹⁶⁶ (Madde-9)

10) Gönüllü askerlik hizmetine yer verilmekle beraber, bu hizmetin sadece jandarma ve bahriye sınıflarında ve küçük zabitlik (astsubaylık) statüsünde kabul olunacağı, yaş haddinin de en az 18 olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak, önceki kanunlardan farklı olarak, gönüllü askerlik hizmeti yapmak isteyenlerle ilgili ayrıntılı ve uzun düzenlemeler yapılmamıştır. (Madde-11)

11) Önceki kanunlarda bulunmayan veya açıklığa kavuşturulmamış olan yoklama kaçağı, bakaya, firar, izinsiz, saklı gibi cezalı askerlik durumuna ilişkin kavramlar ile usta asker ve acemi asker arasındaki ayırım yapılmış ve tanımlanmıştır. (Madde-12)

12) Benzer şekilde, önceki kanunlardan farklı olarak bazı düzenlemeleri içeren kısa askerlik uygulaması ise, aşağıdaki uygulamalarıyla ön plâna çıkmıştır:

a) Kısa askerlik, mükelleflerin içinde buldukları ailevî, meslekî, öğrenim ve sağlık durumları dikkate alınmak suretiyle, hak sahibi olduğu tespit edilenler için 6 ilâ 12 ay arasında değişen askerlik hizmetini öngörmüştür.

b) İhtiyat zabiti olacaklar için öğrenim durumlarına göre 6, 8, 10 ve 12 ay, pilot belgesi olup aynı zamanda Hava Kuvvetleri Müfettişliği'ne fiilen tertip edilenler 12 ay, 3 veya daha fazla oğlu olanlardan askerlik hizmetini yaparken veya hava değişiminde iken 2 oğlu ölenlerin daha sonra askere alınacak oğulları 12, eğer 3 çocuğu bu şekilde ölmüşse diğer askere alınacak çocukları 6 ay, sakatların 12 ay vb. Kanun'da ayrıntılı olarak belirtilen şartları taşıyanlar, kısa askerlik hizmetinden yararlanabileceklerdir. (Madde-34)

---

¹⁶⁶ Başlangıçta iki celp döneminde asker alımı öngörülmüş iken, Kanun'da yer alan bu maddeye dayanılarak celp dönemlerinin zaman içerisinde altıya ulaştığı anlaşılmaktadır.

13) Son yoklamaya çağrıldığı halde sağlık, öğrenim, adlî ve ailevî durumu dikkate alınarak ve bazı şartların gerçekleşmesine bağlı olarak, mükelleflerin askerlikleri bir sonraki yıla ertelenebilmektedir. Bir sonraki yıl durumları yeniden incelenen bu durumdakilerin askerlikleri, eğer ertelemeyi gerektiren şartları taşımaya devam ediyorsa tekrar ertelenebilmektedir. Bunlarla ilgi düzenlemeleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

a) Vücutları askerlik açısından tam olarak gelişmemiş veya zamanla ve uygulanacak tedavilerle geçmesi beklenen bir hastalığı bulunanların, bu durumlarının doktor raporlarıyla tespit edilmesi kaydıyla, askerlikleri ertesi yıla ertelenecektir. (Madde-35) Bu şekilde erteleme işlemi en fazla 4 defa yapılacak ve 5. yılda, bunların askerliğe elverişli olup olmadıklarının kesin olarak belirlenmesi gerekecektir. (Madde-37)

b) Öğrenim görenlerin askerlikleri, eski kanunlarda yer alan sınav uygulamaları kaldırılarak, öğrencilikleri devam ettiği ve derslerini takip ettikleri sürece ve 29 yaş sınırı içinde bulunmak kaydıyla ertelenecektir. (Madde-35) Ancak, öğrenci olduklarını son yoklama döneminde askerlik meclislerine veya şubelerine bir belge ile bildirmemiş olanlar hakkında, para cezası uygulanmasını müteakip erteleme işlemleri yapılacaktır. (Madde-87)

c) 1927 tarihli Kanun, eski kanunlarda da yer alan, 2 oğlu olup da biri askerde olan bir ana veya babaya, istekli olması halinde, askere gitmesi gereken diğer oğlunun sevkini, askerdeki oğlunun terhisine kadar erteleme imkânı sağlamıştır. Aynı uygulama 3 ve daha fazla oğlu olan ve bunlardan ikisi askerde iken askerlik sırası gelen 3. çocuğun da benzer şekilde ertelenmesine imkân sağlamaktadır. (Madde-35)

d) Diğer taraftan, ertesi yıla terk edilenlerin durumlarının her yıl yeniden incelenmesi, hapse girenlerin hapse giriş veya hüküm tarihlerine göre işlemlerinin yürütülmesi ile hastalık nedeniyle ertelenmesi yapılacakların işlemlerinin hangi makam tarafından yürütüleceği (askerlik meclisi, idare heyetleri) hususları da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. (Madde-36, 38-40)

14) Sağlık yönünden, Kâbiliyet-i Bedeniye Talimatnâmesi'ndeki cetvellere uygun olarak, hastalık ve rahatsızlıklarının kalıcı olduğu anlaşılınlar ve bu nedenle

askerlikten büsbütün çıkarılması kararı verilenlerin, civardaki asker hastanelerine sevk edilerek muayeneden geçirilmesi ve verilecek karara göre askerlikten büsbütün çıkarılarak bir daha muayenelere çağrılmamaları gerekmektedir. (Madde-41)

15) 1914 tarihli Kanunla tamamen ortadan kaldırılan muinsizlerin askerlikten istisna edilmeleri işlemi ve bunun yerine konan, askere gidenlerin bakmakla mükellef olduklarına yapılacak yardımla ilgili tedbirlere 1927 tarihli Kanun'da da yer verilmek suretiyle, askere alınan ve askere alınması nedeniyle bakıma muhtaç hale gelen mükelleflerin yakınlarına yapılması gereken yardımlar, Kanunla güvence altına alınmıştır. Bu kapsamda, barış zamanında yapılması gerekenlerle, bir seferberlik durumunda yapılması gerekenler ayrı ayrı belirtilmiştir. Buna göre, askere alınanlardan bakmakla mükellef oldukları yakınlarının ihtiyaçlarını mahalle veya köylerindeki askere alınmayan sağlam ve malî yönden iyi durumda bulunanların gidermesi yönünde düzenleme yapılmıştır. Yapılacak yardımların şekli ve esasları ile yardım yapmaktan kaçınanlara yapılacak işlemler de aynı şekilde belirtilmiştir. (Madde-71-73)

16) Kanun'da, mükellefleri askerlikle ilgili işlemlerini zamanında sonuçlandırmaları için zorlamak maksadıyla, yaptırımlar içeren bazı düzenlemeler görmek de mümkündür. Bu kapsamda yapılan düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir:

a) Vilâyetleri haricine çıkan her erkek vatandaş hüviyet cüzdanını yanında bulundurmak, istendiğinde askerlikle ilgili işlemlerini göstermek zorundadır.

b) Nüfus hüviyet cüzdanı bulunmayanlar ile bulunmasına rağmen askerlikle ilgili işlemlerini yaptırdığına dair hüviyet cüzdanında bir işaret bulunmayanların durumlarının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu maksatla, daha başlangıçta askerlikle ilgili işlemlerini ibraz edemeyenlerin yola çıkmalarına mani olunmasının yanında, yola çıkanlar var ise ve askerlik durumları açıklığa kavuşturulamıyorsa, askerlik şubesi tarafından nakdî kefaleti vermesi şartıyla serbest bırakılmakta ve askerlik durumunun tespiti çalışmalarına devam edilmektedir. Şayet vatandaşın nakdî kefalet verebilecek kadar malî durumu iyi değilse, bu durumda sabah akşam isbât-ı vücut etmek üzere, mahalli zabıtaya teslim edilmesi gereken mükellefin, bu süre zarfında kasaba haricine çıkmaması gerekmektedir. (Madde-74)

c) Bir diğer düzenleme de şubesinin mıntıkasından 15 günden fazla süre ile ayrılacakların yapmaları gereken işlemleri belirten düzenlemedir. Buna göre, askerlik şubesinin mıntıkasından ayrılacak olanlar, gidecekleri yeri, şubesi mıntıkasındaki köy ihtiyar heyetine veya askerlik şubesine veya gittikleri yerin ihtiyar heyeti veya askerlik şubesine bildirmek zorundadırlar. (Madde-75)

17) Kanun'da, daha önceki kanunlarda bir düzenleme olmamasına karşılık, askere alma işlemleri ile doğrudan ilgisi bulunmayan, ancak askerlik şubelerinin görev alanına giren bazı düzenlemelere de yer verilmiştir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek düzenlemeler şunlardır:

a) Askere giden mükelleflerden hangilerine ne kadar süre ile izin verilebileceği ve izinli gidenlere yapılacak işlemler belirtilmiştir. (Madde-77)

b) Rahatsızlıkları nedeniyle almış oldukları raporlara istinaden, hava değişimine gönderilen mükelleflerin hava değişim süresinin ne kadarının askerlik hizmetinden sayılacağı ile bunlara yapılması gereken işlemler yapılan bir diğer düzenlemedir. (Madde-78)

c) Son olarak, askerlik hizmetini yerine getirmekte iken izin almaksızın birliklerinden kaçan firarlar ile izin veya hava değişimi süresi sonunda birliklerine dönmeyenler hakkında yapılması gereken işlemler de belirtilmiştir. (Madde-79-80)

18) 1914 tarihli Kanun'da müteferrik hususlar içerisinde düzenlenmesine karşılık, 1927 tarihli Kanun'da yaşlarını değiştirenlerin askerlik işlemlerine ayrıca yer verilmiştir. Kanun'da askerlik çağına girdikten sonra yaş değişikliği yapılmasının askerlik işlemlerine tesiri olmayacağı belirtilmiştir. Ancak, son yoklama görmemiş olanlardan görünümüleri itibariyle, nüfustaki yaşlarına uygun olmayanlar için askerlik meclislerine, askerlik dairesi veya şubesi başkanlarına veya mahallin en büyük mülkiye memuruna, Cumhuriyet Savcılıklarına müracaat ederek, bunların yaşlarının değiştirilmesini talep etme yetkisi vermiştir. Bunlardan, yapılan mahkeme sonucunda yaşları değişenlerin yeni yaşlarına ve emsallerinin durumuna göre askerlik işlemlerinin sonuçlandırılması gerekmektedir. Özellikle değişen yaşlarına göre, emsalleri yoklama görmüş ve 23 yaşını bitirmiş olanlar için yoklama kaçakları (Madde-86) için kabul

edilen şekilde cezalı olarak askerlik yapmaları ve askerlik meclisleri toplu değilse idare heyetleri vasıtasıyla numarasız asker edilmeleri gibi ceza da öngörülmüştür.

Bununla beraber, askerlik çağına girmeden önce, kendi istekleriyle yaşlarını değiştirenler için ise, değişiklik kabul olmakla beraber yeni yaşlarına ve emsallerine göre askerlik işlemlerinin tamamlanması gerekmektedir. (Madde-81)

19) Önceki kanunlara benzer şekilde, 1927 tarihli Kanun'da da cezalı askerlik düzenlemelerine yer verilmiştir. Bazı düzenlemeler, ilk yoklama işlemini veya son yoklamasını zamanında yaptırmayanlara uygulanacak cezalar gibi, ilgili olduğu işlemlerle beraber ele alındığından, burada genel bilgi verilmekle yetinilecektir.

a) İlk yoklamalarını yaptırmayanlar ile ilk yoklamalarını yaptırma durumlarına göre, aynı zamanda son yoklamalarını yaptıran veya yaptırmayanlar ya da son yoklamaya gelememiş nedenleri hakkında mazeretlerini zamanında bildirmemiş olanlar hakkında yapılacak işlemler ayrı ayrı düzenlenmiş, bazı suçlar için para cezası, bazıları için ise, daha ağır yaptırımlar öngörülmüştür. (Madde-83-87)

b) Son yoklama sırasında oluşturulan askerlik meclisi üyelerinin ve sevk işlemleri esnasında görev yüklenen polis amiri ile jandarma komutanlarından, Kanun'da belirtilen görevlerini yerine getirmeyenlere cezaî işlem uygulanması öngörülmüştür. (Madde-88)

c) Mükelleflerin ilk veya son yoklama işlemlerini yaptırıp yaptırmadıklarını kontrol etmeksizin, onları resmî veya özel işlerinde çalıştıranlar hakkında uygulanacak ceza ve yaptırımlar, suçun, barış veya seferberlik durumunda işlenmesi durumuna göre ayrı ayrı belirtilmiştir. (Madde-90-93)

d) Terhis kayıtlarını zamanında yaptırmayanlar için ceza öngörülmüştür. (Madde-94)

e) Askerlik şubesinin mıntikasından 15 günden fazla süreli olarak ayrılacaklardan, bu durumunu bildirmeyenler ile bu şekilde kendi bölgelerine gelenleri askerlik şubelerine bildirmeyen köy/mahalle ihtiyar heyetleri hakkında cezaî işlem yapılacaktır. (Madde-95)

f) Mzmin firarlardan ele geçmeyenler ile yabancı memleketlerde bulunan yoklama kaçağı, bakaya gibi mükelleflerin, gayrimenkullerinin haczi yapılan düzenlemeler arasında bulunmaktadır. (Madde-97)

g) Askerlik ağına girenlerin bilgilerini tam olarak bildirmeyen nüfus memurları hakkında ceza- işlem yapılacaktır. (Madde-99)

h) Askere gitmesi gerekenlerin usulsüz olarak geri bırakılmalarına, geri bırakılması gerekenlerin hatalı olarak askere gönderilmelerine neden olanlar hakkında yapılacak cezaî kovuturmalar ayrı ayrı ve ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. (Madde-100)

ı) nceki kanunlardan daha ayrıntılı olarak yer verilen bir diğer düzenleme, nüfus kütüklerinde yazılı olmadığı (saklı) anlaılanlardan, sonradan ele geçenler hakkında yapılacak işlemler ile ilgili olan hususlardır. Özellikle konar-göçerlerin durumu nedeniyle, nüfus hareketlerinin tam olarak kontrol edilemediği bir dönem için alınmış, önleyici bir tedbir özelliği taşıyan bu düzenlemeye göre; mükellef ele geçtiğinde nüfus kütüğüne yazılacak, ayrıca yaı itibariyle yoklama kaçakları bölümünde belirtilen işlemlere tâbi tutulacak ve cezalı duruma denler hakkında, normal cezanın azamsi uygulanacaktır. (Madde-96)

j) Kanun'da yer alan ve ağır yaptırımlar içeren bir diğer düzenleme ise, askerlik işlemlerinde sahte belge veya başkasının hüviyet cüzdanını kullananlar, hile ve desiseye başvurarak kendi yerine başkasının askere gitmesine neden olanlar ve bunların yakınları hakkında uygulanacak cezaî yaptırımlardır. Bu durumdaki yükümlüler hakkında cezaî işlem yapılmasının yanında, askerliğe yarayıp yaramadıkları şartı aranmaksızın, çok ağır sağlık durumları hariç olmak üzere, emsallerine göre iki kat daha fazla askerlik hizmeti yapmaları kabul edilmiştir. (Madde-98)

20) 1927 tarihli Kanun'da, daha önceki kanunlarda da yer alan bedelli askerlik hizmet şekline yer verilmiştir. Bu askerlik hizmet şeklinin uygulanmasıyla ilgili genel esaslar aşağıda belirtilmiştir:

a) Silhaltına alınan mükellef miktarı, Ordu'nun ihtiyacından fazla olduğu takdirde, henüz silhaltına alınmayanlardan bedel- nakdî alınabilecektir.

(Madde-104) Bedel miktarı 600 yüz lira olacak, defaten veya en fazla iki taksit halinde ödenecektir. Şayet yapılacak ödeme taksitlendirilirse, ilk taksit silâh altına alınmak üzere yapılacak toplanmadan önce, ikincisi ise, en fazla silâh altına alındıktan sonra altı ay içerisinde ödenecek, aksi takdirde taksit ödenene dek mükellef askerliğine devam edecektir. (Madde-105)

b) Önceki düzenlemelerden farklı olarak, öngörülen bedeli verenler, askerlik hizmetinden muaf tutulmamışlar, 6 aylık fiilen askerlik hizmeti ile yükümlü kılınmışlardır. Mükellefler ödemelerini defaten yaptıkları takdirde, silâh altına alınma sürelerini en fazla bir yıl geciktirebileceklerdir. Bu sürenin sonunda, yasal bir özrü olmaksızın celbe katılmayanların fiilî hizmet süreleri, normal hizmet süresinin 2 katına çıkacaktır. Şayet mükellef emsalleri terhis olana kadar sevkini yaptırmaz ise, bedelli askerlik kapsamından çıkarılarak, normal fiilî askerlik hizmetini yerine getirecek, üstelik yaptığı ödemeyi de geri alamayacaktır. (Madde-106)

c) Kanun'da, seferberlik halinde genel olarak (Madde-110), diğer zamanlarda ise, ihtiyat zabiti olacıklardan (Madde-109) ve yoklama kaçağı, bakaya ile saklılardan cezalarını çekmedikçe (Madde-108) bedel-î nakdî alınmayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında bedel-î nakdî verenlere, yapılan ödemenin yasal olmadığının tespit edilmesi haricinde ve Millî Savunma Bakanı veya Kolordu Komutanlarının izni olmadan, kesinlikle yaptıkları ödemelerin geri verilemeyeceği de yapılan düzenlemeler arasında bulunmaktadır. (Madde-107)

1927 tarihli Askerlik Kanunu'nun önceki kanunlardan farklı olarak yaptığı düzenlemeler ile dikkat çeken yönlerini aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür:

1) Tanzimat Fermanı'nın ilânından itibaren yürütülen çalışmalarla, Osmanlı Devleti döneminde askerlik hizmetinin bir vatan görevi olduğu bilinci toplumda oluşturulamamıştır. 1914 tarihli Kanunla, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren durum ve şartlar genel olarak ortadan kaldırılmıştır. Ancak, Osmanlı Sülalesi'nden olanların muaf tutulması gibi bazı şartların halen devam etmesi nedeniyle, askerlik hizmetinin, ülkenin tüm fertleri için eşit şartlarla yerine getirilecek şekildeki düzenlemeye 1927 tarihli Kanunla, Cumhuriyet döneminde ulaşılmıştır.

2) 1927 tarihli Kanun'un hazırlanma gerekçeleri ile çıkartılan Kanun arasında uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Çünkü 1927 tarihli Kanun, askere alma işlemlerini ve safhalarını 1914 tarihli Kanunla ortaya konan prensipler çerçevesinde ele almış ve 1914 tarihli Kanun'a nazaran çok dikkat çeken bir fark yaratmaktan uzak kalmıştır.

3) 1927 tarihli Kanunla daha çok, 1914 tarihli Kanun'un uygulanması sırasında karşılaşılan sıkıntılar ile tespit edilen eksikliklerin giderilmesine çalışıldığı izlenimi doğmaktadır. Dolayısıyla, 1914 tarihli Kanunla ilgili tespit edilen eksiklik, uygulanmasındaki zorluk ve aksaklıklar ile alelacele hazırlanmasının doğurduğu mahsurlar, 1927 tarihli Kanun'un çıkarılması esnasında göz ardı edildiğinden, 1927 tarihli Kanun'un uygulanmasında da aynı sıkıntıların bulunduğunu kabul etmek gerekir.

4) Bunun yanında yoklama ve muvazafalık dönemindeki gibi işlemlerin teferruatlı olarak düzenlenmesi, zorunlu askerlik hizmetinin bir özelliği olarak bürokratik işlerin artmasına neden olduğu ortadadır.

5) 1914 tarihli Kanunla, iskâna tâbi tutulan göçebelerin askerlik hizmetinden muaf tutulması öngörülmüş, 1927 tarihli Kanunla bu uygulama kaldırılmıştır. İptal nedenin, Kanun'un 1. maddesi gereği, askerlik hizmetinin tüm tebaa için zorunlu tutulmasından kaynaklandığı ortadadır. Ayrıca, göçmenler için, önceki düzenlemede 6 yıl olan erteleme süresi de 2 yıla indirilmiştir. Söz konusu indirimin yapılmasında, önceki uygulamalardan elde edilen tecrübelerle göre yapılan değerlendirmenin etkili olduğu ileri sürülebilir.

C) 1927 TARİHLİ KANUN'DA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE NEDENLERİ

1927 tarihli Kanun, zaman içerisinde meydana gelen değişim ve talepler doğrultusunda, çıkarılan yeni kanunlarla güncel hale getirilmeye çalışılmıştır. Yapılan değişiklikler; değişikliği gerektiren ihtiyaç ve güncelleme zorunluluklarının incelenebilmesi ve karşılaştırma yapmaya olanak vermesi bakımından, değiştirilen maddenin Kanun içindeki yerine ve kronolojik sırasına uygun olarak, sadece tez konusunu oluşturan dönemle sınırlı tutulmak suretiyle belirtilmiştir.

Bu kapsamda göze çarpan önemli bir değişiklik, 1935 yılında 2850 sayılı Kanunla yapılan ve Askerlik Kanunu'nun adını değiştiren düzenlemedir. Yapılan düzenlemeyle, 1111 sayılı Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'ndaki "mükellefiyeti" kelimesi çıkarılmıştır. Düzenlemeyi gerektiren nedenler; söz konusu kelimenin Arapça olması, köylüler tarafından anlaşılabilmesi ve anlayanların da, askerlik hizmetinin Türkler için bir yük, bir külfet olmaktan ziyade bir vatan borcu olarak kabul edilmesi münasebetiyle, kelimenin Kanun'da yer almasının doğru bulunmaması olarak belirtilmiştir. Bu düzenlemeden sonra Kanun'un, "Askerlik Kanunu" olarak adlandırılması uygun bulunmuştur.¹⁶⁷ Yapılan diğer değişiklikler ile sebepleri aşağıda belirtilmiştir.

1) Genel hususlar, tanımlar ve açıklamalar başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

a) 1929 tarihli ve 1507 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun yurtdışından gelenlerin askerlik işlemlerini düzenleyen 2. maddesindeki hükümler ile 35. maddesi (H) fıkraları yürürlükten kaldırılmış, bunun yerine, yurtdışından gelenlerin askerliklerinin İskân Kanunu'nda öngörülen 2 yıllık süreden daha sonraya ertelemlerine imkân tanınmıştır. Zira İskân Kanunu'na göre, yurtdışından gelenlerden iskâna tâbi tutulanların üretici hale gelebilmeleri için, göçle ilgili sorunlarını gidermeleri amaçlanmıştır. İskân Kanunu, bunların askerlik hizmetlerinin 2 yıl ertelenmesini öngörmüştür. Ancak, bu sürenin yetersiz olması nedeniyle, erteleme süresini biraz daha uzatmak gereği ortaya çıkmıştır. Buna göre, iskâna tâbi tutulanların askerlikleri varış tarihlerinden itibaren, tescillerini istemek kaydıyla 6 yıl, tescilini yaptıranlardan iskâna tâbi tutulmak istemeyenlerin ise, 2 yıl ertelenebilecektir. Tescil işlemini yaptırmayanlar bu haklardan yararlanamayacaklardır.¹⁶⁸

Daha sonra, bu düzenlemelerin İskân Kanunu'nda yapılan göçmenlere ilişkin düzenlemelerle çelişmemesi, göçmenler hakkında uygulanacak esasların iki ayrı Kanun'da (Askerlik Kanunu ve İskân Kanunu) ve farklı yönleriyle bulunmaması

---

¹⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1.

¹⁶⁸ TBMM Kanunlar Mecmuası, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 7, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s. 938; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3-İçtima: 4, Cilt: 12, Sıra No: 239, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s. 1.

maksadıyla her iki Kanun'daki esaslar, Askerlik Kanunu'nun 2. maddesinde 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla birleştirilmiştir.

Yapılan bu düzenlemeye göre göçmenlerin askerlik işlemleri, yurda geliş tarihlerindeki yaşlarına, geldikleri ülkede askerlik yapıp yapmadıklarına, Türkiye'ye geldikten sonra askerlik yapması gerekenlerin iskâna tabi tutulup tutulmadıklarına bakılmak suretiyle değerlendirilecektir. Askerlik yapması gerekenlerle, muaf tutulacaklar hakkında yapılacak işlemler konusunda ayrıntılı düzenlemelere yer verilmiştir. Bunun yanında, yapılan düzenlemeden önce göçmenler gibi işlem gören, Türk vatandaşlığına geçen diğer yabancıların durumu da yeniden ele alınmıştır. Bu kapsamda, yabancılardan Türk vatandaşlığına alınanların, vatandaşlığa alındıkları tarihte hangi yaşta iseler, emsali doğumlular gibi askerlik hizmetini yerine getirmeleri öngörülmüştür.¹⁶⁹ Göçmenlere göre farklı işleme tâbi tutulan yabancılardan Türk vatandaşlığına alınanlar, vatandaşlığa alındıkları tarihte, emsali doğumlular terhis olmuşsa askerlik hizmetinden muaf tutulacak, aksi takdirde, emsalleri gibi askerlik hizmetini yerine getireceklerdir.

2850 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeler sadece göçmen ve yabancı olarak vatandaşlığa alınanların askerlik hizmetlerini düzenlemiştir. Ancak, İskân Kanunu'nda yapılan düzenlemeler arasında, 2850 sayılı Kanun'da yer almayan göçbelerin iskân işlemlerine de yer verilmiştir. İskân Kanun'undaki göçbelerle ilgili bu düzenlemenin Askerlik Kanunu'na aksettirilmemesi sonucunda, bunların askerlik işlemlerinde problem ortaya çıkmıştır. Seyhan vilâyeti Saimbeyli kazası Beypınarı çevresinde, Honamlı Aşireti'nin iskânına çalışıldığı sırada, 7. Tümen Komutanlığı tarafından bunlar hakkında, Türk tâbiyetinde oldukları ve nüfusta kayıtlarının bulunmadığı gerekçesiyle, cezalı askerlik işlemleri olan saklı, yoklama kaçağı işlemleri başlatılmıştır. 7. Tümen Komutanlığı, 53 yaşın altındakilerin kıtalara, üstündekilerin de geri hizmetlerde fiilî askerlik hizmeti yapmaları gerektiğini belirtmesi üzerine, Askerlik Kanunu'nun 2. maddesinde bir düzenleme yapılması gereğinin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Sosyal, kültürel, ekonomik vb. durumları itibariyle Ortaçağ hayatı sürdürmekte olan ve miktarları 300 bini bulan göçbelerin iskâna tâbi tutularak, medenî haklardan

---

¹⁶⁹ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 26; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1.

istifadesine, Devlet tarafından büyük bir önem verilmiştir. Bu maksatla, İskân Kanunu'nda vergi, tapu ve askerlik muafiyetleri için düzenlemeler yapılmış, ancak bu düzenlemeler yapılırken, göçebelere askerlik hizmeti konusunda Askerlik Kanunu'nda bir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla, göçebelere 7. Tümen Komutanlığınca yapılan işlem, Askerlik Kanunu hükümleri çerçevesinde doğrudur. Ancak, bunların İskân Kanunu hükümlerine göre verilen muafiyetlerin dışında bırakılmaları, yapılan tüm çaba ve çalışmaların sonuçsuz kalmasına neden olabilecektir. Bu ihtimal nedeniyle, Askerlik Kanunu'nda yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 1938 tarihli ve 3370 sayılı Kanunla yapılan düzenleme ile göçebelere Hükümetçe iskâna tâbi tutulanların, yerleşme yerine vardıkları sıradaki yaşlıları gibi işlem görmeleri, askerlik yapması gerekenlerin ise, sevklerinin 2 yıl ertelenmesi ve bu sürenin sonunda en yakın piyade birliklerinde 6 ay olarak hizmetlerini yerine getirmeleri öngörülmüştür. Ayrıca, yerleşme tarihleri itibarıyla, bunlar hakkında yoklama kaçağı, saklı, bakaya, firar ve izinsiz olanların cezalandırılmamaları da kabul edilmiştir.¹⁷⁰

Göçmen ve göçebeler hakkında yapılan düzenlemelerde ön plânda olan husus, bunların Devlet'in kontrolünde ve iskâna tâbi tutuldukları yerlerde, üretici birer vatandaş haline gelmeleri için askerlik hizmetlerinin mümkün olduğunca ertelenmesidir. 1914 tarihli Kanun'dan sonra, göçmenlerin askerlik yapıp yapmayacaklarının tespiti için yapılan düzenlemelerde ayrıntıya inilmesinde, yurtdışında kalan ve sonradan Türk vatandaşlığına geçmeye çalışan, Türk soyundan olan unsurların önemli miktarlara ulaştığını ve göçlerin halen yoğun olarak devam ettiğini akla getirmektedir.

b) Askerlik Kanunu'nun 4. maddesinde, yoklama dönemi tanımlanarak, yoklama döneminde bulunanların sadece bir seferberlik halinde silâh altına alınabilmeleri yönünde, yapılması gereken hususlara yer vermiştir. Dolayısıyla 4. maddedeki düzenleme, mükelleflerin sadece seferberlik halinde erken silâh altına alınmalarına müsaade etmiş, ancak diğer olağanüstü haller için bir düzenleme yapılmamıştır. Bu nedenle, 4. maddede 1941 tarihli ve 4102 sayılı Kanunla değişiklik yapılarak, seferberlik hali haricinde, fevkalade hallerde de mükelleflerin erken silâh altına alınmalarına imkân sağlanmıştır. Ayrıca bunlardan son yoklamaları

---

¹⁷⁰ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 3, Cild: 18, TBMM Matbaası, Ankara, 1938, s. 270; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V, İçtima: 3, Cild: 32, S.Sayı: 129, TBMM Matbaası, Ankara, 1938, s. 1-2.

yapılmamış olanlar için, Millî Savunma Bakanlığınca belirlenecek zamanlarda toplanacak askerlik meclislerinde, yoklamalarının yapılması ve askerlik hizmetine başlayanların, silâh altında geçen bu sürelerinin fiilî askerlik hizmetlerinden sayılması öngörülmüştür.¹⁷¹

Yapılan düzenlemenin zamanlaması ve silâh altına alınacakların işlemlerinin hızlandırılması için öngörülen pratik uygulamalar, II. Dünya Savaşı nedeniyle alınan tedbirler kapsamında değerlendirilmelidir.

c) Askerlik Kanunu'nun hazırlandığı tarihte henüz teşkil edilmemiş olan gümrük kıtalarının, sonradan ihdas edilen gümrük birlikleriyle beraber, gümrük sınıfının ayrı bir sınıf olması gereği ortaya çıkmış ve 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla askerlik kanununun 5. maddesine, gümrük sınıfına mensup askerlerin hizmet süresi jandarma ile aynı olacak şekilde ilâve edilmiştir.¹⁷²

Öte yandan, ülkede havacılığın önemini tanıtmak, gençleri hava sporuna teşvik etmek ve halkın havacılığa olan yardımlarını arttırmak maksadıyla açılmış bulunan Türk Hava Kurumu'nun Türk Kuşu şubesinin faaliyetlerini desteklemek, burada eğitim görenlerden, Ordu'nun ihtiyaç duyacağı hava ihtiyatlarını oluşturmak üzere istifade etmek ve başarılı gençleri destekleyerek Türk Kuşu'na rağbeti arttırmak maksadıyla, (C) brövesi alanların 18 ay olarak ve emsallerine göre kısa süreli askerlik yapmaları için 1936 tarihli 3027 sayılı Kanunla yeni bir düzenleme yapılmıştır.¹⁷³

Dünyadaki gelişmeler doğrultusunda yapılan bir diğer değişiklik, harp sanayi (kara, deniz ve hava fabrikaları) sınıfı kurularak, bunların hizmet sürelerinin 2,5 yıl, ancak sanat okullarından mezun olarak bu sınıfa ayrılanların ise, 1,5 yıl olacak şekilde bir ilâve yapılmasıdır. 1937 tarihli ve 3174 sayılı Kanunla, bu sınıfın ihdas edilerek, barışta ve seferde ihtiyaç duyulacak silâh, mühimmat ve teçhizat gibi malzemelerin daha ucuza ve daha fazla üretilmesi, askerî fabrikaların seferdeki olası ihtiyacını temin etmek maksadıyla, askerî fabrikalarda sanatkâr veya sanatkâr olabilecek askerlerin

---

¹⁷¹ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 2, Cilt: 22, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 807; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 2, Cilt: 19, S.Sayısı: 261, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 1-2.

¹⁷² *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 27; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1.

¹⁷³ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 957; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayısı: 253, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 1.

görevlendirilmesi, sanat okullarından mezun olanların hizmet sürelerinin diğerlerine oranla daha kısa tutularak, söz konusu okullara karşı duyulan sempatinin muhafazası amaçlanmıştır.¹⁷⁴

II. Dünya Savaşı'nın dışında kalan Türkiye, savaşın etkilerinden kendisini korumak amacıyla çeşitli tedbirler almıştır. 1940 yılında çıkarılan kanunlarla, ihtiyatların silâh altı süreleri uzatılmış, ihtiyaç duyulması halinde öğrencilerin de silâh altına alınmalarına imkân verilmiştir. Bu kapsamda alınan tedbirlerden birisi de, ordu kadrolarının ulaştığı seviye itibariyle muvazzaf er ihtiyacının artması ve Genelkurmay Başkanlığı'nın gösterdiği ihtiyaca istinaden, silâh altında bulunan askerlerin hizmet sürelerinin uzatılmasıdır. Yapılan düzenleme, 1919 ve daha önce doğmuş olanlara uygulanmış ve hizmet sürelerinin bir yıl uzatılmasıyla sınırlı tutulmuştur.¹⁷⁵

Yapılan düzenleme ile sadece ordu kadrolarının büyümesinden dolayı, ortaya çıkan muvazzaf asker ihtiyacının karşılanmasının hedeflendiği belirtilse de, fevkalâde halin devam etmesi nedeniyle, söz konusu uygulamaya devam edilmesi uygun görülmüştür. Ancak, 1919 ve daha yaşlıların askerlikleri devam ederken, 1920 ve daha sonra doğanlardan silâh altında bulunanlar için bir hüküm bulunmadığından, bunların terhis zamanları gelmiş, bu durum da çeşitli karışıklıklara neden olmuştur. 1942 tarihli 4173 sayılı Kanunla karışıklığı ortadan kaldırmak ve fevkalâde durumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde alınan tedbirlere devam etmek amacıyla bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, celp ve sevk işlemlerini basitleştirerek, ordunun eğitim durumunu düzenli bulundurmak, fiilî hizmet süresi uzun olan deniz sınıfı askerlerinin fazla olan hizmet sürelerini kısaltmak amacıyla, fevkalâde durum devam ettiği sürece, fiilî askerlik hizmet süresinin tüm sınıflarda 3 yıl ve kısa hizmetliler için de 2 yıl olarak uygulanması kabul edilmiştir.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 2, Cild: 17, TBMM Matbaası, Ankara, 1937, s. 396; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V, İçtima: 2, Cild: 16, S.Sayısı: 150, TBMM Matbaası, Ankara, 1937, s. 1; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V, İçtima: 2, Cild: 18, S.Sayısı: 150'ye ek, TBMM Matbaası, Ankara, 1937, s. 1.

¹⁷⁵ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 3, Cild: 23, TBMM Matbaası, Ankara, 1942, s. 112; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 3, Cild: 21, S.Sayısı: 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 1.

¹⁷⁶ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 2, Cild: 23, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 102; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 2, Cild: 13, S.Sayısı: 69, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle konu yeniden ele alınmıştır. 1950 yılında çıkarılan 5673 sayılı Kanunla, fiilî askerlik hizmet süreleri tekrar düzenlenmiştir. Buna göre, deniz sınıfında 3 yıl, jandarma ve gümrük koruma sınıflarında 2,5 yıl ve diğer sınıflarda 2 yıl olarak uygulanması kabul edilmiştir.

1942 yılında II. Dünya Savaşı nedeniyle, ordumuza yönelebilecek taarruzlara karşı, ordu mevcutlarını artırmak amacıyla, fiilî hizmet süresi bütün sınıflar için üç yıla çıkarılmıştır. Ancak, II. Dünya Savaşı koşullarına nazaran Kanun'un çıkarıldığı 1950 yılında durumun daha iyi olması, silâh-araç ve gereçlerindeki gelişmeler nedeniyle, yarım milyonu aşan askerinin silâh altında tutulmasına gerek kalmamıştır. Bu nedenle, yapılan incelemeler sonucunda, askerlik hizmet süresinin azaltılmasına ve 1942 yılından önceki sürelerle geri dönülmesine karar verilmiştir.

Askerlik hizmet sürelerinin belirlenmesinde dikkate alınan kıstasın ve yapılan değerlendirmelerin belirtilmesinde yarar vardır:

c1) Her ne kadar silâh-araç ve gereçlerinde gelişmeler olduysa da özellikle piyade sınıfının kullandığı silâhlardaki çeşitliliğin artması ve bu sınıfa paralel olarak diğer kara ordusunun sınıfları da modern silâhlarla teçhiz edildiğinden, kara ordusunda fiilî askerlik hizmet süresinin 2 yıl olması kabul edilmiştir.

c2) Hava Ordusu'nda, esas uçucu personel subay ve astsubaylardan oluştuğu için, bu sınıfta askerlik hizmetini yerine getireceklerin askerlik hizmet süreleri de 2 yıl olarak uygulanacaktır.

c3) Deniz sınıfı askerleri ise, ancak 2. yıllarında donanmaya katıldıklarından, bu sınıfın harbe hazır olması imkânlarını arttırmak için, askerlik hizmet süresinin 3 yıl olması öngörülmüştür.

c4) Jandarma ve gümrük koruma askerlerine, piyade sınıfı eğitimlerine ilâve olarak mülkî ve adlî bilgilerin verilmesi ile arazi ve çevrelerini tanımaları için zamana ihtiyaç olduğundan, askerlik hizmet süresinin 2,5 yıl olması kararlaştırılmıştır. Yapılan düzenlemelerde deniz, jandarma ve gümrük koruma sınıfı dışında, hizmet sürelerinde eşitliğin sağlandığı düşüncesi de hâkimdir.

Öte yandan, askerlik hizmetinin başlangıç tarihinin tespitinde (şubeden sevk tarihi veya kıt'aya katılış tarihi) tereddüt yaşandığı anlaşılmaktadır. Hükümetin Kanun Teklifinde ve Millî Savunma Komisyonu raporunda, askerlik hizmetinin kıt'aya katılışlardan itibaren başlaması yönünde görüş ve teklifleri bulunmaktadır. Ancak, bu durumda şubelerden sevk geciken askerler için haksızlıkların ortaya çıkacağı ileri sürülmüştür. Buna karşılık, şubelerden sevk işlemlerinin düzgün işler hale gelmesi nedeniyle, haksızlıkların ortadan kalktığı belirtilmişse de, Kanun'da askerlik hizmetinin, askerlik şubelerinden sevk tarihinden itibaren başlaması kabul edilmiştir.¹⁷⁷

1963 yılında 164 sayılı Kanunla hem askerlik hizmet süreleri, hem de askerlik hizmetini yerine getirmeyenlerin askerlik çağından çıkarılmaması ile ilgili yeni düzenlemelere gidilmiştir. Buna göre, bütün sınıflar için fiilî askerlik hizmet süresi 2 yıl olarak tespit edilmiş, kanun boşluklarından yararlanarak yoklama kaçağı, bakaya olanların askerlikten kurtulma yollarına başvurmamaları için de askerlik hizmetini yerine getirmeyenlerin askerlik çağından çıkarılmayacakları hükmü ilâve edilmiştir.

Askerlik Kanunu'nun düzenlendiği yıllarda, silâh altına alınacak olanlardan, diğer sınıflarda olduğu gibi, deniz sınıfına ayrılacak olanların da sosyal ve teknik bakımdan yetersiz olmaları yanında, harp silâh ve gemilerine yabancılıkları nedeniyle, önce karada eğitim görmeleri, müteakiben deniz meslek kurslarına tâbi tutulmaları gerekmiştir. Bu sürecin sonunda, ancak gemilerde görev yapabilen askerlerin hizmet süreleri, söz konusu gecikmeden dolayı diğer sınıflara göre bir yıl fazla olacak şekilde belirlenmiştir. Ancak, zaman içerisinde gerek vatandaşların gösterdiği gelişmeler, gerekse silâh-araç ve gereçlerindeki gelişmeler deniz sınıfı askerlerinin hizmet sürelerinin yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Kanun Teklifinin hazırlandığı tarihlerde, deniz sınıfı askerlerin % 80'ninin karada hizmet ettiği ve kara sınıfındaki emsalleriyle aynı görevi yaptıkları tespit edilmiştir. Bu şartlarda, deniz sınıfı askerlerinin bir yıl fazla askerlik yapmalarının moralleri üzerinde olumsuz etki yaptığı ve bunun adalete uymadığı, ayrıca zorunlu askerlik uygulaması bulunan ülkelerde deniz sınıfının 2 yıl fiilî hizmete tâbi olduğu, hem NATO, hem de CENTO Paktına üye olan Türkiye'nin deniz sınıfının hizmet süresini 2 yıl olarak düzenlemesiyle, üyesi

---

¹⁷⁷ *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: IX-Toplantı: Olğ. ve 1, Cilt: 33, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, s. 14; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX-Toplantı: Olğ., Cilt: 1, S.Sayı: 33, TBMM Basımevi, Ankara, 1950, s. 1-3.

bulunduğu bu antlaşmalar çerçevesindeki ülkelere de uyum sağlayacağı göz önüne alınarak söz konusu değişikliğin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bunun yanında, gümrük sınıfı lağvedildiğinden, bu sınıfın görevlerini de yerine getirecek olan jandarma sınıfı erlerinin hizmet sürelerinin, deniz sınıfına benzer sebeplerle, 2 yıla indirilmesi kabul edilmiştir. Ancak, hem jandarma, hem de deniz sınıfında, söz konusu askerlik hizmet sürelerinin kısaltılmasının hemen uygulanması durumunda personel zafiyeti olacağı endişesiyle, daha önce silâh altına alınmış olanlardan 2,5 yılını dolduranların terhis edilmeleri öngörülmüştür.

Ayrıca 1076 sayılı Kanun'da yapılan düzenlemelere uygun olarak ve eşitlik, adalet ve mükellefiyet prensiplerine uygun olması bakımından, fiilî askerlik hizmetini yerine getirmeyenlerin askerlik çağından çıkarılmayacaklarına dair bir hüküm ilâvesi zorunluluğu doğmuştur.¹⁷⁸

Askerlik hizmet süreleri, ortaya çıkan yenilik veya tehditlere göre ve devamlılıkları dikkate alınarak, yeniden belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Özellikle, Ordu'nun ihtiyaç duyduğu alanlarda istenen özelliklere sahip olanlar, emsallerine göre daha kısa süreli askerlik hizmetine tâbi tutularak, askerlik hizmet süresinin kısaltılması bir teşvik aracı olarak kullanılmıştır.

Askerlik hizmet süresi bazen sınıflar bazında farklı, bazen de eşit olarak belirlenmiştir. Belirleyici olan faktör, başlangıçta yapılan görevlere göre fertler arasında eşitliği sağlamak ve sınıf için gerekli olan tekniği kazandırmak iken, sonradan, fertlerin eskiye nazaran daha eğitilmiş olması münasebetiyle ve taraf olunan uluslar arası antlaşmaların da etkisiyle süre bakımından fertler arasında eşitliğin sağlanması olmuştur. Tehdit ortamında yapılan düzenleme ise, silâh altında bulunan asker sayısının fazla olmasının verdiği rahatlıkla, sadece askere alma işlemlerinin daha basit ve pratik olmasını sağlamıştır.

d) Askerlik Kanunu'nun 10. maddesinde, askerlik şubeleri bölgesinden silâh altına alınanlardan sonra arda kalanlara "Artık Efrâd" denilmektedir.

---

¹⁷⁸ TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: 1-Toplantı: 2, Cilt: 46, TBMM Basımevi, Ankara, 1964, s. 78; Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1-Toplantı: 2., Cilt: 11, S.Sayı: 40, TBMM Basımevi, Ankara, 1963, s. 1-2.

Bunlar, emsalleri ihtiyata geçene dek ihtiyaç olduğunda silâh altına alınmaktadırlar. Şayet ihtiyaç olmazsa, ordu kadrolarına ilaveten 6 ay süreli bir eğitimi müteakip, emsalleri sınıfına geçirilmeleri öngörülmüştür. Ancak, uygulamada bu hususa riayet edilmemesi ve ihtiyaç olduğunda ihtiyatların da eğitime tâbi tutulmaları yine Askerlik Kanunu gereği olduğundan, bu durumdakiler için öngörülen eğitim 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.¹⁷⁹

Yapılan düzenleme, artık efrâd için bir nevi askerlikten muaf tutulma işlemini akla getirirse de, söz konusu dönemde ülkenin içinde bulunduğu durumun ve Askerlik Kanunu'nun uygulanma şeklinin bu tür bir uygulamaya izin vermeyeceği ortadadır.

e) 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 11. maddesinde, gönüllü askerlik hizmetinin ancak gedikli (astsubay) olmak isteyenler için geçerli olduğu gerekçesiyle, metne “gedikli” ibaresi eklenmek suretiyle konuya açıklık getirilmiştir.¹⁸⁰

2) Yoklama dönemi işlemleri, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

a) 1929 tarihli ve 1413 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 14. maddesindeki yoklama ve ilk yoklama tanımları korunmakla beraber, askerlik meclislerinin bir askerlik dairesi bölgesinde aynı anda kurulup dört ay süreyle faaliyet göstermelerinin imkânsızlığı dikkate alınarak, son yoklama döneminin tanımlanmasında değişikliğe gidilmiştir.¹⁸¹

b) Askerlik Kanunu'nun 16. maddesinde, ilk yoklama işlemlerini yapmak üzere askerlik şubesi zabıtları ile nüfus memurlarının birlikte köy ve mahalleleri dolaşmaları öngörülmüştür. Bu durumda nüfus memurlarının harcırahının da Millî Savunma Bakanlığı bütçesinden ödenmesi gerekmektedir. Ancak ödenek azlığından dolayı nüfus memurlarına ödeme yapılamaması, İçişleri Bakanlığının da

---

¹⁷⁹ TBMM Kavânin Mecmuası, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 27; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1.

¹⁸⁰ TBMM Kavânin Mecmuası, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 27; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1.

¹⁸¹ TBMM Kanunlar Mecmuası, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 7, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s. 327-328; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 9, Sıra No. 111, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s.1-2.

yapılan işin askerî olduğu gerekçesiyle memurlarına ödenek ayırmaması nedeniyle, nüfus memurları yapılan yoklama işlemlerine katılmamışlardır. Bunu önlemek ve görevli personelin harcırahlarını kendi bakanlıkları bütçesinden alabilmelerini sağlamak maksadıyla, 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla, metin içerisine harcırahın görevli memurların kendi bakanlıklarınca ödeneceğine ilişkin ilâve yapılmıştır.¹⁸²

c) 1929 tarihli ve 1413 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 21. maddesine, yoklama kaçakları veya numarasız asker edilmesi gerekenlerin sınıflandırılmasında, Askerlik Kanunu'nda bir hüküm bulunmadığından, oluşan tereddütleri gidermek maksadıyla, bunların mıntıkasında buldukları kolordular tarafından sınıflandırılacakları hükmü ilâve edilmiştir.¹⁸³

Bir diğer düzenleme ise, ihtiyat zabiti adaylarının sınıflandırılmasıyla ilgili olarak 1935 tarihli ve 2850 sayılı Kanunla yapılan ilâvedir. Askerlik Kanunu'ndaki mevcut düzenlemeye göre, askerlik meclislerinde yoklaması yapılanların sınıflandırılmaları kurulan bir heyet marifetiyle yapılmaktadır. Ancak, ihtiyat zabıtlığı şartlarına sahip olanların bu heyet marifetiyle yapılan sınıflandırmaları ordunun ihtiyacına uygun düşmediğinden, bunların sınıflarının Millî Savunma Bakanlığınca değiştirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. İhtiyat zabiti olma şartına sahip olan vatandaş sayısının azlığı nedeniyle, bunların sınıflandırılmalarının Bakanlıkça yapılması, diğer mükelleflerin ise, önceden olduğu gibi sınıflandırma (ayırma) heyeti marifetiyle sınıflandırılmalarına devam edilmesi uygun görülmüştür.¹⁸⁴

d) 1933 yılında 2238 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 34. maddesinde değişikliğe gidilmiştir. Yapılan değişiklikle, aslında mevcut uygulama muhafaza edilmekle beraber, ileride ihtiyat zabiti adayı olması muhtemel olan ve lise ile eşidi okulların öğrenci kaynağını oluşturan, ikincil okullarda öğrenim görenlerin okumaya teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, kısa askerlik hizmeti dışında

---

¹⁸² *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 27; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1-2.

¹⁸³ *TBMM Kanunlar Mecmuası*, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 7, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s.327-328; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 9, Sıra No. 111, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s. 1-2.

¹⁸⁴ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 28; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2.

olmak üzere, bunların emsallerine göre 2 ay daha kısa süreli askerlik yapmaları öngörülmüştür.¹⁸⁵

Öte yandan, 1076 sayılı Kanun'daki düzenlemeler çerçevesinde, askerlik hizmet sürelerinde meydana gelen değişiklikler dikkate alınarak, kısa askerlik hizmeti yapacakların hizmet süreleri 1943 yılında 4416 sayılı Kanunla yeniden belirlenmiştir. Ayrıca, ortaokul veya dengi okullardan mezun olanların, emsallerine göre 2 ay daha az askerlik hizmeti yapmalarını öngören düzenlemenin, kısa askerlik hizmeti gibi değerlendirilmesi ve karışıklıklara neden olmasından dolayı, söz konusu hüküm metinden çıkarılmış ve 5. maddenin sonuna ilâve edilmiştir.

34. maddenin diğer fıkralarında yapılan değişikliklerle, Ordu'nun ihtiyacı olan ulaşım vasıtalarının karşılanması tedbirleri kapsamında, binek hayvanı veya meydana gelen gelişmeler çerçevesinde daha sonraları motosiklet veya motorlu vasıtası bulunanların, bunlarla beraber askerlik hizmetini yapmaya gelmesi durumunda, kısa askerlik hizmetinden faydalanmalarına imkân sağlanmıştır. Önceki düzenlemelerde sadece binek hayvanları belirtilmiş olmakla beraber, yeni düzenlemede diğer ulaşım vasıtalarına da yer verilerek, bunların sefer durumunda da kullanılması, muhafazası ve elden çıkarılması ile zayi olması halinde yapılacak işlemler ayrıntılı olarak belirtilmiştir.¹⁸⁶

34. maddede bir diğer değişiklik ise, 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla yapılmıştır. Buna göre, ortaokul ve muadili tahsil seviyesinden ayrılmış ve aynı zamanda ehliyetleri kolordu veya belediyelerce onaylanmış olanların, hazinenin de menfaatine olması açısından, ilk defa ehliyet alacaklardan ayırt edilmesi ve bunların emsallerine göre 2 ay daha kısa askerlik yapmaları öngörülmüştür.¹⁸⁷

Bu başlık altında yapılan değişikliklerde göze çarpan en önemli özellik, Ordu'nun ihtiyaç duyduğu niteliklere veya malzemelere sahip olanların askerlik hizmet sürelerinde, emsallerine göre kısaltma yapılmasıdır. Bu durumun, özellikle varlıklı

---

¹⁸⁵ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: 4-İçtima: 2, Cilt: 12, TBMM Matbaası, Ankara, 1934, s. 713; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 4-İçtima: 2, Cilt: 15, Sıra No. 233, TBMM Matbaası, Ankara, 1934, s. 1-3.

¹⁸⁶ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VII-İçtima: F, Cilt: 25, TBMM Matbaası, Ankara, 1943, s. 114-115; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VII, İçtima: F, Cilt: 1-2, S.Sayı: 37, TBMM Matbaası, Ankara, 1943, s. 1.

¹⁸⁷ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 28-29; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2.

ailelere mensup olanlara bir ayrıcalık getireceği ileri sürülebilir. Ancak, düzenlemenin yapıldığı dönemlerde ülkenin içinde bulunduğu durum ile Ordu'nun ihtiyaçlarını karşılama imkânı ortadadır. Bunun yanında, vatandaşı okumaya veya ehliyet almaya teşvik edici boyutu da dikkate alındığında, yapılan düzenlemelerin toplumu kalkındırma, kıt olan ülke kaynaklarını esas ihtiyaç yerlerinde kullanma ve millet olarak kalkınmayı beraber başarma amacını taşıdığını ileri sürebiliriz.

3) İşlemleri ertesi seneye terk edilenler, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

a) Askerlik Kanunu'nun 35/C maddesinde, ilk düzenlemede yer verilmeyen, ancak geçen süre içerisinde dil öğrenimi, fabrika stajı veya bir okulu bitirmeden diğerine geçme gibi nedenlerle ortaya çıkan erteleme taleplerinin karşılanması için, 1929 tarihli ve 1413 sayılı Kanunla yeni düzenlemeler yapılmış ve bunlar da erteleme kapsamına alınmışlardır.¹⁸⁸ Ancak yapılan bu değişikliğin birçok karışıklık ve yanlışlığa neden olmasından dolayı, 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla, 1927 yılında yapılan ilk düzenlemeye geri dönmüştür.¹⁸⁹

Öte yandan, zamanla ortaya çıkan gelişmeler çerçevesinde, orta veya yüksek okulları bitirdiğinden son yoklaması yapılan, ancak öğrenimine devam etmek isteyenler için bir düzenleme yapılması gereği doğmuştur. Çünkü bu okullardan mezun olan ve daha yüksek öğrenime devam etmek isteyenler, yüksek okulların kayıt zamanı henüz başlamadığından ve mevcut öğrencilikleri sona erdiğinden, zorunlu olarak son yoklamaya tâbi tutulmaktadırlar. Son yoklama esnasında, mezun oldukları okullardan daha yüksek dereceli okullara kayıt yaptırdıklarını belgeleyemedikleri için ertelemeleri yapılamamaktadır. Bu nedenle, o yıl içerisinde daha yüksek bir okula kayıt yaptırdığına dair belge gönderenlerin askerliklerinin ertelenmesine imkân veren düzenleme, anılan fıkranın sonuna 1936 tarihli ve 3027 sayılı Kanunla ilâve edilmiştir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁸ *TBMM Kanunlar Mecmuası*, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 7, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s. 327-328; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 9, Sıra No. 111, TBMM Matbaası, Ankara, 1929, s. 56-57.

¹⁸⁹ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s.29-30; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2.

¹⁹⁰ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 957; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayı: 253, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 1.

1940 yılında 3920 sayılı Kanunla yapılan değişiklik ve düzenlemede ise, devam etmekte olan II. Dünya Savaşı'nın etkileri ön plâna çıkmıştır. Yapılan düzenlemeyle, ihtiyaç duyulduğunda tüm askerlik mükelleflerinin silâhına alınmalarına imkân tanıyan hükme yer verilmiştir. İhtiyatların silâhına alınma sıklıkları ile silâhında tutulma sürelerinde değişikliğe gidilmesi uygulamasına benzer şekilde, alınan bir diğer tedbir, herhangi bir seferberlik veya savaş halinde, ihtiyaç duyulan doğumlulardan öğrenci olanların da silâhına alınmalarına imkân veren düzenlemenin, Askerlik Kanunu'nun 35. madde C fıkrasına bir bent olarak ilâve edilmesidir.

Askerlik Kanunu'nun, Türkiye Cumhuriyeti tebaasından olan her erkek vatandaşın, özellikle, memleket müdafaası için yetiştirilmesini ve herhangi bir seferberlik halinde, bunların vatan savunmasına istisnasız olarak iştirak ettirilmelerini esas aldığı vurgulanarak, yüksek tahsile devam edenlerin ihtiyat zabiti olacakları gerekçesiyle, ertelemelerinin devam ettirilmesinin harp prensiplerine de uygun olmadığı belirtilmiştir. Yapılan düzenlemede, askerî okullarda okuyup askerlik çağı içerisinde bulunmayanların dahi silâhına alınmasının plânlandığı bu dönemde, diğer okullarda okuyan öğrencilerin de silâhına alınabilmeleri için kanunî bir düzenleme gerekliliği ortaya konmuştur.¹⁹¹

Millî Eğitim Bakanlığınca uygulamaya konan liseyi bitirme sınavı uygulamasına paralel olarak, Askerlik Kanunu'nun söz konusu fıkrasında, 1941 tarihli 4092 sayılı Kanunla yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre, yapılan sınavlarda başarısız olan ve bu nedenle yüksek bir okula devam edemeyen öğrencilerin, askerliklerinin bir yıl ertelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Askerlik Kanunu'nun söz konusu fıkrasında, öğrencilerden hangilerinin (29 yaşını aşanlar, 2 yıl üst üste sınıfta kalanlar gibi) askerliklerinin ertelenmeyeceği belirtilmiştir. Ancak, durumu bu hallere uymayan ve yüksek okula başlayabilmek için, sadece lise bitirme sınavına girmesi gerektiğinden okullarıyla doğrudan ilgisi bulunmayan başarısız öğrenciler hakkında yapılacak işlem, Kanun'da yer almamaktadır. Sonradan ortaya çıkan ve yüksek okula başlamak için bir ihtiyaç haline gelen bu durumdakilerin askere sevklerinin bir yıl ertelenmesi kabul edilmiş ve Kanun'un söz konusu fıkrasında bu yönde bir düzenleme yapılmıştır. Buna

---

¹⁹¹ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 1, Cild: 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1121; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayısı: 240, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1-2.

göre, bir yıllık erteleme süresi içinde veya sonunda yüksek okullarda okuduklarına dair belge gönderenlerin askerlikleri ertelenecek, diğerleri ise, askere sevk edileceklerdir.¹⁹² Ancak, yapılan değişiklikler, 1963 yılında 350 sayılı Kanunla yeniden düzenlemeye tâbi tutulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı'nın olgunluk sınavlarını kaldırması, bunun yerine sadece liseyi bitirme sınavlarını uygulaması nedeniyle, 4092 sayılı Kanunla yapılan değişiklikteki tatbik imkânı kalmayan hükümlerin değiştirilmesi ve güncel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden ele alınması gerekmiştir.

Özellikle, yüksekokulların kapasitelerinin son derece dolması nedeniyle, lise mezunlarının yüksek öğrenime kayıt yaptırımlarında sıkıntı yaşanmaktadır. Bunun yanında, lisenin sonuna doğru, bilhassa erkek öğrencilerde görülen yaş değişikliğine bağlı gençlik sorunları ve bu durumun öğrenim durumlarına olan etkileri ile Kanun'da 2 yıl üst üste sınıf geçemeyenlerin askere sevk edilmeleri zorunluluğu yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Liseden mezun olmak için veya yüksek okula başlamak için çalışan öğrencilerin, kendi sorunları yanında, okula kayıta yaşadıkları sorunlar ile bu durumun aileler üzerinde bıraktığı olumsuz etki, mevcut düzenlemelerdeki şartların esnetilmesini gerektirmiştir. Böylece, hem gençlerin daha uygun şartlarda yükseköğrenime başlamalarına imkân sağlanması, hem de Ordu'nun daha yüksek öğrenimli bireylerden istifade etmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, mevcut düzenlemeye göre, üst üste 2 yıl sınıfta kaldığı için askerlik kararı alınan ve sevki gereken birisinin, sevk zamanına kadar bir üst sınıfa geçmesi veya yükseköğrenime başlaması mümkün iken, kanunen askere sevki gerektiğinden, öğrenci olduğundan askerliğinin ertelenmesi mümkün değildir. Karşılaşılan bu problemleri ortadan kaldırmak ve vatandaşların yükseköğrenime başlamalarına imkân vermek amacıyla; lise son sınıfta bulunanlardan üst üste iki yıl sınıfta kaldıklarından yükseköğrenime başlayamayanların askere celp ve sevklerinin bir yıl ertelenmesi, bu sürenin sonunda öğrenci olduklarını belgeleyenlerin ise, askerliklerinin ertelenmesi kabul edilmiştir.¹⁹³

Ancak, yapılan düzenlemenin sadece lise son sınıfta 2 yıl üst üste kalanları kapsamaması Anayasa'nın adalet ve hakkaniyet ilkelerine ters düştüğünden, 1967 yılında

---

¹⁹² *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 2, Cild: 22, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 796; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 2, Cild: 19, S.Sayı: 249, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 1-2.

¹⁹³ *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: 1-Toplantı: 2, Cilt: 46, TBMM Basımevi, Ankara, 1963, s. 736; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 1-Toplantı: 2, Cilt: 21, S.Sayı: 287, TBMM Basımevi, Ankara, 1963, s. 1-4.

çıkarılan 865 sayılı Kanunla uygulamanın değiştirilmesi ve kapsamının genişletilmesi yoluna gidilmiştir. Buna göre, lise son sınıf öğrencilerinin yanında, ara sınıflarda kalanlar ile liseden mezun olduktan sonra aynı yıl içerisinde yüksekokula kayıt yaptıramayanlar, yüksekokul veya fakültelerin herhangi bir sınıfında iki yıl üst üste kalanlar da 350 sayılı Kanunla yapılan değişiklik kapsamına alınmışlardır. Bunun yanında, bunlardan istekli olanların askere sevk edilmelerine de imkân verilmiştir.¹⁹⁴

Öğrencilerin askerlik hizmeti nedeniyle öğrenimlerine ara vermemeleri veya mağdur olmamaları için gereken tüm kolaylıkların gösterildiği ve bu nedenle, eğitim sisteminde meydana gelen değişikliklere göre, Askerlik Kanunu'nda sık sık yeni düzenlemeler yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, yapılan düzenlemelerde, meydana gelen değişikliklerin ve vatandaşların ihtiyacı yanında, esas olarak Ordu'nun eğitilmiş askerlere olan ihtiyacının ön plânda tutulduğu ve gerektiğinde veya ihtiyaç duyulduğunda, ertelemelerin iptal edilerek silâh altına alınabilecekleri de görülmektedir.

b) 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 35. maddesi D fıkrasında, ikiden fazla çocuğu olanlardan, askerlik sırası gelen üçüncü çocuğun hesaplanmasında dikkate alınması gereken, 15 yaşından küçük olanların yanında, ailesinin işine yaramayacak şekilde malûl olanların da dikkate alınması hususu ilâve edilmiştir.¹⁹⁵

c) Devlet işlerinin durmaması, ancak askerlik hizmetinin de aksamaması maksadıyla, 1947 yılında çıkarılan 5010 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 35. maddesine E fıkrası ilâve edilmiştir. Askerlik Kanunu'nun 35. madde C fıkrasındaki yaş ile ilgili sınırlama nedeniyle yapıldığı anlaşılan yeni düzenlemeye göre, askerlik hizmetine sevki gereken, ancak devlet kurumlarında görevli ve yedek subay yetişme şartlarına sahip olan öğretmen, mühendis ve madenciler ile devlet adına staj ve kurslarda bulunanların askerlik hizmetlerinin, Bakanlar Kurulu kararıyla 32 yaşına kadar ertelenmesine imkân sağlanmıştır.¹⁹⁶ Ancak, 1955 yılında 6518 sayılı Kanunla, askerî ihtiyaçların takdiri ve bu husustaki yetki esas olarak Millî Savunma

---

¹⁹⁴ *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: II-Toplantı: 2, Cilt: 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1967, s. 338; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 2-Toplantı: 2., Cilt: 16, S.Sayı: 31, TBMM Matbaası, Ankara, 1967, s. 1-2.

¹⁹⁵ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 29-30; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2.

¹⁹⁶ *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: VIII-Toplantı: Olğ. ve 1, Cilt: 29, TBMM Basımevi, Ankara, 1947, s. 507; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII-Toplantı: 1, Cilt: 4, S.Sayı: 85, TBMM Basımevi, Ankara, 1947, s. 1.

Bakanlığı'nın olduğundan ve bu durumdakilerin ertelenmesi için işlemlerde sürat sağlanması bakımından erteleme işleminin Bakanlar Kurulu kararı yerine Millî Savunma Bakanlığınca sonuçlandırılması uygun görülmüş ve bu yönde düzenleme yapılmıştır.¹⁹⁷

Yapılan düzenlemeler çerçevesinde; Askerlik Kanununun 35. madde E fıkrasının uygulanabilmesi için vatandaşın devlet işlerinde çalışıyor olması veya katıldığı kurs ve stajların devlet adına olması gerekmekte, erteleme işlemi de bir defaya mahsus yapılabilmektedir. Ancak, zamanla ortaya çıkan yenilik ve değişimler nedeniyle, devlet işlerinde çalışmayan, yabancı ülkelerde kendi hesaplarına ihtisas, doktora, staj ve tahsil yapanlarla, ülke sanayisinin gelişmesinde büyük faydaları olduğu değerlendirilen jeologlar, Kanun'da belirtilmediklerinden sağlanan haklardan yararlanamamışlardır. Bu nedenle, 1956 yılında çıkarılan 6867 sayılı Kanunla, Kanun'un söz konusu fıkrası bunları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ayrıca, yapılan düzenlemeyle, Askerlik Kanunu'nun 93. maddesi yoklama kaçağı ve bakaya gibi cezalı durumdakilerin özel veya resmî işyerlerinde çalıştırılmasını yasakladığından, bu durumda olup ta arananların 35. madde E fıkrasındaki haklardan yararlanamayacakları hususu ilâve edilmiştir. İlâve edilen bir diğer husus da, ihtiyaç olduğu takdirde, önceki erteleme süresi sonuna kadar ertelemeyi gerektiren sebep ortadan kalkmadığı takdirde, ertelemenin 32 yaşını aşmamak kaydıyla uzatılmasına da imkân sağlanmasıdır.¹⁹⁸

Üniversitelerden mezun olduğundan öğrenci olarak erteleme hakkı kalmayan, ancak gerek Devlet tarafından, gerekse diğer sivil kuruluşlar tarafından hizmetine ihtiyaç duyulan veya daha iyi yetişmesi için zamana veya eğitime tâbi tutulmak istenenlerin askerliklerinin ertelenmesinde sıkıntıya düşülmesi üzerine, Askerlik Kanunu'nun 35. maddesine yeni bir fıkra ilâve edilmek suretiyle bir çözüm bulunmuştur. Başlangıçta sadece Devlet işlerinin aksamaması amaçlanarak, dar kapsamlı bir düzenleme yapılmışken, ihtiyacın büyümesi ve Devlet ile sivil kuruluşların yanında bireylerin de kendilerini geliştirmek için benzer taleplerde bulunmasıyla uygulama alanı genişlemiştir. Askerlik Kanunu'nda başlangıçta ön görülemeyen bu

---

¹⁹⁷ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: X-İçtima: F. ve 1, Cilt: 37, TBMM Matbaası, Ankara, 1955, s. 750; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: X, İçtima: 1, Cilt: 5, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1955, s. 1.

¹⁹⁸ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: X-İçtima: 3, Cilt: 39, TBMM Matbaası, Ankara, 1957, s. 42; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: X, İçtima: 3, Cilt: 14, S.Sayı: 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1956, s. 1.

durum, aslında Devlet'in değişen ve gelişen şartları karşılamak için kalifiye eleman yetiştirme hedefinin bir yansımasıdır.

d) Öte yandan, yurtdışında ihtisas veya staj yapıp daha sonra ilmi çalışma yapanların ve bilim çevrelerinde bu çalışmaları yankı uyandıranların çalışmalarına devam edebilmeleri için yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve bunların askerliklerinin 35. madde E fıkrasından farklı olarak, 36 yaşlarının sonuna kadar ertelenmesi öngörölmüştür. Çünkü bunların çalışmaları hem bilim açasından, hem de ülkenin propagandası bakımından faydalı görölmüştür. Bu düşüncelerle, Askerlik Kanunu'nun 35. maddesine F fıkrası ilâve edilerek, mesleklerine ait staj veya ihtisas yaptıktan sonra çalıştıkları bilim dallarına dünya ölçüsünde bir yenilik veya ilerleme getiren orijinal araştırmalarda bulunanların askerliklerinin 36 yaşlarının sonuna kadar ertelenmesine, 1961 yılında 303 sayılı Kanunla imkân sağlanmıştır.

Düzenlemenin yapılmasında, Amerika'da bulunan Dr. Naci Bor'un “robot kalp” üzerine yaptığı çalışmaların “The Atlanta Journal” ve “The Atlanta Constutiyor” adlı gazetelerde yer almasının ve daha önceden Hüseyin Yılmaz adlı fizik mühendisinin “cezabi kuvveti ve izafiyet nazariyeleri” üzerine yaptığı çalışmaların bilim çevrelerinde yankı uyandırması ve basında yer almasının etken olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁹

Askerlik Kanunu'nun 35. maddesine E fıkrasının ilâve edilmesine benzer şekilde ve aynı gerekçelerle, ancak bir durum veya olayla karşılaşınca ve E fıkrasının ilâve edilmesinden 14 yıl sonra yeni bir fıkra ilâvesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

e) Askerlik Kanunu'nun 36. maddesine, askerlikleri öğrencilikleri nedeniyle ertelenmiş olanlardan, erteleme bitim süresinden önce okullarından mezun olan, ancak son yoklama dönemi gelmediği için emsalleriyle beraber yoklamasını yaptırarak askere gitmesi gerektiğinden memuriyet görevlerine de başlayamayanların mağduriyetlerini gidermek maksadıyla, 1934 yılında 2607 sayılı Kanunla ilâve bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, bu durumdakiler emsallerinin celbi beklenmeksizin

---

¹⁹⁹ *T.C. Kurucu Meclisi Kanunlar Dergisi*, Cilt: 44, TBMM Basımevi, Ankara, 1962, s. 728; *T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 5, S.Sayı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s. 1.

istekli olmaları halinde ilk açılacak hazırlık kıt'ası veya ihtiyat zabıtlığı okulu dönemi başlangıcına yetişecek şekilde sevk edilmelerine imkân verilmiştir.²⁰⁰

Ancak, 2607 sayılı Kanunla yapılan değişikliğe göre, okullardan mezun olanların emsallerinden önce askere gitmeleri kendi isteklerine bırakıldığından, bunlardan bazıları erken sevk edilmiş, bazıları da emsallerini beklemiştir. Talep ve müracaat arasındaki bu belirsizlik durumu da ihtiyat zabiti okullarını zor durumda bıraktığı gibi, okullarından mezun olanlardan biran önce istifade etme imkânını ortadan kaldırmıştır. 1936 tarihli ve 2907 sayılı Kanunla yapılan düzenleme ile bu çelişki ortadan kaldırılarak, okullardan mezun olanların bir an önce silâh altına alınmaları amaçlanmıştır.²⁰¹

f) Askerlik Kanunu yürürlüğe girmeden önce 7 Haziran 1926 tarihli ve 908 sayılı Kanunla, barış döneminde silâh altında bulunanların, silâh altına alınmadan önce işlemiş oldukları ve azamî bir yıl hapis cezasını öngören suç ve kabahatleri nedeniyle yapılacak olan duruşmalarının, şayet orduya katılmadan önce haklarında soruşturma başlatılmamışsa, yargılanmalarının terhisleri sonuna bırakılması yönünde bir düzenleme yapılmıştır. Buradaki gaye silâh altı süresinin eskiye nazaran kısa olması, birliği ile ilişkisi kesilecek olan askerin firar veya kaybolma ihtimali ile bunlara yolluk ve yevmiye ödenmesindeki kanunî sıkıntı ve en önemlisi de birliklerinden ayrılanların eğitimlerinde eksikliklerin olacağı yönündeki düşüncedir.

1927 yılında kabul edilen Askerlik Kanunu'nda, 908 sayılı Kanunla yapılan düzenleme dikkate alınmadan, konu 39. maddesinde, silâh altına alınmadan önce işlemiş oldukları suçlar nedeniyle hapis cezası verilen ve bu cezası askere geldikten sonra kesinleşenlerin, ceza süresine bakılmaksızın birliklerinden ilişikinin kesilerek sivil cezaevlerinde cezalarının infazını öngörmüştür. Ancak, 1933 yılında kabul edilen 2138 sayılı Kanunla, 908 sayılı Kanun'un yapmış olduğu düzenlemeden de istifadeyle yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre, verilen cezaların hemen infazı, her ne kadar kanunun nüfuz ve hâkimiyetini halka tanıtmak için gerekli ise de, askerlik hizmet süresi eskiye nazaran kısa olduğundan, askerlerin eğitimlerine sekte vuracak, yetişmelerinde

---

²⁰⁰ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: IV-İçtima: 4, Cilt: 14, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 51; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: IV, İçtima: 4, Cilt: 25, S.Sayısı: 20, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1.

²⁰¹ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cilt: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 213; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V, İçtima: 1, Cilt: 6, S.Sayısı: 91, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 1.

noksanlıklara sebep olacak, hemen cezaevine girmeleri halinde temas halinde bulunacakları türlü mahkûmlardan kötü alışkanlıklar edinebilecek ve bu da Ordu için uygun olmayacaktır. Bu nedenle, askere gelmeden önce işlemiş oldukları suçlar nedeniyle 6 ay ve daha az süreli hapis cezasına çarptırılanların cezalarının infazının, terhislerine bırakılması öngörülmüştür.²⁰²

Ancak, 1941 yılında çıkarılan 4152 sayılı Kanunla, yapılan düzenlemelerin mahiyeti ve sürelerinde değişikliğe gidilmiştir. Esas olarak yapılan düzenleme, önceki düzenlemede ihtiyatların kapsam dışı bırakılmaları nedeniyle ortaya çıkan boşluğu giderme amacı gütmektedir. Bununla beraber muvazzaf askerler için de yeni düzenlemeler getirmiştir. Buna göre, silâh altındaki askere gelmeden önce işlemiş oldukları suçlar nedeniyle, 1 yıl ve daha fazla süreli ceza alanların, cezalarının infazı terhisleri sonrasına bırakılacaktır.

4152 sayılı Kanun, ihtiyatlar için de aynı düzenlemeyi getirmiş ve 6 aydan fazla süreli cezaların hemen infaz edilmesi halinde, Ordu'nun çok önemli anlardaki kuvvetini azaltacağını ileri sürmüştür. Değişiklik yapan Kanun ve gerekçeleri, II. Dünya Savaşı nedeniyle, Silâhlı Kuvvetlerin ihtiyaç duyduğu asker miktarını ortaya koyması açısından da ilgi çekicidir.

Bir diğer düzenleme de bu cezaların infaz yerleri ile ilgilidir. Önceki düzenlemelerde cezaların mahallî cezaevlerinde çektirilmesi öngörülmüştür. Ancak, bu durumdakilerin cezaevlerinde kuru ekmekle beslenmeleri nedeniyle, ikamet yerlerinden uzakta aç ve yataksız kalabilecekleri dolayısıyla, gerek sağlıkları üzerinde, gerekse yaşamları üzerinde kötü tesirler bırakacağı değerlendirilmiştir. Ayrıca, askerler toplu olarak terhis edildiklerinden, mahallî cezaevlerinde boş yer olmaması halinde, zaten civar cezaevlerine gitmek veya cezaevlerinin boşalmasını beklemek zorunda olduklarından yeni düzenlemeyle cezaların, terhis olanların ikamet yerlerindeki cezaevlerinde infaz edilmesi uygun görülmüştür.²⁰³

---

²⁰² *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: II-İçtima: 3, Cilt: 4, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 998; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, İçtima Senesi: III, Cilt: 26, Sıra numarası: 229, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 7; *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: IV-İçtima: 2, Cilt: 12, TBMM Matbaası, Ankara, 1934, s. 182; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 4, İçtima: 2, Cilt: 13, Sıra No: 82, TBMM Matbaası, Ankara, 1933, s. 1.

²⁰³ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 3, Cilt: 23, TBMM Matbaası, Ankara, 1942, s. 40-41; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI-İçtima: 3, Cilt: 21, S.Sayı: 4, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 1-2.

Yapılan düzenlemeler, silâh altına alınanların eğitimlerini sekteye uğratabilecek veya askerî disiplini zedeleyebilecek kesintilerin istenmediğini ortaya koymaktadır. Askerî suçlar haricinde, hüküm giyilen sivil suçlar için belli bir süreyle sınırlandırılan uygulamaya göre, Ordu da cezaevlerindeki kötü alışkanlıklardan uzak tutulmuş olacaktır. Yargı kararına rağmen, öngörülen uygulamalar ile ceza infazının geciktirilmesi, askerlik hizmetinin önemi ve ayrıcalıklı konumunu ortaya koymaktadır.

g) 1932 yılında 2053 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeler kapsamında, Askerlik Kanunu'nun 40. maddesini yeniden düzenleme gereği ortaya çıkmıştır. Çünkü 2053 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce yoklama kaçağı ve saklıların hemen kıt'alarına sevk edilmeleri gerekmektedir. Söz konusu zorunluluk nedeniyle, bunların sağlık muayeneleri kıt'alarında yapılmakta ve muayeneleri sonucunda, sağlık durumları askerlik yapmalarına uygun olmayanların, sevklerinin geri bırakılması işlemleri de yine kıt'alarınca yürütülmektedir. Ancak, 2053 sayılı Kanunla bu uygulamaya son verilmiştir. 1935 tarihli ve 2850 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeyle de, bunların sevklerinden önce muayenelerinin yapılması ve sağlık sorunları nedeniyle sevkleri geri bırakılanların, mazeretlerinin ortadan kalkmasını müteakip, tekrar birliklerine sevk edilmeleri sağlanmış ve söz konusu madde, böylece 2053 sayılı Kanunla yapılan düzenlemelere uyumlu hale getirilmiştir.²⁰⁴

4) Askere büsbütün yaramayacaklara yapılacak işlemler, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

1967 tarihli ve 975 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 41. maddesinin anlaşılabilirliğini sağlamak, daha açık ve fıkralar şeklinde ifade edilmesi suretiyle, Kanun'daki boşlukların giderilmesi ve yönetmelik ile emirlerin ortadan kaldırılması maksadıyla, Kanun metni belirtilen eksiklikleri giderecek şekilde yeniden ifade edilmiştir. Zira maddenin askerlikten çıkarılma gibi önemli bir hususu düzenlemesi nedeniyle, daha teferruatlı ifade edilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Yapılan yeni düzenlemeye göre, sağlık sorunları nedeniyle sürekli olarak askerlikten çıkarılması gerekenler hakkında, tanzim edilmesi gereken çürük raporlarının

---

²⁰⁴ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 30; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2.

hazırlanması ve onaylanması esasları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre, yetkili sağlık makamları tarafından onaylanmayan raporlar üzerinden işlem yapılmayacağı, sürekli çürüğe ayrılanlar hakkında ihbar veya şikâyet olduğunda, idarece lüzum görülmesi halinde bunların kontrol muayenesine tâbi tutulabilecekleri, ancak bir defa kontrol muayenesine tâbi tutulanların, tekrar kontrol muayenesine tâbi tutulamayacakları yapılan diğer düzenlemeler arasında yer almıştır.²⁰⁵

5) Askerde bulunanlardan aileleri fakir ve muhtaç olanlara yapılacak yardım, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

Askerlik Kanunu'nun, silâh altına alınanların bakmakla mükellef olduğu kişilere yapılacak yardımları düzenleyen 71, 72 ve 73. maddeleri 1941 yılında 4109 sayılı Kanunla iptal edilmiştir. Askerlik Kanunu'ndaki düzenlemeler ile mevcut uygulamanın gerçek ihtiyacı karşılamaması, silâh altına alınan ve terhis edilenlerin yoğunluğu, muhtaç nüfus sayısının artması ve özellikle bazı bölgelerden silâh altına alınanların, günlük kazançlarıyla geçinen kişiler olması nedeniyle, yapılan yardımlarda istikrar sağlanamamıştır. 4109 sayılı Kanun, silâh altına alınanların geride kalan ve bakmakla mükellef olduklarına yapılacak yardımların ne şekilde belirleneceği ile yardımların yapılmasına esas kaynağın oluşturulması, kullanılması ve ihtiyacı olanlara aktarılması gibi konularda belediye ve valilikler ile il idarelerine düşen görevleri düzenlemiştir.²⁰⁶ Böylece, yıllardır askerlik işlemlerini düzenleyen kanunların içerisinde yer alan, önceleri muinsizlik nedeniyle erteleme sebebi ve belli bir sürenin sonunda da askerlikten istisna edilme nedenleri arasında bulunan, silâh altına alınanların bakıma muhtaç olan aileleri için yapılan düzenlemeler, son olarak Askerlik Kanunu'ndan da çıkarılmak suretiyle, bu durumdakilerin ailelerine yapılacak yardımlar askerî olmaktan çıkarılmış ve tamamen Devlet güvencesi altına alınmıştır.

6) Firar ve izinsizler, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

Askerlik Kanunu'nun 80. maddesine göre, beraatla neticelenen davalarda tutukluluk sürelerinin askerlik hizmetinden sayılması nedeniyle, sivil hayatında işlediği

---

²⁰⁵ *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: II-Toplantı: 3, Cilt: 51, TBMM Basımevi, Ankara, 1968, s. 296; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 2-Toplantı: 2, Cilt: 16, S.Sayısı: 94, TBMM Matbaası, Ankara, 1967, s. 1.

²⁰⁶ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 2, Cilt: 22, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 815-818, *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI-İçtima: 2, Cilt: 19, S.Sayısı: 270, TBMM Matbaası, Ankara, 1941, s. 1-2.

suçtan dolayı uzun süre tutuklu kalarak sonuçta beraat eden birisinin belki de hemen terhis gerekmektedir. Ancak, bu durum Askerlik Kanunu'nun öngördüğü zorunlu hizmetin yerine getirilmesine engel bir durumdur. Bu nedenle, 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla, bu duruma çözüm bulmak maksadıyla, 80. maddede bir düzenlemeye gidilmiştir. Yeni düzenleme ile askerlik mükelleflerinin, beraatla neticelenen davalarda tutuklu oldukları süreler muvazzaf askerlik hizmetlerinden sayılmakla beraber, bunlara en az 6 ay talim görmüş olma şartı getirilmiştir. Aynı zamanda, daha önce askerlikten sayılmayan disiplin cezalarının, Askerî Ceza Kanunu'ndaki düzenlemelere uygun olarak askerlikten sayılması sağlanmıştır.²⁰⁷

2138 ve 4152 sayılı Kanunlarla yapılan düzenlemenin mantığına uygun olarak ve benzer şekilde, silâh altına alındıktan sonra işlemiş oldukları suçlar nedeniyle tutuklananlar, sonuçta beraat etseler dahi, toplam 6 ay talim görmemiş iseler terhis edilemeyeceklerdir. Düzenlemenin, bu durumdakilere en azından temel askerlik nosyonunu kazandırmak, aynı zamanda da mükelleflerin mağdur olmalarını önlemek maksadıyla yapıldığı ortadadır.

7) Yaşlarını değiştirenler, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 86. maddesinde yapılan değişiklikler çerçevesinde, aynı zamanda Kanun'un 81. maddesinde de değişikliğe gidilmiştir. İlk düzenlemede idarenin talebi üzerine yaşı değişenlerden, değişen yaşına göre 23 yaşını bitirmiş olanların, Kanun'un 86. maddesinde belirtilen azamî ceza ile cezalandırılmaları öngörülmüştür. Ancak, Kanun'un 86. maddesinde yapılan düzenlemeler sonucunda, idarenin talebi üzerine yaşı değişenlerden, değişen yaşına göre 23 yaşını bitirmiş olanların askerî mahkemelere verilmeleri öngörülmüştür.²⁰⁸

---

²⁰⁷ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 30; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2.

²⁰⁸ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 30; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2.

8) Cezalı askerlik, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

a) Askerlik Kanunu'ndaki ilk düzenlemeye göre, ilk yoklama işlemlerini, askerlik çağına girdiği yılın 1 Temmuz tarihine kadar yaptırmayanlara 83. madde gereği para cezası öngörülmüştür. Uygulamada, bu durumdakilerden önce para cezalarının tahsil edilmesi ve ondan sonra son yoklamalarının yapılması gerekmektedir. Ancak, vatandaşların para cezalarını vermekten kaçınmaları nedeniyle, bunların son yoklamaları da yapılamamış ve dolaylı olarak asker kaçağı sayısı artmıştır. Bu durumu önlemek maksadıyla, 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla, madde metni yeniden ifade edilerek, cezanın ayrı, hizmete almak için yapılan son yoklama işleminin ayrı konular olduğu belirtilmiştir. Böylece, ilk yoklama işlemlerini zamanında sonuçlandırmayanlara para cezası verilmesi uygulamasına devam edilmesi, ancak cezanın tahsil edilmesini beklemeden son yoklamalarının yapılmasına imkân sağlanmıştır.²⁰⁹

b) Askerlik Kanunu'nun 86 ve 89. maddelerindeki ilk düzenlemelere göre, son yoklama veya askere sevk işlemlerini zamanında yaptırmayarak, askerlik işlemleri bakımından cezalı duruma düşen bu mükelleflerin, normal fiilî hizmet sürelerinin yanında, emsallerinin sevk tarihinden ele geçtikleri tarihe kadar olan sürenin iki katını da, cezalı askerlik hizmeti olarak yapmaları gerekmektedir. Ancak, bu durumdaki mükelleflerin, yine Kanun'da belirlenen celp dönemleri hilafına (Madde-8), gayri muayyen zamanlarda silâh altına alınmaları nedeniyle, normal zamanlarda silâh altına alınanlardan farklı bir eğitime tâbi tutulmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, bunların hem kıt'a katılışlarındaki, hem de terhislerindeki düzensizlik nedeniyle, birlik kadrolarında zamansız eksiklikler ortaya çıkmıştır. Söz konusu problemi ortan kaldırmak maksadıyla, bu durumdaki mükelleflerin ceza olarak fazladan yapmaları gereken askerlik hizmeti yerine, Ordu haricinde olmak üzere, verilecek para cezası ile orantılı olacak şekilde, kamu hizmetlerinde çalıştırılmaları öngörülmüştür. Böylece, mevcut düzenlemedeki ceza olarak uygulanmakta olan, fazladan yaptırılan fiilî askerlik hizmeti iptal edilmiş, buna karşılık, mükelleflerin geç kaldıkları her gün için 50 kuruş olmak ve toplam tutar 200 lirayı geçmemek üzere, bunlara para cezası uygulanması kabul edilmiştir. Ancak, bunlardan para verecek kadar maddi durumu iyi olmayanların,

---

²⁰⁹ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 31; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 2-3.

günü 1 liraya gelmek üzere buldukları kasaba veya köylerde veya 2 liraya gelmek üzere vilâyetlerinde inşaat veya yol yapım işlerinde çalıştırılmaları öngörülmüştür. Ayrıca, bu durumdaki mükelleflerin ele geçtiklerinde hemen sevk edilmeleri yerine, normal celp dönemlerinde ve kolordular tarafından sınıflandırılarak sevk edilmeleri (35 yaş ve üzerinde olanlardan ele geçenlerin ise, inşaat gibi geri hizmetlerde istihdam edilmeleri) kabul edilmiştir.²¹⁰

1932 yılında 2053 sayılı Kanunla yapılan ve yukarıda belirtilen düzenlemelerle yapılan uygulama sonuçları dikkate alınarak, cezalı duruma düşen bu mükellefler hakkında yapılan işlemlerde daha caydırıcı, etkili ve yeni değişiklikler yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Özellikle, daha etkili yaptırımlar getirmek suretiyle, cezalı duruma düşen mükellef miktarını azaltmak ve zabıta kuvvetleri tarafından bunları yakalamak için harcanan çabaları sonuçsuz bırakmamak amaçlanmıştır. Zira 86. madde gereği işlem yapılması gerekenler, zabıta tarafından uzun uğraşlar sonunda yakalanarak askerlik şubelerine getirilmekte, fakat bunlar, muayenelerinin yapılmasını müteakip muayyen celp zamanlarında sevk edilmek üzere serbest bırakıldıklarından, zabıta kuvvetlerinin bunları yakalamak için harcadığı mesai, deyim yerindeyse boşa gitmektedir. Ayrıca, bu durumdakiler muayyen celp zamanlarında sevk edildiklerinden, uygulama suiistimal konusu olmaya başlamıştır. Bunun yanında, uygulanan para cezası ile parası olmayanlar için devletin ihtiyaç duyduğu alanlarda amele olarak çalıştırma tedbirleri de yoklama kaçaklarının sayısını azaltmada yeterli etkiyi gösterememiştir.

Bu düşüncelerle, 1935 tarihli 2850 sayılı Kanunla ilâve edilen bazı hükümlerle, madde yeniden düzenlenmiştir.²¹¹ Buna göre, söz konusu mükelleflerden sağlık sorunu olmayanların, muayyen sevk zamanları beklenmeden hemen sevk edilmeleri ve Askerî Ceza Kanunu'na bu suçları işleyenlerle ilgili hapis cezaları konduğundan, bunların askerî mahkemelere verilmeleri öngörülmüştür. Ayrıca, bedel-î nakdî uygulamasından, sadece yoklamalarını zamanında yaptırılanların faydalanması düşüncesiyle, bu mükelleflerin bedel-î nakdî uygulamasından yararlanmaları önlenmiştir. Yapılan düzenlemeler çerçevesinde, Kanun'un 89. maddesinde de değişiklikler yapılmış ve

---

²¹⁰ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: 4-İçtima: 1, Cilt: 11, TBMM Matbaası, Ankara, 1932, s. 844-845; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 4-İçtima: 1, Cilt: 9, Sıra no: 111, TBMM Matbaası, Ankara, 1932, s. 442.

²¹¹ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 31; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 3.

bakaya durumundaki mükelleflerin ele geçmelerini müteakip hemen sevkleri ile askerî mahkemelere verilmeleri öngörülmüştür.

c) 1935 tarihli ve 2850 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 83. maddesinde yapılan düzenlemeye benzer şekilde, 87. maddesinde de değişikliğe gidilmiştir. İlk düzenlemeye göre, son yoklama sırasında, askerliğinin ertelenmesini gerektirecek şekilde okullarda okuyan, ancak okuduğuna dair belgesini zamanında askerlik şubesine göndermeyenler hakkında para cezası verilmesi ve cezanın tahsil edilmesini müteakip erteleme işleminin yapılması öngörülmüştür. Ancak, bu durumdakiler para cezalarını veremediklerinden erteleme işlemleri sonuçlandırılmamıştır. Yapılan değişiklikle, bunlara para cezası verilmesi işlemine devam edilmesi, ancak hak sahibi olduğu anlaşılanların, cezalarının tahsil edilmesi beklenmeden erteleme işlemlerinin sonuçlandırılması kabul edilmiştir.²¹²

d) Askerlik Kanunu'nun 92 ve 93. maddelerinde tanımlanan, asker kaçaklarını bilerek özel işyerine veya bilerek ya da bilmeyerek resmî işe alma suçlarını işleyenler konusunda Askerî Ceza Kanunu'nda düzenleme yapılmıştır. Bu nedenle, 1935 tarihli ve 2850 sayılı Kanunla, bu suçları işleyenlerle ilgili olarak mevcut uygulamaya devam edilmesi, ancak Askerî Ceza Kanunu'ndaki düzenlemeden dolayı, Askerlik Kanunu'nda bunlar için öngörülen para cezasının kaldırılarak, bu suçları işleyenlere uygulanacak ceza konusunda, Askerî Ceza Kanunu'na göre işlem yapılması hükmü ilâve edilmiştir.²¹³

e) 1935 tarihli ve 2850 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'nun 86. maddesinde yapılan değişiklikler çerçevesinde, Kanun'un 96. maddesinde de değişikliğe gidilmiştir. Askerlik Kanunu'nun 96. maddesine göre, saklıdan (nüfusta kaydı bulunmayan) ele geçenlerden emsalleri sevk edilmiş olanlar, zorunlu olarak, Kanun'un 86. maddesine göre yoklama kaçağı olarak işlem göreceklere, önceki düzenlemede, bunların 86. madde gereği azamî ceza ile cezalandırılmaları öngörülmüştür. Ancak, 86. maddede yapılan düzenlemeler ile cezaların Askerî Ceza Kanunu hükümlerine göre verilmesi öngörüldüğünden, 96. maddede de değişikliğe

---

²¹² *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 31; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 3.

²¹³ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 31-32; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 3.

gidilerek, sadece yaş itibariyle emsali sevk edilmiş olanlar hakkında, Kanun'un 86. maddesine göre işlem yapılacağı belirtilmiştir.²¹⁴

f) Askerlik Kanunu'nun 92 ve 93. maddelerinde yapılan düzenlemeye benzer şekilde, Kanun'un 97. maddesinde tanımlanan kıt'a ve müesseselerinden kaçanlarla, 98. maddesinde tanımlanan askerlikten kurtulmak için hile yapanlar ve bunlara yardım edenler hakkındaki düzenlemeler, bu konularda Askerî Ceza Kanunu'nda düzenleme yapıldığından dolayı, 1935 tarihli ve 2850 sayılı Kanunla kaldırılmıştır.²¹⁵

Başlangıçta son derece keskin ve yaptırım gücü yüksek olan bazı düzenlemeler, uygulandıkça ortaya çıkan aksaklıklar, imkânsızlıklar veya ortaya çıkan tepkiler karşısında mükellefler lehine olacak şekilde yumuşatılmıştır. İlk yoklamasını zamanında yaptırmayan veya öğrenci belgesini zamanında askerlik şubelerine ulaştırmayanların işlemlerinin yeniden düzenlenmesi gibi. Ancak, bazı düzenlemeler mükelleflerin lehine esnetilirken, yoklama kaçaklarının veya bakayaların yakalanması gibi Devlet'in diğer organlarının iş hacimleri arttırılmış ve ortaya çıkan sorunlara yine Askerlik Kanunu içerisinde çözüm aranmıştır.

Yoklama kaçakları ve bakayalar için başlangıçta daha katı yaptırımlar ve askerî cezalar öngören düzenlemeler daha sonra esnetilerek, bu mükelleflere verilecek cezaların askerî yönleri ortadan kaldırılmış, para cezası veya Devlet'in ihtiyacı olan bir işte çalıştırılmaları gibi idarî cezaya dönüştürülmüştür. Alınan bu tedbirler de yeterli ve caydırıcı olmayınca, bu defa işlenen suçlar dolayısıyla, mükelleflerin Askerî Mahkemelerde yargılanmaları ve dolayısıyla muhtemel cezaların adlî boyutu ön plâna çıkmıştır. Aslında yapılan düzenlemeler, olağan üstü durumlarda alınan tedbirlerden, daha yerleşik ve profesyonel bir yapıya geçişin bir göstergesidir. Askerlik hizmetinin bir tür vatandaşlık görevi olması ve bu hizmetten kaçınanların, toplum hayatını düzenleyen diğer kanunları ihlâl edenlere uygulandığı gibi mahkemelerde yargılanmaları uygulamasına geçilmiştir.

---

²¹⁴ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 32; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 3.

²¹⁵ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 32; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 3.

Ceza konularını düzenleyen maddelerde göze çarpan bir diğer önemli nokta, askerî suç sayılan hususların, Askerî Ceza Kanunu'nda düzenlenmesiyle beraber, Askerlik Kanunu'ndaki düzenlemelerin iptal edilmesidir. Bu durum, muhtaç olan asker ailelerine yapılacak yardımların da Askerlik Kanunu'ndan çıkarılması gibi düzenlemelerle beraber değerlendirildiğinde, Kanun içerisinde, sadece askere alma ile ilgili hususların yer almasının amaçlandığı görülmektedir.

9) Muvazafalık müddetini azaltmak için bedeli nakdi, başlığı altındaki maddelerde yapılan değişiklikler

a) Askerlik Kanunu'nda, silâh altına alınacaklardan Ordu ihtiyacından fazla olanların (104. Madde), Kanun'da belirlenen miktardaki (105. Madde) bedel-î nakdîyi vermek kaydıyla, askerlik hizmetini bedelli olarak yerine getirmeleri mümkündür. Ancak, tasarruf elde etmek maksadıyla, askerlik hizmeti sırasında mükelleflere verilen izinler ve sağlanan kolaylıklara karşılık, bedel miktarının fazlalığı ve ekonomik buhran nedeniyle, millî servetin azalması sonucunda, 1926 yılına nazaran bedel-î nakdî uygulamasından yararlananların oranının beşte bir oranında azaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, bedelli askerlik ile ilgili yeni bir düzenleme yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Zira ekonomik buhranın millî serveti kötü bir duruma sokmasına rağmen, tüm vergilerin indirildiği bir dönemde, bir nevi askerî vergi olarak görülen ve bedelli askerlik hizmeti kapsamında ödenmesi gereken bedel miktarının sabit tutulması, hazineye giren paranın beşte dört oranında azalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, bedel miktarının azaltılması gerekmektedir.

Öte yandan, Millî Savunma bütçesinde en önemli harcama kalemini, iaşe ve giyim kuşam giderleri oluşturmaktadır. Millî Savunma Bakanlığı'nın amacı, eğitim görecekt asker sayısını mümkün olduğunca fazla tutmak olduğuna göre, bu maksadı gerçekleştirmek için de her çareye başvurmak gereklidir. Bedel vermek suretiyle askerlik hizmetini yerine getirenlerin giyim ve iaşeleri kendileri tarafından sağlandığından, bazı tasarruf tedbirleriyle beraber bunların miktarlarındaki artışın, eğitim görecekt asker sayısındaki artışa sebep olacağı öngörülmüştür. Sonuçta, 1932 tarihli ve 1958 sayılı Kanunla, bedel miktarını 600 liradan 250 liraya indiren düzenleme yapılmıştır. Yapılan düzenlemeyle, bedelli askerlik hizmeti uygulamasından yararlanacaklar için yapacakları ödemelerde kolaylıklar getirilmiş, buna karşılık

zamanında askerlik hizmetine başlamayanların bedelli askerlik kapsamından çıkarılarak, buldukları sınıfta normal muvazafalık hizmetini yerine getirmeleri öngörülmüştür.²¹⁶

b) 1935 tarihli ve 2850 sayılı Kanunla yapılan ve özellikle, Kanun'un 86. maddesinde yapılan yeni düzenlemelere uygun olarak, 108. maddede de değişikliğe gidilmiştir. Buna göre, yoklamalarını veya askere sevklerini zamanında yaptırmadığından cezalı duruma düşenlerle, nüfusta kaydı olmayan ve saklı olarak tabir edilenlerden bedel alınmayacağı belirtilerek, bu durumdakilerin askerliklerini bedelli olarak yapmalarının önüne geçilmiştir.²¹⁷

Bedelli askerlik hizmeti ile ilgili yeni düzenlemeler yapılırken, bedelli askerlik hizmeti için kullanılan tanımlama çok dikkat çekicidir. Buna göre, bedelli askerlik hizmeti bir nevi askerî vergi olarak değerlendirilmiştir. Bu tür bir tanımlamanın, Kanun'un 1. maddesiyle çeliştiği görülmektedir. Gerçi kısa askerlik hizmetine tâbi olanlar ile emsallerine göre daha kısa süreli askerlik yapanlar ve artık efrâdın askerlik hizmet süreleri de kısa sürelidir. Ancak, bu statülerde yapılan askerlik hizmetlerinin kısalığı, genel olarak, kişilerin maddî durumları haricindeki diğer nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bedelli askerlik hizmeti ise, tamamen kişilerin maddî durumları ile çok yakından ilgili ve Devlet'in veya toplumun çıkarlarından ziyade daha çok kişinin çıkarlarına olup, askerî vergi olarak nitelendirilmesi, Osmanlı Devleti dönemindeki kanunlarda yer alan ve en çok eleştirilen uygulamaları anımsatmaktadır.

10) Askere alma faaliyetlerini etkileyen, ancak ilk düzenlemede Kanun'da bulunmayan ek düzenlemeler

a) Kömür madeni ve işletmeciliğinin önemi, ekonomik kalkınmaya olan etkisi, dünyada her geçen gün bu madene olan ihtiyacın artması ve elde edilen gelirin her sahada olduğu gibi ordunun teçhiz ve takviye edilmesinde de kullanılması faktörleri dikkate alınarak, madenlerde çalışanların askerlik hizmetleri konusunda, farklı bir düzenleme yapılması ihtiyacı duyulmuştur. Özellikle, üretimin arttırılarak devam ettirilmesi maksadıyla, buralarda çalışan genç ve yetişmiş elemanlara olan ihtiyaçtan

---

²¹⁶ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: 4-İçtima: 1, Cilt: 11, TBMM Matbaası, Ankara, 1932, s. 289; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 4-İçtima: 1, Cilt: 12, Sıra No: 150, TBMM Matbaası, Ankara, 1932, s. 1.

²¹⁷ *TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936, s. 32; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935, s. 3.

dolayı, Millî Savunma ile İşletmeler Bakanlıklarınca ortaklaşa hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından da uygun görülen teklife istinaden Askerlik Kanunu'nda değişiklik yapılması tasarlanmıştır. Tasarıya göre, söz konusu ocaklarda çalışıp kalifiye eleman niteliğine sahip olanlardan, askerlik hizmetinden dolayı maden ocağından ayrılacakların neden olacağı üretim düşüklüğünden ekonominin ve dolayısıyla Devlet'in korunması hedeflenmiştir. Bu maksatla, bunların temel eğitimlerini müteakip, geri kalan askerlik hizmet sürelerini çalıştıkları maden ocaklarında tamamlamaları plânlanmıştır.

Bu kapsamda, 1952 yılında çıkarılan 5968 sayılı Kanunla Askerlik Kanunu'na ek yapılarak (savaşta ve seferberlikte uygulanmamak kaydıyla), Millî Savunma Bakanlığı'nın uygun göreceği ve yıllık 2.000 kişiyi geçmeyecek şekilde, Ereğli Kömürleri İşletmesi ile Devlet Linyit İşletmeleri ocaklarında fiilen çalışan, üretici ve kalifiye eleman olduğu tasdik edilenler, istekleri halinde, temel eğitimlerini müteakip kalan askerlik hizmeti sürelerini, eski çalıştıkları ocaklarda görevlendirilmek suretiyle yerine getirebileceklerdir. Bunlar hakkında yapılması gereken hukukî ve özlük işlemlerin ayrıntılı olarak belirtildiği düzenlemede, geri kalan askerlik hizmet sürelerini bu şekilde yerine getirmek istemeyenlerin, sonradan vazgeçenlerin, işten çıkarılanların, izin veya hava değişimi süresini geçirenlerin, geri kalan sürelerini kıt'alarında tamamlamaları hüküm altına alınmıştır.²¹⁸

Yapılan düzenlemeden sonra, 1956 yılında çıkarılan 6794 sayılı Kanunla, mevcut uygulamadaki tespit edilen aksaklıkları gidermek ve ülkede meydana gelen değişiklikler çerçevesinde uygulamayı daha kullanışlı ve maksada hizmet edecek şekilde, ancak esas olarak, 5968 sayılı Kanun'un uygulama kapsamını genişletmek maksadıyla yeni bir düzenleme yapıldığı anlaşılmaktadır. Yeni düzenlemeyi gerektiren sebeplerin, 5968 sayılı Kanun'un çıkarılmasını gerektiren sebeplere ilâve olarak şunları da kapsadığı belirtilmektedir:

a1) 5968 sayılı Kanun'da işletme birimleri olarak, sadece Ereğli Kömür İşletmeleri ve Devlet Linyit İşletmeleri'nden söz edilmiştir. Ancak son yıllardaki gelişmeler ve Devlet'e ait olan Keçiborlu Kükürt, Divriği Demir, Şark

---

²¹⁸ *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: IX-Toplantı: 2, Cilt: 34, TBMM Basımevi, Ankara, 1952, s. 877; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX-Toplantı: 2., Cilt: 16, S.Sayı: 234, TBMM Basımevi, Ankara, 1952, s. 1.

Kromları, Murgul ve Ergani Bakır Madenleri'nin de söz konusu düzenleme içerisine alınmasını zorunlu kılmıştır.

a2) Mevcut uygulamada karşılaşılan, Kanun hükümlerinden yararlanacak olanların gerek çalışacakları yerlere, gerekse bu kapsamdaki uygulamadan çıkarılarak kıt'alarına sevklerinde yaşanan sıkıntıların giderilmesi gerekmektedir.

a3) Müesseselerde askerlik hizmetini yerine getirmekte olanların maruz kalacakları kazalar veya ocakta çalışamayacakları raporla tespit edilenlerin, hemen kıt'alarına sevk edilerek mağdur olmalarını önlemek ve ocak gerisindeki hizmetlerde çalıştırılmalarına imkân vermek suretiyle haksızlıkları ortadan kaldırmak.

a4) Askere gitmeden önce vardiya usulü çalışan Ereğli Kömür İşletmeleri'ndeki işçilerin, askerlik hizmetleri sırasında, devamlı işçi statüsünde çalıştırılmalarından kaynaklanan sıkıntıları ve haksızlıkları ortadan kaldırmak.

a5) Ereğli Kömür İşletmeleri ve Devlet Linyit İşletmeleri'nde çalışanların temel hizmetlerini müteakip, diğer devlet tesislerinde çalışanların ise, İşletmeler Bakanlığı tarafından uygun görülerek teklif edilmesi halinde, Millî Savunma Bakanlığı tarafından, teklif edilenler arasından uygun görülen madencilerin bu düzenlemelerden yararlandırılmalarını sağlamak.

6794 sayılı Kanun hükümlerinden yararlananların hukukî ve özlük hakları, bir önceki düzenlemede yer alan şekliyle muhafaza edilmiş, ayrıca öngörüldüğü gibi ocaktaki çalışmaları esnasında kaza geçiren veya heyet raporuyla ocakta görev yapamayacağına karar verilenlerin kıt'alarına sevk edilmemeleri ve ocaklarda geri hizmetlerde çalıştırılmaları düzenlemesi getirilmiştir. Uygulamanın, yıllık 3.000 işçiyle sınırlı olduğu belirtilmekle beraber, metinde bu miktarın Bakanlar Kurulunca arttırılabileceği ifade edildiğinden, esasen talepte bulunan tüm mükelleflerin bu düzenlemeden yararlanabileceği ortadadır.²¹⁹

---

²¹⁹ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: X-İçtima: 2, Cilt: 38-2, TBMM Matbaası, Ankara, 1956, s. 1167-1168; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: X, İçtima: 2, Cilt: 13, S.Sayı: 270, TBMM Matbaası, Ankara, 1956, s. 1-2.

Yapılan bu düzenlemeler, 1962 yılında çıkarılan 33 sayılı Kanunla iptal edilmiştir. Uygulamanın ortadan kaldırılmasında, söz konusu kuruluşlara 2 yıl süren askerlik hizmeti sırasında, yılda 3.000 işçi ve sanatkâr olmak üzere, toplam 6.000 kişinin verildiği ve bu durumun kaynak yetersizliği nedeniyle, Silâhlı Kuvvetler kadrolarının boş kalmasına neden olduğu ileri sürülmüştür. Bunun yanında, uygulamanın ilk olarak yürürlüğe konduğu 1956 yılından bu yana, maden ocaklarına işçi bulmada artık sıkıntı kalmadığından, maden ocaklarında çalışanların da diğer vatandaşlar gibi askerlik hizmetlerini yerine getirmelerinin uygun olacağı belirtilmiştir.²²⁰

b) 1961 yılında çıkarılan 341 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'na geçici bir madde eklenmek suretiyle, Kanun'un yayım tarihinden itibaren 10 yıl içerisinde son yoklaması yapılanlardan, jandarma sınıfına ayrılacak sivil lise mezunlarının, 6 aylık askerlik hizmetini müteakip, istekli olanlardan en fazla 300'nün üniformalı polis olarak görevlendirilmek üzere, Emniyet Genel Müdürlüğü emrine verilmeleri kabul edilmiştir. Yapılan düzenlemeye göre, istekli sayısının fazla olması durumunda, Emniyet Genel Müdürlüğü emrine verileceklerin, bu maksatla çıkarılacak yönetmelikle tespit edilmesi ve 6 aylık süre ile beraber polis olarak geçen sürelerin toplamı, jandarma sınıfı için belirlenen askerlik hizmet süresi kadar olanların, askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılmaları öngörülmüştür. Ayrıca, polis olarak ayrılanlardan daha sonra, hizmetleri sırasında hal ve hareketleri ile polis görevine yaramayacağı anlaşılanların, geri kalan askerlik hizmetlerini er olarak ve jandarma sınıfında tamamlamaları yapılan düzenlemeler arasında yer almıştır.

Kanunun düzenlenmesindeki amaç, Polis Teşkilâtı'na olan bakış açısını ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Zira polisin, Ordu'nun üniforma değiştirmiş bir parçası olduğu belirtilerek, egemenliğin ve yurt bütünlüğünün sağlanmasında, Ordu'nun yanında aynı derecede görevli bulunduğu vurgulanmaktadır. Topyekûn bir savaş zamanında, zabıta kuvvetinin görev ve önemi belirtildikten sonra, 6 aylık askerlik hizmetini müteakip Emniyet Genel Müdürlüğü emrine verilecek askerlerin üstleneceği

---

²²⁰ *TBMM Kanunlar Dergisi*, Dönem: 1-Toplantı: 1, Cilt: 45, TBMM Basımevi, Ankara, 1964, s. 232; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 1-Toplantı: 1, Cilt: 2, S.Sayı: 14, TBMM Basımevi, Ankara, 1962, s. 1.

görevler ile Emniyet Genel Müdürlüğü'nün böylece ihtiyacının ve boş kadrolarının en azından bir kısmının doldurulması plânlanmıştır.²²¹

c) 1963 yılında çıkarılan 291 sayılı Kanunla, Askerlik Kanunu'na geçici 2 madde eklenmiştir. Buna göre, 1975 yılı sonuna kadar son yoklaması yapılanlardan, ilköğretim okulu mezunu olup Millî Eğitim Bakanlığı kadrolarında ilkokul öğretmeni olarak görev yapanların, istekli olmaları halinde, 4 aylık temel eğitimi müteakip, lüzumu kadarının Silâhlı Kuvvetler okuma-yazma okullarında görevlendirilmek üzere ayrılmasından sonra, geri kalanların öğretmen olarak istihdam edilmek şartıyla Millî Eğitim Bakanlığı emrine verilmelerine imkân sağlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığı emrine ayrılanların, geri kalan 20 aylık askerlik hizmeti sürelerini öğretmen olarak ve öğretmenlerin sahip oldukları özlük hakları içerisinde, ancak Askerî Ceza ve İç Hizmet Kanunu hükümlerine tâbi olarak tamamlamaları öngörülmüştür. Bunlardan öğretmenlikten çıkarılmayı gerektiren durumu olanların ise, geri kalan hizmetlerini yine sevk edilecekleri kıt'alarda tamamlamaları gerekmektedir.

Askerlik Kanunu'nda söz konusu düzenlemeyi gerektiren sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

c1) Anayasa, halkın öğretim ve eğitimi işini bir görev olarak devlete vermiştir.

c2) 97 sayılı Kanunla, 15 Ekim 1960 ve öncesinde lise ve muadili okullardan mezun olanların bir defaya mahsus olmak üzere, yedek subay öğretmen olarak istihdam edilmeleri, bu tarihten sonra mezun olanların ise, er olarak askerlik yapmaları uygulaması başlatılmış, ancak bu düzenleme kapsamındaki öğretmen kaynağı bitmek üzere olduğundan, uygulama kapsamında açılan okulların öğretmensiz kalması ve hatta kapanmaları ihtimali ortaya çıkmıştır. Söz konusu uygulamanın birden bire sona ermesi, başlatılan eğitim seferberliğine ağır bir darbe indirecektir.

c3) 222 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile ülkenin ihtiyacı olan öğretmen kadrosunun 10 yıl içinde yetişmesi için Millî Eğitim Bakanlığı'na görev

---

²²¹ T.C. Kurucu Meclisi Kanunlar Dergisi, Cilt: 44, TBMM Basımevi, Ankara, 1962, s. 979; T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 6, S.Sayı: 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s. 1.

verilmiştir. Ancak, bu kadronun ve yetişmiş idealist öğretmenlerin normal yollarla temin edilmesi yanında, kritik olan ilköğretim öğretmenlerinin temininde, geleneksel olmayan ivedi tedbirlerin de alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

c4) Az gelişmişlikten kurtulmanın ilk şartlarından birisi eğitimidir. Her yıl ilk öğretmen okullarından 5 bin öğrenci mezun olmakta, ancak muvazaflık hizmeti 2 yıl olduğundan, kabaca 10 bin öğretmen silâh altında bulunmaktadır. Bu da öğretmen kaynağının olumsuz etkilenmesine ve ilköğretim çabalarının sonuçsuz kalmasına neden olmaktadır.

c5) Öğretmen probleminin geçici olarak çözülmesi ile Millî Eğitim Bakanlığı'nın sıkıntısı giderilecek, bunun yanında, uzun vadede Millî Savunma Bakanlığı'nın kalifiye eleman ihtiyacını karşılamasına da yardımcı olacaktır. İlköğretim problemi çözülemediği için birliklerde Temel Eğitim Merkezleri geliştirilmiştir. Okuma yazma bilmeyen askerler harp sanatı yerine, bu merkezlerde okuma-yazma kurslarına tâbi tutulduklarından, çok kıymetli zamanları kaybolmaktadır. Hâlbuki ilköğretim problemleri giderilirse, askerlerin temel eğitim merkezlerinde kurs görmelerine gerek kalmadan, esas askerlik görev ve bilgilerini alabilecekler ve Ordu'nun kalifiye insan gücü ihtiyacı da böylece karşılanmış olacaktır. Kalifiye insan gücü konusu askerlik hizmeti ve Ordu için olduğu kadar memleketteki tüm iş ve meslekler için de geçerlidir.

c6) 11 yıllık bir eğitimden ve insan eğitimi üzerine öğrenim yaptıktan sonra mezun olan öğretmenlerin, hiçbir eğitimden geçmemiş mükelleflerle bir tutulmaları halinde, insan gücü kaynağı israf edilecektir. Bu şekilde silâh altına alınanlar, emsali bayan öğretmenlerden özlük hakları bakımından da geride kalacaklar, ayrıca bakmakla yükümlü oldukları aileleri, askerlik hizmeti sırasında mağdur olacaklardır.

Belirtilen nedenlerle ve öğretmen ihtiyacını karşılamak için geçici olarak yapılan bu düzenlemeyle, konuya bir çözüm getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bununla beraber, yapılan düzenlemenin, toplum ve devlet hayatının ihtiyaçlarını karşılaması yönüyle eşitlik ilkesine aykırı olmadığı, belirli bir kişiye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmasının da söz konusu olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, öngörülen askerlik hizmet şeklinin kişilerin isteğine bırakılması, zorlayıcı bir hükmünün bulunmaması ve bu tercihi yapanların da belirli bir süre temel askerlik eğitime tâbi tutulması gibi hususların

vurgulanması, uygulamanın tamamen Anayasaya uygun olduğunu ortaya koyan hususlardır.²²²

Askerlik Kanunu'na eklenen geçici maddelerle yapılan düzenlemeler, savaş veya seferberlik hazırlıklarını gerektiren tehdit ya da risk dönemlerinden uzaklaşıldıkça, Devlet'in gelişme, modern hale gelme ve kalkınma hedeflerinin ön plâna çıktığını göstermektedir. II. Dünya Savaşı sırasında ve öncesinde alınan tedbirler kapsamında, ihtiyatlık döneminde bulunanların dahi silâh altına alındığı bir uygulamadan, Devlet'in varlığına yönelen tehdidin ortadan kalkmasıyla beraber, Devlet'in ihtiyaç duyduğu alanlarda çalışan veya görev yapanların askerlikleri ertelenmiş veya bunların askerliklerini yerine getirebilmeleri için farklı uygulamalara gidilmiştir.

Bu konudaki düzenlemeler yapılırken göz önünde bulundurulmuş olan esas ilke, uygulamanın doğrudan Devlet'in ihtiyacından dolayı kabul edilmiş olması ve asker kaynağının Silâhlı Kuvvetler için yetersiz olmaya başlaması veya esas olarak düzenlemeyi gerektiren ihtiyacın ortadan kalkmasıyla beraber yapılan düzenlemelerin de ortadan kaldırılmasıdır. Uygulamanın hitap ettiği alanlarda görev yapanlar, düzenlemelerden kendi istekleriyle yararlanmışlar, ancak yapılan düzenleme ile bunların askerlik hizmeti bakımından, diğer vatandaşlardan ayrı bir işleme tâbi tutulmaları hiçbir zaman hedeflenmemiştir. Ancak, uygulama yürürlüğe girdikten hemen sonra, kapsamının genişletilmesi için yeni düzenlemelerin yapılması, ilk düzenlemedeki gerekçenin dışına çıkılarak, askerlik hizmetinin gereklilik ve zorunlu oluşuna karşılık, düzenleme ile ortaya konan uygulamanın genel haklara dönüştürülme çabaları, toplum ve Devlet hayatında askerlik hizmetine olan yaklaşımı yansıtmaları açısından ilgi çekicidir.

11) Doğrudan bir maddeyle ilgili olmayan, ancak askere alma faaliyetlerini etkileyen değişiklikler

a) Belediye teşkilâtı kurulan yerlerdeki muhtarlıkların lağvedilmesi ve muhtarlıklarca yerine getirilen görevlerin belediye, zabıta ve diğer devlet daireleri ile mahalle sakinlerine verilmesi uygulamasının ortadan kaldırılarak, muhtarlık teşkilâtının

---

²²² TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: 1-Toplantı: 2, Cilt: 46, TBMM Basımevi, Ankara, 1964, s. 630-631, *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 1-Toplantı: 2, Cilt: 19, S.Sayı: 340, TBMM Basımevi, Ankara, 1963, s. 1-15.

yeniden kurulması ile beraber, muhtarların çeşitli kanunlarda yer alan görev ve sorumlulukları, kanun adları da belirtilmek suretiyle 1944 yılında çıkarılan 4541 sayılı Kanun'da birleştirilmiştir. Kanun'un 24. maddesinde, muhtarlara ait diğer kanunlardaki vazifelerin ve bu konudaki hükümlerin iptal edildiği belirtilmiştir. 4541 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeye göre, muhtarların askerlik işlemlerinin yürütülmesi bakımından görevleri şunlardır:

a1) Askerlik yoklamaları ile ilgili istenen bilgileri vermek.

a2) Son yoklama ve celp için çağrı pusulalarını ilgililerine tebliğ etmek, istenilen günde mükelleflerle beraber askerlik şubesine gitmek, zamanında son yoklama ve sevke katılmayacaklarla ilgili gerekli bilgileri bildirmek.

a3) Sevke katılmayanlar hakkında belge ve bilgi vermek.

a4) Askerlik çağında olanlardan 15 günden fazla süre ile ayrılacak olanları kaydederek askerlik şubesine bildirmek.²²³

b) Doğrudan askere alma faaliyetleri ile ilgili olmayan, ancak Askerlik Kanunu'nda değişikliği gerektiren sebeplerin incelenmesi bakımından, 1940 tarihli ve 3810, 3899 ve 3917 sayılı Kanunlar ile yapılan değişiklik ve düzenlemeler ilgi çekicidir.

Daha çok seferberlik faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesi gereken, ihtiyatların yeniden silâh altına alınmaları konusu, değişikliklerin yapıldığı dönemde ülkenin durumunun ortaya konması açısından önemlidir. Askerlik Kanunu'nun 58. maddesi, bir seferberlik veya savaş halinde, askerlik hizmetini yerine getiren veya getirmiş sayılanlardan hangilerinin, ne kadar süreyle yeniden silâh altına alınabileceklerini düzenlemiştir. Ancak, mevcut düzenleme ihtiyaca cevap vermediğinden, II. Dünya Savaşı dolayısıyla alınan tedbirler kapsamında, yeniden silâh altına alınması gereken ihtiyatlarla ilgili silâh altına alınma sıklıkları ve yapacakları hizmet sürelerinin (4 ayı geçmemek üzere) Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenmesi

---

²²³ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VII-İçtima: 1, Cilt: 26, TBMM Matbaası, Ankara, 1944, s. 93-98; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VII, İçtima: F, Cilt: 1-2, S.Sayı: 40, TBMM Matbaası, Ankara, 1943, s. 1-3.

yönünde bir düzenleme yapılmıştır.²²⁴ Söz konusu düzenleme sonucunda, yeniden silâh altına alınan ihtiyatların 4 aylık süre dolmasına karşılık, 3810 sayılı Kanun'u gerektiren sebeplerin ortadan kalkmaması nedeniyle, 3917 sayılı Kanunla, ihtiyatların silâh altında tutulacakları sürenin, belli bir süre ile sınırlı tutulmadan Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenmesi yönünde yeni bir düzenleme yapılmıştır.²²⁵

Alınan önlemler kapsamındaki bir diğer uygulama ise, 3899 sayılı Kanun ile Askerlik Kanunu'nun 94. maddesine, ihtiyatlık yoklamasını yaptırmayanlarla ilgili hükmün ilâve edilmesidir. Maddede, ilk ve son yoklamasını yaptırmayanlar hakkında cezaî düzenlemeler bulunmasına rağmen, ihtiyatlar hakkında, yedeklik yoklamasını yaptırmayanlar hakkında bir hüküm bulunmadığından, ihtiyatlık yoklamasını yaptıranların sayısında bir azalma olduğu gözlenmiştir. Bu durumun seferberlik faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülerek, terhis kaydını ve ihtiyatlık yoklamasını yaptırmayanlar hakkında ayrıntılı düzenlemelere gidilmiştir.²²⁶

D) 1927 TARİHLİ ASKERLİK KANUNU HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASINA YÖNELİK BAKANLAR KURULU KARARLARI

Askerlik Kanunu'nda yer alan veya yapılan değişiklikler çerçevesinde, Bakanlar Kurulu kendi yetki alanına giren konularda zaman zaman ilgi çekici kararlar almıştır. Alınan bu kararlardan özellikle inceleme dönemi içerisindeki askere alma uygulamalarını etkileyen konular üzerinde durulmuş ve aşağıda yer verilmiştir.

1) Askerlik Kanunu'nun 5. maddesinde fiilî askerlik hizmet süreleri açık olarak belirtilmekle beraber, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve askerî durum göz önüne alınarak, terhislerine üç ay gibi bir süre kalanlara verilen izinlerin askerlik hizmetlerinden sayılarak, bu durumdakilerin terhislerine karar verilmiştir.²²⁷ (Ek-4) Öte

---

²²⁴ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 1, Cild: 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 268; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 10, S.Sayısı: 100, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1.

²²⁵ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 1, Cild: 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1118; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayısı: 245, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1.

²²⁶ *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 1, Cild: 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1080; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayısı: 212, TBMM Matbaası, Ankara, 1940, s. 1.

²²⁷ *B.C.A.*, 030.18.1.2/5.46.15, s. 1.

yandan, özellikle, ekonomik sıkıntılar nedeniyle izinli bırakılanlardan sonradan ihtiyaç duyulanların tekrar geri celp edildikleri de görülmektedir.²²⁸

2) Çeşitli manevra (tatbikat), eğitim ve Ankara'da yapılan Cumhuriyet Bayramı törenleri gibi etkinliklere katılanların terhisleri zaman zaman geciktirilmiştir.²²⁹ (Ek-5) Fiilî askerlik hizmetini yerine getirenlerden, terhis zamanı gelen, ancak Ankara'daki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları dolayısıyla terhisleri geciktirilenler için yapılan bu uygulamanın, kutlama törenlerine verilen önemi ortaya koyduğu, manevralara katılmaları dolayısıyla terhisleri ertelenenlerin ise, başlayan eğitimlerinin tamamlanmasının amaçlandığı görülmektedir.

3) Ülkenin içinde bulunduğu siyasî ve askerî tehlikelere bir tedbir olarak, silâh altındaki terhislerinin ertelenmesi veya yoklama dönemi içindekilerin olağanüstü durum gerekçe gösterilmek suretiyle, Askerlik Kanunu'nun 4. maddesi gereği erken silâh altına alınmaları yönünde kararlar alınmıştır.²³⁰ Bu kapsamda, terhisleri geri bırakılanlardan bazılarının geciktirme işlemi iptal edilirken, tehlikenin devam ettiği veya göreve devam edilmesinde fayda görülen yerlerdeki terhisleri ertelenmeye devam edilmiştir.²³¹ Hatta askerlik çağına girmekle beraber, henüz daha son yoklama işlemleri yapılmamış olanların hem ilk, hem de son yoklamalarının yapılarak olası gelişmelerin önü alınmak istenmiştir. Millî Savunma Bakanlığı'nca ihtiyaç gösterilmesi üzerine, normal celp döneminden 2 yıl önce, mükellefler askere sevk edilebilmişlerdir.²³² Bu yönde alınan kararlar, daha çok II. Dünya Savaşı tehlikesine karşı alınan tedbirler olarak değerlendirilmelidir. Savaşın şiddetinin artması sonucunda, ilk ve son yoklaması yapılması öngörülen doğum sınırının daha da öne çekildiği veya silâh altına alınacak olan sınıfların celp gruplarının, tehlikenin durumuna göre birbirlerinden ayrılması düşüncesinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır.²³³

Yine bu çerçevede olmakla beraber, esasen seferberlik faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesi gereken, ihtiyatların silâh altına alınmaları için çeşitli kararlar

---

²²⁸ B.C.A., 030.18.1.2/88.87.7, s. 1.

²²⁹ B.C.A., 030.18.1.2/5.41.15, s.1; B.C.A., 030.18.1.2/39.68.20, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/48.62.4, s. 1.

²³⁰ B.C.A., 030.18.1.2/58.77.14, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/88.76.6, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/88.94.13, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/96.77.12, s. 1.

²³¹ B.C.A., 030.18.1.2/75.48.11, s. 1.

²³² B.C.A., 030.18.1.2/98.48.2, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/99.75.10, s. 1.

²³³ B.C.A., 030.18.1.2/100.99.2, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/102.49.13, s. 1.

verilmiştir. Savaş'ın kendini hissettirdiği dönemlerde, ihtiyatların silâhına alınmaları, hangi birliklere verilecekleri ile silâhında kalacakları süreler, Askerlik Kanunu'nda yapılan değişikliklere paralel olarak belirlenmiş ve zaman zaman bunların silâhında kalacakları süreler uzatılmıştır. Siyasî durumun iyiye gitmesiyle beraber silâhındaki doğumların yenileri ile değiştirilmesine de özen gösterilmiştir. (Ek-6)

4) Bazen teşkilât değişiklikleri, kolordulara verilen görevler ile eğitim plânlamalarında meydana gelen değişiklikler sonucunda yeni asker ihtiyaçları ortaya çıkmış ve bu ihtiyaçları karşılamak için, sadece ihtiyaç olan kolordu bölgesinde celp dönemleri öne alınmış ve diğer kolordu bölgelerinden farklı uygulamalar yapılmıştır. Normal celp dönemleri Mayıs ve Ekim ayları iken, ihtiyaç gösteren kolordu için celp dönemleri Şubat ve Ağustos olarak değiştirilmiş,²³⁴ bazen de bir sonraki celbe mahsuben asker celbi yoluna gidilmiştir.²³⁵ (Ek-7)

5) Silâhına alınan öğretmenlerin yerine maddî yetersizlikler yüzünden vekil öğretmen atamasında sıkıntı yaşanması nedeniyle, okulların kapanmaması veya sınıfların öğretmensiz kalmaması için, öğretmen olarak görevlendirileceklerin celp dönemleri, okulların en az zarar göreceği şekilde düzenlenmiştir.²³⁶

6) Ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün azlığı nedeniyle, zaman zaman yol yapımı, köprü yapımı gibi inşaat işleri ile maden ocaklarında çalıştırılmak üzere, ihtiyatlardan veya askerlik hizmetini yerine getireceklerden celp yapılmıştır.²³⁷ Yapılan celpler mahallî olabildiği gibi genel olarak da uygulanmıştır.

7) Askerlik Kanunu'nda yapılan değişiklik ve ilâvelere uygun olarak, Devlet işlerinin yürütülmesinde sıkıntı yaşanmaması ve aynı zamanda, askerlik görevinin yerine getirilmesinde olası aksaklıkların önlenmesi maksadıyla, görevli oldukları bakanlıkları tarafından belirtilen ihtiyaçlar göz önüne alınarak, silâhına alınacak olan bazı mükelleflerin celp tarihleri değiştirilmiştir.²³⁸ Başlangıçta, erteleme işleminin bizzat Bakanlar Kurulu kararı ile yapılması, uygulamaya konan düzenlemenin yeni olmasının yanında, henüz sona eren II. Dünya Savaşı sırasında hemen silâhına

²³⁴ B.C.A., 030.18.1.2/68.73.15, s. 1.

²³⁵ B.C.A., 030.18.1.2/89.118.13, s. 1.

²³⁶ B.C.A., 030.18.1.2/35.22.12, s. 1.

²³⁷ B.C.A., 030.18.1.2/88.84.8, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/106.76.19, s. 1.

²³⁸ B.C.A., 030.18.1.2/117.67.1, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/118.91.7, s. 1; B.C.A., 030.18.1.2/125.31.8, s. 1.

alınabilecek insan kaynağının ne kadar önemli olduğunun anlaşılması yatmaktadır. (Ek-8)

Bakanlar Kurulu kararlarında, ülkenin içinde bulunduğu siyasî, ekonomik ve askerî durumdaki, olağanüstü duruma ilişkin etkiler hemen hissedilmektedir. Zira diğer dönemlerde, Bakanlar Kurulu'nun askerlik işlemleri ile aldığı ve işlemleri önemli ölçüde etkileyen karar bulunmamaktadır. Bakanlar Kurulu kararlarında, belki Askerlik Kanunu'nun yeni yürürlüğe girmesinin, belki tarihten gelen eski alışkanlıkların devam etmesinin, belki de o günün koşulları gereği, başlangıçta geniş bir takdir yetkisinin kullanıldığı görülmektedir. Geçen zaman içerisinde ve özellikle, II. Dünya Savaşı için alınan tedbirlerden itibaren, alınan kararlar Askerlik Kanunu'nda yapılan değişikliklere paralel olmuştur. Alınan kararlar, vatandaşların askerlik işlemlerinin yürütülmesine olan etkileri bakımından incelendiğinde, Askerlik Kanunu'nda yapılan düzenlemelere benzer şekilde, Devlet ihtiyaçlarının belirleyici rol oynadığı ve kişiye özel uygulamalardan tamamen kaçınıldığı görülmektedir.

E) 1927 TARİHLİ KANUN'DA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER VE NEDENLERİ

Önemli bir vatandaşlık görevi olarak yerine getirilmesi gereken zorunlu askerlik hizmeti uygulamasının usul, esas ve kurallarını düzenleyen Askerlik Kanunu'nda, zaman içerisinde meydana gelen değişiklikler ile bu değişikliklerin yapılmasına yol açan nedenlere ilgili bölümlerinde kısaca değinilmiştir. Bununla beraber, genel bir yaklaşımla, yapılan değişikliklerin temel özelliklerinin ortaya konması, askerlik hizmetinin toplum tarafından algılanmasını ve toplumda veya dünyada meydana gelen değişikliklerin, askerlik hizmetini düzenleyen kuralları etkileme derecesini göstermesi açısından incelememizi yakından ilgilendirmektedir. İnceleme dönemini kapsayacak şekilde, Askerlik Kanunu'nda değişiklik yapan kanunlar ile değişikliği gerektiren şartlar ve özellikleri genel olarak aşağıda belirtilmiştir:

1) Askerlik Kanunu'nun uygulanmasında yurtdışından gelen ve askerlik yapması gerekenlere özel bir önem verilmiş ve bunların, öncelikle göç ve iskânla ilgili sıkıntılarını gidererek, toplum için üretici birer vatandaş haline gelmeleri beklenmiştir. Göçmenler için yapılan düzenlemeler, yabancılara öngörülen uygulamalardan farklı

tutularak, ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu durum, göçmenlerin buldukları ülkelerde kalmalarının arzulandığını göstermektedir. Bununla beraber istisnai olarak, göçebelerin askerlik hizmetini yerine getirmelerinde bir defaya mahsus olmak üzere normal uygulamanın dışına çıkmıştır. Normal uygulamanın dışına çıkılırken, İskân Kanunu hükümlerine uyulmuş ve göçebelerin yerleşik bir hayat sürmeleri için Devlet tarafından diğer alanlarda yapılan çalışmaların sekteye uğramaması amaçlanmıştır.

2) Savaş veya seferberlik tehlikelerinin baş gösterdiği durumlarda, mevcut uygulamada bulunmayan konularda veya tespit edilen boşlukların giderilmesi için gerekli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerle, bazen fiilî askerlik hizmetini yerine getirenlerin veya ihtiyatlardan tekrar silâh altına alınanların, silâh altında kalma süreleri uzatılmış, bazen mükelleflerin sevkleri normal celp dönemlerinden önce yapılmış, bazen de erteli olanların silâh altına alınmalarına imkân veren ilâve düzenlemeler yapılması yoluna gidilmiştir.

3) İlk düzenlemede sınıflar bazında farklılıklar gösteren fiilî askerlik hizmet süreleri, savaş veya seferberlik gereklerinin yanında teşkilât, silâh, araç ve gereçlerde meydana gelen değişiklikler ile kuvvetlerin uyguladığı eğitim ve görev yapılan yerin özelliklerine göre, tehlikenin baş gösterdiği veya gelişmelerin kaydedildiği dönemlerde yeniden düzenlenmiştir.

4) Silâhlı Kuvvetler için nitelikli insan gücü sağlayan kurslara ve eğitimlere olan rağbeti arttırmak için teşvik edici düzenlemelere gidilmiş, bunlara katılanların askerlik hizmet süreleri diğerlerine göre zaman zaman kısa tutulmuştur.

5) Askerlik Kanunu'nda düzenlenen konulardan zaman içerisinde uygulama alanı kalmayan veya mevcut uygulamaya göre eksik kalan hususlar ya iptal edilmiş, ya da güncel haliyle yeniden düzenlenmiştir.

6) İşlemlerini zamanında sonuçlandırmayanlardan cezalı işlem görmesi veya cezalı askerlik yapması öngörülenlere uygulanacak müeyyideler ile bunlar hakkında yapılacak işlemler, vatandaşın içinde bulunduğu durum, kanun hükümlerinin uygulanabilirliği, birliklerin eğitim programları, sevk edilecekleri tarihlerin celp ve sevk plânlamalarına etkileri ile güvenlik görevlilerinin bunları yakalamak için harcadığı mesai ve alınan tedbirlerin yaptırım gücünün artırılması hususları göz önüne alınarak,

dönem dönem birbirine zıt olacak şekildeki uygulamaları gerektirmiştir. Ancak, yapılan düzenlemelerle, bu durumdaki mükellefler için öngörülen yaptırımların etkisi azalmış ve alınan tedbirlerdeki sert ve maddi cezaların yerini daha ılımlı ve işlenen suçun hukukî olarak ortadan kaldırmayı amaçlayan düzenlemelere bırakmıştır. Askerlik işlemlerini zamanında sonuçlandırmayanlar için yapılan ve caydırıcı olması istenen düzenlemeler Askerlik Kanunu'nda yapılmış ve bunlara verilecek cezalar, sonradan Askerî Ceza Kanunu'nda tanımlanmıştır. Bu kanunlar haricinde, vatandaşları asker kaçağı kalmaktan caydıracak veya zabitanın bunlar üzerinde yaptırım uygulamasını sağlayacak diğer kanunlarda bir düzenleme yapılmamış ve asker kaçaklarının durumu her geçen gün daha da karmaşık hale gelmiştir.

7) Yoklaması yapılanların, özellikle yoklama kaçağı iken yakalananların ve ihtiyat zabiti olacakların sınıflandırılmalarında, tespit edilen eksiklikleri giderici tedbirler alınmış, özellikle, Silâhlı Kuvvetler için esas yetişmiş insan gücü kaynağını oluşturan ihtiyat zabiti olacakların sınıflandırılmasında merkezî uygulamaya yer verilmiştir.

8) Vatandaşlardan, askere gelirken beraberinde, özellikle, Ordu'nun ihtiyaç duyacağı ulaşım vasıtalarını da getirenlerin, fiilî askerlik hizmet sürelerinde indirimle gidilmiş ve bunların askerlik hizmet süreleri diğerlerine göre daha kısa tutulmuştur.

9) Askerlik Kanunu'nda yapılan en fazla değişikliklerden birisini de, öğrencilerin askerlik işlemlerini düzenleyen fıkra da yapılan düzenlemeler oluşturmaktadır. Uygulanan eğitim politikalarından kaynaklanan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak ve yükseköğrenime geçiş ile öğrenime devam etmeyi kolaylaştıran düzenlemeler sıkça yapılmıştır. Yapılan düzenlemelerin kabul edilmesini kolaylaştıran faktör ise, Devlet genelinde olduğu gibi Silâhlı Kuvvetlerin de eğitimli askere duyduğu ihtiyaç ile eğitimsiz olanlar için yapması gereken çalışmaları en aza indirmek ve asıl olan askerî eğitimler üzerinde durmaktır. Bununla beraber, II. Dünya Savaşı için alınan tedbirler kapsamında, Askerlik Kanunu'nun erkek vatandaşların memleket müdafaası için yetiştirilmesini ve herhangi bir seferberlikte bunların vatan savunmasına istisnasız olarak iştirak ettirilmesini esas aldığı vurgulanarak, yeri geldiğinde ertelemelerin iptal edilebileceği ortaya konmuştur.

10) Erteleme işlemlerinin düzenlenmesinde dikkate alınan bir diğer husus ise, hem vatandaşın, hem Devlet'in yararına olan, hem de bir zorunluluk olan askerlik hizmetinin aksamamasını sağlayan tedbirlerin alınmasıdır. Mevcut düzenlemelere göre askerliğinin ertelenmesine imkân olmayanlardan, zaman içerisinde öğrenim, staj, bilimsel araştırmalar gibi hem ülke, hem de insanlık için yararlı çalışmalarda bulunanlar ile hizmetine ihtiyaç duyulanların askerliklerinin bir süre daha ertelenmesi sağlanmıştır. Yapılan düzenlemeler, Devlet'in ihtiyaç duyduğu alanlarda ve tespit edilen sorunlara hassasiyetle yaklaşmasının bir göstergesi olmasının yanında, bireylerin kendilerini yetiştirmelerine fırsat vermiş, eğitim ve çalışmalarının kesintiye uğraması önlenmiştir.

11) Vatandaşların askerliklerinin ertelenmesi için gösterilen hassasiyet, aynı şekilde, erken silâh altına alınmak isteyenlerin mağdur olmalarını önlemek amacıyla yapılan düzenlemelerde de kendisini hissettirmiştir. Böylece, bireylerin biran önce fiilî askerlik hizmetlerini yerine getirerek hayata atılmaları ve üretici birer vatandaş olmaları arzulanmıştır.

12) Silâhlı Kuvvetleri korumak ve askerlik hizmetine fiilen başlayanların eğitimlerinin kesintiye uğramasını önlemek amacıyla gereken tedbirler alınmıştır. Bu kapsamda, silâh altına alınmadan önce işledikleri suçlar nedeniyle hüküm giyenlerden, aldıkları cezalar belirli süreleri aşmayanlar için, cezalarının infazı terhislerine bırakılmıştır. Öte yandan, bunlardan işledikleri suçlar nedeniyle tutuklananlardan davaları beraatla neticelenenlerin belirli bir süre askerî eğitimlerini yerine getirmeleri için de tedbirler alınmış, eğitimlerini öngörülen asgarî süreler için mutlaka yerine getirmeleri amaçlanmıştır. Düzenlemeler yapılırken, toplum hayatında yerleşmeye başlayan kanun gücünün halka gösterilmesinin önemi kabul edilmekle beraber, vatan savunmasının biraz daha ön plâna çıktığı ve belirlenen sürelerden az olan cezaların infazının eğitimin kesintiye uğramaması için vatandaşların terhislerine bırakıldığı anlaşılmaktadır.

13) Silâh altına alınanların bakmakla mükellef olduklarına yapılacak yardımlar başlangıçta Askerlik Kanunu'nda düzenlenmiş iken, mevcut uygulamanın gerçek ihtiyacı karşılamaması, silâh altına alınan ve terhis edilenlerin yoğun sirkülasyonu ile muhtaç nüfus sayısının artması sonucu, yapılan yardımlarda istikrar sağlanamamış ve bu durumdakilere yapılacak yardımlar ayrı bir kanunda düzenlenerek,

konu Askerlik Kanunu dışına çıkarılmıştır. Dolayısıyla, silâh altına alınacaklardan, bakıma muhtaç yakını olanlara yapılan işlemler askerî olmaktan çıkarılmış ve yapılan son düzenlemeyle, Devlet güvencesi altına alınmıştır.

14) Askerî Ceza Kanunu'nda yapılan düzenlemeler nedeniyle, Askerlik Kanunu'ndaki cezaî yaptırımların iptal edilmesi veya Askerî Ceza Kanunu'na atıfta bulunulması, muhtaç asker ailelerine yapılması gereken yardımların ve muhtarların askere alma faaliyetlerindeki görevlerinin ayrı birer kanunla düzenlenmesi gibi yenilikler, Askerlik Kanunu'nun daha ziyade askere alma ve ihtiyatlık dönemi işlemlerine ağırlık vermesini sağlamıştır. Aslında bu türlü düzenlemeler, askere alma işlemlerini düzenleyen kanunların hazırlanmasında, hangi esaslara yer verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

15) Bir nevi askerî vergi olarak görülen bedelli askerlik hizmeti kapsamındaki bedel miktarı, ekonomik buhrana karşı alınan diğer tedbirlerle beraber yeniden değerlendirilerek vatandaşların lehine olacak şekilde azaltılmış, böylece bedelli askerlik hizmetinin hem Devlet'in, hem de vatandaşların yararına olacak şekilde uygulanmasına olanak sağlanmıştır. Bunun yanında, yoklama kaçakları bedelli askerlik hizmeti kapsamı dışında tutulmak suretiyle, vatandaşların askerlik işlemlerini zamanında sonuçlandırmaları arzulanmıştır. Ancak, bedelli askerlik hizmetinin, askerî vergi olarak görülmesi, özellikle, Osmanlı Devleti döneminde çıkarılan kanunların en çok eleştirilen yönlerinden birisi olan bedelli askerlik uygulamalarını akla getirmiştir. Söz konusu dönemde esas olarak kimlerin bedelli askerlik hizmeti uygulamasından yararlandığı dikkate alındığında, askerî vergi olarak görülen ve söz konusu dönemle benzerlik taşıyan şekliyle, yapılacak olan uygulamanın Askerlik Kanunu'nun en hassas tarafını oluşturduğunu ileri sürebiliriz.

16) Toplum ve devlet hayatını etkileyen, özellikle, ülkenin kalkınması için lüzumlu görülen gerek devlete ait, gerekse özel sektörde çalışanların temel eğitimlerini müteakip geri kalan askerlik hizmetlerini bu kurum ve kuruluşlarda tamamlamalarına imkân verilmiştir. Dolayısıyla, sadece barış döneminde uygulansa dahi, ülke ihtiyaçları ve kalkınması söz konusu olduğunda, fiilî askerlik hizmetinin yerine getirilmesinde farklı uygulamalara gidilebileceği ortaya konmuştur.

17) Diğer yandan, yine toplum hayatını etkileyen daha huzurlu, modern ve güven içerisinde bir yaşam sürmeye imkân veren kurumlarla, çağdaşlaşmanın yegâne temeli olan eğitim kapsamında, bu görevi yürüten kurumlara verilen kanunî görevlerin yerine getirilmesinde destek vermek maksadıyla, bazı şartları taşıyan vatandaşların, temel askerlik eğitimlerini müteakip, geri kalan hizmetlerini söz konusu uygulama dâhilindeki kurumlarda tamamlamalarına da imkân sağlanmıştır. Yapılan uygulamalarla, öncelikle bilgisizliğin önü alınmaya çalışılmıştır. Bu suretle, daha ilkokul çağlarında vatandaşların eğitilerek hem toplum için yetişmiş bireyler olmaları amaçlanmış, hem de Silâhlı Kuvvetlerin bunlara okuma-yazma eğitimi vererek zaman kaybetmesinin önü alınmıştır. Kazanılan zamanın esas olarak askerî eğitim programlarının uygulanması için kullanılması amaçlanmıştır. Diğer taraftan, askerlik hizmetini temel eğitimden sonra kendi kurumlarında tamamlayanlar, mesleklerine devam etmek suretiyle meslekî körelmeden korunmuşlardır. Böylece Devlet, kısa sürede başarmak zorunda olduğu eğitim kadrosunun tamamlanması için kendisine bir kaynak yaratmıştır. Dolayısıyla yapılan uygulamada hem vatandaş, hem Devlet, hem de toplum yararının gözetildiği ortaya çıkmaktadır.

18) Yapılan değişikliklerin bir diğer özelliği de bir etkiye dayanmasıdır. Önce bir olay meydana gelmiş, arkasından bu olaya maruz kalan veya olayın içerisinde yer alanların askerlik hizmetleri, olayın kabul ediliş şekline göre yeniden düzenlenmiştir. Kanun'un ayrıntılı düzenlenmiş olması nedeniyle, ortaya çıkan durumlara veya yeni gelişmelere verdiği tepki genel olarak yeni bir kanunu gerektirmiştir.

IV. BÖLÜM

ASKERE ALMA FAALİYETLERİNİ DÜZENLEYEN KANUNLARIN BİRBİRLERİNE OLAN ETKİLERİ VE ASKERE ALMA FAALİYETİNİ YÜRÜTEN BİRİMLER

A) 1846, 1870 ve 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNLARI'NIN BİRBİRLERİNE OLAN ETKİLERİ

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, askere alma işlemlerini yazılı kurallar haline getiren düzenlemeler 1846 tarihli Kur'a Kanunu ile yapılmıştır. Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra, uygulamada ortaya çıkan problemlerin giderilmesi, ilâve düzenlemelerin yapılarak, özellikle, askerlikten istisna edilmeyi gerektiren şartların genişletilmesi, buna karşın asker kaçağı kalma suçunun işlenmesini önleyici tedbirlerin alınması gibi konularda, esasen köklü değişiklikleri içermeyen küçük çaplı düzenlemelerle, 1870 tarihli Kur'a Kanunu hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla, 1870 tarihli Kanun'un çıkarılış maksadının, 1846 tarihli Kanun'un aksayan yönlerini gidermek ve günün koşullarına uygun hale getirmekle sınırlı kaldığı ileri sürülebilir.

1886 tarihli Kur'a Kanunu da 1846 tarihli Kanunla inşa edilen temeli esas almıştır. Yapılan düzenlemede, özellikle 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde yaşanan, eğitilmiş insan gücünün teminindeki sıkıntıların ortadan kaldırılması ve herhangi bir eğitime tâbi tutulmadan askerlikten istisna edilenlerin sebep oldukları kötü sonuçların bir daha yaşanmaması amaçlanmıştır. Bunun yanında, askerlik hizmeti bakımından vatandaşlar arasında bir türlü sağlanamayan eşitliğin, yapılan yeni düzenlemelerle topluma yayılması hedeflenmiştir. Belirtilen düşünceler doğrultusunda, askere alma işlemleri daha detaylı olarak düzenlenmiştir. Ancak, askerlikten istisna edilme uygulamasının muhafazası ve bazı sınırlamalarla beraber kapsamının genişletilerek yeni düzenlemelerde yer almaya devam etmesi ve dolayısıyla askerlik hizmetinin tüm vatandaşları kapsayacak şekle getirilememesi nedeniyle, 1846 ve 1870 tarihli Kanunların uygulanmasından doğan sıkıntılar genel olarak devam etmiştir. Her ne kadar 1908 yılında ilân edilen II. Meşrutiyet'ten sonra, 1909 yılında askerlikten istisna

edilmeyi gerektiren bazı şartlar Kanun'dan çıkarılmış ise de, diğer birçok istisna şartının varlığını sürdürmesi ve bedel-î nakdî uygulamasının devam ettirilmesi, askere alma uygulamalarındaki sıkıntıların ortadan kaldırılması için yeterli olmamıştır.

1846, 1870 ve 1886 tarihli Kur'a Kanunları'nın temel özelliği, her üç düzenlemenin de esas olarak aynı temele dayanmasıdır. 1846 tarihli Kanun'dan itibaren, her bir kanun bir önceki kanunun uygulanması sonucunda tespit edilen eksiklikler ile zayıf yönleri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir tarzda ele alınmış ve yürürlüğe konmuştur. Ancak, yapılan düzenlemeler ve değişiklikler, Tanzimat Fermanı'nda öngörülen, vatandaşlar arasındaki eşitliği sağlamaktan, askerlik hizmetinin bir vatandaşlık görevi olduğu bilincini uyandırmaktan uzak kalmıştır.

B) 1846, 1870 ve 1886 TARİHLİ KUR'A KANUNLARI'NIN 1914 TARİHLİ KANUN'A ETKİLERİ

1846 tarihli Kanunla ortaya konan esasların ulaştığı en ileri seviyeyi gösteren 1886 tarihli Kur'a Kanunu ile girilen Balkan Harbi'nde alınan mağlubiyet, askere alma sisteminin yeniden ele alınmasını ve köklü değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu atmosfer içerisinde ve I. Dünya Savaşı arifesinde, askere alma sistemi yeniden ele alınmış ve sonucunda 1914 tarihli Kanun, muvakkat kanun olarak kabul edilmiştir.

1846, 1870 ve 1886 tarihli Kanunlardan tamamen farklı bir tarzda ele alınan yeni askere alma sistemi, ortaya konan uygulamaları bakımından da farklılıklar göstermektedir. 1914 tarihli Kanun, muvakkat olmasına rağmen, önceki kur'a kanunlarından farklı ve ayrıntılı olarak, yapılacak işlemleri detaylandırmış, daha derli toplu hale getirmiştir. Kaynağın tespiti ve silâh altına alınacakların yoklamalarının yapılması gibi ayrıntılı düzenlemelerin yanında, askerlik hizmetinden istisna edilmeyi gerektiren durumların büyük ölçüde kaldırılması, vatandaşın askere alınması sürecindeki belirsizliklerin giderilmesi, askerlik hizmet şekillerinin ve sınıflara göre askerlik hizmet sürelerinin ayrı ayrı belirtilmesi gibi farklı uygulamalar hemen göze çarpmaktadır. Ancak, yapılan düzenlemelerde önceki kanunların hiçbir etkisinin bulunmadığını belirtmek mümkün değildir.

1914 tarihli Kanun tamamen yeni bir temele dayanmaktadır. Düzenlemeler yapılırken, önceki kanunların uygulanmasından elde edilen tecrübeler ışığında, tespit edilen hata ve noksanlıkların giderilmesi düşüncesi yanında, savaşların ihtiyaçlarını mümkün olan en yüksek miktardaki vatandaşla karşılama ve askerlik mükellefiyeti altında bulunanları mutlaka askerî eğitimden geçirme düşüncesinin bulunduğu ileri sürülebilir.

C) 1914 TARİHLİ KANUN'UN 1927 TARİHLİ KANUN'A ETKİLERİ

1914 yılında muvakkat olarak çıkarılan Kanun, ihtiyaç duyulan konularda yapılan değişikliklerle beraber hem I. Dünya Savaşı sırasında, hem Millî Mücadele döneminde, hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürürlükte kalmış, âdetla olağanüstü durumlar için çıkarılmış olan bir kanun niteliğindedir. 1927 tarihli Kanun'un taslak olarak hazırlandığı dönemde 1870, 1886, 1909 veya 1914 tarihli Kanun ya da değişikliklerin yapılmasına neden olan gerekçelere benzer şekilde, askere alma sisteminin yeniden ele alınmasını gerektirecek adaletsizlik, hata veya noksanlık yoktur. Dolayısıyla, bu şartlar altında yapılacak olan yeni düzenlemelerin, yürürlükteki Kanun'un uygulanması ile ortaya çıkan aksayan hususları giderici, diğer ülkelerdeki gelişmelere ayak uyduran, Devlet'in ve toplumun yeni beklentileri varsa bunları karşılayan veya ihtiyaç duyulan güncellemeleri yapan bir tarzda ele alınmasının yeterli olacağı ortadadır. Nitekim, 1927 tarihli Kanun, gerekçesi ile biraz çelişmekle beraber, yukarıda belirtildiği gibi, 1914 tarihli Kanun'dan büyük oranda etkilenmiştir.

1927 tarihli Kanun'daki düzenlemeler, 1914 tarihli Kanunla yapılan düzenlemelerde olduğu gibi genel olarak aynı başlıklar altında ve aynı üslupla ele alınmış ve 1914 tarihli Kanunla yapılan düzenlemeler büyük oranda aynı şekilde yer almıştır. Askerlik hizmetinin tüm tebaa için zorunlu tutulması, askerlik çağının 20 yaşından başlatılması, yoklama dönemi süresi ve işlemleri iki Kanun arasındaki en belirgin ve göze çarpan farklılıkları yansıtmaktadır. Bunun yanında, önceki uygulamalarda tespit edilen, sevk esnasındaki aksaklıkların ortadan kaldırılması gibi, daha çok aksayan hususların giderilmesi ile diğer ülkelerdeki uygulamalar göz önünde bulundurularak, askerlik sisteminde meydana gelen gelişmelere uygun ve güncelleme sayılabilecek değişikliklere yer verilmiştir.

1927 tarihli Kanun, 1846 tarihli düzenlemeden beri uygulandığı şekilde, askerlikle ilgili kararların oluşturulan meclisler vasıtasıyla alınması uygulamasını devam ettirmiştir. 1927 tarihli Kanun incelendiğinde, askere alma işlemlerinin yürütülmesi maksadıyla, 1914 tarihli Kanun'dan farklı olarak hayata geçirilen bir kurum, kuruluş veya meclisin bulunmadığı görülmektedir. Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde, 1927 tarihli Kanun'un, 1914 tarihli Kanun'un daha sade, vatandaşın anlayabileceği şekilde ifade edilmiş, uygulanmasındaki zorluklar giderilerek eksik veya çağın gerisinde kalan yönleri yeni ve modern bir düşünceyle ele alınmış şeklidir denilebilir.

D) ASKERE ALMA UYGULAMALARINI YÜRÜTEN BİRİMLERİN TEŞKİLÂTLANMASI

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra farklı bir askere alma sisteminin yürürlüğe konması nedeniyle, düzenlenen askerlik kanunları yanında, söz konusu kanunları bizzat icra edecek olan ve askere alma görevini yerine getiren birimlerin incelenmesi, konunun anlaşılmasını sağlayacak ve bu birimlerin işlevselliği ile toplumdaki önemleri ortaya çıkacaktır. Yeni askere alma sistemine geçilmesiyle beraber ve özellikle, Tanzimat'ın ilânından itibaren, ortaya konan ilkeler çerçevesinde hem vatandaşın, hem de devletin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, askere alma işlemlerinin yürütülmesi ve bunu sağlayacak teşkilâtın kurulması önemli konular arasında yer almıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından ilk Kur'a Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1846 yılına kadar, askere alma faaliyetlerini düzenleyen bir kurallar bütününden söz etmek imkânsızdır. Ancak, bu durum, askere alma faaliyetlerinin yürütülmediği veya eski sistemin devam ettiğini akla getirmemelidir. Bu dönem içerisinde vilayet ve kazaların yöneticileri ile ileri gelenleri, Divan-ı Hümayûn tarafından her yıl veya ihtiyaç duyuldukça yapılan toplantılarda, kararlaştırılan miktardaki vatandaş durumuna ve statüsüne bakmaksızın, silâh altına alınmasını sağlamakla yükümlüdürler. Dolayısıyla, askere alma faaliyetlerini yürüten birimler; kararların alındığı Divan-ı Hümayûn ve vilayet/kaza yöneticileri veya ileri gelenleriyle sınırlıdır.

1843 yılında yapılan düzenlemelerden sonra yürürlüğe konan 1846 tarihli Kur'a Kanunu'nda, Osmanlı Devleti 5 ordu bölgesine ayrılmıştır.²³⁹ 1843 tarihli Kanun'da, her yıl Mart ayında terhis edilecek askerlerin yerine yenilerinin alınacağı belirtildiğinden²⁴⁰ ve her ordunun kendi bölgesinden asker alımı yapacağı dikkate alındığında, ordu bölgeleri basit ve ilkel olarak askere alma merkezlerinin yerleri hakkında bir bilgi vermektedir. Ayrıca, 1846 tarihli Kanun'un 7. maddesi gereği, kazaların yer ve durumu göz önünde tutularak, her kazada bir askerlik şubesinin kurulması öngörülmüştür. Kanun'da, askere alınacaklar için ilk kez yazılı ve ayrıntılı düzenlemelerin yapıldığı bu dönemde, sadece son yoklama ve kur'a işlemlerinin yapılması amacıyla hem yerel idarecilerden, hem de ordulardan görevlendirilenlerden oluşan heyetlerin belirli sürelerle bir araya gelerek askere alma işlemlerini yürütmeleri, askere alma sisteminin ve birimlerinin oluşturulmasıyla ilgili ana felsefeyi ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Bunun yanında, Kanun'da imkânlar ölçüsünde her kazada bir askerlik şubesinin kurulması öngörülmüştür. 1848 yılında, ordu sayısı ile beraber askere alma bölge sayısının altıya çıktığı anlaşılmaktadır.²⁴¹

1870 tarihli Kur'a Kanunu ile 1846 tarihli Kanunla ortaya konan ana esaslar çevresinde askere alma uygulamalarına devam edilmekle beraber, her redif tabur dairesi aynı zamanda birer kur'a dairesi kabul edilerek, yerel idarecilerin başkanlığındaki heyetler marifetiyle kur'a çekiminin yapılmasını öngörmüştür.²⁴² Askere alma işlemlerini yürüten birim, mülkî idare memurlarının başkanlığında toplanan redif taburlarıdır. Böylece, 1846 tarihli Kanun'un uygulanmasında olduğu gibi askere alma işlemlerinin yürütülmesi için hem mahalli, hem redif taburlarından ilgili kişilerin oluşturduğu heyetler ilgili kaza veya merkezlerde görev yapmaktadırlar. Bu dönemde dikkati çeken bir değişiklik olmuş ve 1868 yılında idarî ve mülkî taksimatta yapılan

---

²³⁹ 8 Eylül 1843 tarihli açıklamaya göre ordular; Hassa (İstanbul), Dersaadet (İstanbul), Rumeli (Manastır), Anadolu (Sivas) ve Arabistan (Şam) şeklinde adlandırılmışlardır. Türkiye'yi kapsayan üç ordu bölgesinden söz etmek mümkündür. Bunlar Hassa, Dersaadet ve Anadolu ordu bölgeleridir. Buna göre;

1. Hassa Ordu-yu Hümâyun Dairesi'ne; Bursa, Aydın, Balıkesir, Biga İzmit, İzmir, Menteşe, Karahisar-ı Sahip, Hamid, Tekke ve Alanya,

2. Dersaadet Ordu-yu Hümâyun Dairesi'ne; Ankara, Kastamonu, Edirne, Konya, Amasya, Bolu, İçel, Viranşehir, Büyük Çekmece, Küçük Çekmece, Kartal ve Gebze,

3. Anadolu Ordu-yu Hümâyun Dairesi'ne ise kalan diğer yöreler girmektedir. Bkz. M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s. 96-97.

²⁴⁰ M. Çadırcı, "Osmanlı Ordusu", s. 97.

²⁴¹ F. Aydın, *a.g.e.*, s. 13, 22.

²⁴² F. Aydın, *a.g.e.*, s. 25.

değişikliğe paralel olarak ordu merkezleri ve dolayısıyla askere alma bölgeleri yeniden düzenlenmiştir.²⁴³

1886 tarihli Kanunla, askere alma faaliyetlerini yürüten birimlerle ilgili olarak düzenleme yapılarak askere alma teşkilâtına yer verilmiştir. Buna göre, Osmanlı Devleti'nin askere alma işlemleri için 6 ordu bölgesine, her ordu dairesinin 4 fırka, 2 tugay, her tugayın 2 alay, her alayın 4 tabur, her taburun da 4 bölük bölgesine ayrılması hususu yer almış, ayrıca asker alma işlemlerinin kolay ve adil yürütülmesini sağlamak için, her liva dairesinde 1 askere alma şubesinin teşkil edilmesi öngörülmüştür. Teşkil edilecek askere alma şubelerinin redif taburu binbaşısının başkanlığında, taburun kâtibi ve redif başçavuşundan oluşması kabul edilmiştir. Böylece, her redif tabur dairesi bir askere alma şubesi olarak kabul edilmiş, askere alma faaliyetlerinin bu birimler vasıtasıyla ve Kur'a Kanunu esasları dâhilinde yürütülmesi amaçlanmıştır.²⁴⁴

1886 tarihli Kur'a Kanunuyla öngörülen teşkilât yapısı içerisinde, askere alma faaliyetleri genel olarak 1910 yılına kadar yürütülmüştür. 1908 yılında ilân edilen II. Meşrutiyet'ten sonra 9 Temmuz 1910 tarihinde yayınlanan "Teşkilât-ı Askeriye Nizamnâmesi" ile yapılan düzenlemelerle, Osmanlı Ordusu yeniden teşkilâtlandırılmış ve ordu kumandanlıkları ordu müfettişliklerine dönüştürülmüştür. Ayrıca Şubat 1911'de kabul edilen Kanun ile Osmanlı Ordusu'nda kolordu teşkilâtı kabul edilmiştir.²⁴⁵ Nizâmiye kıt'alarının barışta ve seferde mensup oldukları ordu müfettişlikleri kaynaklarından, yani bir askere alma dairesinden erat almalarını, bunların haricinde, seferde en yakın yılların genç ihtiyat erleri ile eksikliklerini gidermelerinin öngörüldüğü düzenlemeye, I. Dünya Savaşı başlayınca 2 Ağustos 1914 tarihinde ilân edilen genel seferberlikle beraber son verilmiştir.²⁴⁶ Bu teşkilâtlanma içerisinde de askere alma işlemlerini redif birlikleri yürütmektedir.²⁴⁷

---

²⁴³ Buna göre, I. Ordu İstanbul'da, II. Ordu Edirne'de, III. Ordu Manastır'da, IV. Ordu Erzurum'da, V. Ordu Şam'da, VI. Ordu Bağdat'ta, VII. Ordu San'a'da bulunmaktadır. Bkz. Z. Türkmen, "Mütareke Dönemi Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)", s. 1.

²⁴⁴ F. Aydın, *a.g.e.*, s. 32-33.

²⁴⁵ O. Köksal, *a.g.t.*, s. 18.

²⁴⁶ Z. Türkmen, "İkinci Meşrutiyet", s. 24-26.

²⁴⁷ 1910 yılı itibarıyla mevcut olan teşkilâtlanma ve dolaylı olarak askere alma bölgelerini; I. Ordu (İstanbul), II. Ordu (Selânik), III. Ordu (Erzincan), IV. Ordu (Bağdat), XIV. Bağımsız Kolordu (Yemen), XXXXI. Bağımsız Tümen (Asir), XXXXII. Bağımsız Tümen (Trablusgarp) ve XXXIII. Bağımsız Tümen (Hicaz) şeklinde sıralamak mümkündür. Bkz. Semih Eke, "Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti'nin Askeri Durumu", *Değişen*

Öte yandan, 4 Ağustos 1910'da kabul edilen ve 1890 tarihli Kanun'a göre mevcut teşkilâtta değişiklik öngören Kanunla, Hamidiye Alaylarının yapısında da değişikliğe gidilmiş, her aşiret süvari alayı bölgesi aynı zamanda bir askere alma bölgesi olduğundan, her aşiret müfettişliği nezdinde de birer ahz-ı asker kalemi teşkil edilmesi öngörülmüştür.²⁴⁸

Balkan Savaşlarından sonra 1913 yılı ortalarında, İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından başlatılan iç ıslahat hareketleri kapsamında, Ordu'nun yeniden teşkilâtlanması kararlaştırılmış ve 11 Aralık 1913 tarihinde çıkan yeni Teşkilât Nizamnâmesi ile Türk Kara Ordusu'nun, Harbiye Nezaretine bağlı 4 Ordu Müfettişliği hâlinde, biri bağımsız olmak üzere 13 Piyade Kolordusu, 38 Piyade Tümeni (ikisi bağımsız) ve 4 Süvari Tümeninden oluşması öngörülmüştür. 1913 yılında yayınlanan Genel Askerî Teşkilât Nizamnâmesi (Teşkilât-i Umumiye Askerîye Nizamnâmesi) ile ordunun ne şekilde teşkilâtlanacağı açıklanmış bunun yanında, Nizamnâmenin 14, 15, 16, 17, 18 ve 19. maddelerinde askere alma işlemlerini yürütmek üzere görev yapacak teşkilâta da yer verilmiştir.²⁴⁹ Yapılan düzenlemeler kapsamında, redif tümenlerinin ortadan kaldırılmasıyla, askere alma işlerini yürütmek üzere her kolordu bölgesinde bir askere alma heyeti başkanlığı, tümenlerde askere alma kalemi ve bazı ilçelerde de askere alma şubeleri açıldığı anlaşılmaktadır.²⁵⁰ Buna göre, Osmanlı Devleti'nin askere alma işlemleri, redif ve müstahfaz teşkilâtı hususunda kolordu dairelerine bölünmüştür. Ayrıca, 7. Kolordu ile Asir ve Hicaz Müstakil Tümenleri hariç,²⁵¹ her nizâmiye kolordusu, kendisi için gerekli olan askeri temin etmek üzere, bir askere alma teşkilâtını da içeren daireleri bünyesinde bulunduracaktır. 12 nizâmiye kolordusuna tekabül eden 12 askerlik dairesi, kolordu numaralarına göre (1. Kolordu Askere Alma Dairesi gibi) adlandırılmıştır. Kolordu askere alma daireleri de kolorduların bulunduğu nizâmiye

---

Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul), Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri-II, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1997, s. 186.

²⁴⁸ F. Aydın, *a.g.e.*, s. 46.

²⁴⁹ Bu kuruluşlara göre;

1. Askerlik Şubesinin Kadrosu: 1 Binbaşı veya Kolağası veya Kıdemli Yüzbaşı, 2 Yüzbaşı, 2 Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen), 1 Depo Memuru Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen), 1 İdare Memuru veya Muavini (Kâtip veya Muavini), 1 Yazıcı Çavuş, 1 Depo Muavini Çavuş, 4 Yazıcı Onbaşı veya Çavuş.

2. Tümen Askere Alma Kalemi Kadrosu: 1 Tümen Askere Alma Reisi Miralay (Albay) veya Kaymakam (Yarbay), 1 Alay Kâtibi, 1 Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen) Mülhak, 1 Sivil Kâtip (3. sınıf), 2 Yazıcı Çavuş

3. Kolordu Askere Alma Heyeti Kadrosu: 1 Kolordu Askere Alma Reisi Mirliva (Tuğgeneral) veya Miralay (Albay), 1 Erkân-ı Harp Zabiti (Kurmaya Subay) Kaymakam (Yarbay) veya Binbaşı, 1 Alay Emni, 1 Mülhak Zabıt (Yüzbaşı), 1 adet 3. Sınıf Mümeyyiz, 1 adet 2. Sınıf Kâtip, 2 Yazıcı Çavuş. Bkz. *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s. 157

²⁵⁰ F. Aydın, *a.g.e.*, s. 46.

²⁵¹ Söz konusu birliklere personel diğer kolordu komutanlıklarından temin edilmektedir.

tümenleri sayısınca, tümen askere alma dairelerine ayrılmıştır. Bu daireler de nizâmiye tümenlerinin numaraları ile (25. Tümen Askere Alma Dairesi gibi) adlandırılmıştır. Yapılanma içerisinde, tümenler, askere alma daire ve şubelerine bölünmektedirler. Ancak, nüfusun yoğun olduğu yerlerde, bir nizâmiye tümenine tahsis olunan askere alma şubelerinin bir merkezden idaresi mümkün olmadığı için söz konusu bölgelerde, aynı tümene bağlı olarak birden fazla askere alma kalemi (25. Tümen Askere Alma Şam Dairesi ve 25. Tümen Trablusşam Askere Alma Dairesi gibi) kurulmuştur.²⁵²

1914 tarihli Kanun'un 10. maddesi Askere Alma Dairelerinin (Ahz-ı Asker Devairi) kuruluşunu düzenlemiştir. Buna göre, Osmanlı memleketleri kolordu ahz-ı asker dairelerine, kolordu ahz-ı asker daireleri fırka ahz-ı asker dairelerine ve fırka ahz-ı asker daireleri de ahz-ı asker şubelerine bölünmüş, askere alma işlemlerinin bu teşkilât vasıtasıyla yerine getirilmesi kabul edilmiştir.²⁵³ Bunun yanında, Kanunla askerlik şubelerinin yaptığı işlemleri denetlemek, yapılan itiraz ve şikâyetleri incelemek, yoklama kaçağı, firar gibi cezalı olanların takibi ile ilgili yapılan işlem ve sonuçlarını yerinde görmek, askerliğe elverişli olmayanlar hakkında tanzim edilen raporları ve bu durumdaki kişileri görerek ve muayene ederek raporları onaylamak gibi amaçlarla firkaların bünyesinde bir teftiş komisyonu kurulmuştur.²⁵⁴ Teftiş komisyonu, firkaya bağlı olan bütün askerlik şubelerini bir plân dâhilinde, kur'a çekimini müteakip Eylül ayının 15'ine kadar denetleyerek, hazırladığı raporu fırka komutanına ve vali/mutasarrıfa vermekte, fırka da aynı şekilde raporu kolorduya iletmekte, kolordular da Aralık ayı sonuna kadar raporları Harbiye Nezareti'ne göndermektedirler.²⁵⁵

1914 tarihli Kanun'da, sadece askere alma işlemleri bakımından değişiklik yapıldığı dikkate alındığında, askere alma faaliyetlerini yürüten birimlerin, Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında mevcut yapılarını muhafaza ettikleri ileri sürülebilir. Millî Mücadele döneminde de son derece önemli görevler üstlenen askerlik şubeleri ile başkanları, yeri geldiğinde, Bursa'nın işgalinden

---

²⁵² *Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, s. 145–276.

²⁵³ O. Köksal, *a.g.m.*, s. 3.

²⁵⁴ Teftiş Komisyonu, fırka askerlik kalemi başkanı, fırka komutanı tarafından atanacak bir üstsubay, valiler veya müstakil mutasarrıflar tarafından atanacak bir üye ile iki askeri tabipten meydana gelmektedir. Bkz. O. Köksal, *a.g.t.*, s.31.

²⁵⁵ O. Köksal, *a.g.m.*, s. 7.

sonra olduğu gibi, ülkenin genel durumu hakkında vatandaşları bilgilendirmiş,²⁵⁶ genel seferberliğin ilân edilmesi, halkın askerî bakımdan eğitilmesi için önerilerde bulunmuş, Denizli’de, İzmir’in işgalinden sonra, gösterilen tepkilerde ve vatanın savunulması kararlılığının vurgulanması için halkı harekete geçiren şehrin ileri gelenleri arasında bizzat yer almış,²⁵⁷ bu maksatla yapılan toplantılara katılarak sivil-asker işbirliğini ve desteğinin örneklerini sergilemiş,²⁵⁸ yeri geldiğinde cephanelik olarak görev yapmış, yeri geldiğinde de Atatürk tarafından isyancıları bastırmakla görevli jandarma birliklerine takviye kuvveti olarak²⁵⁹ düşünülmüştür.²⁶⁰

Öte yandan, askere alma daire ve şubelerine Mondros Mütarekesi çalışmaları esnasında da yer verilmiştir. Mütareke’nin 5. maddesi gereği, terhis edilen ordunun yeniden teşkilâtlandırılması ve asker sayısının belirlenmesi ile ilgili olarak Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından, 5.820 erin bu birimlerde görev yapacak şekilde plânlaması yapılmıştır.²⁶¹

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM’nin açılmasını müteakip, 2 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen “Türkiye Büyük Millet Meclisi İçin İcra Vekillerinin Seçim Şekline Dair Kanun” nun kabulünden sonra, 11 vekilden meydana gelen “İcra Vekilleri Heyeti” seçilmiştir. Bu vekillikler arasında yer alan Millî Müdafaa Vekâleti’nin kuruluşu içerisindeki toplam 6 şubeden birisi “Askere Alma Dairesi”dir.²⁶² 1920 yılı Kasım ayında mevcut şubelerin yeterli görülmemesi sonucunda, Askere Alma Dairesi, yeni teşkilâtlanma ile Ordu Dairesi içerisinde yer almıştır.²⁶³

1927 yılında kabul edilen 1111 sayılı Askerlik Kanunu’nun 13. maddesine göre, Devlet, 1913 yılı Osmanlı Devleti dönemindeki teşkilâtlanmaya benzer şekilde,

---

²⁵⁶ İhsan Güneş, “Bursa’nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali”, s. 160.

²⁵⁷ Nuri Köstüklü, *Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s. 51–53

²⁵⁸ Nejat Göyünç, “Millî Mücadele’de Sivil ve Askerî İdare İlişkileri”, *İkinci Askerî Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 218.

²⁵⁹ Düzcce ayaklanması meydana gelince, Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey’in Mustafa Kemal’e çektiği ve Düzcce’deki durumu belirten telgrafa cevaben Mustafa Kemal tarafından, Bolu’daki mevcut jandarma kuvvetleri ile, Askere Alma Dairesindeki askerleri kast ederek, bu kuvvetleri takviye edecek diğer birliklerden istifade edilmesini istemektedir.

²⁶⁰ Günay Çağlar, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışını Engellemeye Yönelik Ayaklanmalar (Birinci Düzcce-Bolu Ayaklanması)”, *Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri 1 Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23–25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 293.

²⁶¹ Z. Türkmen, “Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918–1920)”, s. 81.

²⁶² Askere Alma Dairesi, celp ve terhis işleri yanında taşıt aracı ikmalî işlerini de yüklenmiştir.

²⁶³ Z. Türkmen, “Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918–1920)”, s. 273.

kolordu bölgelerine, kolordu bölgeleri askerlik dairelerine, askerlik daireleri askerlik şubelerine ayrılmıştır. Bu yapılanmaya göre, askerlik şubeleri askerlik dairelerine, askerlik daireleri tümen veya kolordulara ve kolordular da Millî Savunma Bakanlığına bağlıdırlar. Cumhuriyet'in ilânıyla beraber Silâhlı Kuvvetlerin teşkilâtlanması, Askere Alma Teşkilâtının biraz daha net olarak anlaşılmasını sağlayacaktır. Buna göre, Cumhuriyet'in ilânından sonra doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı 3 Ordu Komutanlığı, ordu komutanlıklarına bağlı üçer kolordu, kolordulara bağlı ikişer tümen bulunmaktadır. Bunun yanında, İzmir, Çatalca, Erzurum ve Kars müstahkem mevkileri (sonradan Kırklareli de eklenmiştir) ve 3 süvari tümeni²⁶⁴ Silâhlı Kuvvetlerin tüm teşkilâtını oluşturmaktadır. 1927 yılında Askerlik Kanunu uygulamaya konduğunda, 1949 yılına kadar sürecektir olan mevcut teşkilâtlanma ve dolayısıyla kolordu bölgelerini esas alan askere alma uygulama bölgeleri bu şekilde oluşmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin teşkilâtlanmasında yeniliğe gidilmiş ve bu kapsamda, 1 Temmuz 1949 tarihinde halen mevcut olan yapısıyla, bugünkü Kara Kuvvetleri Komutanlığı kurulmuş ve Ordu Komutanlıkları da Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlanmışlardır. Aslında bu tarihe kadar olan yapılanmada, ordular harekât ve eğitim yönünden Genelkurmay Başkanlığı'na, idarî ve lojistik yönden de Millî Savunma Bakanlığı'na bağlıdırlar.²⁶⁵ 1 Temmuz 1949 tarihindeki düzenlemeyle, ordu komutanlıklarına bağlı olan kolordu komutanlıkları ve dolayısıyla Askere Alma Teşkilâtı da böylece Kara Kuvvetleri Komutanlığı bünyesine girmiştir. Ancak, 1970 yılında kabul edilen 1325 sayılı "Millî Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilâtı Hakkında Kanun"da, barışta ve savaşta asker alma hizmetlerini yürütmek görevi Millî Savunma Bakanlığı'na verilmiştir. Böylece, yine 1325 sayılı Kanunla öngörülen teşkilâtlanma içerisinde, ancak Askerlik Kanununun 13. maddesinde öngörülen teşkilâtlanmanın tamamen dışında bulunan bir yapılanmayla, merkezde daire başkanlığı seviyesinde teşkil edilen Askeralma Dairesi Başkanlığı ve taşrada bulunan askerlik daireleri ile askerlik şubeleri, askere alma uygulamalarını fiilen yerine getiren birimler haline gelmişlerdir.

---

²⁶⁴ *Türk Kara Kuvvetleri Tarihi*, K.K. Basımevi, Ankara, 1996, s. 281–282; Özen Topçu, *Türk Kara Kuvvetleri Tarihçesi*, Sahra Sıhhiye Okulu ve Eğitim Merkezi Yayını, s. 30.

²⁶⁵ *Türk Kara Kuvvetleri Tarihi*, s. 287; Ö. Topçu, *a.g.e.*, s. 31.

SONUÇ

Türk toplumlarında askerlik hizmeti, eski tarihlerden beri, bir meslek olmaktan ziyade, bir yaşam tarzı olarak görülmüş ve benimsenmiştir. Osmanlı Devleti'nde ise, askerlik hizmetinin bir vatandaşlık görevi haline gelmesi ve aynı zamanda, zorunlu hizmet kapsamına alınması, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra ve özellikle, Tanzimat Fermanı'nda konuya temas edilmesiyle ön plâna çıkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin her bakımdan gerilemeye başladığı bir dönemde, uygulamaya konan yeni askere alma sistemi birçok problemi de beraberinde getirmiştir. Toplumun büyük bir çoğunluğunu ilgilendirmesi münasebetiyle, askerlik hizmetinin, toplumu oluşturan ve yükümlülük altına sokulan tüm bireyleri tarafından eşit şartlarda yerine getirilmesi önem kazanmıştır. Tanzimat Fermanı'nın askerlik meselesini ele alınması gereken önemli bir husus olduğunu belirtmesi ve bütün vatandaşlar arasında eşitliğin sağlanmasını öngörmesine rağmen, askerlik hizmetinin yerine getirilmesinde bu amaç Osmanlı Devleti döneminde gerçekleşmemiştir.

Yeniçerilerin direnişi nedeniyle, herhangi bir tedbir alınmadan ve doğan ilk fırsatta Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır. Ancak, Yeniçeri Ocağı'nın yerini alacak olan birliklerin oluşturulması için veya daha sonradan Tanzimat Fermanı'nda öngörülen, tüm vatandaşların eşit şartlarda hizmet yapmasının sağlayacak, kuralları belirlenmiş bir askere alma sisteminin bulunmayışı veya hemen kurulamaması, aslında yürürlüğe konan yeni askere alma uygulamasının ölü doğmasına neden olmuştur. Özellikle, 1826–1846 yılları arasında askere alma uygulamalarının herhangi bir kurala dayanmadan, sosyal statüyü dikkate almaktan uzak sert uygulamaları içermesi, halkın askerlik hizmetine bakışını da değiştirmiştir.

1846 yılında ilk defa uygulamaya konan Kur'a Kanunu, askere alma işlemlerini yazılı kurallara bağlamış olmakla beraber, özellikle, askerlikten istisna edilme gibi uygulamalar nedeniyle, Tanzimat Fermanı'nda öngörülen ilkelere ters düşmüştür. Bunun yanında, kur'a sisteminden kaynaklanan, vatandaşın askerlik hizmetini ne zaman yerine getireceği konusundaki belirsizlik ve uygulamanın Devlet'in tamamında aynı

zamanda yürürlüğe girememesi nedeniyle, arzulanan sonuç elde edilememiştir. Bilhassa gayrimüslimlerin askerlik hizmeti belirsizliğini korumuş, bunlar askerliklerini fiilî olarak yerine getirmektense, başlangıçta Kanun'da bir düzenleme bulunmamasına rağmen, bedel ödemeyi sürdürmüşler ve askerlik hizmetinden bu suretle muaf tutulmuşlardır. Tanzimat Fermanı'nın estirdiği iyimserlik rüzgârının uzağında kalan uygulamalar ekonomik, demografik ve sosyal durumun Türk ve Müslüman topluluğun aleyhine bozulmasına neden olmuştur.

1846 tarihli Kanunla aynı temele, esasa ve mantığa dayanan 1870 ve 1886 tarihli Kanunlarla, 1908 yılındaki düzenlemeler, askere alma uygulamalarında tespit edilen aksaklıkların giderilmesi için alınmaya çalışılan tedbirlerle sınırlı kalmıştır. Söz konusu düzenlemeler, silâh altına alınan esas unsuru oluşturan Türk ve Müslüman topluluğun yaşadığı ekonomik ve sosyal sıkıntıları ortadan kaldıramamıştır. Göz ardı edilen bu durum sonucunda, halkın askerlik hizmetine bakış açısında bir değişiklik olmadığı gibi asker kaçaklarının sayısında artış meydana gelmiştir. Ayrıca, Kanunların ele alınışında yapılan mantıksal hatalar ve sefer veya savaş durumları düşünülmeden, dar çerçevede yapılan düzenlemelere dayanan uygulamalar ile silâh altına alınanlara verilen eğitimlerin yetersizliği, sonuçta felâketlere neden olmuştur. Özellikle, askerlikten istisna edilenlerin herhangi bir eğitime tâbi tutulmaksızın ihtiyata ayrılmalarına rağmen, sefer veya savaşta bunlara da görev verilmesi, alınan yenilgilerin esas nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Bunun yanında, Ordusu'nun normal teşkilâtı dışında yer alan Hamidiye Süvari Alayları'nın kendilerine özgü askere alma uygulamaları ile askerlik hizmet şekilleri ve eğitimlerinin bulunması, Devlet'in askerlik yapması gereken kaynağa olan hâkimiyetini göstermektedir. Konar-göçer unsurların askerlik hizmetlerine çözüm bulmak maksadıyla yapıldığı anlaşılan düzenleme, vatandaşlar için bir çözüm, ancak Devlet için hem kaynak kaybı, hem de savaşlarda alınacak olan yenilgilerin nedenlerinden birisi olmuştur. Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin, gerekli olan alt yapıyı oluşturmadan, milletin ve Devlet'in özelliklerini dikkate almadan, temel ilkelerini göz ardı ederek yürürlüğe koyduğu zorunlu askerlik hizmeti uygulamalarından, istediği sonucu alamadığını ve genel olarak uygulamalarda başarı sağlayamadığını belirtebiliriz.

Balkan Harbi sonucunda ortaya çıkan ağır tablo karşısında, daha fazla kayıtsız kalamayan Osmanlı Devlet erkânı, askere alma sistemini yeni bir anlayış ve mantıkla

ele almış, önceki kanunların tüm noksanlıklarını giderici, daha derli toplu ve ayrıntılı düzenlemeleri içeren yeni bir kanunu, tam olarak inceleme ve geliştirme fırsatı bulamadan ve meclisin bile onayından geçiremeden, I. Dünya Savaşı öncesinde, geçici olmak kaydıyla yürürlüğe koymuştur.

1914 tarihli Kanun, her ne kadar geçici olmak kaydıyla çıkarılmış olsa da, yapılan düzenlemelerin teferruatı, konuları ele alması ve düzenleme tarzı ile içeriği bakımından 1927 tarihli Kanun'u büyük oranda etkilemiş, yani 1927 tarihli Kanun 1914 tarihli Kanunla atılmış olan temel üzerine inşa edilmiştir. 1914 tarihli Kanun, uygulamada kaldığı dönem içerisinde değişikliklere uğramakla beraber, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından, yeni Türkiye'ye giden süreçte, Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, olağanüstü durumların yaşandığı yıllarda yürürlükte kalmıştır.

1927 tarihli Kanunla yapılan düzenlemeler, daha çok 1914 tarihli Kanun'un uygulanmasındaki güçlüklerin giderilmesi, askerî teşkilâtta meydana gelen değişikliklere ayak uydurulması, düzenlemelerin halkın anlayabileceği tarzda ifade edilmesi amacını gütmüştür. Bu nedenle, 1927 tarihli Kanun'un, uygulamada tespit edilen aksaklık ve noksanlıkların giderilmesi haricinde, askere alma uygulamaları ve ilkeleri bakımından, 1914 tarihli Kanun'dan bariz şekilde ayırt edilebilecek, daha farklı bir düzenlemeyi getirdiğini belirtmek mümkün değildir.

1927 tarihli Kanun yürürlüğe girdikten sonra günün koşullarına, toplumun ve Devlet'in kalkınması için maddi ve manevi yönden duyulan ihtiyaçlara, harp silâh, araç ve gereçleri ile teknolojisindeki ve Silâhlı Kuvvetlerin eğitim programları ile teşkilâtındaki değişimlere ve vatandaşların göstermiş oldukları akademik gelişmelere göre, Kanun hükümlerinde yeni düzenleme, ilâve veya iptallere gidilmiştir. Yapılan değişiklik veya ilâveler ile hem devlet, hem de millet yararı öncelikle dikkate alınmıştır. Bu nedenle, devlet için faydalı olmakla beraber vatandaş için aynı durumun geçerli olmadığı veya tam aksine bir durumda yapılan düzenlemeler, değişikliği gerektiren sebebin ortadan kalkmasını müteakip tekrar eski haline getirilmiş veya gelişmelere göre yeniden ifade edilme yoluna gidilmiştir. Bazen de dünyada meydana gelen değişiklikler veya ülkenin üyesi olduğu uluslararası organizasyonlar, askere alma uygulamalarını etkilemiş ve yapılan değişikliklerle en uygun olan durum oluşturulmaya çalışılmıştır.

Dikkat çeken bir diğerk husus da, değişiklik yapan düzenlemelerin, askerlik hizmeti bakımından, vatandaşlar arasında farklı uygulamaları gerektirecek ve adaletsizliğe neden olacak durumlardan kaçınma çabasıdır.

Ancak, meydana gelen siyasî, askerî, ekonomik, akademik ve sosyal değişimler ile gelişmeler sonucunda, ortaya çıkan ihtiyaçları karşılamak ve askere alma işlemlerini düzenlemek için yeniden kanun çıkarmak gerekmiştir. Özellikle, tehdit ve risk ortamının belirlediği dönemlerde, ayrıntılı düzenlemelere ve onca tecrübeye rağmen, ortaya çıkan, daha önce tahmin edilemeyen ihtiyaçları karşılamak için hem yapılan yasal düzenlemelerin, hem de alınan idarî kararların sayısında bariz şekilde bir artış görülmektedir. Yapılan düzenlemelerde, başlangıçta daha çok yaptırım öngören ve sert sayılabilecek düzenlemelerin, zamanla esnetilerek, daha ziyade hukukî zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

Ancak, tüm bunlara rağmen, Türk toplumunda en uzun süreli uygulamada kalan askerlik kanunu olma özelliğini taşıyan 1927 tarihli Kanun'un, bunca ayrıntılı ve teferruatlı düzenlemelerine rağmen, sık sık değişiklik ihtiyacının duyulması, askere alma işlemlerini düzenleyen kuralların ve askere alma sisteminin yeniden ele alınarak, irdelenmesini gerektirdiği ileri sürülebilir. Nitekim yapılan değişiklikler, askere alma işlemlerinin günün koşullarına, milletin özelliklerine ve ülkenin içinde bulunduğu duruma uygun, olası gelişmeleri önceden öngörebilecek ve ihtiyaçları karşılamaya imkân verecek şekilde, yeni bir yaklaşımla, daha esnek düzenlemeleri içermesi gerektiğini ön plâna çıkarmaktadır.

Öte yandan, askere alma işlemlerinin düzenleyen kanunlar kadar, bu kanunları uygulayan birimlerin önemi, özellikle, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından itibaren artmıştır. Çünkü Tanzimat Fermanı'nın ilânından sonra, diğerk alanlarda olduğu gibi, askere alma sistemi ve uygulamalarının, etkin bir şekilde ve bir kurul marifetiyle yerine getirilmesi gerekmiştir. Ancak, bugünkü kurumların, geçmiş dönemlerde de aynı teşkilâta sahip olduklarını ve aynı işlevleri yerine getirdikleri yönünde yapılan tahmin veya beklentiler hatalı genellemelere neden olmaktadır. Bununla beraber, Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasından inceleme dönemimizi oluşturan 1970 yılına kadar, askere alma uygulamalarını yürüten birimlerin, çok basit olarak, şehrin yöneticileri ile ileri gelenlerinin oluşturduğu sınırlı bir teşkilâttan, bugünkü son derece modern ve

profesyonel bir yapıya sahip ve büyük oranda ülkenin tüm il ve ilçelerine kadar yayılan, askerlik şubelerini de içine alan kapsamlı bir teşkilât haline geldiğini belirtebiliriz.

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

B.C.A., 030.18.1.2/5.46.15

B.C.A., 030.18.1.2/5.41.15

B.C.A., 030.18.1.2/16.82.8

B.C.A., 030.18.1.2/35.22.12

B.C.A., 030.18.1.2/39.68.20

B.C.A., 030.18.1.2/48.62.4

B.C.A., 030.18.1.2/58.77.14

B.C.A., 030.18.1.2/68.73.15

B.C.A., 030.18.1.2/68.74.10

B.C.A., 030.18.1.2/72.14.10

B.C.A., 030.18.1.2/75.48.11

B.C.A., 030.18.1.2/83.53.20

B.C.A., 030.18.1.2/88.76.6

B.C.A., 030.18.1.2/88.84.8

B.C.A., 030.18.1.2/88.94.13

B.C.A., 030.18.1.2/88.87.7

B.C.A., 030.18.1.2/89.118.13

B.C.A., 030.18.1.2/92.73.12

B.C.A., 030.18.1.1/94.23.7

B.C.A., 030.18.1.2/96.70.7

B.C.A., 030.18.1.2/96.77.12

B.C.A., 030.18.1.2/96.78.6

B.C.A., 030.18.1.2/97.107.1

B.C.A., 030.18.1.2/97.107.2

B.C.A., 030.18.1.2/98.44.11

B.C.A., 030.18.1.2/98.48.2

B.C.A., 030.18.1.2/99.75.10

B.C.A., 030.18.1.2/100.99.2
B.C.A., 030.18.1.2/100.99.2
B.C.A., 030.18.1.2/102.49.13
B.C.A., 030.18.1.2/104.2.27
B.C.A., 030.18.1.2/106.76.19
B.C.A., 030.18.1.2/109.59.15
B.C.A., 030.18.1.2/112.68.10
B.C.A., 030.18.1.2/114.68.8
B.C.A., 030.18.1.2/117.67.3
B.C.A., 030.18.1.2/117.67.1
B.C.A., 030.18.1.2/118.91.7
B.C.A., 030.18.1.2/121.101.12
B.C.A., 030.18.1.2/125.31.8

II. TBMM ZABIT CERİDELERİ VE KANUNLAR

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1-Toplantı: 2., Cilt: 11, S.Sayısı: 40, TBMM Basımevi, Ankara, 1963

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1-Toplantı: 2., Cilt: 19, S.Sayısı: 340, TBMM Basımevi, Ankara, 1963

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 1-Toplantı: 2, Cilt: 21, S.Sayısı: 287, TBMM Basımevi, Ankara, 1963

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 2-Toplantı: 2., Cilt: 16, S.Sayısı: 31, TBMM Matbaası, Ankara, 1967

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:2-Toplantı:2., Cilt:16, S.Sayısı:94, TBMM Matbaası, Ankara, 1967

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 3-Toplantı: 1., Cilt: 6, S.Sayısı: 131, TBMM Matbaası, Ankara, 1970

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: VIII-Toplantı: Olğ. ve 1, Cilt: 29, TBMM Basımevi, Ankara, 1947

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: VIII-Toplantı: 2, Cilt: 31, TBMM Basımevi, Ankara, 1949

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: IX-Toplantı: Olğ. ve 1, Cilt: 33, TBMM Basımevi, Ankara, 1951

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: IX-Toplantı: 2, Cilt: 34, TBMM Basımevi, Ankara, 1952

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: I-Toplantı: 1, Cilt:45, TBMM Basımevi, Ankara, 1964

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: 1-Toplantı: 2, Cilt: 46, TBMM Basımevi, Ankara, 1964

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: II-Toplantı: 2, Cilt: 50, TBMM Basımevi, Ankara, 1967

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: II-Toplantı: 3, Cilt: 51, TBMM Basımevi, Ankara, 1968

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: III-Toplantı: 1, Cilt: 53, TBMM Basımevi, Ankara, 1970

TBMM Kanunlar Mecmuası, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 7, TBMM Matbaası, Ankara, 1929

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: II-İçtima: 3, Cilt: 4, TBMM Matbaası, Ankara, 1941

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: 4-İçtima: 1, Cilt: 11, TBMM Matbaası, Ankara, 1932

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: 4-İçtima: 2, Cilt: 12, TBMM Matbaası, Ankara, 1934

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: IV-İçtima: 4, Cilt: 14, TBMM Matbaası, Ankara, 1935

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: V-İçtima: 1, Cild: 16, TBMM Matbaası, Ankara, 1936

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: V-İçtima: 2, Cild: 17, TBMM Matbaası, Ankara, 1937

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: V-İçtima: 3, Cild:18, TBMM Matbaası, Ankara, 1938

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: VI-İçtima: 1, Cild: 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1940

TBMM Kavânîn Mecmuası, Devre: VI-İçtima: 2, Cild: 22, TBMM Matbaası, Ankara, 1941

- TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 2, Cild: 23, TBMM Matbaası, Ankara, 1941
- TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: VI-İçtima: 3, Cild: 23, TBMM Matbaası, Ankara, 1942
- TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: VII-İçtima: F, Cilt: 25, TBMM Matbaası, Ankara, 1943
- TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: VII-İçtima: 1, Cilt: 26, TBMM Matbaası, Ankara, 1944
- TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: X-İçtima: F. ve 1, Cilt: 37, TBMM Matbaası, Ankara, 1955
- TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: X-İçtima: 2, Cilt: 38-2, TBMM Matbaası, Ankara, 1956
- TBMM Kavânîn Mecmuası*, Devre: X-İçtima: 3, Cilt: 39, TBMM Matbaası, Ankara, 1957
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII-Toplantı: 1, Cilt: 4, S.Sayısı: 85, TBMM Basımevi, Ankara, 1947
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII-Toplantı: 3, Cilt: 19, S.Sayısı: 223, TBMM Basımevi, Ankara, 1949
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX-Toplantı: Olğ., Cilt: 1, S.Sayısı: 33, TBMM Basımevi, Ankara, 1950
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: IX-Toplantı: 2, Cilt: 16, S.Sayısı: 234, TBMM Basımevi, Ankara, 1952
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 1-Toplantı: 1, Cilt: 2, S.Sayısı:14, TBMM Basımevi, Ankara, 1962
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: II, İçtima Senesi: III, Cilt: 26, Sıra numarası: 229, TBMM Matbaası, Ankara, 1941
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3-İçtima: 2, Cilt: 9, Sıra No. 111, TBMM Matbaası, Ankara, 1929
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3-İçtima: 4, Cilt: 12, Sıra No: 239, TBMM Matbaası, Ankara, 1929
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 4-İçtima: 1, Cilt: 9, Sıra No: 111, TBMM Matbaası, Ankara, 1932

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4-İçtima: 1, Cilt: 12, Sıra No: 150, TBMM Matbaası, Ankara, 1932

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4, İçtima: 2, Cilt: 13, Sıra No: 82, TBMM Matbaası, Ankara, 1933

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 4-İçtima: 2, Cilt: 15, Sıra No. 233, TBMM Matbaası, Ankara, 1934

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, İçtima: 4, Cilt: 25, S.Sayısı: 20, TBMM Matbaası, Ankara, 1935

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 1, Cilt: 6, S.Sayısı: 91, TBMM Matbaası, Ankara, 1935

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 2, Cild: 16, S.Sayısı: 150, TBMM Matbaası, Ankara, 1937

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 2, Cild: 18, S.Sayısı: 150 ye ek, TBMM Matbaası, Ankara, 1937

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V-İçtima: F, Cild: 4, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1935

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, İçtima: 3, Cild: 32, S.Sayısı: 129, TBMM Matbaası, Ankara, 1938

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 10, S.Sayısı: 100, TBMM Matbaası, Ankara, 1940

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayısı: 245, TBMM Matbaası, Ankara, 1940

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayısı: 212, TBMM Matbaası, Ankara, 1940

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima: 1, Cild: 12, S.Sayısı: 240, TBMM Matbaası, Ankara, 1940

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima: 2, Cild: 13, S.Sayısı: 69, TBMM Matbaası, Ankara, 1940

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima: 2, Cild: 19, S.Sayısı: 249, TBMM Matbaası, Ankara, 1941

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima: 2, Cilt: 19, S.Sayısı: 261, TBMM Matbaası, Ankara, 1941

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI-İçtima: 2, Cilt: 19, S.Sayısı: 270, TBMM Matbaası, Ankara, 1941

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI-İçtima: 3, Cilt: 21, S.Sayısı: 4, TBMM Matbaası, Ankara, 1941

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VI, İçtima:3, Cild: 21, S.Sayısı: 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1941

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, İçtima: F, Cilt: 1-2, S.Sayısı: 37, TBMM Matbaası, Ankara, 1943

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: VII, İçtima: F., Cilt: 1-2, S.Sayısı: 40, TBMM Matbaası, Ankara, 1943

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, İçtima: 1, Cilt: 5, S.Sayısı: 196, TBMM Matbaası, Ankara, 1955

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, İçtima: 2, Cilt: 13, S.Sayısı: 270, TBMM Matbaası, Ankara, 1956

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, İçtima: 3, Cilt: 14, S.Sayısı: 21, TBMM Matbaası, Ankara, 1956

T.C. Kurucu Meclisi Kanunlar Dergisi, Cilt: 44, TBMM Basımevi, Ankara, 1962

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 5, S.Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara, 1961

T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 6, S.Sayısı: 61, TBMM Matbaası, Ankara, 1961

III. KİTAPLAR, MAKALELER VE TEZLER

AKGÜN, Seçil, “Atatürk’ün Büyük İlkesi: Ordunun Siyasetten Ayrılması”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. 1-22

AKGÜN, Seçil, “Sakarya Meydan Savaşı Öncesi Bazı Hazırlıklar ve Gelişmeler”, *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 191–202

AKSAN, Virginia H., “18. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı’da Zorunlu Askerlik Stratejileri”, *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev.M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23-44

- AKŞİN, Sina, “1839’da Osmanlı Ülkesinde İdeolojik Ortam ve Osmanlı Devleti’nin Uluslararası Durumu”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 83–90
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Gnkur. Basımevi, Sayı:116/2003, Ankara
- AYIN, Faruk, *Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan Sonra Askeralma Kanunları (1839–1914)*, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1994
- BAİLEY, Frank Edgar, “Palmerston ve Osmanlı Reformu 1834-1839”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Çev.: Yasemin Avcı, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 199-239
- Balkan Harbi (1912-1913)*, I nci Cilt, Gnkur.Harb Tarihi Başkanlığı, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1970
- CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy dan Tanzimat’a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986
- ÇADIRCI, Musa, “Osmanlı Ordusu’nda Yeni Düzenlemeler (1792–1869)”, *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 85–100
- ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK Basımevi, Ankara, 1991
- ÇADIRCI, Musa, “II.Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusu”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1989, s. 36–49
- ÇAĞLAR, Günay, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışını Engellemeye Yönelik Ayaklanmalar (Birinci Düzce-Bolu Ayaklanması)”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 289–311
- ÇELİKER, Fahri, “Birinci Dünya Harbi’nde Osmanlı İmparatorluğu’nda Ordu-Hükümet İlişkileri”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 23-41
- DAVER, Bülent, “İstiklâl Savaşı’nda Ordu-Politika İlişkileri (1919-1922)”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1985, s. 191-214
- DAVER, Bülent, “Ordu ve Politika (Siyaset)”, *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 137-144
- EKE, Semih, “Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı Devleti’nin Askeri Durumu”, *Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23–25 Ekim 1995*

- İstanbul*), Beşinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri-II, Gnkur. ATASE Yayınları, Ankara, 1997, s. 181–197
- ERENDİL, Muzaffer, “Sevres Antlaşması’nın Türk Millî Varlığı Açısından Analizi”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açidan Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 316-328
- ERGENÇ, Özer, “Osmanlı Merkez Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları”, *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 73–84
- GÖYÜNÇ, Nejat, “Millî Mücadele’de Sivil ve Askerî İdare İlişkileri”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 215-218
- GÜNEŞ, İhsan, “1920’de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü”, *Birinci Askeri Tarih Semineri-II*, Birinci Askeri Tarih Semineri Yayınları Serisi, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1983, s. 203–216
- GÜNEŞ, İhsan, “Bursa’nın Yunan Ordusu Tarafından İşgali ve Bunun Doğurduğu Tepkiler” *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 140–166
- GÜRLER, Hamdi, “Batı Anadolu’da Kuvâ-yı Millîye Hareketlerinin Ortaya Çıkmasında Ordunun Rolü (Mayıs-Haziran 1919)”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açidan Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s. 413–421
- HALE, William, *1789’dan Günümüze Türkiye’de Ordu ve Siyaset*, Türkçesi: Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul, 1994
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adâlet*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000
- İNALCIK, Halil, “Tanzimat’ın Uygulanması ve Sosyal Etkileri”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 109–132
- JOUANNIN, M. Jh Mie- M.Jules Van Gaver, *Osmanlı İmparatorluğu Askerlik Sanatı Örf ve Adetleri*, Çev.M.Reşat Uzmen, And Kartpostal ve Yayınları, İstanbul, 2000
- KARAL, Enver Ziya, “Gülhane Hatt-ı Hümayûnu’nda Batı’nın Etkisi”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 65–82
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, TTK Basımevi, Ankara, 1970

- KARAL, Enver Ziya, *Selim III'ün Hat-tı Hümayûnları –Nizam-ı Cedit- 1789–1807*, TTK Basımevi, Ankara, 1946
- KOCABAŞ, Süleyman *Osmanlı İhtilâllerinde Yabancı Parmağı*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1993
- KÖKSAL, Osman, *Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-u Muvakkati 29 Nisan 1330 (Osmanlı Devleti'nde Askeralmada Son Durum)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1987
- KÖKSAL, Osman, “Osmanlı Devleti'nde Asker Almada Son Durum 29 Nisan 1330 Tarihli Mükellefiyet-i Askeriye Kanunu ve Başlıca Hükümleri”, *Askerî Tarih Bülteni*, Gnkur. ATASE ve Türk Askerî Tarih Komisyonu Bşk.lığı, Yayınları, Sayı:29/1990, Ankara, s.71–84
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Redif Askeri Giderlerini Karşılama Üzere Alınan Bir Vergi “İane-i Cihadiyye””, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler-II*, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 145–168
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “Sultan II.Mahmud Devri Yedek Ordusu Redif-i Asakir-i Mansure”, İ.Ü. TED, Sayı:XII/1981-1982, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev.: Metin Kıratlı, TTK Basımevi, 2000, Ankara
- LUCASSEN, Jan- Erik Jan Zürcher, “Zorunlu Askerlik ve Direniş: Tarihî Çerçeve”, *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev.M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2003, s.1-22
- MA'UZ, Moshe, “Tanzimat'ın İlk Yıllarında Modernleşme Hareketinin Suriye Siyaseti ve Toplumunu Üzerindeki Etkisi”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İncılık, Çev.: Hayrettin Pınar, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 169-185
- MUTLU, Şamil, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1994
- OKMAN, Cengiz, “İkinci Meşrutiyet Dönemi Dış Politika Ortamı ve Askeri Yapının Evrimi”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1989, s. 17–35
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayın, İstanbul, 1987

- Osmanlı Ordu Teşkilâtı*, TTK Basımevi, Ankara, 1999
- Osmanlıdan Günümüze Bedelli Askerlik*, Prj. Yöneticisi: M.Kemal Savcı, MSB Yayınlarından, Ankara, 2003
- ÖZDEMİR, Mehmet, “Balkan Savaşı’nda Gönüllüler ve Gönüllü Askerî Birlikler”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Gnkur.ATASE ve Gnkur. Denetleme Bşk.lığı Yayınları, Sayı: 5/2005, Ankara, s.71–102
- ÖZKAYA, Cesur, *Profesyonel Ordu*, H.A.K., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005
- ÖZKAYA, Yücel, “İstiklâl Savaşı’nda Türk Halkının Kuva-yı Milliye’ye ve Millî Ordu’ya Katkıları”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 247–260
- ÖZTOPRAK, İzzet, “Düzenli Ordunun Kuruluşu”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985, s. 261–284
- ÖZTÜRK, Mustafa, “Osmanlı Mîrî Rejiminin Misak-ı Millî İle Münasebetleri”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996, s. 186-192
- PANZAC, Daniel, “Yelkenli Gemilerin Altın Çağında Osmanlı Donanmasına İnsangücünün Sağlanması (1660-1850)”, *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev.M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 45-64
- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet V., “Divan-ı Hümayun’dan Meclis-i Meb’usan’a Osmanlı İmparatorluğu’nda Yasama”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayımevi, Ankara, 2006, s. 255-265
- ŞAHİN, Hülya, “Millî Mücadele’de Düzenli Ordunun Kuruluşu ve Askerin Psikolojik Yönden Millî Mücadele’ye Hazırlanması”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı:5/2005, Ankara
- ŞENTOP, Mustafa, *Osmanlı Yargı Sistemi ve Kazaskerlik*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2005
- TOPÇU, Özen, *Türk Kara Kuvvetleri Tarihçesi*, Sahra Sıhhiye Okulu ve Eğitim Merkezi Yayını
- Türk Kara Kuvvetleri Tarihi*, K.K.Basımevi, Ankara, 1996

- TÜRKMEN, Zekeriya, “İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909–1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilâtına Geçiş ve Uygulamalar”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-I Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1996, s. 21-46
- TÜRKMEN, Zekeriya, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Yayınları, XI. Dizi, Sayı: 86/2001, Ankara
- TÜRKMEN, Zekeriya, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1993
- Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdarî Faaliyetler ve Lojistik*, X. Cilt, Gnkur. ATASE Bşk.lığı yayınlarından, Ankara, 1985
- Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi III ncü Cilt 6 ncı Kısım (1908-1920)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996
- TÜRSAN, Nurettin, Atatürk’ün Türk Kurtuluş Savaşı Stratejisi, *Birinci Askeri Tarih Semineri Yayınları Serisi 3. Kitap*, Gnkur. Basımevi, Ankara
- UÇAROL, Rifat, “Balkan Savaşı Öncesinde Terhis Olayı ve Seferberlik İlanı Sorunu”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1989, s. 257–277
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789–1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995
- ÜNAL, Uğur, “III. Selim Döneminde Osmanlı Bahriyesi”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Gnkur. ATASE Yayınları, Sayı 1/2003, Ankara, s. 81–94
- YERASİMOS, Stefan, “Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine”, *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Derleyen: Mehmet Seyitdanlıoğlu-Halil İnalçık, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 347–362
- YETKİN, Sabri, “II nci Meşrutiyet Sonrası Ege’de Eşkıyalığı Önleme Çabaları Men-i Şekavet Kanunu ve Divan-ı Harpler”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-II Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askerî ve Stratejik Açından Türkiye (23-25 Ekim 1995 İstanbul)*, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1997, s. 267-289
- YİĞİT, Faruk, *Temel Askerlik Sistemi Nasıl Olmalıdır? Mevcut Sistemin Bileşenleri Nelerdir? Daha Etkin Hale Nasıl Getirilir?*, H.A.K., Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004
- ZÜRCHER, Erik Jan, “Teoride ve Pratikte Osmanlı Zorunlu Askerlik Sistemi (1844-1918)”, *Devletin Silâhlanması Ortadoğu ve Orta Asya’da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*, Derleyen: Erik Jan Zürcher, Çev.M.Tanju Akad, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 87-100

EKLER

EK-1

**MİLLÎ MÜCADELE SIRASINDA SİLÂH ALTINA ALINACAKLARLA İLGİLİ
DUYURU²⁶⁶**

Belge No: 4301

Ankara Kumandanlığı Vâsıtasıyla Bil-umûm Vekâletlere ve
Ankara Kumandanlığına

1. 14/15 Eylül 37 nisf-ül-leylinden itibaren bütün vatanda umûmî seferberlik i'lân edilmiştir. Mağlûb düşmanı Anadolu içerisinde en son neferine kadar imhâ için i'lân edilen bu seferberlikde istihdâf edilen gâyeye erinceye kadar lüzûm hâsıl oldukça silâh altında bulunan sınıflardan mâ-adâ esnân erbâbı taht-ı silâha celb olunacaktır. Silâh altına celb edilecek sınıflar Müdafaa-yı Milliye Vekâletince ta'yin ve celbi icâb eden makâmâta tebliğ edilecektir.

2. Bil-umûm vekâletlere, ordu müstakil kolordu ve mıntika kumandanlıklarına tebliğ edilmiştir. 13/9/37

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Başkumandan
Mustafa Kemal

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâset-i Celîlesine

Başkumandanlıktan mevrûd telgraf sûreti ber-vech-i bâlâ arz olunur efendim.

13/9/37

Ankara Kumandanı Vekili
(İmza)

Koleksiyon : İSH
Kutu : 1224
Gömlük : 38
Belge : 38-1

²⁶⁶ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Gnkur. Basımevi, Sayı:116/2003, Ankara, s.80.

EK-2

**BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ÜYELERİNİN MİLLÎ MÜCADELEYE FİLEN
KATILMALARI²⁶⁷**

Belge No: 4281

İnönü

14/1/37

Erkân-ı Harbiye Riyâsetine

Büyük Millet Meclisi aza-yı kirâmından birçok zevât ordudaki asker kardeşlerimiz arasında neferlikle bil-fiil mücâhedeye iştirak etmek üzere cepheye geliyorlar. Müşârün-ileyhimin muharebecikleri arasında bulunması hepimiz için medâr-ı iftihar olduğu kadar milletimizin mücâhede-i hazırâyı ne mukaddes bir vazife add eylediğine de en kuvvetli bir delildir. Bütün efrâda keyfiyetin tebliğ ve tefhimi ta'mimen rica ederim.

Garp Cephesi Kumandanı

İsmet

Koleksiyon : İSH
Kutu : 695
Gömlük : 177
Belge : 177-1

²⁶⁷ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Gnkur. Basımevi, Sayı:116/2003, Ankara, s.13.

EK-3

1927 TARİHLİ ASKERLİK MÜKELLEFİYETİ KANUNU²⁶⁸

BİRİNCİ MADDE — Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur.

Neferden zabıt vekiline [hariç] kadar olanlara efrad denir.

İKİNCİ MADDE — Askerlik çağı, her erkeğin esas nüfus kütüğünde yazılı ve yazılacak olan yaşına göredir ve yirmi yaşına girdiği sene kânunusanisinin birinci gününden başlayarak kırk altı yaşına girdiği sene kânunusanisinin birinci gününde bitmek üzere en çok yirmi altı sene sürer. Yerli nüfus kütüklerinin birinde yazılı olmayan kimselerin yabancı kütükleri, yerli kütükleri gibi sayılır. Muhacirlerin askerlik çağlarının başlangıcı geldikleri senede nüfus kütüklerine geçen yaşlarına ve bu esasa göre hesap olunur. Geldikleri sene kânunusanisinde henüz yirmi iki yaşını bitirmemiş olanlar muvazzaf hizmetini yapmağa borçlu tutulur. Fakat işbu hizmetleri [Madde 35] veçhile iki sene müddetle tehir edilir. Daha büyük yaşta bulunanlar kendi yaşitlarının buldukları sınıfa geçirilir. Bu gibilerin kütüğe yazılmalarının gecikmiş olması, geldikleri zamana ve yaşlarına göre başlayacak olan askerlik çağlarını geciktiremez. Diğer Hükümet tebaasından iken mülteci olarak veya Hükümetin tebaalığını terkederek gelip Türk tebaası olarak kabul olunanlar dahi muhacirler gibi askerlik yapmağa borçludurlar.

ÜÇÜNCÜ MADDE — Askerlik çağı, yoklama devri, muvazzaflık ve ihtiyat olmak üzere üç devreye ayrılır.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Yoklama devri, askerlik çağının başlangıcından kıtaya duhulüne kadardır. Yoklama devrinde bulunup sekizinci madde mucibince askere istenmesi zamanı gelmemiş olanlarla on dokuz yaşında bulunanlar ancak seferberlik zamanlarında Müdafaai milliye vekâletinin istemesi ve Heyeti Vekilenin kabul ve

---

²⁶⁸ Resmî Ceride ile neşir ve ilânı: 12-17/ V11/ 1927 – Sayı: 631-635; *TBMM Kavânin Mecmuası*, Devre: II-İçtima: 4, Cild: 5, TBMM Matbaası, Ankara, 1939, s.453-474

Reisicumhurun da tasdik eylesile yalnız sıhhî muayeneleri yapılarak askere alınabilirler. Bu suretle askere almanlar, kanunen alınmaları lâzım gelen güne kadar yapacakları askerliği ordu ihtiyacı için o sene toplanacak askerin azlığına, çokluğuna göre Müdafaai milliye vekâleti ya muvazzaf hizmetlerine karşılık tutar veya askerlik çağlarının sonundan iki kat indirir.

BEŞİNCİ MADDE — Muvazzaflık devri, piyade sınıfında [ve hizmet müddetleri bir buçuk seneden ziyade olan sınıflara merbut bulunmayan umum müessesatta] bir buçuk, diğer sınıflarla muzikada iki ve jandarmada iki buçuk ve bahriyede üç sene olup kıtaya duhul gününden başlar.

Bir buçuk seneden ziyade askerlik yapacakların fazla askerliklerinin karşılığı olmak üzere askerlik çağlarının sonundan iki kat düşülür.

ALTINCI MADDE — Muvazzaflık hizmetinden hiç bir ferd istisna edilemez.

YEDİNCİ MADDE — Muvazzaflık devrinin hitamından askerlik çağının nihayetine kadar olan kısım ihtiyat devridir.

Bahriyede askerlik yapıp ihtiyata geçenlerin bahriyeye alınmıyacak olanları kara ordusu ihtiyatı sayılır.

SEKİZİNCİ MADDE — Her sene son yoklamaları yapılarak numara çeken veya numarasız asker edilenler ihtiyaca göre Müdafaai milliye vekâletinden verilecek emir üzerine 21 yaşına girdikleri sene mayısın veya teşrinisanisinin birinci günlerinde kıtaata girmiş bulunmak üzere bir veya iki defada çağırılırlar.

DOKUZUNCU MADDE — İhtiyaç halinde askerin toplanması ve terhis zamanları Erkânı harbiyei umumiyenin göstereceği lüzum ve Heyeti Vekilenin kararı üzerine Müdafaai milliye vekâletince kısmen veya kamilen değiştirilebilir.

ONUNCU MADDE — Her sene numarasız efrad kamilen ve numara çeken efrad ihtiyaç nisbetinde ve numara sırasile askere alındıktan sonra fazla kalanlara (artık efrad) denir.

Artık efrad lâzım olduğu vakit arkadaşları ihtiyata geçinceye kadar askerlik yapmak üzere çağırılabilirler.

Arkadaşları ihtiyata geçinceye kadar çağırılmamış olan artık efrad İcra Vekilleri Heyeti kararile ordu kadrosuna ilâveten altı ay askerlik yaptırıldıktan sonra yaşlılarının sınıfına geçirilebilir.

Kısa hizmet yaparak veyahud nizamnamesi veçhile yaşlılarından evvel askere giderek muvazzaf hizmetlerini bitirmeleri hasebile ihtiyata geçmek üzere terhis edilenlere (ruhsatlı efrad) denir. Ruhsatlı efrad ihtiyata geçinceye kadar seferberlik olmadıkça tekrar muvazzaf hizmeti için askere çağırılmaz.

ON BİRİNCİ MADDE — Gönüllü asker ancak bahriye ve jandarma sınıflarile küçük zabıtlık için kabul olunur. Gönüllü için asgarî kabul haddi on sekiz yaşını ikmal edenlerdir.

ON İKİNCİ MADDE — Son yoklamada bulunmayan ve bulunamadıklarına dair bu kanunda yazılı bir mazeret gösterememiş olanlara (yoklama kaçağı), son yoklamada bulunarak numara ile veya numaratsız asker edildikleri halde istenildikleri sırada gelmeyenlere veya gelib de askerlik yapacakları kıtalara gitmeksizin toplandıkları yerlerden veya yellerden savuşanlara (bakaya), askere girdikten sonra izin almaksızın savuşanlara (fırar), askerde iken işleri için veya hastalanarak izin veya tebdilhava aldıkları halde izin veya tebdilhava gününü geçirenlere (izinsiz), yirmi yaşlarına girmiş oldukları halde isimlerini nüfus ve ahzı asker kütüğüne geçirmemiş bulunanlara da (saklı) denir. Alelûmum altı ay ve daha fazla talim görmüş efrada (usta asker), altı aydan daha az talim görmüş veya hiç talim görmemiş efrada (acemi asker) denir.

Askerlik daireleri

ON ÜÇÜNCÜ MADDE — Asker almak işlerinde Türkiye Cumhuriyeti kolordu mıntakalarına ve kolordu mıntakaları askerlik dairelerine, askerlik daireleri askerlik şubelerine ayrılmıştır. Şubeler dairelere, daireler fırka veya kolordulara ve kolordular Müdafaa-i milliye vekâletine bağlıdır.

Yoklama

ON DÖRDÜNCÜ MADDE — Askerlik çağına girenlerin asker kütüğüne yazılmaları ve sağlık ve sağlamlıkları ile okuyup yazmaları ve tahsil dereceleri, sanatları ve nerelerde buldukları hakkında yapılacak tedkikata «yoklama» denir.

Askerlik çağına girenlerden yoklama devrinde bulunanlar, biri yirmi yaşlarına girdikleri senenin kânunusanisinin birinci gününden başlayarak haziran sonunda bitmek üzere (ilk yoklama), diğeri temmuzun birinci gününden başlayarak teşrini evvel sonunda bitmek üzere (son yoklama) adlı iki yoklamaya tâbi tutulurlar. Bu yoklamalar yapılırken ruhsatlı efrad ile ihtiyatların dahi yoklamaları yapılır.

ON BEŞİNCİ MADDE — İlk yoklama şube reisi veya şube zabitlerinden biri ile kazanın nüfus memuru veya kâtibi tarafından birlikte köylerde ve mahallelerde yapılır.

Askerlik çağına girenlerin son yoklaması askerlik meclislerince, ruhsatlı ve ihtiyat efradın son yoklaması da askerlik şubeleri zabitlerince kazaları merkezinde yapılır.

ON ALTINCI MADDE — Yoklamaya çıkacak zabitlerle memurlara usulü veçhile harcırah verilir.

Askerlik çağına girenlerin yoklamalarının nasıl yapılacağı

İlk yoklama

ON YEDİNCİ MADDE — Her sene askerlik çağına giren erkeklerin nüfus kütüğündeki adları ile babaları adını, yaşlarını ve lâkablarını gösterir tasdikli defterleri bir ay evvel askerlik şubelerince nüfus memurlarından alınır. Ve ilk yoklama cedvelindeki hanelere geçirilir. İlk ve son yoklamalar işbu kayıtlara göre yapılır.

Her sene kânunusanisinin birinci gününden başlayarak bu künyeler örneği veçhile ayrı ayrı cedvellere yazılır ve köy ve mahallelerde herkesin görebileceği yerlere yapıştırılır. Herkes, bu cedvellerde göreceği yanlışlığı veya adları yazılmamış olanları kendilerinin olsun olmasın yoklama memurlarına veya askerlik şubelerine bildirir.

Köy ve mahalle ihtiyar meclisi ve heyetleri bu hususta istenilen ve icab eden malûmatı yoklama memurlarına bildirmeğe borçludurlar.

İlk yoklama memurları, bu yoklama müddeti içinde köy ve mahallelere behemehal giderek yoklamayı yaparlar ve askerlik çağma girmiş olanlar, cedvellerde adları bulunsun bulunmasın bu yoklamada sağlamlığı, okuyub yazması, tahsil derecesi, sanatı ve bulunduğu yer hakkında yoklama memurlarına kendisi giderek malûmat vermeğe veyahud yazı ile veya başka birisi ile bunları bildirmeğe ve nüfus hüviyet cüzdanını göstermeğe borçludurlar. Bu suretle ilk yoklaması yapılan herkesin yoklama neticesi yoklama cedveline ve hüviyet cüzdanının askerlik hanesine doldurularak yoklama memurları tarafından tasdik olunur ve son yoklamada bu cüzdanlarla buldukları mahallin askerlik meclisine behemehal gelmeleri ve gelmeyenlerin cezalandırılacağı kendilerine veya vekillerine anlatılır. Elllerinde muamelâtı askeriye gösterir hüviyet cüzdanları olmayanlara işbu cüzdanların tedarik ve itasına kadar askeri birer cüzdan veya vesika verilir.

ON SEKİZİNCİ MADDE — Elllerinde hüviyet cüzdanı bulunmayanlarla yirmi yaşına girmiş oldukları halde ilk, ve yirmi yaşını bitirmiş oldukları halde son yoklamalarının yapıldığına ve kendi yaşlarındaki efrad, askere çağırılmış bulunduğu halde muvazzaf hizmetlerini yaptıklarına veya ertesi seneye bırakıldıklarına veya askerden büsbütün çıkarıldıklarına dair hüviyet cüzdanlarına işaret ettirmemiş olanların işaret ettirinceye kadar bir yerden diğer bir yere kadar gitmelerine ve Hükümet işlerine veya her hangi bir müesseseye girmelerine izin verilemez. Girmiş olanlar muvakkaten işlerinden çıkarılarak buldukları mahallin askerlik şubelerine teslim olunurlar ve bunları iş almış olanlar faslında gösterilen nakdî cezayı verirler.

ON DOKUZUNCU MADDE — İlk yoklama bittiğinde yoklama cedvelinin aslı şubede kalmak üzere tasdikli bir sureti nüfus memuruna verilir.

Son yoklama

YİRMİNCİ MADDE — Her sene temmuzun birinci gününden başlamak üzere askerlik meclislerince o sene ilk yoklama cedveline yazılmış olanlarla geçen sene askerlik meclislerince yapılan son yoklama üzerine ertesi seneye bırakılmış bulunanların son yoklamalarına başlanır.

YİRMİ BİRİNCİ MADDE — Askerlik meclisleri aşağıda gösterilen kimselerden mürekkebtir. Bunların heyeti umumiyesi mecliste bulunmağa mecbur ve yoklamanın neticesinden mesuldürler:

- 1- Mahallin en büyük mülkiye memuru [veya yerine göndereceği zat],
- 2- Askerlik şube reis veya vekili,
- 3- Nüfus müdürü veya memuru,
- 4- Mahallî idare heyetinden ve belediyesinden birer zat,
- 5- İki hekim [biri sivil olabilir].

Bunlardan en büyük mülkiye memuru [veya yerine göndereceği zat eğer vali muavini ise] meclise reis ve şube reisi veya vekili muavin olur.

Şubedeki diğer zabitan, köy ve mahalle ihtiyar meclis ve heyetleri, sorulacak işlere dair haber vermek ve rey sahibi olmamak üzere bulunur.

Yukarıdaki meclis kararıle asker edilenler, kimlerden teşekkül ettiği aşağıda yazılı encümen kararına göre, muhtelif sınıflara ayrılır:

Şube reisi «Reis»

Meclis hekimleri «Aza»

Bahriye zabiti «Aza» yalnız bahriyeye efrad verecek sahil şubelerinde bulunur.

Jandarma zabiti «Aza»

YİRMİ İKİNCİ MADDE — Bu ayrılma keyfiyeti kabiliyeti bedeniye cedveline ve talimatına ve Müdafaai Milliye vekâletinin tertibatına müsteniden kolordularca bildirilecek ihtiyaca göre tesbit edilir. Askerlik meclis ve encümenlerince verilecek kararlar, reylerin çokluğuna göre kabul edilir. Reyleri müsavi ise reisin bulunduğu tarafın reyi kabul olunur. Reyleri kabul olunmayanlar reylerini yoklama cedveline yazabilirler. Bunlar ve işbu kanun haricinde yapıldığı anlaşılan muameleler hakkında her hangi bir kimse tarafından verilecek arzuhaller icabında askerlik daireleriyle kolordu ve Müdafaai niilliyece sorularak düzeltilir. Buna da kanaat etmeyenler Şûrayı devlete müracaat edebilirler.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MADDE — Kolordu kumandanları askerlik meclislerinde bulunması lâzım gelen askerî hekimleri vaktinde tayin ederler ve eksik kalacak olanları Müdafaai milliye vekâletine bildirirler. Müdafaai milliye vekâleti Sıhhiye ve muaveneti içtimaiye vekâletile bilmuhabere işbu eksikleri sivil hekimlerden tamamlar ve Bahriye vekâletile bilmuhabere sahil şubelerinde bulunacak bahriye zabitlerini temin eder.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MADDE — Askerlik şubeleri mahallî en yüksek rütbeli mülkiye memurile haberleşerek askerlik meclisinin işbu kanun ile kararlaştırılmış olan günde toplanması ve o sene askerlik çağma girmiş olanlarla geçen seneden bu seneye bırakılanların kararlaştırılan günde gelmeleri için lâzım gelen davet puslalarını hazırlar ve mahallin en büyük mülkiye memuru vasıtasile köy ve mahalle ihtiyar meclis veya heyetlerine gönderir ve alındığına dair imza kâğıdı ister.

YİRMİ BEŞİNCİ MADDE — Davet puslası alan ihtiyar meclisi veya heyetleri, puslalarda yazılı olanlar köy ve mahallelerinde iseler kendilerini, değil iseler ana, baba, kardeş veya hısımlarını davetten haberdar eder. Köy ve mahallelerinde olmayanların nerede, ne gibi işlerde bulduklarını ve köy ve mahallelerinde buldukları halde kaza merkezine gidemeyecek derecede hasta veya çürük olanların hastalıklarını veya çürüklüklerini ve hapiste olanlar var ise niçin ve nerede mahpus olduklarını ve ne kadar gün hapis kalacaklarını, orta veya yüksek mekteplerde okuyanlar varsa hangi mektebde, ne vakitten beri okumakta olduklarını meclise haber vermek üzere öğrenmeğe ve puslalarda gösterilen günde çağırılanları davet puslaları ile birlikte alarak mecliste bulunmağa borçludurlar.

YİRMİ ALTINCI MADDE — Çağırılan, kimselerden köy ve mahallelerinde veya kazalarının diğer bir köy ve mahallesinde bulunanlar kazaları merkezinde, köy ve mahallelerinde veya kazaları dahilinde olmayanlar buldukları köy veya mahallenin Hükümeti olan kaza merkezinde toplanacak askerlik meclisinde, ecnebi şehir ve kasaba ve köylerinde bulunanlar buldukları mahal sefaret veya şebenderhanelerinde hüviyet cüzdanı ve bir mektebde okumuşlarsa okudukları mektebdeki tahsil derecesini gösterir bir şahadetname ile bizzat bulunmağa borçludurlar. Bizzat bulunamıyacak derecede hasta ve çürük olanlarla hapiste veya tevkifte ve orta veya yüksek mekteb de olup henüz mektebi bitirmemiş olanlar hastalıkları hakkında musaddak raporlar veya okumakta oldukları mekteplerden verilmiş ve maarif idarelerinden veya sefaret ve

şehbenderhanelerden tasdikli şahadetname göndermeğe ve hapisliklerinin veya mevkufiyetlerinin sebebini bildirmeğe, askerlik meclisleri ve sefaret ve şehbenderhaneler dahi bu hususta haber verilmiş olsun, olmasın ihtiyar meclis ve heyetlerinden ve sair kimselerden ve alâkadar devair ve memurinden bu keyfiyetleri sormağa ve askerliklerini işbu sorgu neticesine ve muayenelerine göre kararlaştırmağa borçludurlar. Kazası haricindeki askerlik meclislerine ve sefaret ve şehbenderhanelere gidenlerin yapılan yoklamaları en çabuk bir vasıta ile kazaları ve askerlik meclisine bildirilir, rapor ve tahsil vesikaları da gönderilir, ve sebebi mahpusiyetleri veya mevkufiyetleri işar olunur. Bu gibilerin askerlikleri bu haberlere göre kararlaştırılır. Hastalıkları haber verilenler ile ecnebi memlekette olup maluliyet iddiasında bulunanlar, sevk zamanında şube merkezinde, yok ise ilk uğrayacakları bir mahalde askerî sıhhiye heyetine muayeneleri icra ettirilerek verilecek raporlara göre askerlikleri kararlaştırılmak üzere sağlam addolunurlar ve tahsilde mahbeste olanlar hakkında faslı mahsus veçhile muamele yapılır. Son yoklama zamanını geçirdikten sonra hastalığı olduğu veya sair sebeble gelemediklerini dava edeceklerin davalarına bakılmaz.

YİRMİ YEDİNCİ MADDE — Kararlaştırılan günde hangi köy ve mahallede bulunanların yoklaması yapılacak ise ona aid yoklama cedvelindeki isimler aşikâr olarak okunur. İsimleri okunanların gelip gelmedikleri ve gelenlerin isim sahihleri olup olmadıkları ihtiyar meclisi ve heyetlerinden ve arkadaşlarından sorulur. Gelenlerin hüviyet cüzdanları istenilerek cedveldeki isimle karşılaştırılır. Birbirini tutmayacak olursa sebebi sorulur ve anlaşarak kanun dairesinde düzeltilir ve meclis hekimleri tarafından bütün vücudları muayene ettirilir. Askere elverişli olup olmadıklarına ve kısa hizmet şeraitini haiz bulunup bulunmadıklarına göre askerliklerine karar verilir ve verilen kararlar yoklaması yapılanlara tebliğ ve şube ve nüfustaki yoklama cedvellerinin ve hüviyet cüzdanlarının hanei mahsuslarına işaret edilir.

Hekimler hastalığın ne olduğunu ve askerliğe yarayıp yaramıyacağını ve bunun kabiliyeti bedeniye talimatnamesi cedvelinin hangi maddesine göre yapıldığını cedvellere yazar ve altını imza eylerler.

YİRMİ SEKİZİNCİ MADDE — Son yoklamaları yapılan kimseler kabiliyeti bedeniye talimatnamesine göre aşağıdaki kısımlardan birine ayrılır:

- 1 - Sağlamlar,
- 2 - Sakatlar,
- 3 - Çürükler.

Sağlamlar ve sakatlar asker edilir.

Muvakkat çürüklerle son yoklamadaki sair ahvali dolayisile haklarında katî karar verilemeyenler ertesi seneye terkedilir. Daimî çürükler askerlikten büsbütün çıkarılır.

YİRMİ DOKUZUNCU MADDE — Sağlam veya sakat askerlik yapabilecekleri anlaşılmalara ayrı ayrı numara çektirilir. Askere çağırılmak işbu numara sıralarına göre yapılır.

Numara çektirilmeksizin asker edilecekler sıraya tâbi tutulmaz ve birinci numarayı alanlardan daha evvel çağırılır.

OTUZUNCU MADDE — 27 nci madde mucibince isimleri okunanlardan kazalarının dışarısında olup son yoklama ve numara çekilmesi bitinceye kadar sağlamlıkları ve tahsil dereceleri hakkında haber gelmemiş ve buldukları yerlerin köy ve mahalle ihtiyar ve meclis heyetlerince bilinmemesi sebebiile ahvali mahallerinden sorulamamış veyahud kazaları dahilinde veya memaliki ecnebidde bulunup ta son yoklama sırasında askerlik meclislerine ve sefaret ve şehbenderhanelere gelmemiş ve 26 ncı madde veçhile gelememeleri sebebini bildirmemiş efrad, yoklama kaçağı tanınarak isimleri defteri mahsusuna yazılmakla beraber elde edilmeleri için başkaca mahallin en büyük mülkiye âmirine verilir ve elde edilecekler hakkında ceza faslında yazılı maddeler veçhile muamele yapılır. Bu defterler üzerine yapılan takibat derecesi her sene askerlik meclislerince tedkik ve icabı icra kılınır.

OTUZ BİRİNCİ MADDE — Kazaları dışarısında olanlardan buldukları mahaller askerlik meclislerine veya sefaret ve şehbenderhanelerine son yoklamaları sırasında gitmiş veya ahvali hakkında buldukları mahallerden sorulmuş olduğu halde sağlamlık ve tahsil dereceleri hakkındaki haber, son yoklama ve numara çekildikten sonra kazalarına gelmiş olanların, gelen haberler yoklama cedvellerine yapıştırılmak üzere şube reisi ve idare heyetince şube ve nüfustaki cedveller üzerinde muameleleri düzeltilir ve askerliklerine karar verilenler, mükerrer birinci numara ile asker edilirler.

OTUZ İKİNCİ MADDE — Her kazada numara çekildikten sonra örneği veçhile bir istatistik cedveli yapılır ve alt tarafı askerlik meclisi reisi ve azaları tarafından tasdik edilerek yoklama cedveline yapıştırılır. İşbu istatistiğin yapılmasile son yoklama bitmiş sayılır. Bu cedvelin sureti şube tarafından askerlik dairelerine ve askerlik dairelerince dahi şubelerden gelen cedveller birleştirilerek fırka veya kolordulara ve kolordulardan Müdafai Milliye vekâletine gönderilir. Bu cedveller efrad tertibine esastır.

OTUZ ÜÇÜNCÜ MADDE — Ruhsatlı ve ihtiyat efradın şubeler tarafından yapılacak ilk ve son yoklama muamelâtı şunlardır:

- A) Vefat edenlerin tarihi vefatlarını öğrenmek ve nüfusça kayıtlarını düşürmek,
- B) Malûl oldukları haber verilenlerin kütüklerine işaret ve muayenelerini temin etmek,
- C) Yoklama kaçağı, bakaya, izinsiz, firar, saklı olup olmadığını öğrenerek varsa elde etmek,
- D) Her hangi bir seferberlik ve manevrede de bu kanunda yazılı sebeplerle silâh altına alınamayacakları ayırarak kütüklerine işaret etmek ve askere almağa müteallik sair hususatı tedkik eylemek,
- H) Yoklama neticesini bir cedvele doldurarak askerlik dairelerine göndermek.

Kısa hizmet

OTUZ DÖRDÜNCÜ MADDE — Kısa hizmet altı ilâ on iki aydır. Aşağıda yazılı şartları haiz olan işbu kısa hizmet müddetlerinden birile muvazzaf hizmeti yaparlar:

- A) Kanunu mahsus mucibince ihtiyat zabiti olacaklar için tahsil ve askerî ehliyetname derecelerine göre 6, 8, 10, 12 ay;

İhtiyat zabitliğine liyakat gösteremeyenlerin kısa hizmet hakları refedilerek muvazzaf hizmetleri işbu kanuna tevfikân tamamlattırılır.

B) Ellerinde pilot şahadetnamesi olup işbu şahadetnameleri hava kuvvetleri müfettişliğinden tasdik edilmiş olanlardan askerî tayyarecilikte bilfiil istihdam olunarak askerî pilotluk şahadetnamesi alanlar on iki ay;

C) Üç veya daha ziyade oğlu olup da bunlardan ikisi askerliklerini yaparken veya tebdilhavada iken ölmüş bulunan peder veya dul validenin üçüncü ve diğer oğulları on iki ay;

D) Üç ve daha ziyade oğlu askerde veya tebdilhavada ölmüş bulunan peder veya dul validenin diğer oğulları altı ay;

Askere şevkleri veya her hangi bir kıta ve müessesede müstahdem buldukları şube kütükleriyle veya evlerine ve komşularına gelen kıtalarınca tasdikli mektublarla sabit ve askerden izinli veya firar olarak ayrıldıklarına veyahud şevkleri ve mektupları tarihinden itibaren beşinci sene sonuna kadar sağlıklarına veya öldüklerine dair bir haber gelmediği köy ve mahalle ihtiyar meclisi ve heyetlerinin idare heyetinden tasdikli şahadetnamelerile tebeyyün etmiş bulunanlar askerde ölmüş sayılırlar.

C, D fıkraları veçhile kısa hizmet yapacaklar en yakın piyade kıtalarına verilirler.

H) Binicilikleri binicilik idman kulüblerinden veya kazaları belediye heyetlerinden tasdik edilenlerden 5:7 yaşında ve asgarî 1,45 irtifaında, süvariye elverişli, sağlam mali zatı bir hayvan ve numunesine muvafık bir eğer takımile müracaat edenler 12 ay (işbu hizmet arzu ettikleri bir süvari kıtasında ifa ettirilir),

Bunlar kıtaya girdikleri günden itibaren beş sene müddetle hayvan ve eğer takımlarını hüsnü muhafaza eylemeleri ve her ne sebebe mebni olursa olsun zayi ve telef vukuunda aynı şerait altında diğerini tedarik eylemiş bulunmaları meşruttur. (Ziya ve telef seferde ahkâmı umumiyeye tâbidir). Bu müddet zarfında hayvan ve eğer takımlarını hüsnü muhafaza etmedikleri veya ziya ve telef vukuile yerine diğerini tedarik eylemedikleri kıta ve şubelerince tahakkuk edenlerin muvazzaf hizmetleri tamamlattırılır. İşbu efradın müstahdem oldukları müddetçe hayvanlarının iâşe, muhtabiye ve masarifi sairesi Hükümete aiddir.

V) Sakat efrad on iki ay (Bu müddetin altı aya tenziline Müdafaai milliye vekâleti salâhiyettardır).

Bu maddenin muhtelif fıkralarında yazılı sebeplerle kısa hizmete tâbi tutulacak efraddan sakat olanlara esas muafiyetleri dolayısıyla tâbi olacakları kısa hizmetleri ifa ettirilir.

Ertesi seneye terk

OTUZ BEŞİNCİ MADDE — Son yoklama sırasında aşağıda gösterilen sebeplerle askerlik yapamayacakları anlaşılanların muamele ve muayeneleri ertesi seneye bırakılır :

A) Vücutları askere yarayacak surette büyümemiş olanlar;

B) Zamanın geçmesile veya tedavi ile geçecek illet ve hastalıkları olduğu sıhî muayene neticesinde anlaşılanlar ve mevkuf veya mahpus olanlar (bunlardan işbu kanunda yazılı çağırılma zamanına kadar iyileşecekleri veya mahpusiyetleri biteceği anlaşılanlar ertesi seneye bırakılmayıp arkadaşlarının çağırıldığı vakit hekimler tarafından yapılacak muayenedeki kabiliyeti bedeniyelerine göre muamele olunmak üzere sağlam asker edilirler);

C) Askerî mekteblerle, nizamname ve talimatnamelerine nazaran devam mecburiyeti olan resmî ve yüksek mektebler, liseler ve orta mekteblerde ve tâli meslek mekteblerinde veya bu derecelerde olduğu Maarif vekâlet veya müdüriyetlerinden tasdik edilen hususî ve ecnebi mekteblerde ve kezalik aynı evsafda buldukları Maarif vekâletince musaddak memleket harici mekteblerde okumakta oldukları anlaşılanlar (Bunların ertesi seneye terki en çok 29 yaşlarını bitirinceye kadar uzar. Bu yaşa kadar tahsillerini bitirmemiş olanlar, iki sene üst üstüne terfii sınıfa muvaffak olamayanlar, âli bir mektebi bitirdikten sonra diğer bir âli mektebe veya ihtisas şubelerine ayrılmış müesseselerin ve darülfünunun bir şubesini bitirdikten sonra diğer şubesine girenler, ertesi seneye terkedilmeyip asker edilirler. İşbu talebenin derslerine muntazaman devam etmeleri şartile tahsil saatleri haricinde memuriyet, vazife, sanat, ticaret ve ziraatle iştigalleri tecillerine mâni değildir);

D) İki oğlu olub da biri askerde bulunan bir peder veyahud validenin askerliğe çağırılan diğer oğlu biraderi hizmeti muvazzafasını bitirinceye kadar (on beş yaşından küçük olanlar nazarı itibare alınmaz). Bir peder veya dul validenin ikiden ziyade oğlu olub da ikisi askerde iken askerliğe çağırılan diğer oğlu, biraderi hizmeti muvazzafasını bitirinceye kadar (Bu fıkra ahkâmı harb olmadığı zamana mahsustur. Bu muamele celb ve sevk zamanında sevkın tehiri ve birlikte askere alınacakları için peder veya valide hangisinin terkinin arzu eder ise onun terki suretinde tatbik olunur);

H) Muhacirlerden olup hicretleri tarihinden itibaren iki sene geçmemiş bulunanlar (harb zamanlarında hicretleri tarihinden itibaren üç ay geçmiş olanlar askere alınabilirler).

OTUZ ALTINCI MADDE — Ertesi seneye bırakılanların her sene toplanacak askerlik meclislerinde ahvali tekrar yoklanır ve ertesini seneye terklerini mucib olan sebep veya illetleri hangi sene geçmiş ve bitmiş olursa o senenin son yoklama gören veya görecek olan efradile asker edilerek onlarla beraber çağırılır ve askerliklerini yaptıktan sonra yaşlılarının bulunduğu sınıfa geçirilir.

OTUZ YEDİNCİ MADDE — Otuz beşinci maddenin (A) ve (B) fıkralarında yazılı zayıf ve malûllerden ertesini seneye terklerini icab ettiren zafiyet ve maluliyetleri beş sene .müddetle uzayanlar beşinci sene toplanacak askerlik meclisleri tarafından çürüğe çıkarılır. Ertesi seneye terkolanların askerlik meclislerince bu suretle sıhhî muayene ettirilmeleri harb olmadığı zamanlara münhasır olup harb zamanlarında askerlik meclislerinin toplanması veya dört sene geçmiş bulunması gibi haller aranmaksızın bunların tekrar muayene ettirilmesi ve sağlam ve sakat olanlarının askere gönderilmesi hususuna Müdafaa-i Milliye vekâleti emir verebilir.

OTUZ SEKİZİNCİ MADDE — Yoklama kaçaklarından olup arkadaşlarının şevkinden evvel gelmeleri veya ele geçmeleri hasebile askerlik meclislerince veya idare heyetlerince numarasız asker edileceklerin muayenesi, var ise mahallerince yeni askerî hekim, yoksa askerî hekim bulunan en yakın yerde yaptırılır. Bunların ve son yoklamada sağlam veya sakat asker edilmiş oldukları halde çürüklük iddiasında bulunarak ikinci bir muayene istemeleri hasebile daha yüksek muayene heyetlerine gönderilmelerine lüzum görülenlerin gitme gelme paraları kendileri tarafından verilir.

OTUZ DOKUZUNCU MADDE — Numara ile veya numarasız asker edilmiş efraddan askere girmezden evvel hapsedilmiş olanlar hapisten çıkıncaya kadar sevk edilmez. Keza askere girmezden evvel hapse mahkûm olub da hükümleri askere girdikten sonra bildirilenler hapislikleri mülkiye hapisanelerinde geçirmek ve tahliye edildikten sonra askerlikleri bakiyeleri tamamlatılmak üzere buldukları mahallin adliyesine teslim olunur.

KIRKINCI MADDE — Hastalık ve muvakkat çürüklüğe dair hekimler tarafından verilen rapor üzerine ertesi seneye terk muamelesi son yoklama zamanında askerlik meclislerince, başka zamanlarda idare heyetlerince yapılır. Numara çektikten veya numarasız asker edildikten sonra veya sevk zamanlarında veya yoklama kaçağı ve saklılardan sevk olunub muayeneleri kıtalarca yapılan efrad hakkında hekimler tarafından verilecek raporlar ertesi seneye terk mahiyetinde olmayıp ancak hastalığın tedavisine muktazi zaman için sevk geciktirilmesi suretinde verilir.

Askere büsbütün yaramayacakları anlaşılarak askerlikten çıkarılacak olanlar

KIRK BİRİNCİ MADDE — Kabiliyeti bedeniye talimatnamesinin cedveline göre askerliği yapmağa mâni ve zaman ile geçmeyecek veya tedavi ile iyileşemeyecek hastalık veya illetlerden her hangi birine duçar olduğu iki hekimin (biris sivil olabilir) muayenesile ve askerlik meclisleri veya idare heyetlerince anlaşılarak askerlikten büsbütün çıkarılmalarına karar verilenler mütehasıs hekim bulunan civardaki askerî hastanelerden birine gönderilerek (İleli zahire ashabı, iki gözü âma, dilsiz, kolsuz, bir kolu veya ayaklarından birisi madum veya madum hükmünde sakat ve topal müstesna) oralarca askerlikten büsbütün çıkarılmaları kabul olunursa çıkarılır ve bu gibiler bir daha muayene ettirilmezler.

Muvazzaflık hizmeti için efradın çağırılması ve sevki

KIRK İKİNCİ MADDE — Son yoklamada sağlam veya sakat olarak ayrılan efrad muvazzaflık hizmetini yapmak üzere ordunun ihtiyacına ve çektikleri numara sırasına göre çağırılırlar. Numarasız asker edilenler, ilk numarayı çeken efradla sevk olunurlar. Hazarda kıtaata ve seferde seyyar orduya mutlak olarak sağlam efrad verilir. Sakat efrad devair ve müessesata ve geri hizmetlere tahsis olunur ve noksan kalan kısmı sağlam efrad ile ikmal olunur.

KIRK ÜÇÜNCÜ MADDE — Çabuk yapılacak toplanmaların gayri zamanlarda toplanma emirleri Müdafaa-i Milliye, kolordu, askerlik daire ve şubeleri tarafından verilecek haber üzerine Dahiliye vekâleti, valiler ve kaza kaymakamlarınca, sefaret ve şehbenderhanelerce gazete veya diğer vasıtalarla on beş gün evvel ilân olunur.

KIRK DÖRDÜNCÜ MADDE — Askerlik şubeleri ilân etmek için toplanma emirlerini mahallî Hükümete haber vermekle beraber toplanması lâzımgelen numaralı numarasız sağlam veya sakat (tam ve kısa hizmet yapacak) efradın köy ve mahallelerine, çektikleri numaralara göre isimlerini iki nüsha cedvele yazarlar ve bu cedvelerde çağırılanların hangi gün şube merkezinde bulunmaları lâzımgeleceğini cedvellerin altına yazı ile işaret eder ve resmî mühürle mühürler ve mahallin en büyük mülkiye memuruna gönderirler.

KIRK BEŞİNCİ MADDE — Mülkiye memuru, polis ve jandarma vasıtasile çağırılanların hangi gün şube merkezinde bulunacaklarını kendilerine, eğer köy ve mahallelerinde değil iseler ana, baba, kardeş ve sair akrabalarından kim varsa onlara bildirmek üzere bu cedvellerin birini köy ve mahalle ihtiyar meclisi heyetlerine gönderir. Diğerini bu cedvelin alındığına dair ihtiyar meclisi ve heyetlerine imza ettirerek veya mühürlettirerek askerlik şubelerine geri verir. Askere çağırılanlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar işbu madde ile 43 ncü madde veçhile buldukları mahaldeki ilânlarla çağırılmış sayılırlar.

KIRK ALTINCI MADDE — Köy ve mahalle ihtiyar meclisi ve heyetleri, kendilerine verilen cedvelerde isimleri yazılı askerleri çağırarak istenilen güne kadar hazırlanmalarını söylerler. Köy ve mahallelerinde olmayıp da başka yerlerde bulunanların nerede bulduklarını ve ne iş yaptıklarını ana, baba, kardeş ve sair akrabalarından veya bildiklerinden sorub soruşturarak ve buldukları yerleri bilmeyenlerin ne vakitten beri köy ve mahalleden çıkmış olduklarını keza anlayarak defterdeki isimleri karşısına yazar ve cedvelin altını tasdik ederler. Bu cedveli ve istenilenleri çağırılan günde beraber alarak en büyük polis âmirine veya jandarma kumandanına teslim ederler. Bunlar da işbu cedvelleri ve beraber gelenleri askerlik şubelerine gönderirler.

KIRK YEDİNCİ MADDE — Toplanma gününde mahallin polis âmiri ve jandarma kumandanları veya yerlerine gönderecekleri kimselerle şube reisi ve zabıtları toplanarak çağırılan efraddan gelenlerle gelmeyenler ihtiyar meclisi ve heyetleri tarafından getirilecek defterler ile şube defterleri üzerinden karşılaştırılır. Gelmeyenlerin gelmemeleri hastalık veya mevküflük veya mahbusluk gibi bir sebepten ileri gelip gelmediğini ihtiyar meclis ve heyetlerinden ve gelmiş olan arkadaşlarından tekrar sorarak hiç bir mazeret olmaksızın gelmemiş olanlar, bakaya tanınarak ele geçtiklerinde ceza maddelerinde gösterildiği veçhile askerlikleri yaptırılmak üzere isimleri bakayaya mahsus defterlere geçirilir ve alt tarafı bu heyet tarafından tasdik olunur ve bu defterin bir aynı aranılmaları ve elde edilmeleri için en büyük mülkiye memuruna ve bunların içinde ecnebi memleketlere gitmiş olanlar var ise buldukları yerleri gösterir defterleri Müdafaa-i Milliye vekâletine ve diğer kazalarda bulunanların buldukları mahaller Hükümetine ve askerlik şubelerine gönderilir. Hastalık veya mevküflük veya mahbusluk gibi bir sebeple gelemedikleri heyeti mezkûrece bir hekim raporu veya yapılan tahkikat üzerine anlaşılmanın azamî bir ay için sevkleri geciktirilir ve bu müddetin bitmesiyle o gibi kimseler için ihtiyar meclisi ve heyetlerinin yeniden şahadetname veya rapor alarak şubelerine göndermeleri lâzımdır.

Memaliki ecnebiyede bulunan efraddan davet günü gelmeyenler hakkında sefaret ve şehbenderhaneler tarafından vaki olacak işar, bu hususta aynı hükmü haizdir. Gerek memaliki ecnebiyede olsun gerek memleket dahilinde bulunsun mazeretleri hasebile bir aydan ziyade gecikmiş olanların sevkî müteakib sevk devresine tehir ve künyelerine işaret olunur. Bunlar emsallerinin terhisinden sonra muvazaflık müddetlerini ikmal etmeğe mecburdurlar. Heyetçe yoklama sırasında anlaşılın sebeplerden başka sonradan gösterilecek sebepler tanınmaz.

Hastalıkları veya mevküfiyet veya mahbusiyetleri ertesi sene askerlik meclisinin toplandığı zamana kadar uzayanlar hakkında tahkikat yapılmak üzere isimleri mezkûr meclise verilir.

Asker toplanması zamanında diğer şube dairesinde bulunanlar buldukları mahaller Hükümetince yapılan ilânlar veyahud memleketlerindeki ana, baba, kardeş veya akrabalarından alacakları haber üzerine buldukları mahallin askerlik şubesinde

bulunmağa borçludurlar. Bu gibiler başka bir emir verilmemiş ise asıl şubelerince gösterilecek mahallere sevk olunurlar.

KIRK SEKİZİNCİ MADDE — 47 nci madde veçhile toplanma gününde yapılması lâzım gelen yoklamalarda bulunacak polis âmiri ve jandarma kumandanının çağırılmaları ve yapılan yoklama hakkında onlarla birlikte bir zabıt varakası yapılması ve altının tasdik edilmesi keyfiyetini şube reisleri temine borçludurlar.

Bu işleri yapmamış olan şube reisleri ve çağırıldıkları halde gelmeyen veya yerlerine vekillerini göndermemiş olan polis ve jandarma zabıtları 88 nci maddede yazılı cezayı görürler.

KIRK DOKUZUNCU MADDE — Yoklamaları icra olunanlar, Şubelerince sevk edilecekleri gün ellerindeki hüviyet cüzdanlarına işaret olunarak gidecekleri yerlere göre ayrı ayrı ve ikişer nüsha sevk puslaları ile memur veya jandarmalarla sevk olunurlar.

ELLİNCİ MADDE — Sevk olunan efrad, hangi kıtalara verilirlerse o kıtanın kumandanı geldiği tarihi sevk puslasının ikinci nüshasına işaret ve tasdik ederek şubesine gönderir. Haberi gelmeyenlerin nerelere verildiklerini şubeleri sorub anlamağa ve künyelerine işaret etmeğe mecburdur.

ELLİ BİRİNCİ MADDE — Askerlik Şubeleri yoklama ve asker toplanması zamanında kendi şubeleri efradı hakkında yaptıkları muameleyi yabancılar hakkında da yapmağa ve neticeyi şubelerine haber vermeğe mecburdurlar.

Muvazzaflık hizmetlerini bitirmiş efradın terhisleri

ELLİ İKİNCİ MADDE — 5 nci maddede yazılı muvazzaflık müddetlerini bitirenlerin terhisleri ve yaşları bir olub ruhsatlı ve artık olarak evlerinde bulunan efradın ihtiyata geçirilmeleri ve ihtiyat müddetlerini bitirenlerin askerlik çağından çıkarılmaları Müdafaa-i milliye vekâletince Erkâni harbiye-i umumiye ile kararlaştırılarak icab edenlere tebliğ olunur [seferde bu muamele seferberlik sonuna bırakılır].

ELLİ ÜÇÜNCÜ MADDE — Terhis edilecek efradın terhis edildikleri gün ve gidecekleri mahaller, bölük ve müessese kumandanlarınca hüviyet cüzdanlarına askerî hanesine işaret olunur ve mensub oldukları askerlik şubeleri için ayrı ayrı olmak üzere

terhis cedvelleri doldurularak alaylarca ve müstakil kıta ve müesseselerce bu şubelere gönderilir.

ELLİ DÖRDÜNCÜ MADDE — Terhis edilecek efrad, nerede oturacaklarsa terhisleri gününden itibaren en son üç ay içinde oranın askerlik şubesine gidib. cüzdanlarını göstermeğe ve cüzdanlarına işaret ettirmeğe borçludurlar. Bu keyfiyet kıta ve müessese kumandanlarınca efrad terhis edildiği sırada kendilerine eyice anlatılır ve cüzdanlarına yazılır. Başka şube dairesine gidenleri o şube reisi kendi şubelerine bildirir. Bunlardan ecnebi memleketlere gidecekler ancak her hangi bir şubeye giderek kaydını yaptırdıktan sonra gidebilir.

ELLİ BEŞİNCİ MADDE — Askerlik şubeleri, yukarıki maddelerde yazılı terhis cedvellerinin veya sahihlerinin şubelere gelmesi üzerine bunların isimlerini ihtiyat defterine geçirir ve gelmemiş olanların niçin gelmedikleri esbabını arar.

ELLİ ALTINCI MADDE — İhtiyat efrad, doğdukları sene ihtiyatı adını alırlar.

Ruhsatlı, artık ve ihtiyat efradın askere çağırılması ve sevki

ELLİ YEDİNCİ MADDE — İhtiyatların celbleri keyfiyeti, Erkânı harbiyei umumiye ile karşılaştırılarak Heyeti Vekile kararına iktiran ettirildikten sonra icra olunur.

ELLİ SEKİZİNCİ MADDE — İhtiyat efrad, seferberlik, asayiş veya talim ve manevra için sınıf ihtiyacına göre tamamen veya kısmen çağırılabilir. Ruhsatlı efrad yalnız seferberlik için çağırılır.

Usta efrad, ihtiyata geçtikleri tarihten itibaren her iki senede bir talim ve manevra için çağırılabilir. Bunlar için her defasında talim ve manevra müddeti bir buçuk ayı geçemez. Hiç silâh altına alınmamış efrad altı ay müddetle ve silâh altına alınmış efraddan, altı aydan eksik talim ve terbiye görmüş olanlar altı ayı ikmal etmek üzere lüzum ve imkân oldukça silâh altına alınabilirler.

ELLİ DOKUZUNCU MADDE — Ruhsatlı ve ihtiyat efraddan umumî seferberlikte celb ve davet olunanlar, buldukları köy ve mahallelerde çağırılma için yapılacak ilân saatinden başlayarak en çok yirmi dört saat zarfında yola çıkmağa ve köy ve mahallelerinin şube merkezine veya sefaret ve şebenderliklere olan uzaklığına göre

şube merkezinde veya sefaret ve şehibenderhanede bulunmağa borçludurlar. Bu müddetten sonra gelenler bakaya asker sayılır.

Ecnebi memleketlerde bulunanların çağırılmaları sefaret ve şehbenderhanelerce gazetelerle ilân ve pasaportlarını almak üzere sefaret ve şehbenderhanelere hemen gelmeleri bildirilir.

Ruhsatlı ve ihtiyat efradın talim ve manevra için celbi muvazzaf efrad gibi yapılır. Asayiş dahiliye için celpleri keyfiyeti seferberlik ahkâmına tâbidir.

ALTMİŞİNCİ MADDE — Kısmî seferberlikte seferberliği ilân olunan mahaller halkından olub şubeleri haricinde bulunanlar yukarıki maddelerde gösterilen zaman içinde buldukları mahal askerlik şubelerine veya sefaret ve şehbenderhanelere gitmeğe mecburdurlar. Bunların sureti şevkleri verilecek emre göre yapılır.

ALTMİŞ BİRİNCİ MADDE — Seferberlik ilânında askerlik şubelerine celb ve davet olunacak efrad kendi umur ve hususâtı zatiyesini idareye ve ledelhace leh ve aleyhindeki deaviyi vekâletnamei umûmilerin ihtiva eylediği bilcümle salâhiyetle takibe ve aharını teşrik ve tevkile mezun olmak şartile akraba ve eviddasından birini veya ahar bir şahsı tevkil edebilir. İşbu vekâlet mahallî askerlik şubesi reisi veya mahallî jandarma zabitle polis memuru huzurunda takrir ve tevsik olunmakla beraber hiç bir gûna harç ve resim alınmaz. Vekâletname suretleri şubelerde sureti mahsusada ihzar olunacak defterine aynen kayid ve tescil olunb bilcümle mehakim ve devaire ibrazında muteberdir. Bu kabîl vekâletnamelerin meriyeti kendisi tarafından azil vuku bulmadığı takdirde efradın terhisine kadar devam eder.

Ruhsatlı ve ihtiyat efraddan tecil edilecekler

ALTMİŞ İKİNCİ MADDE — Bir seferberlik veya talim ve manevra için ruhsatlı ve ihtiyat efradın çağırılmaları lâzımgeldikte, çürük olmalarından dolayı veya 63 ve 64 ncü maddelere tevfikan tecnleri icab edenler, ilk ve son yoklama sırasında anlaşılmiş olmak lâzımdır.

ALTMİŞ ÜÇÜNCÜ MADDE — Asayiş dahilî veya her hangi bir seferberlik maksadile vukubulan içtimalarda ruhsatlı veya ihtiyat efraddan hangi memuriyet ve

hizmette bulunanların ve ne mikdarının tecili lâzımgeleceği daha vakti hazarda Erkânı harbiyei umumiyenin de muvafakati lâhik olmak şartile İcra Vekilleri Heyetince bir cedvel halinde tesbit, Müdafaaı milliye vekâletile sair icab edenlere tebliğ edilir. Bunlar ve muvazzaf efradı da dahil olmak üzere bilûmum demiryolları ve bu yolların son istasyonları olan limanlar memurin ve müstahdemin ve amelei daimesinden oldukları vekâleti aidesinden verilecek defterlerle tebeyyün edenler seferberliğin ilânından üç ay akdem işbu hizmet ve memuriyetlere tayin edilmiş olmak şartile seferberliğin ilk devrinde tecil edilirler. Vekâleti aideleri işbu müeccel memurin yerlerine yaşlılarını ve askerlikçe ilişği bulunmayanları peyderpey tedarik ve ihzara mecburdurlar. Şu kadar ki, seferin ilk devrinde inkişaf edecek vaziyeti umumiyeye nazaran bunların tebdil edilerek lüzumu mikdarının silâh altına alınmaları veya devamı tecilleri ve sair suretle istihdamları hususu Başkumandanlık ve Heyeti Vekilece takdir ve tebliğ olunur ve seferin devamı esnasında görülecek hal ve vaziyete nazaran bu esası tanzim etmek için icab ettikçe aynı usule müracaat olunur. Bu maddenin birinci fıkrasında zikredilen cedvellere dahil vazife erbabı talim ve manevra için silâh altına celbedilmezler. ikinci fıkrada zikredilen şimendifer müstahdemininin talim ve manevrada silâh altına celbleri keyfiyeti Nafia vekâletile Erkânı harbiyei umumiyeye arasında tesbit olunur. Mebuslar mebusluklarının devamı müddetince müecceldirler. Arzu edenler hizmeti askeriyelerini ifa ederler.

ALTMİŞ DÖRDÜNCÜ MADDE — Askerlik şubeleri 63 ncü maddeye tevfiakan tecil olunanlardan başka daireleri dahilindeki bilûmum resmî ve hususî hastanelerle, Hilâliahmer müesseselerinde ve Hükümet veya ahali ellerinde olup ordunun iaşe, ilbas ve teçhiz ve esliha ve mühimmatının tedarik ve ikmalî noktasından istifade edileceği taallûk ettiği vekâletin teklifi ve icra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile tebeyyün eden ve şeddi hayatı umumiyeyi tazyik edebilecek olan fabrika ve müesseseler ve kömür ve emsali maden ocaklarında ve vesaiti nakliyei berriye ve bahriyede çalışan memurlar, usta ve mütehasıs amelei daimenin esamii memuriyet ve hizmetleriyle işbu hizmet ve memuriyetlere ne vakit girmiş olduklarını gösterir tasdikli cedvellerinivakti hazarda Hükümet marifetile mensub oldukları fabrika ve müesseselerden alarak hazır ederler ve birer suretini usulü veçhile Müdafaaı milliye vekâletine gönderirler. Seferberliğin nevine göre bu gibilerden seferberlik ilânından lâakal üç ay evvel tayin edilmiş olmak şartile hangilerininin tecil edilmesi icab edeceği seferberlik emrile beraber tebliğ kılınır ve

bu suretle tecil olunanların seferberliğin uzadığı müddetçe tecillerine devam olunması ve tamamının veya bir kısmının askere celbi sebkecek teklif üzerine İcra Vekilleri Heyeti kararile icra olunur.

ALTMİŞ BEŞİNCİ MADDE — 63, 64 ncü maddelerde yazılı sebeblerle silâh altına alınmaktan tecil edileceklerden maktu ve munzam olmak üzere iki nevi vergi alınır. Maktu vergi mikdarı beher senei müeceeliyet için seyyanen 25 liradır. Munzam vergi; kazanç, müsakkafat, arazi vergilerinin kezalik beher senei müeceeliyet için bir mislidir. Kazanç vergisi üzerinden alınan kesri munzamlar bu hesaba dahil değildir. Maktu vergi akabi tahakkukunda defaten, munzam vergiler asıllarına tebaan mütesavi taksitler ile tahsil olunur. Tecil edilmiş olanlar her hangi bir taksit zarfında tahtı silâha alınacak olurlarsa takib eden taksitten itibaren munzam vergiler terkin olunur.

ALTMİŞ ALTINCI MADDE — Memuriyetleri sebeble tecilleri lâzımgelenler bu memuriyete hangi tarihte tayin edilmiş olduklarını gösterir merkezde daireleri memurin sicil müdüriyetlerince ve mülhakatta vali ve kaymakamlarca verilmiş birer vesika ve hizmet ve meslekleri sebeble tecil edilmeleri lâzımgelenler dahi buldukları müessese ve imalâthaneler müdüriyetlerinden verilmiş ve mahallî belediye meclislerince tasdik edilmiş birer şahadetname alarak ilk veya son yoklama zamanlarında yoklama heyetlerine ve yoklama bitmiş ise buldukları mahal askerlik şubelerine göstermeleri veya göndermeleri ve çürüklerin dahi çürüklükleri hakkında haber vermeleri lâzımdır.

ALTMİŞ YEDİNCİ MADDE — İlk ve son yoklama heyetleri ve askerlik şubeleri gösterilecek şahadetname veya verilecek haber ve alacakları cedveller üzerine ihtiyar meclisi ve heyetlerinden ve sair icab edenlerden yapacakları sorgu üzerine memuriyet ve hizmet ashabının hizmet ve memuriyetlerine ve çürüklerin hekimlere muayene ettirilerek çürüklükleri derecesine göre künyelerine ve cüzdanlarına işaret eder ve altını tasdik eyler.

ALTMİŞ SEKİZİNCİ MADDE — Yukarıdaki maddeler veçhile hizmet ve memuriyetleri ve memuriyetlerin birinden diğesine bilâ fasıla geçmiş buldukları halde tebdili memuriyetleri ve çürüklükleri hakkında vaktile haber vermemiş ve şahadetname göstermemiş ve kayidlerine işaret ettirmemiş efradın seferberlik ilânından sonraki

iddiaları dinlenmez ve çürüklük iddiasında bulunanlar arkadaşlarıyla silâh altına alınarak gidecekleri kıtalarda muayene olunurlar, ileli zahire müstesnadır.

ALTMİŞ DOKUZUNCU MADDE — Harb zamanlarında çağırılacak ruhsatlı ve ihtiyat efraddan beş sene ağır hapsi ve daha ziyade cezayı müstelzim cürümler müstesna olmak üzere diğer bir cürüm veya kabahat ile maznun (mevkuf olsun, olmasın) olanların muhakemeleri terhislerine talik olunur. Çağırılma zamanında mahkûm olanlara müddeti mahkûmelerini ikmal ettirdikten sonra emsalleri kadar hizmetleri yaptırılır.

YETMİŞİNCİ MADDE — Çağırılma zamanında hasta oldukları cihetle gelemedikleri 27 nci madde veçhile ihtiyar meclis veya mahalle heyetlerinin şahadetleri ve var ise askerî veya sivil hekimlerin raporlarıyla yoklama heyetince anlaşılmiş olan ruhsatlı ve ihtiyat efrad iyileştiklerinde emsalleri kadar hizmet etmek üzere askere alınırlar.

Askerde bulunanlardan aileleri fakir ve muhtaç olanlara yapılacak yardım

YETMİŞ BİRİNCİ MADDE — Hazar ve seferde kırk beş günden ziyade müddetle askerde bulunanların, yiyecek ve sair ihtiyaçları öteden beri kendileri tarafından tedarik olunan ve başkaca muavenet edecek kimseleri ve rayici mahalliye göre idare ve ihtiyaçlarını temin edebilecek servet ve gelirleri bulunmadığı mukim buldukları mahalle ve köy ihtiyar heyetlerince tebeyyün edenlerin hanelerindeki usul ve fûru ve zevce ve erkek ve kız kardeşlerine askere gittikleri günden terhisleri tarihine kadar mahalle ve köylerinde bulunup askere alınmamış olanlar yardım etmeğe mecburdurlar, işbu yardımın ne suretle yapılacağı mahalle ve köy ihtiyar meclis ve heyetlerince tesbit ve onlar vasıtasile ifa olunur. Hükümet rüesası ve mahallî belediyeleri bu hususu takib ve temin ve adilâne bir sureti tatbikini murakabe ile mükelleftirler.

İşbu heyetlerce tesbit olunan yardımı yapmaktan imtina edenler hakkında mezkûr heyetlerin mazbatası üzerine tahsili emval kanunu tatbik olunur.

YETMİŞ İKİNCİ MADDE — Yardım edeceklerde ahvali maliye veya vücud sağlamlığı şarttır. Firarda ve izinsiz bulunanların ailelerine yardım yapılmaz.

YETMİŞ ÜÇÜNCÜ MADDE — Vakti seferde yapılacak işbu yardıma idarei hususiye ve belediyeler de iştirake mecburdur.

Asker çağında bulunanların memleketlerinden harice yolculuk yapabilmeleri

YETMİŞ DÖRDÜNCÜ MADDE — Vilâyetleri haricine çıkmak isteyen her erkek hüviyet cüzdanını yanında götürmeğe ve esnayı seyahatte talep vukuunda polis ve jandarmalara göstermeğe mecburdur. Elllerinde hüviyet cüzdanı bulunmayıb da bariz bir surette askerlik çağı haricinde görülenler (çocuk ve ihtiyarlar) müstesna olmak üzere diğerleri veya cüzdanı bulunub da işbu cüzdanlarının askerlik hanelerine ve yaşlarına nazaran ilk ve son yoklamalarını yaptırdıklarına ve emsali silâh altına alınmış olanlardan askerliklerini ifa ettiklerine veya tehir veya tecil edildiğine dair kayid gösteremeyenlerin henüz yola çıkmamış iseler hareketine ve bidayeten yolculuğa müsaade edilmez. Bu gibiler vapur veya şimendiferle yolculukları esnasında tesadüf olunursa halleri tedkik olunmak üzere çıkacakları iskele veya istasyonların askerlik şubesine, yoksa zabıtasına ve zabıtaca da en yakın askerlik şubesine teslim olunur. Vesaiti saire ile yolculuk yapanlar ilk uğrayacakları şubelere teslim olunur. Bunlardan hüviyetleri sabit olanlarla şubelerce takdir olunacak kefaleti nakdiyi verenler ahvali askeriyelerinin tedkikine devam olunmak üzere seyahatlerinde serbest bırakılır. Hüviyeti sabit olmadığı gibi kefaleti nakdiye de irae edemeyenlerin ahvali ve askerlikçe ilişiği bulunmadığı şubece en seri vasıta ile tahkik olunur ve neticei tahkikata kadar kasaba haricine çıkmamak ve sabah akşam ispatı vücud etmek üzere mahallî zabıtasına teslim olunur [işbu tahkikat azamî bir hafta içinde ikmal edilir]. Tahkikat neticesinde askerlikçe ilişiği olmayanlar serbest bırakılır, ilişiği olanlar 83, 84, 85, 86, 89, 96 ncı maddeler mucibince muameleye tâbidir. Bir hafta zarfında tahkikat ikmal edilemezse telgrafla ve bulunmadığı takdirde en seri vasıta ile yolcunun gideceği mahaldeki şube ve zabıtaya malûmat verilerek muamelesi oraca tedkikâ devam edilmek üzere serbest bırakılır.

YETMİŞ BEŞİNCİ MADDE — Askerlik çağında olub şubesi dairesinden on beş günden fazla olmak üzere taşraya çıkmak isteyenler çıkmazdan evvel gidecekleri yerler hakkında köy ve mahalleleri ihtiyar meclisi veya heyetlerini veya şubelerini şifahen veya teahhüdlü mektubla haberdar etmeğe, haber vermemiş iseler ilk ve son yoklama sırasında nerede bulunuyorlarsa bulduklar mahal ihtiyar meclisi ve heyetlerine veya şubelerine veya şubei asliyelerine veya sefaret ve şebenderhanelerine bu suretle mahalli ikametlerini bildirmeğe borçludurlar.

Mahalli ikametlerini bildirmemeleri hasebile yoklama sırasında ahvalleri meçhul kalanlar ceza faslında yazılı cezayı görürler. Şubeler ve sefaret ve şehbenderhaneler bu hususta alacakları malûmattan efradın şubei asliyelerini haberdar ederler. Köy ve mahalle ihtiyar meclisi ve heyetleri köy ve mahallelerinde on beş günden ziyade oturan yabancıları yoklama sırasında ve firar, bakaya yoklama kaçağı, izinsiz, saklıları her zaman şubelere haber vermeğe mecburdurlar.

YETMİŞ ALTINCI MADDE — Seferberlikte asker çağında bulunanların yolculukları hakkında Müdafaa-i milliye vekâleti, Dahiliye vekâleti ile müştereken bu fasılda yazılı olan kayidlerden başka tedbirler kullanabilir.

Kıtaattan izinli ve tebdilhava suretile ayrılacak efrad

YETMİŞ YEDİNCİ MADDE — Muvazzaf hizmetini yapmak üzere kıtaat ve müessesata girmiş bulunan efrada, askerlikleri altı ayı geçmedikçe ve cezalı efrada cezaları müddetini ikmal etmedikçe izin verilemez. Altı ay askerlik yapmış olanlara muvazzaf hizmetlerini bitirib terhis edilecekleri zamana kadar bir kere de veyahud bir kaç defa da topu bir ay izin verilebilir.

Bu müddetten fazla izin ile altı ayı ikmal etmemişlerden fevkalâde mazeretleri olduğu anlaşılana izin verebilmek hakkı kolordu ve daha yüksek makamata aiddir. Gerek izinli ve gerekse tebdilhavaya gönderilecek efrada ne kadar izinli veya tebdilhavalı olduklarını gösterir, kıta ve müessese kumandanlarınca ellerine tezkere verilmekle beraber keyfiyeti başkaca askerlik şubelerine de yazarlar ve şubeler de bu gibileri izinli ve tebdilhavalı defterlerine yazarlar ve müddetleri bitince kıtalarına sevkederler.

YETMİŞ SEKİZİNCİ MADDE — Muvazzaflardan tebdilhavaya gidenlerin tebdilhava müddetleri üç ay veya daha ziyade olduğu veya temdid veya tekrar ile üç ayı geçtiği halde üç aya kadar (dahil) olan kısmı ve izin alan efradın izin müddetlerinden yalnız bir ayı muvazzaf hizmetlerinden sayılır. Muvazzaf hizmetlerini bitirmiş oldukları halde görülen lüzum üzerine terhisleri geciktirilmiş olanlarla ruhsatlı ve ihtiyat ve cezalı efraddan tebdilhavaya gidenlerin ve izin alanların tebdilhava ve izin müddetleri ne kadar olursa olsun tamamı hizmet ve cezalarından sayılır.

Hazarda üç ay veya daha ziyade, seferde ne kadar olursa olsun tebdilhava alan efrad kıta ve müesseselerile irtibatları kesilerek şubeleri emrine verilirler.

Hazarda üç aydan az tebdilhava alanların kıtalarile irtibatı kesilmez. Yalnız müddetleri ne olursa olsun tebdilhavaları hitamında muvazzaflık müddetlerini ikmale altı aydan az kalmış olanlar mukim buldukları şubelerin mensub oldukları kolordu mürettebatına verilirler.

Firar ve izinsizler

YETMİŞ DOKUZUNCU MADDE — Firarların kaçtıkları tarih ve üzerlerinde ne gibi eşya ve teçhizat götürdükleri mensub oldukları kıta ve müessese kumandanları tarafından askerlik şubelerine yazılır. Şubeler de gelen haberler üzerine bunları firar defterine yazarak elde edilmeleri için mahallî hükümetine veya sair icab edenlere bildirir-

SEKSENİNCİ MADDE — Kıtaat ve müessesattan kaçan veya aldıkları izin ve tebdilhava müddetini geçiren efrad kıtaatça ve şubelerce ele geçirilinceye kadar aranır ve elde edilenlerin ifadesi alınarak şubelerince tahtelhıfz kıtalarına sevkedilmek üzere mahallî hükümetine teslim olunur.

Firar ve izinsiz olarak geçen müddetlerle yirmi günü geçen inzibat cezaları ve her hangi bir mahkemenin hükmettiği cezalar muvazzaf ve ihtiyat hizmetlerinden sayılmaz.

Yaşlarını değiştirenler

SEKSEN BİRİNCİ MADDE — Askerlik çağına girdikten sonra yaşlarını değiştirenlerin yaşlarıncı yapılan değişikliğin askerliklerine tesiri yoktur. Ancak son yoklama görmemiş olanlardan nüfus kütüğünde yazılı yaşları, şahıslarına uygun görülemeyenlerin yaşlarının tashihi nüfus kanunu mucibince aid olduğu mahkemede istemek üzere askerlik meclisleri veya askerlik daire ve şube reisleri veya mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından müddeiumumiye müracaat olunur ve bilmuhakeme takdir olunacak yaşa göre askerlikleri yaptırılır. Tashihi sin davaları şahidlerin badettahlif şahadetleri veya irae olunacak kuyud ve vesaik mundericatu veya delâil ve emaratu saire ile ispat olunabilir ve her halde zahiri halin davayı tekzib etmemesi şarttır.

Askerlik meclislerinin veya askerlik daire ve şubesi reislerinin veya mahallin en büyük mülkiye memurunun istemesi üzerine yaşları değiştirilenlerden değişen yaşlarına göre son yoklama görmemiş veya görmekte bulunmuş olanların yaşlarıyla yoklamaları yapılır. Arkadaşları son yoklama görmüş olanlardan yirmi üç yaşını bitirmemiş bulunanlar yalnız muvazzaf hizmetleri, yirmi üç yaşını bitirmiş olanlar 86 ncı madde veçhile muvazzaf hizmeti ve azamî hizmeti cezaiyelerini yaptıktan sonra yaşlarının bulunduğu sınıfa geçirilmek üzere askerlik meclisince ve toplu değil ise idare heyetince numarasız asker edilir.

Askerlik çağma girmezden evvel yaşlarını değiştirenlerin değişen yaşları kabul olunur. Bunlardan yaşlanın büyümüş olanlar değişen yaşlarına göre, arkadaşları son yoklama görmemiş veya görmekte bulunmuş iseler arkadaşları veçhile yoklamaları yapılır. Yaşlıları son yoklama görmüş bulunanlar hakkında ise emsallerinin sevk edilip edilmediğine göre 84 ve 86 ncı maddeler mucibince muamele yapılır.

SEKSEN İKİNCİ MADDE — Askerlik meclislerinin toplanmasile yoklamaların nasıl yapılacağı, numara çekilmesi ve numara çeken veya numarasız asker edilenlerle ruhsatlı ve ihtiyat efradın toplanma ve sevkleri, muhtelif mürettebata tefrikleri ve ifayi hizmet edenlerin terhisleri tafsilâtı Müdafaa-i milliye vekâletince yapılacak talimat ile tayin olunur.

Cezalı askerlik

SEKSEN ÜÇÜNCÜ MADDE — Askerlik çağma girmiş olup yirmi yaşma girdiği senenin temmuzunun birinci gününe yani son yoklamasına kadar 17 nci madde veçhile ismini doğrudan doğruya veya her hangi bir vasıta ile ilk yoklama defterine yazdırmamış bulunanlardan son yoklamanın devam ettiği günler bitinceye kadar müracaat eden veya ele geçenlerden 1 000 kuruş cezayı nakdî alındıktan sonra her iki yoklamaları birden yapılarak keyfiyet cüzdanlarına yazılır.

SEKSEN DÖRDÜNCÜ MADDE — İlk yoklamasını yaptırmış olduğu halde son yoklamanın devam ettiği günler içinde mahallin askerlik meclisine veya sefaret ve şehbenderhanelere gelmemiş ve gelememesi hakkında işbu kanunda yazılı bir mazeret bulunduğu dair haber göndermemiş olanlardan arkadaşlarının ilk tertibinin sevklerinden evvel ele geçen veya kendiliğinden gelenlerden 1 500 kuruş cezayı nakdî

alınır ve hekime muayeneleri yaptırılarak askerliğe elverişli olanlar, kabiliyeti bedeniyelerine ve tahsil derecesine ve ahvali sairelerine göre tam veya kısa hizmet yapmak ve arkadaşlarıyla sevk ve terhis edilmek üzere numarasız olarak asker edilirler.

Kabiliyeti bedeniyeleri askerliğe elverişli bulunmayanlar hekim muayenesine göre ya ertesi seneye terk olunur veya askerlikten çıkarılır.

SEKSEN BEŞİNCİ MADDE — İlk yoklama defterine ismini yazdırmamış olmakla beraber son yoklamada da bulunduğu mahal askerlik meclisine gelmemiş ve gelememeleri hakkında bu kanımda yazılı bir sebep olduğuna dair haber de göndermemiş bulunanlardan ele geçen veya kendiliklerinden gelenler hakkında elde edildikleri tarihe nazaran yukarıki madde veçhile muamele yapılmakla beraber cezayı nakdileri iki kat olarak alınır.

SEKSEN ALTINCI MADDE — İlk yoklama defterine ismini kaydettirmiş olsun olmasın her hangi bir mükellef son yoklamada bulunduğu mahal askerlik meclisine veya sefaret ve şehbenderhanesine gelmemiş olmakla beraber 26 ncı maddede muharrer mazereti kanuniyesini ihbar etmez ve yaşlılarının celb ve sevkine kadar da dehalet etmemiş veya ele geçmemiş bulunursa otuz beş yaşını ikmal edinceye kadar ele geçtiği tarihten itibaren [Hararetli ve had hastalıklar ile hali sirayette emraza mübtelâ olanların (frenkililer için talimatına göre hareket olunur) ve maluliyet zahire ashabından bulunanların] muayeneleri mahallerince icra ettirilir. Bunlardan muayene neticesi katiyen askerlikten ihraçları takarrür edenler terhis olunurlar ve kendilerinden 25 liradan 100 liraya kadar servetlerine göre cezayı nakdî alınır.

Sıhhati muvakkaten askerliğe elverişli olmadığına dair haklarında rapor verilenlerin sevkleri tehir olunur. Bu suretle sevkleri tehir edilenlerin neticede ahvali sıhhiyeleri askerlikten ihracı icab ettirirse aynı cezayı nakdiye mahkûm olurlar. Diğer maluliyet iddiasında bulunacakların muayeneleri iltihak edecekleri mahallerce icra edilir.

Bunlardan hizmeti askeriye elverişli olduğu tebeyyün edenlerin ve muvakkat sıhhî arızalarile sevkleri tehir olunanların kısa hizmet iddiaları nazarı dikkate alınmak ve cezalarını görmedikçe bedel vermek hakları refedilmek şartile askerlik meclislerince ve hali içtimada değilse idare heyetlerince bilâ kura numarasız asker edilir ve

yaşıtlarının ilk kafilesinden ne kadar sonra dehalet etmişler veya ele geçmişler ise muvazzaf hizmetinden ayrı olarak o müddetin iki misli arkadaşlarından fazla ve cezaen istihdam olunmak üzere bilâ tehir sevkolunurlar. Tehiri dehalet ne kadar olursa olsun hizmeti cezaiye, muvazzaf hizmetinden ayrı olarak iki seneyi tecavüz edemez. Otuz beş yaşını ikmalden sonra ele geçenler altı sene inşaat ve emsali hidematta istihdam olunduktan sonra yaşıtları meyanına nakil ve kaydolunurlar.

Cezaen ifa ettirilecek hizmetin muvazzaf hizmetten evvel ve sonra olmak üzere her hangi bir kıtada veya mahalde veya işbu hizmetin tamamının veya bir kısmının tarik amelei mükellefesi misillû nakden veya bedenen vilâyet yollarında (iki günlük ceza müddetine mukabil bir gün yolda çalışacaktır) ifa ettirilmek üzere talep eden vekâlet veya vilâyetlere işçeleri, ilbas ve ibate masrafları ve nefer maaşları vekâlet veya vilâyetçe temin edilmek üzere tevdi ve izama Müdafaai milliye vekâleti salâhiyettardır.

SEKSEN YEDİNCİ MADDE — Son yoklama yapıldığı sırada ertesi seneye terki mucib mekteplerde okumakta olub da buldukları mahal askerlik meclislerine veya şubelerine tahsil derecesi hakkında tasdikli şahadetname göndermemiş olanlardan 1 500 kuruş cezayı nakdî alındıktan sonra ertesi seneye terk olunur.

SEKSEN SEKİZİNCİ MADDE — Askerlik meclisi reis ve azalarından bilâ özür meclise gelmeyenlerle 48 nci madde mucibince yapılacak yoklamaya bilâ özür gelmeyen veya vekil göndermeyen polis âmirleri ve jandarma kumandanı ve bu işleri yapmamış olan şube reisleri hakkında vazifelerine devam etmeyenler hakkındaki ahkâmı kanuniye tatbik olunur.

SEKSEN DOKUZUNCU MADDE — Numara çekmiş yahud 84 ncü madde mucibince numarasız asker olmuş bir mükellef arkadaşlarının hini sevkinde vuku bulan davet üzerine gelmez ve bu da 47 nci maddedeki sarahat veçhile bir mazereti kanuniyeye müstenid olmadığı tasdik edilmiş bulunursa veya esnayı sevkinde misafirhaneden veya yoldan firarı şubece tebeyyün ederse, hini derdest veya dehaletlerinde ahvali sıhhiyelerine ve arkadaşlarının bidayeti şevkinden itibaren geçen eyyama nazaran 86 ncı maddedeki ahkâmı umumiye veçhile ceza ve hizmetleri tayin ve başkaca muvazzaf hizmetleri tam olarak ifa ettirilmek üzere askerlik şubelerince künyelerine şerh verilerek sevk olunur. Bu gibiler için heyeti idarelerden başkaca karar alınmaz.

DOKSANINCI MADDE — İhtiyat efradından olup talim veya manevra veya asayişî dahilî için çağırıldıkları halde bilâözür gelmedikleri 47 nci maddenin sarahati veçhile tebeyyün edenler, geciktikleri müddetin bir misli arkadaşlarından fazla hizmet yaparlar ve kendilerinden 30 : 100 liraya kadar cezai nakdî alınır. Bu gibiler askerlik borcunu ödemedikçe bir memuriyette kullanılamazlar. Seferberlikte davete icabet etmeyen efrad (muvazzaf, ruhsatlı ve ihtiyat) Divanı harbe tevdi edilerek askerî ceza kanununda yazılı hizmet ve cezai görürler.

DOKSAN BİRİNCİ MADDE — Ellerindeki hüviyet cüzdanlarına nazaran askerlik çağına girmiş efraddan o senenin temmuzunun birinci gününe kadar ilk yoklamasını yaptırarak cüzdanlarına işaret ettirmemiş bulunanları Hükümet hizmetine alanlar (Memurin müdürleri ve buna mümasil salâhiyettar memurlar) Türk ceza kanununun iki yüz otuzuncu maddesi mucibince tecziye edilir ve bilerek hususî hizmete alanlardan 1000 kuruş cezai nakdî alınır.

DOKSAN İKİNCİ MADDE — Askerlik çağına girmiş efraddan girdikleri senenin teşrinisanisinin sonuna kadar son yoklamasını yaptırarak cüzdanına işaret ettirmemiş olanları Hükümet hizmetine alanlardan yukarıdaki maddede yazılı cezai nakdiler iki kat alınır. Bu gibi efradı bilerek hususî hizmete alanlardan 2000 kuruş hafif cezai nakdî alınır.

DOKSAN ÜÇÜNCÜ MADDE — İlk ve son yoklamasını yaptırmış olsun olmasın yirmi bir yaşma girmiş ve yaşlıları çağırılıb askere sevk edilmiş efraddan daha sonra sevk edileceklerini gösterir cüzdanlarında bir işaret bulunmayanları Hükümet hizmetine alanlar hakkında yukarıki madde veçhile muamele olunur ve bilerek hususî hizmete alanlardan sulh mahkemesi kararile 50 : 100 liraya kadar cezai nakdî alınır.

Seferberlikte bu gibileri ve ruhsatlı ve ihtiyat efraddan olubda çağırılmış oldukları halde gitmemiş bulunanları veya kıtaattan kaçmış olanları veya aldıkları izin müddetlerini geçirenleri Hükümet hizmetine veya bilerek hususî hizmete alanlar ve bu gibilerin gizlenmeleri ve kaçmaları hususunda yardımları olduğu mahallî zabıta memurlarının zabıt varakalarile anlaşılabilirler Divanı harbe verilirler.

DOKSAN DÖRDÜNCÜ MADDE — Askerliklerini bitirib terhis edilen efraddan 54 ncü madde mucibince üç ay içinde bir gûna özürleri olmaksızın tezkere ve cüzdanlarını şubelerine kayid ettirmeyenlerden 500 kuruş cezayı nakdî alınır.

DOKSAN BEŞİNCİ MADDE — Askerlik çağında olubda şubeleri haricine gideceklerden gidecekleri yerleri esnayı azimette veya [75] nci madde mucibince gidecekleri yerlerde on beş günden ziyade kaldıkları halde oturdukları yerleri yoklama sırasında gittikleri köy ve mahalle ihtiyar meclis veya heyetlerine veyahud şubelerine bildirmeyenlerle o köy veya mahallenin ihtiyar meclisi veya heyetlerinden 500 kuruş cezayı nakdî alınır.

DOKSAN ALTINCI MADDE — Görünüşlerine nazaran yirmi yaşlarına girmiş oldukları halde isimlerini nüfus kütüğüne yazdırarak cüzdan almamış saklılardan ele geçenler veya kendiliğinden gelenler nüfus kanunu mucibince nüfus kütüğüne yazılmak üzere nüfus idarelerine gönderilir. Nüfus idarelerince kütüğe yazılarak keyfiyet askerlik şubelerine hemen bildirilir. Bu gibilerden yaşlarına nazaran arkadaşlarının son yoklamaları yapılmış olanlar numarasız asker edilerek arkadaşlarının sevk edilip edilmemiş bulunduğu nazaran haklarında 86 ncı maddedeki azamî ceza tatbik olunur ve askerlikleri yaptırıldıktan sonra yaşlılarının bulunduğu sınıfa geçirilir. Arkadaşları son yoklama görmemiş veya görmekte bulunmuş olanların yoklamaları ve askerlikleri onlar gibi yaptırılır.

DOKSAN YEDİNCİ MADDE — Bir defadan ziyade askerden kaçıda firarı altı aydan ziyade uzadığı halde gelmeyen veya elde edilemeyenlerin kıta ve müesseselerinden veya askerlik şubelerinden mahallî Hükümetine vaki olacak müracaat üzerine elde edilinceye veya kendiliklerinden gelinceye kadar usulen emvali gayri-menkulesi haczolunur ve askerî ceza kanununda yazılı mücazâtı görür ve haklarında hidematı ammeden mahrumiyet cezası ayrıca hükmolunur.

Haciz ve mahrumiyet muamelesi hazaarda hizmeti askeriyenin ifasına kadar ve seferde müebbeden devam eder.

Memaliki ecnebiyede bulunan yoklama kaçağı, izinsiz, bakaya, saklılar hakkında da aynı veçhile muamele olunur.

DOKSAN SEKİZİNCİ MADDE — Hazarda muvazzaf efrad ile ruhsatlı ve ihtiyat efraddan ismini değiştirerek diğeri yerine hekim muayenesine veya askere gidenler ve diğerinin hüviyet cüzdanını veya askerî tezkeresini kullananlar ve muamelâtı askeriyelerinde sahte şehadetname ve evrak istimal edenler veya askerlikten kısmen veya tamamen kurtulmak maksadile her ne suretle olursa olsun hile ve desise yapanlar ve bu suretle yerine diğerini göndermiş veya hile kullanmış olanlar Divanı harblere tevdi olunur ve yaşıtlarının müddeti hizmetlerinden iki kat ziyade askerlik yapmak üzere askerliğe kabiliyetleri aranmaksızın sevkolunurlar (İleli zahire müstesnadır). Bu gibi efal mürtekblerinin şerik ve muinleri asker iseler Divanı harbe, değil ise mehakimi umumiyeye tevdi olunurlar.

Seferde her hangi bir suretle askerî kuvveti tenkise sebep olacak surette vakıa gayri mutabık kasden vesika verenler Divanı harbe tevdi edilerek askerî ceza kanununa tevfikana tecziye olunurlar.

DOKSAN DOKUZUNCU MADDE — Nüfus kütüklerinde yazılı olanları yoklama cedveline yazmamış ve yazdırmamış veya sair bir muamele sebeble gizlemiş olan veya saklılardan veyahud yeniden nüfus kütüğüne yazılan veya yaşlarını mahkeme vasıtasile değiştiren efrad hakkında askerlik şubelerine bir ay içinde haber vermemiş bulunan nüfus müdür ve memurları vazifelerini suiistimal etmiş sayılarak âmirleri tarafından haklarında takibatı kanuniye yapılır.

YÜZÜNCÜ MADDE — Celb ve sevki lâzımgelen efradın geri kalmasına ve silâh altına alınması icab edenlerin tecillerine veya tecilleri lâzımgelenlerin haksız olarak sevklarine sebebiyet verecek derecede askerlik defter ve cedvellerine yalan, yanlış ve eksik bir şey yazanlar, kanun ve talimatta yazılı cedvel ve defterleri numunesi veçhile tutmayanlar dikkatsizlik veya sahtekârlık töhmetile Divanı harbe verilir.

YÜZ BİRİNCİ MADDE — İşbu fasılda yazılı cezayı nakdiler ve numarasız asker edilmek muamelesi, mükellef nerede ele geçmiş ise toplu buldukları zaman oranın askerlik meclisleri ve dağılmış iseler idare heyetlerince hüküm ve keyfiyet mahallî askerlik şubelerine tebliğ olunur.

Cezayı nakdiler tahsili emval kanununa tevfikana tahsil edilir.

YÜZ İKİNCİ MADDE — İşbu kanuna tevfikân idare heyetince yapılacak her nevi muamele ve verilecek kararlarda askerlik şube reisi azayı tabiiye sıfatile meclisde bulunur ve verilecek kararlarda rey sahibi olarak reyini verir.

YÜZ ÜÇÜNCÜ MADDE — İşbu kanuna göre askerlik meclisleri veya kaza ve vilâyet idare heyetleri hakkındaki şikâyetler Dahiliye ve Müdafaai Milliye vekâletlerince müştereken ve askerlik daire ve şube reisleriyle hekimler hakkındaki şikâyetler Müdafaai Milliye vekâletince tahkik ettirilir.

İşbu meclis ve heyetlerle askerlik daire ve şubelerinin ve muayeneye memur hekimlerin verdikleri kararlar ve raporlar aleyhindeki itirazların kanuna derecei mutabakatı tedkik ve tahkik ve neticeye göre tashih ve tadil hakkı Müdafaai Milliye vekâletine aittir. Buna da kanaat etmeyenler Şûrayı devlete müracaat edebilirler.

Muvazzaflık müddetini azaltmak için bedeli nakdî

YÜZ DÖRDÜNCÜ MADDE — Her sene asker edilen efrad mikdarı ordu ihtiyacından fazla kaldığı müddetçe Müdafaai Milliye vekâleti henüz silâh altına alınmamış efraddan [sağlam, sakat] bedeli nakdî kabulüne salâhiyettardır.

YÜZ BEŞİNCİ MADDE — Bedeli nakdî mikdarı altı yüz liradır. Mükellef veya namına aharı, bedeli nakdiyi defaten veya iki taksitte verebilir. İşbu bedel Türkiye dahilinde mal sandıklarınca ve memaliki ecnebiyede sefaret ve şehbenderler tarafından Maliye vekâletince tasdikli makbuz mukabili alınır. Bir taksitte bedel vereceklerin içtima gününe kadar ve iki taksitte bedel vereceklerin birinci taksit üç yüz lirasını içtima gününe kadar ve ikinci taksitini altı ay içinde vermeleri lâzımdır. İkinci taksiti zamanında vermeyenlerin verinceye kadar muvazzaflık hizmetlerine devam olunur.

YÜZ ALTINCI MADDE — Bedeli nakdî verenler mahallelerinde ve civarında bulunan veya nakliye ücreti kendileri tarafından verilmek ve talim ve terbiye işkâl edilmemek şartile arzu ettikleri mahalde olan bir piyade taburunda [sakatlar geri hizmetlerde] altı ay talim yapmağa borçludurlar.

İşbu talimler her sene mayıs ve teşrinisaninin, birinci günü başlar. Bedellerini bir taksitte vermiş olanlardan talimlerinin gecikmesini isteyenlerin en çok bir sene

müddetle talimleri geciktirilir. Bu müddet bittiğinde hastalık, hapislik, yolculuğun menî gibi iradesi haricinde bir sebep olmaksızın talime gelmeyenlerin [hasta, mahpus olanlar talim zamanından evvel mazeretlerini buldukları mahal askerlik şubelerinden veya sefaret ve şehbenderhanelerden tasdikli rapor ve şahadetname ile asıl şubelerine bildirmeğe borçludurlar] talimleri iki kat yaptırılır.

Arkadaşlarının terhisine kadar talime gelmeyenlerin muvazzaf hizmetleri tamamlattırılır ve bedelleri geri verilmediği gibi tekrar alınmaz. Bedel efradının izin, tebdilhava,, firar ve hapislikte ve ceman on beş günden fazla istirahatte geçirdikleri müddetler talimlerinden sayılmaz.

YÜZ YEDİNCİ MADDE — Alınan bedel hiç bir sebeble geri verilmez. Ancak kanun hilafı alındığı anlaşılan bedeller Müdafaa-i milliye vekili veya kolordu kumandanlarının işaretile mahallî memurini maliyesince bir ay içinde iade olunur. Alanlar hakkında takibatı kanuniye ifa olunur.

YÜZ SEKİZİNCİ MADDE — Yoklama kaçağı, bakaya ve saklıların cezalarını görmedikçe bedelleri alınmaz. Bunun için bedel vereceklerin bedellerinin kabulünü mani halleri olup olmadığına dair şubelerinden vesika alarak göstermeleri şarttır.

YÜZ DOKUZUNCU MADDE — Kanunu mahsus mucibince ihtiyat zabiti olacıklardan bedel alınmaz.

YÜZ ONUNCU MADDE — Seferberlikte bedel alınmaz.

YÜZ ON BİRİNCİ MADDE — Bedel efradına talimleri müddetince maaş, tayın ve elbise verilmez.

YÜZ ON İKİNCİ MADDE — İşbu kanunun bedeli nakdiye aid 105 nci maddesi hükmü neşri tarihinden ve diğer ahkâmı neşrinden beş ay sonra meridir.

YÜZ ON ÜÇÜNCÜ MADDE — Asakiri nizamiyenin sureti ahzini mübeyyin 23 safer 1304 ve 13 teşrinisani 1302 tarihli kanun ile 16 cemaziyelâhır 1332 ve 29 nisan 1330 tarihli mükellefiyeti askeriye kanunu muvakkati ve zeyilleri mülğadır. 1302 tarihli kanun mucibince bedeli nakdî vermiş olanların hukuku mahfuzdur.

YÜZ ON DÖRDÜNCÜ MADDE — İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

21 Haziran 1927

EK-4-1

FAZLA İZİN SÜRELERİNİN ASKERLİK HİZMETİNDEN SAYILMASINA
DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI²⁶⁹

<p>Türkiye Cumhuriyeti BAŞVEKÂLET Muamelât Müdürlüğü Şube Sayı: 8368</p>	<p>Kararname</p>	<p>T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARCAI</p>
--	------------------	---

I - Dahiliye Vekâletinin iş'arı ve B.E.H. Riyasetinin tensibi üzerine 1929 teğrin celbinde muayyen miktarda efradı cedide alınabilmesini temin için ikmali müddetlerine üç ay kalan Jandarma efradının işbu müddetleri hizmeti hizmeti askeriyelerinden mahsup edilmek üzere terhislerinin .

2- Tasarruf gayesile M.M. Vekâletinin 1929 bütçesinin işe faslından yapılan tenzilâtın tevzini için B.E.H. Riyasetinin muvakatile kışın mezun bırakılacak efradın mezunen geçirecekleri müddetin hizmeti askeriyelerinden mahsup edilmesinin askerlik mükellefiyeti Kanununun 78 inci maddesi mucibince İcra Vekilleri Heyetince karara raptı, M.M. Vekâletinden yazılan 12/9/929 tarih ve 2239/1605 numaralı tezkerede teklif edilmiştir .

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 16/9/929 tarihli içtimasında görüşülerek iş'ar mucibince muamele ifası tasvip ve kabul olunmuştur .

16/9/929

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V. <i>İsmail</i>	Ad. V. M. E. İçtimada bulunmadı İnzada bulunmadı	M. M. V. <i>M. Abdülkadir</i>	
Da. V. Ş. K. İçtimada bulunmadı	Ha. V. <i>S. Rıza</i>	Ma. V. Ş. S. İçtimada bulunmadı	
Mi. V. <i>...</i>	Na. V. R. İçtimada bulunmadı	İk. V. V. <i>M. Abdülkadir</i>	S. I. M. V. <i>S. Rıza</i>

130	18	01	02	5	46	15
-----	----	----	----	---	----	----

²⁶⁹ B.C.A., 030.18.1.2/5.46.15, s. 1.

FAZLA İZİN SÜRELERİNİN ASKERLİK HİZMETİNDEN SAYILMASINA
DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI²⁷⁰

T. C. BAŞVEKÂLET MÜAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ		T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ								
Şube : Sayı : 20.965		KARARNAME								
<p>Bir buçuk sene hizmetli sınıflara mensup efradın bir defada silâh altına alınması usulünün tatbiki dolayısıyla piyade kıtaatının tesbit edilen kıg kadrosuna tenzili için kadro fazlası efrada verilmesi lâzım gelen mecburî iznin, kanunun tayin ettiği müddetleri tecavüz edeceği cihetle , bu izinlerin muvazzaflık müddetlerinden sayılması; M.M. Vekâletinin 9/12/930 tarih ve 2601/2510 numaralı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 22/12/930 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur .</p> <p style="text-align: right;">22/12/930</p> <p style="text-align: right;">REİSİCÜMHUR</p> <p style="text-align: right;"><i>Yazı M. Kemal</i></p>										
Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.								
<i>İsmail</i>	<i>Ahmed Kemal</i>	<i>M. M. V.</i>								
Da. V.	Ha. V.	Ma. V.								
İçtimada bulunmadı	<i>S. İ. İsmail</i>	<i>Ma. V.</i>								
Mf. V.	Na. V.	İk. V.	S. I. M. V.							
<i>M. V.</i>	<i>Yusuf</i>	<i>M. Mustafa Şeref</i>	İçtimada bulunmadı							
<table border="1"> <tr> <td>020</td> <td>18</td> <td>01</td> <td>02</td> <td>16</td> <td>82</td> <td>8</td> </tr> </table>				020	18	01	02	16	82	8
020	18	01	02	16	82	8				

²⁷⁰ B.C.A., 030.18.1.2/16.82.8, s. 1.

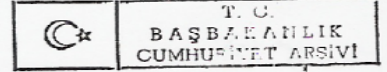

EK-5-1

TERHİSLERİN GECİKTİRİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU
KARARLARI²⁷¹

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Şube K
Sayı 8268

Kararname

Son baharda yapılması mukarrer manevre minasebetile ikinci ve dördüncü kol ordular mantıkasından 1929 senesi eylül ayı zarfında silâh altına alınacak olan ihtiyat efradının silâh altına alınarak manevrenin devamına istihdamları ve manevreye iştirak ettirilecek kıtaat da 10 Eylül 929 tarihinden itibaren terhise müstahak bulunan efradın da manevranın nihayetine kadar terhislerinin tehiri ve geçe en senelerde olduğu veçhile Cumhuriyet Bayramı minasebetile Ankara-da yapılmakta olan merasime iştirak edecek kıtaattaki efraddan mis-tahak terhis bulunanların da keza 15 Teşrini evvel 929 tarihinden merasimin icrasına kadar terhislerinin tehiri M. M. Vekâletinin x 20/8/929 tarih ve 2072 numaralı tezkeresile yapılan teklifi icra x 1504 Vekilleri Heyetince 25/8/929 tarihinde tasvip ve kabul olunmuş-tur .

25/8/929

REİSİCUMHUR

Gayi M. Hüsnü

Bş. V.

İsmail

Ad. V.

Asat.

M. M. V.

Abdullah

Da. V.

S.K.

Ha. V.

H. B. Z.

Ma. V.

S.S.

Mf. V.

Emel Hüsnü

Na. V.

Recep

İk. V. V.

Abdullah

S. I. M. V.

M. Hüsnü

030 | 18 | 01 | 02 | 5 | 41 | 15

²⁷¹ B.C.A., 030.18.1.2/5.41.15, s.1.

TERHİSLERİN GECİKTİRİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU
KARARLARI²⁷²

T. C. BAŞVEKALET Kararlar M440r106		KARARNAME		T. C. BAŞBAKANLIK KARARLAR ARŞİVİ	
No: 15041		TARİHİ: 26 / 06 / 1994 İSTİK. VE 03371 sayılı Onayla KALDIRILDI			
Cümhuriyet Bayramının onuncu yıl dönümünde Ankarada yapılacak merasime iştirak edecek Kolordu efradından muvazzaflık hizmetlerini bitirenlerin, üç gün devam edecek Bayramı müteakip kıtaların garnizonlarına dönmelerinden sonra terhis edilmeleri; Büyük Erkânı Harbiye Reisliğinin müvafakatına atfen Millî Müdafaa Vekillığının 30/9/933 tarih ve 2107/1545 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 3/10/933 te kabul olunmuştur .					
3/10/933					
REİSİCÜMHUR					
<i>Gazi M. Homay</i>					
Bş.V. <i>Lameç</i>	Ad.V. <i>S. Sarıoğlu</i>	M.M.V. <i>Karacı</i>	Da.V. <i>S. Kaya</i>		
Ha.V. V. <i>S. Kaya</i>	Ma.V. V. <i>L. İltis</i>	Mi.V. V. <i>S. Neftçis</i>	Na.V. <i>L. İltis</i>		
İk.V. <i>u. Cüney</i>	S.İ.M.V. <i>S. Neftçis</i>	G.İ.V. <i>u. Kaya F.</i>	Zr.V. <i>u. Cüney</i>		
030 18 01 02 39 68 20					

²⁷² B.C.A., 030.18.1.2/39.68.20, s. 1.

TERHİSLERİN GECİKTİRİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU
KARARLARI²⁷³

T. C. BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ
Şube: *2*
Sayı: *1244*

1934 YILI ÖNEVİ KALDIRILDI

KARARNAME

BAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

I.inci teğrin(934) ayında yapılacak manevralar münasebetile 15 birinci teğrin 934 itibaren terhisleri icap eden Deniz efradının terhislerinin Askerlik mükellefiyeti kanununun dokuzuncu maddesine göre, birinci teğrin 934 sonuna bırakılması; Büyük Erkanı Harbiye Reisliğinin iş'arına atfen Millî Müdafaa Vekillığının 12/9/934 tarih ve 13610 sayılı tezkeresi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 15/9/934 te tasvip ve kabul olunmuştur .

15/9/934

REİSİCÜMUR
Gazi M. Kemal

B. V. *İsmail* Ad. V. *S. Şenel* M. M. V. *Ali* Da. V. *S. Kaya*

Ha. V. V. *S. Kaya* Ma. V. *Ali* Mf. V. *Ali* Na. V. *Ali*

İk. V. *Ali* S. I. M. V. *Ali* G. I. V. *Ali* Zr. V. *Ali*

18 01 93 48 62 4

²⁷³ B.C.A., 030.18.1.2/48.62.4, s. 1.

**SİYASÎ VE ASKERÎ MÜLAHAZALARLA TERHİSLERİN TEHİR
EDİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI**²⁷⁴

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Karar sayısı 2 11661		Kâramame 0337-1 02.06.1994		T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARSIVI	
---	--	----------------------------------	--	---	--

Millî Müdafaa Vekilliğinden yazılan 28/7/939 tarih ve 2611/2228 sayılı tezkerede ; Trakya bölgesinde Ağustos 939 sonunda hizmet müddetlerini bitirecek olan 11300 erin -içinde bulunduğumuz siyasi vaziyet icabettirdiği takdirde- terhislerinin geri bırakılması Genelkurmay Başkanlığınca uygun görülmüş olduğundan, İkteşrin sonunda kış kadrosuna geçiş vaziyeti ayrıca tetkik ve arz edilmek üzere şimdilik bu kadar erin terhislerinin tehiri hakkında bir karar ittihazı istenilmiş ve bu iş İcra Vekilleri Heyetince 1 AĞUSTOS 1939 tarihinde tetkik edilerek IIII sayılı Askerlik kanununun 9 cu maddesine göre bahsi geçen erlerin terhislerinin şimdilik tehiri kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR
İsmet İnönü

Bg. V. S. A. Baydar	Ad. V. Fethi Okyar	M. M. V. M. İsmail	Da. V. S. A. Baydar	Ha. V. S. Sancar
Ma. V. S. A. Baydar	Mf. V. Y. İsmail	Na. V. A. F. Çelebi	İk. V. ve Ma. V. V. M. İsmail	S. I. M. V. S. A. Baydar
G. I. V. B. Karademir	Zr. V. M. İsmail	Ma. Mü. V. A. Çelebi	Tl. V. S. A. Baydar	

130 18 01 02 88 76 6

²⁷⁴ B.C.A., 030.18.1.2/88.76.6, s. 1.

**SİYASÎ VE ASKERÎ MÜLAHAZALARLA TERHİSLERİN TEHİR
EDİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI²⁷⁵**

<p style="text-align: center;">T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Karar sayısı 2 12030</p>		<p style="text-align: right;">T. C. BAŞBAKANLIK MÜHÜRÜ</p> <p style="text-align: center;">Kararname</p> <p style="text-align: center;">LİGİ 20 106 11 4 ... ve 03371 ... sayılı Çözümle KALDIRILDI</p>									
<p>Siyasi Durum dolayısıyla bedel eratı da dahil olmak üzere , ter- hise müstehak erat terhis edilmemek suretile celp yapılması ; Genelkur- may Başkanlığının iş'arına atfen Milli Müdafaa Vekillığının 23/9/939 ta- rih ve 3552/3349 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine IIII sayılı askerlik kanununun 9 uncu maddesine tevfikeyen İcra Vekilleri Heyetince 23 EYLÜL 1939 tarihinde kabul olmuştur .</p>											
<p>REİSİCUMHUR</p> <p style="font-size: 1.5em;"><i>İsmail İsmail</i></p>											
Bş. V. me Ha. V. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V.							
<i>B. P. Çaydaru</i>	<i>Fethi Çaydar</i>	<i>B. T. Çaydar</i>	<i>Fatih Çaydar</i>								
Ma. V.	Mf. V.	Na. V.	İk. V. ve Tic. V. V.	S. İ. M. V.							
<i>E. Ağar</i>	<i>Yücel</i>	<i>A. F. Çaydar</i>	<i>A. Çaydar</i>	<i>S. H. Aladag</i>							
G. İ. V.	Zr. V.	Ma. Mü. V.	Tl. V.								
<i>B. Karadag</i>	<i>M. Çaydar</i>	<i>A. Çaydar</i>									
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 15%;">030</td> <td style="width: 15%;">18</td> <td style="width: 15%;">01</td> <td style="width: 15%;">02</td> <td style="width: 15%;">88</td> <td style="width: 15%;">94</td> <td style="width: 15%;">13</td> </tr> </table>					030	18	01	02	88	94	13
030	18	01	02	88	94	13					

²⁷⁵ B.C.A., 030.18.1.2/88.94.13, s. 1.

**SİYASÎ VE ASKERÎ MÜLAHAZALARLA TERHİSLERİN TEHİR
EDİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI²⁷⁶**

gizliliği 20.06.1994 tarih ve
05371 sayılı Onayla KALDIRILDI

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

**T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ**

Kararname

Karar sayısı:
2
18055

1942 yılı sonuna kadar terhise müstahak muvazaf er boğlukları-
nı doldurmak ve 1942 son baharı ile 1943 ilkbaharında muvazeneli bir
durumda bulunabilmek için 1339 dokümanların şimdiden ilk ve son yokla-
malarının yapılması; Millî Müdafaa Vekillığının 5/5/1942 tarihli ve
45974 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri hey-
etinin 21/5/1942 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.

REİSİCUMHUR
İsmail Hani

Bş. V. <i>D. F. Çaylak</i>	Ad. V. <i>M. Memiş</i>	M. M. V. <i>A. F. Çelebi</i>	Da. V. <i>H. B. Çelebi</i>	Ha. V. <i>E. Sarıoğlu</i>
Ma. V. <i>A. Ağal</i>	Mf. V. <i>H. Güzel</i>	Na. V. <i>A. F. Çelebi</i>	İk. V. <i>Y. Yılmaz</i>	S. I M. V. <i>S. H. Akdoğan</i>
G. I. V. <i>B. Karadağ</i>	Zr. V. <i>M. Yılmaz</i>	Mü. V. <i>F. Engin</i>	Ti. V. <i>M. Ödemiş</i>	

18 06 19 01 2 98 48 2

²⁷⁶ B.C.A., 030.18.1.2/98.48.2, s. 1.

**ASKER CELBİNİN FARKLI DÖNEMLERDE YAPILMASINA DAİR
BAKANLAR KURULU KARARLARI²⁷⁷**

<p>T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ</p>	<p>Kararname</p>	<p>T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ</p>	
<p>Karar sayısı 2</p>			
<p>5276</p>	<p><u>Gizlidir</u></p>		
<p>"rakya mintakasındaki "III" Üncü Kolordu kıtaları için nisan ayında yapılacak asker celbinin iki ay evvel yani şubatta yapılmasına Genelkurmay Başkanlığınca kat'î lüzum gösterildiğinden şubatta celbedilen eratin müddetlerini ağustos sonunda tamamlayacaklarına göre bu ay sonunda terhis edilmelerine ve kolordu kuruluşunda bulunan hudut kıtalarından terhis edilenlerin yerine de ağustosta asker celbi yapılmasına lüzum görüldüğü cihetle bu kolorduya her sene şubat ve ağustos aylarında asker celp edilmesi; Millî Müdafaa Vekillığının 1/9/936 tarih ve 1931/1772 sayılı teklifi üzerine, askerlik kanununun 9 uncu maddesi mucibince, İcra Vekilleri Heyetince 3/9/936 da onanmıştır.</p>			
<p>3/9/936</p>			
<p>REİSİCUMHUR</p> <p style="text-align: right;"><i>K. Atatürk</i></p>			
<p>Bs. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>Ad. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>M. M. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>Da. V. <i>[Signature]</i></p>
<p>Ha. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>Ma. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>Mf. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>Na. V. <i>[Signature]</i></p>
<p>İk. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>S. İ. M. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>G. İ. V. <i>[Signature]</i></p>	<p>Zr. V. V. <i>[Signature]</i></p>
<p>0,20 18 01 02 68 23 45</p>			

²⁷⁷ B.C.A., 030.18.1.2/68.73.15, s. 1.

**BAZI MEMUR VE GÖREVLİLERİN ASKERLİK HİZMETİNİN TEHİR
EDİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI**²⁷⁸

<p align="center">T. C. B A Ş B A K A N L I K MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ Kararlar Müdürlüğü Karar sayısı <u>3</u> 8129</p>	<p>KARAR</p>	<div style="text-align: right; border: 1px solid black; padding: 2px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> <p align="center">T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ</p> </div> <p>İlişik listede künyeleri yazılı 21 stajyer Maiyet Memurunun askere celp ve sevklerinin 30 Eylül 1951 tarihine kadar geri bırakılması, İçişleri Bakanlığının isteğine dayanan Millî Savunma Bakanlığının 21/9/1948 tarihli ve 75282/1 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine, 1111 sayılı kanunun 35 inci maddesine 5010 sayılı kanunla eklenmiş olan (E) fıkrasına göre, Bakanlar Kurulunca 28/10/ 1948 tarihinde kararlaştırılmıştır.</p> <p align="right">CUMHURBAŞKANI <i>İsmet İnönü</i></p>																				
<table border="0" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%; text-align: center;">Başbakan <i>İsmet İnönü</i></td> <td style="width: 25%; text-align: center;">Devlet Bakanı Bağ. Yardımcısı <i>Barışın</i></td> <td style="width: 25%; text-align: center;">Devlet Bakanı <i>Barışın</i></td> <td style="width: 25%; text-align: center;">Adalet Bakanı <i>Barışın</i></td> <td style="width: 25%; text-align: center;">Millî Savunma Bakanı <i>Barışın</i></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">İçişleri Bakanı <i>Barışın</i></td> <td style="text-align: center;">Dışişleri Bakanı V. <i>Barışın</i></td> <td style="text-align: center;">Maliye Bakanı <i>Barışın</i></td> <td colspan="2" style="text-align: center;">Millî Eğitim Bakanı <i>Barışın</i></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">Bayındırlık Bakanı <i>Barışın</i></td> <td style="text-align: center;">Ekonomi Bakanı <i>Barışın</i></td> <td style="text-align: center;">Sa. ve So. Y. Bakanı <i>Barışın</i></td> <td colspan="2" style="text-align: center;">Gümrük ve Tekel Bakanı <i>Barışın</i></td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">Tarım Bakanı <i>Barışın</i></td> <td style="text-align: center;">Ulaştırma Bakanı <i>Barışın</i></td> <td style="text-align: center;">Ticaret Bakanı <i>Barışın</i></td> <td colspan="2" style="text-align: center;">Çalışma Bakanı <i>Barışın</i></td> </tr> </table>			Başbakan <i>İsmet İnönü</i>	Devlet Bakanı Bağ. Yardımcısı <i>Barışın</i>	Devlet Bakanı <i>Barışın</i>	Adalet Bakanı <i>Barışın</i>	Millî Savunma Bakanı <i>Barışın</i>	İçişleri Bakanı <i>Barışın</i>	Dışişleri Bakanı V. <i>Barışın</i>	Maliye Bakanı <i>Barışın</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>Barışın</i>		Bayındırlık Bakanı <i>Barışın</i>	Ekonomi Bakanı <i>Barışın</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>Barışın</i>	Gümrük ve Tekel Bakanı <i>Barışın</i>		Tarım Bakanı <i>Barışın</i>	Ulaştırma Bakanı <i>Barışın</i>	Ticaret Bakanı <i>Barışın</i>	Çalışma Bakanı <i>Barışın</i>	
Başbakan <i>İsmet İnönü</i>	Devlet Bakanı Bağ. Yardımcısı <i>Barışın</i>	Devlet Bakanı <i>Barışın</i>	Adalet Bakanı <i>Barışın</i>	Millî Savunma Bakanı <i>Barışın</i>																		
İçişleri Bakanı <i>Barışın</i>	Dışişleri Bakanı V. <i>Barışın</i>	Maliye Bakanı <i>Barışın</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>Barışın</i>																			
Bayındırlık Bakanı <i>Barışın</i>	Ekonomi Bakanı <i>Barışın</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>Barışın</i>	Gümrük ve Tekel Bakanı <i>Barışın</i>																			
Tarım Bakanı <i>Barışın</i>	Ulaştırma Bakanı <i>Barışın</i>	Ticaret Bakanı <i>Barışın</i>	Çalışma Bakanı <i>Barışın</i>																			
<div style="border: 1px solid black; display: inline-block; padding: 2px;"> <p>1948 10 28 117 67 4</p> </div>																						

²⁷⁸ B.C.A., 030.18.1.2/117.67.1, s. 1.

**BAZI MEMUR VE GÖREVLİLERİN ASKERLİK HİZMETİNİN TEHİR
EDİLMESİNE DAİR BAKANLAR KURULU KARARLARI**²⁷⁹

<p style="text-align: center;">T. C. B A Ş B A K A N L I K MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ Kararlar Müdürlüğü Karar sayısı <u>3</u> 8606</p>	<p style="text-align: right;">KARAR</p>		
<p>Millî Eğitim Bakanlığına mensup olup ilişik listede künyeleri yazılı 133 öğretmenin askere celp ve sevklerinin adları hizalarında gösterilen tarihlere kadar geri bırakılması; adı geçen Bakanlığın isteğine dayanan Millî Savunma Bakanlığının 30/12/1948 tarihli ve 47098 sayılı yazısıyla yapılan teklifi üzerine, 1111 sayılı kanunun 35 inci maddesine 5010 sayılı kenunla eklenen (E) fıkrasına göre Bakanlar Kurulunca 10/1/1949 tarihinde kararlaştırılmıştır.</p>			
<p>CUMHURBAŞKANI</p> <p style="text-align: right;"><i>[Signature]</i></p>			
<p>Başbakan <i>[Signature]</i></p>	<p>Devlet Bakanı Baş. Yardımcısı <i>[Signature]</i></p>	<p>'Devlet Bakanı' <i>[Signature]</i></p>	<p>Adalet Bakanı <i>[Signature]</i></p>
<p>İşleri Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Dışişleri Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Maliye Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Millî Eğitim Bakanı <i>[Signature]</i></p>
<p>Bayındırlık Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Ekonomi Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Sa. ve So. Y. Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Gümrük ve Tekel Bakanı <i>[Signature]</i></p>
<p>Tarım Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Ulaştırma Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Ticaret Bakanı <i>[Signature]</i></p>	<p>Çalışma Bakanı <i>[Signature]</i></p>
<p>030 18 01 02 118 91 7</p>			

²⁷⁹ B.C.A., 030.18.1.2/118.91.7, s. 1.

EK-9

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet VURMAZ, 1974 yılında Çine/Aydın'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Aydın'da tamamlayarak, 1988 yılında Bursa Işıklar Askerî Lisesi'ne girmiş ve 1992 yılında mezun olmuştur. Müteakiben Kara Harp Okulu'na girerek 1996 yılında mezun olmuş ve Teğmen rütbesiyle Türk Silâhlı Kuvvetleri'ne katılmıştır. Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak Çorum Askerlik Dairesi ve Tercan Askerlik Şubesi'nde görev yaptıktan sonra, halen Askeralma Dairesi Başkanlığı Karargâhında görevine devam eden Mehmet VURMAZ, evli ve bir çocuk babasıdır.